

Projekat finansira Evropska unija i Fond otvoreno društvo BiH.

Osnovna studija

Natalija Petrić
Nenad Galić

*Analiza usklađenosti zakonodavstva i javnih politika
u Bosni i Hercegovini sa Konvencijom Savjeta Evrope
o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja
u porodici (ETS 210)*

Analiza usklađenosti zakonodavstva i javnih politika u Bosni i Hercegovini sa Konvencijom Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (ETS 210)

udruŽene
banjaluka, BiH

9 789995 574024

Autori:
Natalija Petrić i Nenad Galić

Osnovna studija
Analiza usklađenosti zakonodavstva i javnih politika u Bosni i Hercegovini sa Konvencijom Savjeta Evrope
o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (ETS 210)

Izdavač:
Fondacija Udružene žene, Banja Luka

Za izdavača:
Nada Golubović

Dizajn:
Fondacija Udružene žene, Banja Luka

Urednica:
Minja Damjanović

Štampa:
Grafid d.o.o Banja Luka

Tiraž:
150

Banja Luka, 2014.

Studija je izrađena u okviru regionalnog projekta „Udruženim naporima – Ka novim evropskim standardima u zaštiti žena od rodno zasnovanog nasilja” koji su u periodu 2012 – 2014. realizovali Autonomni ženski centar (Srbija), Centar za žene žrtve rata (Hrvatska), Društvo SOS Telefon (Slovenija), Nacionalni savjet za rodnu ravnopravnost (Makedonija), Udružene žene (Bosna i Hercegovina) i Evropska ženska mreža protiv nasilja (Austrija) sa Evropskim ženskim lobijem kao saradnicama. Projekat se u Bosni i Hercegovini implementira u saradnji sa nevladinim organizacijama: Budućnost (Modriča), Lara (Bijeljina), Medica (Zenica), Prava za sve (Sarajevo) i Žena BiH (Mostar).

Projekat finansira Evropska unija i Fond otvoreno društvo Bosna i Hercegovina. Sadržaj studije je odgovornost Fondacije Udružene žene Banja Luka i ni na koji način ne odražava stavove Evropske unije ili Fonda otvoreno društvo Bosna i Hercegovina.

Autori: Natalija Petrić i Nenad Galić

Osnovna studija

Analiza usklađenosti zakonodavstva i javnih politika u Bosni i Hercegovini sa Konvencijom Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (ETS 210)

Banja Luka, novembar 2013.

Sažetak

Osnovna studija sadrži analizu nivoa usklađenosti zakonodavstva i javnih politika u Bosni i Hercegovini (BiH) čije je usvajanje i sprovođenje u nadležnosti države, entiteta i Brčko Distrikta sa Konvencijom Savjeta Evrope o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Konvencija). Tokom izrade analize, vodilo se računa da ista, pored usklađenosti pravnih i političkih dokumenata u BiH sa Konvencijom, u što većoj mjeri obuhvati i prakse primjene zakona, podzakonskih akata i politika. Analiza je preduzeta s ciljem da se ispita obim dosadašnje usklađenosti relevantnog normativno-pravnog i političkog okvira u Bosni i Hercegovini sa pravnim standardima sadržanim u Konvenciji, te da se utvrde oblasti (odnosno propisi i javne politike) u kojima je potrebno izvršiti dodatni institucionalni napor u pogledu zaštite žena od nasilja, a radi zadovoljenja evropskih standarda iz Konvencije. Osnovna studija proizašla je kao direktan rezultat početne aktivnosti u okviru regionalnog projekta „Udruženim naporima – Ka novim evropskim standardima u zaštiti žena od rodno zasnovanog nasilja”.

Cjelokupna analiza sastoji se od 48 poglavlja teksta; svako poglavlje tiče se usklađenosti propisa i politika u Bosni i Hercegovini sa konkretnim standardom/ima sadržanim unutar pojedinačnog člana Konvencije. U nastavku teksta prikazan je informativan, sažet i okviran pregled identifikovanih pojedinačnih primjera dobre prakse u vezi usklađenosti propisa i politika u BiH sa standardima Konvencije, kao i najznačajnija odstupanja od evropskih standarda, a koja otvaraju prostor za buduće intervencije u domenu kreiranja neophodnih zakona, podzakonskih akata i politika, kao i njihove efikasne systemske implementacije.

Pružanje zaštite ženama od nasilja u skladu sa standardom dužne pažnje: usklađenost i odstupanja

Pravni sistem u BiH nije u potpunosti usklađen sa standardom dužne pažnje (član 5 Konvencije). Iako su obaveze postupanja koje predmetni standard nalaže u velikoj mjeri zadovoljene, domaći propisi isti ne slijede u potpunosti. Naime, brojni unutrašnji propisi inkorporiraju *pozitivnu* (obaveza da se nasilje spriječi, te u slučaju da je do nasilja došlo da se isto istraži, djelo procesuiraju, počinitelja kazni, osigura reparacija žrtvi) i *negativnu* (obaveza suzdržavanja od učešća u bilo kom činu nasilja nad ženama aktera koji istupaju u ime države) stranu obaveze iz standarda dužne pažnje. Ipak, u segmentu koji se dotiče osiguranja reparacija žrtvi imamo odstupanje od evropskog standarda, s obzirom na to da pravni akti u BiH predviđaju isključivo naknadu štete žrtvi (koja se ostvaruje u postupku pred sudom) – kao isključivi oblik reparacije, a ne regulišu i preostale oblike reparacije prema žrtvi: rehabilitaciju i garanciju neponavljanja.

Bitno je naglasiti da zakonodavstvo na analiziranim nivoima vlasti u BiH reguliše procedure odgovornosti nadležnih tijela i lica koji osiguravaju da organi vlasti preduzimaju radnje u skladu sa pozitivnim obavezama koje proizilaze iz poštovanja standarda dužne pažnje. Iako ne postoje dostupni izvori koji bi posvjedočili o postupcima pred državnim institucijama (sudovima i/ili upravnim tijelima) u BiH u okviru kojih se pokretalo pitanje utvrđivanja odgovornosti službenih lica za kršenje pozitivnih obaveza u pružanju zaštite od nasilja nad ženama i/ili od nasilja u porodici, postupanje nadležnih tijela u BiH (u skladu sa standardom dužne pažnje) bilo je predmet ocjene Evropskog suda za ljudska prava (u daljem tekstu Sud) u predmetu *Šobota-Gajić protiv BiH*¹. Naime, Sud je utvrdio kršenje prava na poštovanje privatnog i porodičnog života aplikantice, odnosno povredu člana 8. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda od strane države. U ovom predmetu, državni organi (lokalni organi vlasti u Gradišci) nisu postupili u skladu sa pozitivnom obavezom efikasnog preduzimanja neophodnih zakonskih mjera kako bi se omogućilo izvršenje niza pravosnažnih sudskih presuda koje su u višegodišnjem vremenskom razmaku donesene u korist aplikantice, u slučaju koji se doticao starateljstva aplikantice nad svojim sinom, koji je bio otet od strane suprugove familije.

Primjeri dobre prakse: usklađenost sa evropskim standardima iz Konvencije

Povodom **prijavljivanja** djela nasilja u porodici (član 27 Konvencije) važeće zakonodavstvo u BiH ide ispred standarda iz Konvencije, s obzirom na to da *Zakoni o zaštiti od nasilja u porodici u FBiH i RS* sadrže

¹ Evropski sud za ljudska prava, *Šobota-Gajić protiv Bosne i Hercegovine*, aplikacija br. 27966/06.

obavezu prijavljivanja djela nasilja u porodici za sve građane/ke koji/e saznaju da je isto učinjeno. S druge strane, evropski standard govori isključivo o preduzimanju mjera države kako bi se osobe koje imaju saznanja o nasilju ohrabrile na prijavu nasilja, čime predviđa niži standard ove obaveze. Primjera radi, *Zakon o zaštiti od nasilja u porodici FBiH* propisuje da neprijavlivanje radnji nasilja u porodici čak predstavlja i poseban prekršaj, osim u slučaju kada nasilje u porodici ne prijavi sama žrtva nasilja.

U vezi sa članom 11 Konvencije koji se bavi **prikupljanjem podataka i istraživanjima**, unutrašnji pravni i politički dokumenti prepoznaju obaveze iz evropskog standarda, iako prakse rada u BiH ne zadovoljavaju u potpunosti te iste standarde. Kao primjer dobre prakse, navodimo da su u 2013. godini u BiH objavljeni rezultati "Studije o rasprostranjenosti nasilja nad ženama u Bosni i Hercegovini", kao prve studije ove vrste koja je obuhvatila područje cjelokupne BiH, čiji nalazi će svakako predstavljati veliki doprinos u daljnjoj prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama. S druge strane – a u domenu prikupljanja podataka – iako na području BiH postoje zakonski osnovi za vođenje i prikupljanje statističkih podataka o nasilju u porodici, ne postoji jedinstven model prikupljanja podataka za sva nadležna tijela koja pružaju zaštitu od nasilja, te se podaci o nasilju u porodici ne mogu u potpunosti smatrati kompletnim, konzistentnim i pouzdanim.

Kada je u pitanju **obuka stručnjaka** iz člana 15 Konvencije, pravni akti i politike u BiH prepoznaju obaveze iz evropskog standarda. *Zakon o ravnopravnosti polova u BiH* propisuje da su nadležne vlasti dužne preduzeti odgovarajuće mjere, radi eliminacije predrasuda, običaja i svih drugih praksi baziranih na ideji inferiornosti ili superiornosti bilo kojeg pola, kao i na stereotipnim ulogama osoba muškog i ženskog pola. Ovo uključuje edukaciju i podizanje svijesti među državnim službenicima, u javnosti i na druge načine i o karakteristikama nasilja nad ženama i rodno zasnovanog nasilja. *Zakon o zaštiti od nasilja u porodici FBiH* propisuje, da programi mjera za prevenciju, zaštitu i borbu protiv nasilja u porodici koji donose Vlade kantona, moraju sadržavati aktivnosti na edukaciji policijskih službenika, sudija, predstavnika organa starateljstva, zdravstvenih radnika, nastavnika, odgajatelja i drugih subjekata iz oblasti nasilja u porodici. S druge strane, *Zakon o zaštiti od nasilja u porodici RS* predviđa obavezu kontinuiranog stručnog osposobljavanja i usavršavanja sudija i tužilaca iz oblasti nasilja u porodici².

U vezi sa standardom koji se dotiče **procjene rizika i upravljanja rizikom** (član 51 Konvencije), može se konstatovati da je pravni okvir u BiH u značajnoj mjeri usklađen sa evropskim standardom. U oba entiteta, organi policije imaju obavezu, propisanu podzakonskim aktima u skladu sa odredbama entitetskih Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, da vrše procjenu bezbjednosti, odnosno ugroženosti žrtve nasilja u porodici, a u okviru provođenja zaštitnih mjera izrečenih od strane nadležnog suda. Za sve ostale nadležne institucije i organe, a prevashodno tužilaštvo i sud, zakonska obaveza obavljanja procjene rizika i upravljanje rizikom nije određena. Kao primjer dobre institucionalne prakse u RS-u navodimo: *Opšti protokol o postupanju u svim slučajevima nasilja u porodici u Republici Srpskoj*³. Protokol sadrži način postupanja svih nadležnih subjekata zaštite, organa i organizacija koje pružaju zaštitu, podršku i pomoć žrtvama nasilja u porodici, te oblike i način saradnje i razmjene potrebnih informacija između subjekata zaštite. Postupanje subjekata zaštite u skladu sa protokolom, sadrži opise mjera i aktivnosti koje su isti dužni preduzeti radi vršenja procjene situacije nasilja s ciljem upravljanja rizikom po žrtvu. Detaljno je propisano postupanje policije, pravosudnih organa (sudova i tužilaštava), centara za socijalni rad odnosno službi socijalne zaštite, zdravstvenih ustanova i vaspitno-obrazovnih ustanova u slučajevima nasilja u porodici. Prvi i rukovodeći princip postupanja svih potpisnika Protokola je zaštita sigurnosti žrtve zaustavljanjem nasilja i sprečavanjem ponavljanja nasilja, vodeći računa o izbjegavanju dodatne viktimizacije i povređivanja žrtve.

---

² Primjera radi, u vezi edukacije policijskih struktura, u redovni program obuke Uprave za policijsko obrazovanje RS uvršćen je petodnevni modul za obrazovanje policijskih službenika za sprečavanje rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici. Takođe, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova prihvatilo je Nastavni plan i program za realizaciju obuke „Prevencija i suzbijanje rodno zasnovanog nasilja u Bosni i Hercegovini“ i Priručnik za realizaciju obuke policijskih službenika/ca u Federaciji BiH. Po pitanju obuka pravosudnih aktera, Centri za edukaciju sudija i tužilaca Federacije BiH i RS u okviru programa početne obuke, sadrže „Modul 1 – Evropska konvencija i ravnopravnost polova“.

³ Opšti protokol o postupanju u slučajevima nasilja u porodici u Republici Srpskoj („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 104/13). Protokol su potpisala nadležna ministarstva u Vladi Republike Srpske (Ministarstvo porodice, omladine i sporta, Ministarstvo pravde, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite i Ministarstvo prosvjete i kulture).

Konvencija takođe normira i **programe preventivne intervencije i programe za rad s učiniocima nasilja** (član 16). Zakoni o zaštiti od nasilja u porodici u oba entiteta u BiH propisuju mogućnost izricanja zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana počiniocu nasilja, koju sud izriče u slučaju nasilja u porodici. Metodologija provođenja ove mjere detaljno je razrađena podzakonskim aktima na nivou entiteta, i to *Pravilnicima o načinu i mjestu sprovođenja zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana*. Kao posebno značajno dostignuće koje treba doprinijeti poboljšanju procesa sistemske primjene mjere psihosocijalnog tretmana počinitelaca nasilja na području RS-a, navodimo da su u 2013. godini za potrebe nadležnih institucija RS-a izrađeni: “Minimalni standardi za uspostavljanje i funkcionisanje psihosocijalnog tretmana za muškarce i rad sa muškarcima počiniocima rodno zasnovanog nasilja” i “Trening modul za profesionalce za unapređivanje kapaciteta za psihosocijalni tretman muškaraca počinioca rodno zasnovanog nasilja: ključne tačke intervencije i osvrt na izgradnju kapaciteta”.

Odstupanje od standarda iz Konvencije

Član 19 Konvencije dotiče se **informisanja**, te stavlja poseban naglasak na potrebu da se žrtvama obezbijede informacije o različitim tipovima raspoloživih usluga podrške i zakonskih mjera. Zakoni o zaštiti od nasilja u porodice Republike Srpske i Federacije BiH i Zakon o ravnopravnosti polova u BiH, kao najvažniji zakoni koji se bave nasiljem nad ženama u BiH, ne propisuju obavezu osiguranja informacija ove vrste, odnosno ne propisuju tijelo koje bi bilo obavezno da pruži ovu vrstu informacija.

U vezi sa **podrškom za žrtve seksualnog nasilja** (čl. 25 Konvencije), u Bosni i Hercegovini ne postoje krizni centri za žrtve silovanja ni krizni centri za žrtve seksualnog nasilja, na način kako je to ovim standardom propisano (koji bi žrtvama osiguravali usluge ljekarskog i forenzičkog pregleda, podršku u slučaju traume i savjetovanje). Centri za žene (npr. sigurne kuće, savjetovališta) koje su preživjele nasilje u porodici su najrasprostranjeniji u Bosni i Hercegovini i ove usluge pruža najveći broj nevladinih organizacija.

Relevantni krivični zakoni u BiH (KZ FBiH, KZ RS, KZ BD BiH) ne sadrže posebne zakonske odredbe koje bi inkriminisale djela **proganjanja** (čl. 34), **prinudni brak** (čl. 37), te **genitalno sakaćenje žena** (čl. 38), čime se može zaključiti da BiH nije stvorila osnovu za adekvatnu zaštitu žrtava ovih djela na način kako je propisano Konvencijom.

Konačno, u vezi sa uzimanjem u obzir **presuda trećih članica** (čl. 47 Konvencije), krivičnopravni zakonski okvir u BiH ne omogućava da sud prilikom određivanja i odmjeravanja kazne za krivična djela uzme u obzir i konačne presude inostranih sudova država članica Konvencije za krivična djela regulisana Konvencijom (tj. djela nasilja nad ženama)⁴.

Imajući na umu naprijed iznesene, sumirane podatke koji pokazuju pozitivne prakse usklađenosti relevantnih propisa i javnih politika u BiH sa standardima Savjeta Evrope, te najznačajnija odstupanja od evropskih standarda, Fondacija „Udružene žene Banja Luka“ i autorski tim koji je učestvovao u izradi studije, nadaju se da će studija poslužiti kao važan analitički resurs svim društvenim akterima prilikom zagovaranja, izrade i usvajanja zakona, podzakonskih akata i politika koji streme ka poštovanju i zaštiti ljudskih prava žena, uklanjanju rodno zasnovanog nasilja nad ženama, te ultimativno streme izgradnji društva rodne ravnopravnosti i jednakosti u BiH.

---

⁴ Suštinu ovog standarda predstavlja postavka da uzimanje u obzir inostranih osuda u kontekstu nasilja nad ženama i nasilja u porodici omogućava ocjenu činjenice postojanja “međunarodnog recidivizma” u činjenju nasilja kao potencijalno otežavajuće okolnosti koju bi sud mogao cijiniti samostalno i u kumulativnom kapacitetu sa drugima činjenicama slučaja.

Sadržaj:

Uvodne napomene.....	10
Analiza usklađenosti.....	11
Član 3. Definicije.....	11
Član 5. Obaveze država i dužna pažnja.....	17
Član 7. Sveobuhvatne i koordinisane politike	24
Član 8. Finansijska sredstva.....	30
Član 9. Nevladine organizacije i civilno društvo.....	33
Član 10. Koordinaciono tijelo.....	35
Član 11. Prikupljanje podataka i istraživanje	36
Član 15. Obuka stručnjaka.....	42
Član 16. Programi preventivne intervencije i programi za rad s učiniocima nasilja.....	44
Član 18. Opšte obaveze	48
Član 19. Informisanje	50
Član 20. Opšte usluge podrške.....	51
Član 21. Pomoć prilikom ulaganja pojedinačnih/kolektivnih žalbi	54
Član 22. Specijalizirane usluge podrške.....	56
Član 23. Sigurne kuće	59
Član 24. SOS telefoni.....	66
Član 25. Podrška za žrtve seksualnog nasilja.....	67
Član 26. Zaštita i podrška za djecu svjedoke.....	68
Član 27. Prijavljivanje.....	70
Član 28. Prijavljivanje stručnjaka	71
Član 29. Građanske parnice i pravni lijekovi.....	71
Član 30. Naknada	75
Član 31. Starateljstvo, pravo na posjetu i sigurnost.....	79
Član 32. Građanske posljedice prinudnih brakova.....	82
Član 33. Psihičko nasilje	84
Član 34. Proganjanje	86
Član 35. Fizičko nasilje.....	88
Član 36. Seksualno nasilje, uključujući silovanje.....	90
Član 37. Prinudni brak.....	94
Član 38. Genitalno sakaćenje žena	95
Član 39. Prinudni abortus i prinudna sterilizacija.....	97
Član 40. Seksualno uznemiravanje	99
Član 41. Pomaganje, odnosno podstrekivanje i pokušaj	100
Član 42. Neprihvatljiva opravdanja za krivična djela, uključujući i djela počinjena u ime tzv. časti.....	101
Član 43. Važenje krivičnih djela	102
Član 44. Nadležnost.....	103
Član 45. Sankcije i mjere	107
Član 46. Otežavajuće okolnosti.....	114
Član 47. Presude treće članice	116
Član 48. Zabrana procesa obaveznog alternativnog rješavanja sporova odnosno određivanja kazne	117
Član 49. Opšte obaveze – Istraga, sudski postupak, proceduralno pravo i zaštitne mjere.....	119
Član 50. Neposredni odgovor, prevencija i zaštita	120
Član 51. Procjena rizika i upravljanje rizikom.....	124
Član 52. Hitne mjere zaštite.....	126

Član 53. Mjere zabrane prilaska odnosno zaštite	128
Član 54. Istrage i dokazi.....	131
Član 55. Postupci ex parte i ex officio.....	132
Član 56. Mjere zaštite.....	133
Član 57. Pravna pomoć.....	137

Status Konvencije Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (ETS 210) u Bosni i Hercegovini

Bosna i Hercegovina ratifikovala je Konvenciju o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici 07.11.2013. godine, čime je postala šesta država članica Savjeta Evrope koja je ratifikovala ovaj međunarodni pravni instrument. Tekst konvencije objavljen je u Službenom glasniku Bosne i Hercegovine – Međunarodni ugovori, broj 19/13. Ovim se Bosna i Hercegovina obavezala na preduzimanje zakonodavnih i drugih mjera kako bi obezbijedila pravni, institucionalni i organizacioni okvir za prevenciju nasilja nad ženama, zaštitu žrtava nasilja te kažnjavanje počinitelja nasilja i sprečavanje ponavljanja nasilja.

Uvodne napomene

Analiza usklađenosti zakonodavstva i javnih politika u Bosni i Hercegovini sa Konvencijom Savjeta Evrope o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (u daljem tekstu: Istanbulska konvencija) ne dotiče se cjelokupnog sadržaja konvencije, već obuhvata one članove konvencije koji su procijenjeni kao relevantni za analizu u okviru projekta *Udruženim naporima – Ka novim evropskim standardima u zaštiti žena od rodno zasnovanog nasilja*.

Analiza se sastoji od ukupno 48 poglavlja. Svako zasebno poglavlje predstavlja analizu usklađenosti normativno-pravnih standarda u Bosni i Hercegovini čije je usvajanje i sprovođenje u nadležnosti države, entiteta i Brčko Distrikta⁵ sa pojedinačnim članom Istanbulske konvencije, koji sadrži tačno određene standarde postupanja u vezi prevencije i borbe protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, te obavezuje države članice na poštovanje i primjenu istih unutar svog unutrašnjeg pravnog poretka. Za potrebu navođenja članova Istanbulske konvencije korišćen je zvaničan prevod konvencije, objavljen u Službenom glasniku Bosne i Hercegovine – Međunarodni ugovori, broj 19/13.

U Bosni i Hercegovini, usljed ustavne podjele nadležnosti, zakoni, podzakonski akti i politike koje regulišu pitanje ravnopravnosti polova i zabranu diskriminacije po bilo kojem osnovu uključujući diskriminaciju po osnovu pola i zaštitu od nasilja nad ženama i nasilja u porodici, usvojeni su od strane Parlamentarne skupštine BiH. U isto vrijeme, izuzetno značajni zakoni čije je usvajanje i sprovođenje u nadležnosti entiteta, Brčko Distrikta i kantona, usvojila je Narodna skupština Republike Srpske, Parlament Federacije BiH, Skupština Brčko Distrikta BiH odnosno skupštine kantona, kao npr. krivični zakon, zakon o zaštiti od nasilja u porodici, porodični zakon, zakon kojim se propisuju prava iz zdravstvene i socijalne zaštite i drugo što je analizu usklađenosti pravnih i političkih dokumenata BiH sa Istanbulskom konvencijom dodatno usložnilo. Osim uvida u tekstove pomenutih propisa, prilikom analize se vodilo računa i o praksama primjene zakona i podzakonskih akata i politika. Brojnost zakona, podzakonskih akata, dokumenata javnih politika i podjela nadležnosti za posljedicu ima različite prakse koje rezultiraju nejednakošću u ostvarivanju prava na zaštitu ali i u dostupnosti pomoći i podrške servisa za sve žene žrtve nasilja u Bosni i Hercegovini. Bosna i Hercegovina još uvijek nije uspostavila (jedinstven) sistem prikupljanja podataka i statistika o rodnoj ravnopravnosti niti o nasilju nad ženama, uključujući nasilje u porodici. Analiza se oslanjala i na podatke dostupnih relevantnih izvještaja, istraživanja i studija, kao i dostupne, u nekim slučajevima i podatke koji su posebno za potrebe analize pribavljeni. Analiza predstavlja presjek stanja s kraja novembra 2013. godine. Posebno se napominje da je u periodu u kojem je analiza rađena više pravnih propisa i dokumenata javnih politika izmijenjeno i dopunjeno, odnosno, da je postupak izmjena i dopuna ili usvajanja novih bio u toku, te da se nastojalo u analizi relevantnih članova obuhvatiti ili skrenuti pažnju na ovu činjenicu.

⁵ Iako zakonodavstvo i javne politike na kantonalnom nivou vlasti u Bosni i Hercegovini nisu bili u fokusu ove analize, autor i autorka su smatrali značajnim da predstave primjere dobre prakse koji su na snazi u pojedinim kantonima u Federaciji Bosne i Hercegovine.

Analiza usklađenosti

Član 3. Definicije

U svrhu ove konvencije:

- a. „nasilje nad ženama“ označava kršenje ljudskih prava i oblik diskriminacije nad ženama i predstavlja sva djela rodno zasnovanog nasilja koja dovode do, odnosno mogu da dovedu do, fizičke, seksualne, psihičke odnosno ekonomske povrede odnosno patnje za žene, obuhvatajući i prijetnje takvim djelima, prinudu odnosno arbitrarno lišavanje slobode, bilo u javnosti ili u privatnom životu;
- b. „nasilje u porodici“ označava svako djelo fizičkog, seksualnog, psihičkog odnosno ekonomskog nasilja do kojeg dođe u porodici ili domaćinstvu odnosno između bivših odnosno sadašnjih supružnika odnosno partnera, nezavisno od toga da li učinilac dijeli ili je dijelio domaćinstvo sa žrtvom;
- c. „rod“ označava društveno određene uloge, ponašanja, aktivnosti i atribute koje dato društvo smatra prikladnim za žene i muškarce;
- d. „rodno zasnovano nasilje nad ženama“ označava nasilje koje je usmjereno protiv žene zato što je žena, odnosno ono koje nesrazmjerno utiče na žene;
- e. „žrtva“ označava svako fizičko lice koje je izloženo ophođenju opisanom pod tačkama a i b;
- f. pojam „žena“ uključuje djevojke ispod 18 godina starosti.

Početno poglavlje studije dotiče se sadržaja člana 3. Istanbulske konvencije, koji neposredno pruža definicije osnovnih pojmova sadržanih u ovoj konvenciji. Naime, u okviru ovog poglavlja obrađena je usklađenost definicija pojmova prisutnih u zakonodavstvu i javnim politikama u Bosni i Hercegovini sa definicijama koje su date u Istanbulske konvenciji, te predstavljaju evropski i međunarodni standard u ovom segmentu. Sljedeći pojmovi predmet su analize predstavljene u nastavku: *nasilje nad ženama, nasilje u porodici, rod, rodno zasnovano nasilje i žrtva*.

Nasilje nad ženama

Zakonodavstvo na svim nivoima vlasti u Bosni i Hercegovini ne pruža definiciju *nasilja nad ženama*. Zakon o ravnopravnosti polova u Bosni i Hercegovini (u daljem tekstu: ZRP) kao krovni zakon koji se bavi promovisanjem rodne ravnopravnosti, direktno se dotiče tematike rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici, ali u nijednom svom dijelu ne sadrži definiciju ili referencu na nasilje nad ženama. Takođe, Zakoni o zaštiti od nasilja u porodici Federacije BiH i Republike Srpske ne pružaju definiciju nasilja nad ženama. Sagledavajući genezu predmetnog zakona u Republici Srpskoj, primjetno je deklarativno sužavanje zakonske zaštite ljudskih prava žena, s obzirom na izmjene teksta važećeg Zakona o zaštiti od nasilja u porodici u odnosu na prvobitno doneseni zakon iz 2005. godine. Naime, ranije važeći zakon sadržao je eksplicitno određenje da nasilje u porodici, a posebno nasilje prema ženama i djeci unutar porodice, predstavlja teško kršenje ženskih ljudskih prava i prava djece⁶; čime je izričito priznat rodno diskriminirajući karakter nasilja u porodici. U skladu sa ovakvim zakonskim rješenjem, opravdano je tumačenje da je namjera zakonodavca bila u pružanju većeg nivoa zaštite ženama i djeci, s obzirom na istraživanjima zasnovanu i prikupljenim statističkim podacima utvrđenu kauzalnu vezu da nasilje u porodici većinski pogađa žene i djecu kao žrtve⁷. Trenutno važeći zakon sadrži rodno neutralan koncept zaštite ljudskih prava, na način da propisuje da se nasiljem u porodici krše ustavom i zakonima zagarantovana osnovna ljudska prava i slobode⁸; čime se izgubila specifičnost potrebe za izričitom zaštitom ženskih prava i dječijih prava u kontekstu nasilja u porodici. S druge strane, Zakon o zaštiti od nasilja u porodici u Federaciji BiH ne referiše se na potrebu zaštite ljudskih prava žrtve nasilja, niti ženskih ljudskih prava.

⁶ Član 6 stav 2. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 118/05, 17/08).

⁷ Vidi Svjetska zdravstvena organizacija, *Svjetski izvještaj o nasilju i zdravlju*, SZO, 2002; i Vlada Republike Srpske, *Strategija za borbu protiv nasilja u porodici u Republici Srpskoj do 2013. godine*, 2010; str. 19.

⁸ Član 2 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici RS („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 102/12).

Takođe, trenutno važeće javne politike u oblasti nasilja u porodici unutar BiH⁹ -- iako sadrže eksplicitne reference na problematiku nasilja nad ženama i teorijske elaboracije u vezi nasilja nad ženama – ne pružaju definiciju nasilja nad ženama, koja bi mogla poslužiti kao korektiv nedorečenosti zakonske regulative u ovom pogledu. Obe trenutno važeće strategije za borbu protiv nasilja u porodici na nivou entiteta ne definišu pojam nasilja nad ženama. S tim u vezi, svjetliji primjer sadrži Strategija Federacije Bosne i Hercegovine za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici (2013 — 2017), koja se u tekstu direktno referiše na preambulu i članove Istanbulske konvencije u dijelu koji nudi objašnjenje nasilja u porodici kao oblika rodno zasnovanog nasilja koji je prevashodno uperen protiv žena i predstavlja jedan od globalno najrasprostranjenijih oblika nasilja nad ženama, te manifestaciju istorijski nejednakih odnosa moći između žena i muškaraca¹⁰.

S druge strane, javne politike koje se u trenutku pisanja ove analize nalaze u procesu izrade, u radnim ili prednacrtim verzijama, a čije usvajanje je planirano za 2014. godinu, u svom sadržaju direktno se referišu na tekst Istanbulske konvencije; te rasvjetljavaju rodno-diskriminatornu komponentu nasilja nad ženama u porodici¹¹. U vezi s ovim, Okvirna Strategija za provedbu Konvencije Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici u BiH za period 2014 – 2018 (*prednact*) izričito napominje da nasilje nad ženama predstavlja oblik kršenja ljudskih prava.

Nasilje u porodici

S obzirom na to da Zakon o ravnopravnosti polova u BiH izričito propisuje da je nasilje u porodici oblik nasilja po osnovu pola, opravdano je definiciju nasilja po osnovu pola koja je data u zakonu posmatrati i u smislu definicije nasilja u porodici. Tako ZRP propisuje da “nasilje po osnovu pola je svako djelovanje kojim se nanosi ili može biti nanijeta fizička, psihička, seksualna ili ekonomska šteta ili patnja, kao i prijetnja takvim djelovanjem koje sputavaju osobu ili grupu osoba da uživa u svojim ljudskim pravima i slobodama u javnoj i privatnoj sferi života”¹². U skladu sa navedenim, zakon sadrži neposredno priznanje da nasilje koje se dešava u privatnoj sferi života – što, *inter alia*, uključuje i nasilje u porodici – predstavlja ugrožavanje ljudskih prava i sloboda; čime ZRP deklarativno preuzima međunarodni standard tretiranja nasilja u porodici kao ponašanja koje dovodi do kršenja ljudskih prava žrtava nasilja. Takođe, na državnom nivou, Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine usvojila je Rezoluciju o borbi protiv nasilja nad ženama u porodici¹³, koja potvrđuje da svaki oblik nasilja nad ženama u porodici predstavlja kršenje prava i osnovnih sloboda žena, te da isto poništava ostvarivanje tih prava i osnovnih sloboda.

Na entitetskim nivoima usvojeni su zakoni o zaštiti od nasilja u porodici, koji detaljno pojašnjavaju pojam nasilja u porodici, te propisuju obavezujuće postupanje nadležnih institucija, javnih organa i ustanova na pružanju zaštite od nasilja u porodici.

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici u FBiH u članu 7 definiše nasilje u porodici, i to: „[kao] radnje, kojim član porodice nanosi fizičku, psihičku ili seksualnu bol ili patnju i/ili ekonomsku štetu, kao i prijetnje koje izazivaju strah od fizičkog, psihičkog ili seksualnog nasilja i/ili ekonomske štete kod drugog člana porodice“. Takođe, isti član sadrži taksativnu listu radnji nasilja u porodici, čime se detaljno razrađuju oblici u kojima se nasilje u porodici može manifestovati:

- “1) svaka primjena fizičke sile na fizički ili psihički integritet člana porodice,
- 2) svako postupanje jednog člana porodice koje može prouzrokovati ili izazvati opasnost da će prouzrokovati fizičku ili psihičku bol ili patnju,
- 3) prouzrokovanje straha ili osobne ugroženosti ili povrede dostojanstva člana porodice ucjenom ili drugom prinudom,

⁹ Vlada Republike Srpske, *Strategija za borbu protiv nasilja u porodici u Republici Srpskoj do 2013. godine* (usvojena na sjednici Narodne skupštine Republike Srpske, održane 07.12.2010.); Vlada Federacije BiH, *Strategija za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici (2013 – 2017)*, 2012.

¹⁰ Vlada Federacije BiH, *Strategija za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici (2013 – 2017)*, 2012; str. 8.

¹¹ Prednact: Okvirna Strategija za provedbu Konvencije o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini za period 2014 – 2018; radna verzija: Strategija za suzbijanje nasilja u porodici Republike Srpske za period 2014 – 2019.

¹² Član 6 stav 2. Zakona o ravnopravnosti polova u Bosni i Hercegovini – Prečišćeni tekst („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, br. 32/10).

¹³ Rezolucija o borbi protiv nasilja nad ženama u porodici („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, br. 15/08).

- 4) fizički napad člana porodice na drugog člana porodice, bez obzira da li je nastupila fizička povreda ili nije,
- 5) verbalni napad, vrijeđanje, psovanje, nazivanje pogrđnim imenima, te drugi načini grubog uznemiravanja člana porodice od drugog člana porodice,
- 6) seksualno uznemiravanje,
- 7) uhođenje i svi drugi slični oblici uznemiravanja drugog člana porodice,
- 8) oštećenje ili uništenje zajedničke imovine ili imovine u posjedu,
- 9) upotreba fizičkog nasilja ili prouzrokovanje straha u cilju oduzimanja prava na ekonomsku nezavisnost zabranom rada ili držanjem člana porodice u odnosu zavisnosti ili podređenosti,
- 10) upotreba fizičkog i psihičkog nasilja prema djeci i zanemarivanje u njihovom odgoju,
- 11) fizičko i psihičko nasilje prema starim, iznemoglim osobama i zanemarivanje u njihovom njegovanju i liječenju,
- 12) nasilna izolacija ili ograničenje slobode kretanja člana porodice i
- 13) propuštanje dužne pažnje i nepružanje pomoći i zaštite članu porodice i pored obaveze po zakonu¹⁴.

Iz gore navedenog proizilazi zaključak da usvojena zakonska definicija nije u potpunosti usklađena sa standardima iz Istanbulske konvencije, s obzirom na to da Zakon o zaštiti od nasilja u porodici FBiH ne sadrži izričito priznanje da nasilje u porodici predstavlja kršenje osnovnih ljudskih prava, te da može predstavljati oblik diskriminacije.

Istoimeni zakon na nivou Republike Srpske normira da je nasilje u porodici "svaka radnja nasilja člana porodice ili porodične zajednice kojom se ugrožava spokojstvo, psihički, tjelesni, seksualni ili ekonomski integritet drugog člana porodice ili porodične zajednice"¹⁵. U odnosu na regulativu iz Federacije BiH, specifičnost ovog zakona je što se odnosi isključivo na radnje nasilja u porodici koje imaju značaj prekršaja, odnosno koje ne sadrže obilježja krivičnog djela, s obzirom na to da Krivični zakon RS sadrži posebno krivično djelo "nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici", te predviđa krivičnopravnu zaštitu od nasilja u porodici.

U skladu sa ovom distinkcijom, Zakon o zaštiti od nasilja u porodici u Republici Srpskoj taksativno nabraja sljedeće radnje nasilja kao prekršaj:

- a) prijetnja nanošenjem tjelesne povrede članu porodice ili njemu bliskom licu,
- b) prijetnja oduzimanjem djece ili izbacivanjem iz stana člana porodice,
- v) iscrpljivanje radom, izglednjivanjem, uskraćivanjem sna ili neophodnog odmora članu porodice,
- g) vaspitanje djece na način ponižavajućeg postupanja,
- d) uskraćivanje sredstava za egzistenciju članu porodice,
- đ) uskraćivanje prava na ekonomsku nezavisnost zabranom rada ili držanjem člana porodice u odnosu zavisnosti ili podređenosti, prijetnjom ili nedavanjem sredstava za život ili drugim oblicima ekonomske dominacije,
- e) verbalni napad, psovanje, nazivanje pogrđnim imenom ili vrijeđanje člana porodice na drugi način,
- ž) ograničavanje slobode komuniciranja člana porodice sa članovima porodice ili drugim licima,
- z) oštećenje, uništenje ili prometovanje zajedničke imovine ili imovine u posjedu, kao i oštećenje ili uništenje imovine u vlasništvu ili u posjedu drugog člana porodice, odnosno pokušaj da se to učini,
- i) uhođenje člana porodice i
- j) prouzrokovanje straha, poniženja, osjećaja manje vrijednosti, kao i druge radnje koje ne sadrže obilježja krivičnog djela nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici"¹⁶.

Dalje, Zakon o zaštiti od nasilja u porodici u RS izričito priznaje da se nasiljem u porodici krše ustavom i zakonima zagarantovana osnovna ljudska prava i slobode, čime ovaj zakon - u deklarativnoj sferi prihvatanja međunarodnih pravnih standarda zaštite ljudskih prava - ide ispred istoimenog zakona u Federaciji BiH. S

¹⁴ Član 7 stav 2. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, br. 20/13).

¹⁵ Član 6 stav 1. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 102/12).

¹⁶ Član 6 stav 2. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici RS.

druge strane, u tekstu zakona iz RS, kao i u slučaju prethodnika iz FBiH, ponavlja se nedostatak izričite reference da nasilje u porodici predstavlja, odnosno može da predstavlja oblik diskriminacije po osnovu pola.

Iz gore navedenog u vezi regulative oba entitetska specijalna zakona, proizilazi da su u njima sadržane definicije nasilja u porodici rodno neutralne, te da obuhvataju žrtve i počiniocima oba pola. Takođe, na osnovu sadržanih zakonskih navoda u vezi oblika nasilja u porodici i širokog definisanja statusa žrtve nasilja (što će biti detaljnije obrađeno u nastavku poglavlja) evidentno je da se nasilje u porodici može manifestovati i kao partnersko (između sadašnjih i bivših partnera ili supružnika) i međugeneracijsko nasilje (npr. između roditelja i djece). Ovakva zakonska postavka je u skladu sa standardima Istanbulske konvencije.

Na ovom mjestu korisno je napomenuti da poredeći pristupe entitetskih zakonodavaca po pitanju regulisanja nasilja u porodici, osnovna razlika ogleda se u činjenici da zakonodavstvo Republike Srpske reguliše nasilje u porodici kao krivično djelo i prekršaj, dok u Federaciji BiH nasilje u porodici ima isključivo status krivičnog djela. Ova razlika u regulativi ne dovodi samo do konceptualne razlike poimanja nasilja u porodici u domenu penalnog prava, već razlike koja proizvodi direktne procesnopravne posljedice unutar pravosudnog sistema Republike Srpske u vezi sudskog postupka (krivični/prekršajni) koji se može pokrenuti i voditi povodom djela nasilja u porodici, vrste i obima sankcija koje se mogu izreći počiniocu nasilja, te statusa i prava žrtve u okviru pokrenutog sudskog postupka kao oštećene osobe i/ili svjedoka.

Takođe, Krivični zakoni (u daljem tekstu: KZ) Federacije BiH, Republike Srpske i Brčko Distrikta BiH sadrže posebno krivično djelo "nasilja u porodici" (odnosno "nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici" – prema KZ Republike Srpske) u okviru poglavlja regulisanja krivičnih djela protiv braka i porodice. Ovim je zakonodavac unutar pravnog sistema predvidio ostvarivanje krivičnopravne zaštite od nasilja u porodici cjelokupne društvene zajednice. S obzirom na specifičnost zakonskog regulisanja krivičnih djela, krivični zakoni normiraju osnovni i kvalifikovane oblike izvršenja djela nasilja u porodici u zavisnosti od radnje izvršenja i posljedice do koje je radnja dovela, te propisuju vrstu i visinu kazne, odnosno granice odmjeravanja krivične sankcije. Sva tri KZ-a propisuju da osnovni oblik krivičnog djela "nasilja u porodici" postoji kada član/ica porodice "nasiljem, drskim ili bezobzirnim ponašanjem ugrožava spokojstvo, tiješni integritet ili duševno zdravlje člana svoje porodice"¹⁷. Dodatno, KZ Republike Srpske propisuje za osnovni oblik krivičnog djela da nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici treba da "dovede do povrede fizičkog ili psihičkog integriteta pasivnog subjekta"¹⁸.

Kada su u pitanju entitetske javne politike, Strategija za borbu protiv nasilja u porodici u Republici Srpskoj do 2013. godine temelji se na definicijama utemeljenim u obavezujućim domaćim i međunarodnim normativno-pravnim standardima, koje se odnose na nasilje u porodici kao oblik nasilja zasnovanog na polu¹⁹. Ovakvu osnovu, sa referisanjem na obavezujuće međunarodne standarde i pravne standarde u Republici Srpskoj u ovom pogledu, prati i Strategija za suzbijanje nasilja u porodici Republike Srpske za period 2014 – 2019. godine (u fazi izrade u momentu pisanja analize). Takođe, Strategija Federacije Bosne i Hercegovine za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici (2013 – 2017) ponavlja definicije prisutne u Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici FBiH i Zakonu o ravnopravnosti polova u BiH²⁰.

Rod/gender

Zakon o ravnopravnosti polova u BiH sadrži definiciju roda, na način da pojam "rod" upotpunjuje značenje pojma "pol" korišćenog u okviru ZRP. Gender ili rod je određen kao "sociološki i kulturološki uvjetovan[a] razlik[a] između osoba muškog i ženskog pola i odnosi se na sve uloge i osobine koje nisu uvjetovane ili određene isključivo prirodnim ili biološkim faktorima, nego su prije proizvod normi, prakse,

¹⁷ Član 222 KZ FBiH („Službene novine Federacije BiH“, br. 36/03 i dr.), član 208 KZ RS („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 49/03 i 67/13), član 218 KZ BD („Službeni glasnik Brčko Distrikta“, br. 10/03).

¹⁸ Član 208 st. 1 KZ RS („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 49/03 i 67/13).

¹⁹ Vlada Republike Srpske, *Strategija za borbu protiv nasilja u porodici u Republici Srpskoj do 2013. godine* (usvojena na sjednici Narodne skupštine Republike Srpske, održane 07.12.2010.), str. 3.

²⁰ Vlada Federacije BiH, *Strategija za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici (2013 – 2017)*, 2012; str. 7.

običaja i tradicije i kroz vrijeme su promjenljivi”²¹. Shodno ovome, zakonska definicija pojma *roda* u unutrašnjem pravnom poretku BiH komplementarna je sa definicijom koju sadrži Istanbulska konvencija. Takođe, ZRP propisuje opštu obavezu preduzimanja aktivnosti nadležnih vlasti radi eliminisanja predrasuda, običaja i ostalih praksi baziranih na ideji inferiornosti žena ili stereotipnih rodni uloga²², što je u skladu sa identičnim proklamacijama Istanbulske konvencije na sprečavanju nasilja²³.

U oblasti rodne ravniopravnosti ZRP je *lex specialis* i kao takav predstavlja jedini normativno-pravni izvor koji definiše značenje pojma *rod* u unutrašnjem pravnom poretku BiH. S te strane, iako je formalno-pravno obavezujuća važnost značenja ovog pojma ograničena isključivo na sadržaj ZRP-a, nema prepreka da se definicija *roda* koristi u svrhu primjene ostalih relevantnih pravnih akata na svim nivoima vlasti u BiH, koji se dotiču mnogobrojnih pitanja od značaja za unapređenje rodne ravnopravnosti.

Rodno zasnovano nasilje

Kada je u pitanju definisanje rodno zasnovanog nasilja, na nivou BiH, ZRP zabranjuje i definiše nasilje po osnovu pola; u okviru kojeg se indirektno definiše i rodno zasnovano nasilje, s obzirom na to da je u smislu ZRP-a pojam “rod” subsiduiran unutar značenja termina “pol” (tj. definicija *pola* sadrži definiciju *roda/gendera*). ZRP definiše nasilje po osnovu pola kao “svako djelovanje kojim se nanosi ili može biti nanijeta fizička, psihička, seksualna ili ekonomska šteta ili patnja, kao i prijetnja takvim djelovanjem koje sputavaju osobu ili grupu osoba da uživa u svojim ljudskim pravima i slobodama u javnoj i privatnoj sferi života”²⁴.

Ukoliko se prihvati tumačenje da je rodno zasnovano nasilje obuhvaćeno pojmom “nasilja po osnovu pola”, dalje proizilazi da ovakvo poimanje rodno zasnovanog nasilja nije usklađeno sa standardom koji normira Istanbulska konvencija, s obzirom na to da ZRP izričito ne navodi da rodno zasnovano nasilje “označava nasilje koje je usmjereno protiv žene zato što je žena, odnosno ono koje nesrazmjerno utiče na žene”, niti uključuje priznanje da ova vrsta nasilja predstavlja kršenje ženskih ljudskih prava. S druge strane, ZRP navodi da nasilje po osnovu pola može predstavljati jedan od oblika diskriminacije po osnovu pola, odnosno rodno zasnovane diskriminacije²⁵, te u tom segmentu zadovoljava međunarodni pravni standard. S druge strane ZRP sadrži širi obim poimanja rodno zasnovanog nasilja u odnosu na standard iz konvencije, s obzirom na to da propisuje da:

- “nasilje po osnovu pola uključuje, ali se ne ograničava, na
- a) nasilje koje se dešava u porodici ili domaćinstvu;
  - b) nasilje koje se dešava u široj zajednici;
  - c) nasilje koje počinje ili toleriraju organi vlasti i drugi ovlašteni organi i pojedinci;
  - d) nasilje po osnovu pola u slučaju oružanih sukoba”²⁶.

Uzimajući u obzir navedeno, a polazeći od teksta zakona, proizilazi da ZRP izričito priznaje nasilje u porodici kao oblik nasilja po osnovu pola, odnosno rodno zasnovanog nasilja, iz čega takođe proizilazi da nasilje u porodici može predstavljati oblik diskriminacije žena.

Dalje, ZRP sadrži i kaznenu odredbu koja predviđa krivično kažnjavanje za činjenje djela nasilja po osnovu pola, sa propisivanjem kazne zatvora od 6 mjeseci do 5 godina²⁷.

U vezi entitetskog zakonodavstva, jedino Zakon o radu Republike Srpske sadrži definiciju nasilja po osnovu pola, prema kojoj “nasilje na osnovu pola predstavlja bilo koje djelo koje nanosi fizičku, psihičku, seksualnu ili ekonomsku štetu ili patnju, kao i prijetnje takvim djelima koje ozbiljno sputavaju lica da uživaju u

²¹ Član 9 tačka a) Zakona o ravnopravnosti polova u Bosni i Hercegovini - Prečišćeni tekst („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, br. 32/10).

²² Član 6 stav 5 Zakona o ravnopravnosti polova u Bosni i Hercegovini – Prečišćeni tekst (ZRP).

²³ Vidi član 12. Istanbulske konvencije.

²⁴ Član 6 stav 1. Zakona o ravnopravnosti polova u Bosni i Hercegovini – Prečišćeni tekst.

²⁵ Član 3 stav 2. Zakona o ravnopravnosti polova u Bosni i Hercegovini – Prečišćeni tekst.

²⁶ Član 6 stav 3. Zakona o ravnopravnosti polova u Bosni i Hercegovini – Prečišćeni tekst.

²⁷ Član 29 Zakona o ravnopravnosti polova u Bosni i Hercegovini – Prečišćeni tekst.

svojim pravima i slobodama na principu ravnopravnosti polova, u radu i/ili u vezi sa radom”²⁸. U suštini, Zakon o radu preuzima definiciju rodno zasnovanog nasilja datu u ZRP-u i kontekstualizuje je u okvirima rada i radnih odnosa. Nedostatak zakonskog teksta je što ne sadrži definiciju termina *pol*, te je opravdano u nedostatku iste rješenje potražiti u ZRP-u kao *lex specialis* iz oblasti rodne ravnopravnosti.

U pogledu pristupa entitetskih javnih politika *rodno zasnovanom nasilju*, Strategija za borbu protiv nasilja u porodici u Republici Srpskoj do 2013. godine posvećuje cjelokupno poglavlje detaljnom razmatranju značaja rodne ravnopravnosti za ukidanje nasilja u porodici i rodno zasnovanog nasilja; u okviru kojeg se nudi obimna teorijska elaboracija koncepta rodno zasnovanog nasilja, te se u krajnjem slučaju i ukazuje da isto dovodi do kršenja ljudskih prava žena i diskriminacije nad ženama. S druge strane, Strategija za suzbijanje nasilja u porodici Republike Srpske za period 2014 – 2019. godine (u fazi izrade u momentu pisanja analize, a sa uvidom u trenutni tekst), ne pruža definiciju rodno zasnovanog nasilja; iako u dijelu sadržaja koji se bavi analizom stanja se referiše na rodnu prirodu nasilja u porodici te prikazuje rezultate istraživanja rasprostranjenosti nasilja nad ženama u porodici.

Konačno, aktuelna Strategija za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici Federacije BiH u svom tekstu izričito ne spominje kategorije rodno zasnovanog nasilja ili nasilja po osnovu pola (što bi bilo u skladu sa terminologijom iz ZRP-a), iako navodi da je “nasilje u porodici poseban vid nasilja čije su žrtve najčešće žene”²⁹.

Žrtva / žrtva nasilja nad ženama / žrtva nasilja u porodici

Zakonodavstva Federacije BiH i RS, a posebno entitetski zakoni o zaštiti od nasilja u porodici, nisu u potpunosti usklađeni sa standardima iz Istanbulske konvencije u pogledu poimanja i zakonskog određenja pojma “žrtve”. Oba entitetska specijalna zakona u domenu zaštite od nasilja u porodici izričito ne priznaju niti navode posebne potrebe i prava koja bi se odnosila na specifično žene žrtve nasilja u porodici, iako s druge strane sadrže, odnosno garantuju prava koja se odnose na uopšteno sve žrtve nasilja. Takođe, sami zakoni nemaju komplementarne sadržaje po pitanju određenja “žrtve”, jer samo jedan zakon daje neposrednu definiciju žrtve nasilja u porodici.

Relevantni zakoni u domenu kazneno-prekršajnog prava ne koriste termin “žrtva”, već isključivo barataju alternativnim terminom “oštećeni” ili “oštećenik” koji se koristi kao generički pojam i definiše se putem pretrpljene posljedice koja se javlja uslijed počinjenog zakonom zabranjenog i sankcionisanog djela. Krivičnoprocesni zakoni (Zakoni o krivičnom postupku Federacije BiH, RS i BD) operacionalizuju termin putem formulacije da je potrebno da dođe do povrede ili ugrožavanja određenog ličnog ili imovinskog prava osobe da bi ista imala status oštećene osobe.³⁰ S druge strane, entitetski zakoni o prekršajima definišu oštećeno lice kao lice koje je pretrpjelo štetu koja je nastala kao posljedica činjenja prekršaja³¹. U skladu sa navedenim, pobrojani zakoni ne pružaju definiciju žrtve krivičnog ili prekršajnog djela, iz čega proizilazi da je pojam *žrtve* u okviru krivičnog ili prekršajnog postupka subsiduiran unutar pojma “oštećeni/oštećenik”.

Po pitanju entitetskih zakona koji se izričito bave nasiljem u porodici, Zakon o zaštiti od nasilja u porodici u Federaciji BiH u članu 2 sadrži definiciju izraza “žrtva”, prema kojoj je žrtva nasilja svaki/a član/ica porodice koji/a je izložen/a radnjama nasilja u porodici koje su sadržane u predmetnom zakonu. Takođe, zakon definiše pojam porodice, odnosno nabroja lica koja čine porodicu, te mogu biti žrtve nasilja u porodici.

S druge strane, Zakon o zaštiti od nasilja u porodici u Republici Srpskoj ne pruža neposrednu definiciju pojma “žrtve” nasilja u porodici, iako se kroz tekst zakona koristi termin “žrtva”. I pored ovoga, zakon taksativno nabroja lica koja se smatraju članovima i članicama porodice ili porodične zajednice, iz čega se direktno može izvući koja lica predstavljaju žrtve nasilja u porodici. Takođe, zakon propisuje da posebnu vrstu

²⁸ Član 111 stav 4. Zakona o radu Republike Srpske – Prečišćeni tekst („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 55/07).

²⁹ Vlada Federacije BiH, *Strategija za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici (2013 – 2017)*, 2012., str. 8.

³⁰ Član 21 tačka h) Zakona o krivičnom postupku Federacije BiH (“Službene novine Federacije BiH”, br. 35/03 i dr.); član 20 tačka z) Zakona o krivičnom postupku RS (“Službeni glasnik Republike Srpske”, br. 53/12); član 20. tačka h) (“Službeni glasnik Brčko Distrikta”, br. 44/10).

³¹ Član 2 stav 1. tačka e) Zakon o prekršajima Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 34/06 i 29/10); član 3 stav 1. tačka d) Zakon o prekršajima Federacije BiH (“Službene novine Federacije BiH”, br. 31/06).

pomoći i zaštite uživaju sljedeće žrtve: dijete, starije lice, lice sa invaliditetom i lice pod starateljstvom; te da će se dijete smatrati žrtvom nasilja i u slučajevima kada je isključivo svjedočilo radnjama nasilja. Predmetni zakon dalje navodi da se pod članovima/icama porodice smatraju lica koja žive ili su živjela u istom porodičnom domaćinstvu, što implicira da je za počinjenje i tretman nasilja u porodici irelevantna činjenica postojanja trenutne zajednice života između žrtve i počinioca nasilja. Ovakva odredba se ne može naći u analognom zakonu u Federaciji BiH.

Konačno, aktuelne entitetske javne politike iz domena nasilja u porodici ne sadrže definiciju "žrtve", iako obilato koriste navedeni pojam u svojim tekstovima. Imajući ovo u vidu, korisno je napomenuti da Strategija za borbu protiv nasilja u porodici u Republici Srpskoj do 2013. godine – iako ne definiše pojam žrtve – sadrži referencu da je žrtva nasilja lice oštećeno izvršenjem krivičnog djela ili prekršaja³².

U skladu sa napred izloženim, može se zaključiti da su standardi iz člana 3 Istanbulske konvencije u velikoj mjeri prepoznati u pravnom sistemu u BiH. Pristup u definisanju nasilja u porodici i rodno zasnovanog nasilja može se okvalifikovati kao podudaran, koncept nasilja nad ženama prisutan je usključivo u javnim politikama u BiH (ne i pravnim aktima), dok veća konceptualna razmimoilaženja postoje u pristupu regulisanju statusa *žrtve* (prevashodno žrtve djela nasilja nad ženama).

Član 5. - Obaveze država i dužna pažnja

- 1. Članice će se suzdržati od učešća u bilo kakvom činu nasilja nad ženama i osigurati da državni organi, zvaničnici, službenici, ustanove i drugi akteri koji nastupaju u ime države postupaju u skladu s ovom obavezom.*
- 2. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere da s dužnom pažnjom spriječe, istraže, kazne i osiguraju reparaciju za djela nasilja obuhvaćena ovom konvencijom koja učine akteri koji ne istupaju u ime države.*

Standard dužne pažnje – vrsta obaveze (pozitivna/negativna)

Odredbe entitetskih zakona o zaštiti od nasilja u porodici (definicije nasilja u porodici iz predmetnih zakona detaljno su obrađene u okviru analize usklađenosti domaćih zakona i politika sa članom 3. Istanbulske konvencije) podrazumijevaju da nadležni državni organi imaju pozitivnu obavezu da sa dužnom pažnjom preduzmu sve neophodne mjere da spriječe, istraže, kazne i osiguraju reparaciju za djela nasilja u porodici, odnosno da zaštite žrtve od nasilja u porodici koje čine privatna lica. S bzirom na to da standard dužne pažnje podrazumijeva obavezu koja se odnosi na sredstvo, a ne obavezu koja se odnosi na cilj³³, proizilazi da je standard zadovoljen kada su sve neophodne mjere preduzete od strane odgovornih nadležnih organa. Pozitivna obaveza postupanja sa dužnom pažnjom od strane nadležnih organa sadržana je već u svrsi entitetskih zakona o zaštiti od nasilja u porodici, a to je pružanje najdjelotvornije zaštite žrtvama sprečavanjem i suzbijanjem nasilja u porodici³⁴.

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske u članu 9 propisuje da zaštitu, pomoć i podršku žrtvama nasilja u porodici (bez obzira na to da li je protiv učinioca pokrenut krivični ili prekršajni postupak) dužni su pružiti subjekti zaštite u koje spadaju: policija, tužilaštvo, centri za socijalni rad, odnosno službe socijalne zaštite, zdravstvene i obrazovne ustanove i nadležni sud. Dalje, u članu 11. navodi se da su subjekti zaštite dužni bez odlaganja obezbijediti hitno rješavanje predmeta nasilja u porodici, vodeći računa da su

³² Strategija za borbu protiv nasilja u porodici u Republici Srpskoj do 2013; str. 12.

³³ Iz međunarodnih normativnih akata pored Istanbulske konvencije (kao npr. Opšta preporuka br. 19 CEDAW Komiteta o nasilju nad ženama (1992), Preporuka br. 5 Komiteta ministara Savjeta Evrope o zaštiti žena od nasilja (2005) i jurisprudencije Evropskog suda za ljudska prava (npr. *Opuz protiv Turske*, 2009; i uopšte predmeta koji se dotiču kršenja ljudskih prava žena kao posljedice zakazivanja pozitivnog odgovora države na nasilje u porodici počinjeno od privatnih lica) proizilazi da nadležni organi treba da preduzmu sve zakonski potrebne mjere, odnosno racionalno predvidljive mjere u konkretnom slučaju nasilja kako bi odgovor nadležnih organa na nasilje u porodici bio u skladu sa poštovanjem standarda dužne pažnje. Za više informacija vidi *Obrazloženje konvencije Savjeta Evrope o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici*. Pristup tekstu na engleskom jeziku <http://www.conventions.coe.int/Treaty/EN/Reports/Html/210.htm>

³⁴ Član 2 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici RS; član 3 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH.

interes i dobrobit žrtve prioritet u tim postupcima. Takođe, isti član obavezuje subjekte zaštite na međusobnu saradnju i razmjenu potrebnih podataka i informacija. Konačno, zakon razrađuje postupak ostvarivanja zaštite žrtava nasilja u porodici; od postupanja policije po prijemu prijave o nasilju i obavezi obavještanja centra za socijalni rad i nadležnog tužioca, do radnji koje preduzimaju centri za socijalni rad, zdravstvene ustanove i tužilaštvo³⁵.

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici FBiH takođe razrađuje pozitivne obaveze postupanja nadležnih organa u slučajevima nasilja u porodici i multidisciplinarni pristup u postupku zaštite žrtve nasilja. Naglasak je stavljen na dužnosti prijavljivanja nasilja u porodici za sve organe, ustanove i subjekte koji su obavezni provoditi zakon i pružati zaštitu od nasilja u porodici, sa detaljno propisanim obavezama postupanja policijske uprave i organa starateljstva u slučajevima nasilja u porodici. Kao posebnost u odnosu na istoimeni zakon u RS, u članu 39 normirana je obaveza za nadležne institucije i pravosudne organe za područje jedne ili više opština da potpišu protokole o saradnji kojim će se utvrditi međusobna prava i obaveze u postupku prijavljivanja slučajeva nasilja u porodici, pružanje zaštite žrtvama nasilja u porodici, te rad sa nasilnicima. Takođe, s obzirom na teritorijalnu podjelu i unutrašnju organizaciju vlasti u FBiH, određeno je da su vlade kantona u obavezi donositi dvogodišnje programe mjera za prevenciju, zaštitu i borbu protiv nasilja u porodici za područje kantona³⁶.

Navedena regulativa upućuje da su zakonodavci u oba entiteta u BiH nedvosmisleno propisali pozitivna zaduženja u pristupu nadležnih organa na pružanju zaštite žrtvi nasilja u porodici, koja su u skladu sa međunarodnim standardom dužne pažnje u kontekstu sprečavanja nasilja nad ženama i nasilja u porodici.

Kada je u pitanju osiguranje reparacije za djela nasilja u porodici – kao sastavne komponente postupanja u skladu sa standardom dužne pažnje – u kontekstu nasilja u porodici zakonodavstvo u BiH žrtvi omogućava naknadu štete, koja se ostvaruje u postupku pred sudom. Ostale komponente reparacije, koje podrazumijevaju povratak u pređašnje stanje, rehabilitaciju i garanciju neponavljanja nisu predviđene, odnosno regulisane domaćim pravnim aktima.

Povodom ostvarivanja naknade štete, primjenjuju se odredbe relevantnih krivičnih zakona ili Zakona o obligacionim odnosima. Krivični zakoni omogućavaju oštećenoj da ostvari imovinskopравни zahtjev za naknadu štete u okviru krivičnog postupka ili alternativno predviđaju upućivanje oštećene na parnični postupak za nadoknadu štete³⁷. Ostvarivanje naknade štete u okviru krivičnog ili parničnog postupka se oslanja na odredbe Zakona o obligacionim odnosima koje predviđaju naknadu štete u slučaju tjelesne povrede ili narušenja zdravlja (podrazumijeva naknadu troškova oko liječenja i drugih potrebnih troškova s tim u vezi i zarade izgubljene zbog nesposobnosti za rad za vrijeme liječenja) i/ili novčanu naknadu (podrazumijava naknadu za pretrpljene fizičke bolove, za pretrpljene duševne bolove zbog umanjenja životne aktivnosti, naruženosti, povrede ugleda, časti, slobode ili prava ličnosti, smrti bliskog lica kao i za strah)³⁸. Konačno, po pitanju državnog tijela obaveznog da postupa sa dužnom pažnjom za pružanje reparacije za pretrpljeno nasilje u porodici, nadležni sudovi su ti koji utvrđuju pravičnu naknadu za pretrpljenu štetu žrtve nasilja.

Procedure za osiguranje postupanja u skladu sa standardom dužne pažnje

Zakonodavstvo na svim nivoima vlasti u BiH reguliše procedure odgovornosti nadležnih tijela i lica koje osiguravaju da organi vlasti preduzimaju radnje u skladu sa pozitivnim obavezama koje proizilaze iz poštovanja standarda dužne pažnje. Procedure koje obezbjeđuju postupanje nadležnih organa u skladu sa pozitivnim obavezama propisane su različitim zakonima koji regulišu rad odgovarajućih strukovnih organa, dok se odgovornost službenih lica utvrđuje u okvirima krivičnog i disciplinskog (odnosno administrativnog) postupka.

³⁵ Član 12 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici RS.

³⁶ Član 37 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH.

³⁷ Član 116 KZ FBiH („Službene novine Federacije BiH“, br. 36/03 i dr.), član 96 KZ RS („Službeni glasnik“, br. 49/03), član 116 KZ BD („Službeni glasnik Brčko Distrikta“, br. 10/03).

³⁸ Član 195 i član 200 Zakona o obligacionim odnosima. *Napomena:* Zakon o obligacionim odnosima je iz vremena SFRJ, primjenjuje se kao važeći zakon na svim nivoima vlasti u BiH u skladu sa ustavima u BiH.

Kada je u pitanju utvrđivanje potencijalne krivične odgovornosti službenih lica koja postupaju u slučajevima nasilja u porodici, krivični zakoni FBiH, RS i BD sadrže krivična djela protiv službene dužnosti, čime se u slučaju izvršenja ovih djela predviđa utvrđivanje odgovornosti u okviru krivičnog postupka. Relevantna krivična djela protiv službene dužnosti, koja se mogu dovesti u vezu sa nasiljem u porodici, su: zlostreba službenog položaja ili ovlašćenja³⁹, nesavjestan rad u službi⁴⁰, povreda ljudskog dostojanstva zlostrebotom službenog položaja ili ovlašćenja⁴¹, te povreda zakona od strane sudije⁴².

Sam krivični postupak isključivo pokreće tužilac, u skladu sa principom akuzatornosti krivičnog gonjenja, čime se ne ostavlja prostor žrtvi da inicira krivičnu proceduru utvrđivanja odgovornosti službenog lica za kršenje zakonskih obaveza ili nepridržavanje obavezujućih procedura u pružanju zaštite žrtvi nasilja u porodici. S druge strane, žrtvi je ostavljena mogućnost pokretanja administrativne procedure, odnosno ulaganja pritužbe organu unutar kojeg je lice za koje se tvrdi da je odgovorno za težu povredu radne dužnosti (npr. zlostavljanje ili grubo zanemarivanje obaveza) zaposleno.

Pored krivičnopravne procedure, kao što je već napomenuto, postoji i utvrđivanje odgovornosti službenih lica koja postupaju povodom nasilja u porodici u okviru disciplinskog postupka koji se preduzima od strane institucije, ustanove ili državnog organa u kojem odgovorno službeno lice izvršava zadatke i dužnosti. Disciplinski postupak normiraju pojedinačni zakoni i podzakonski akti koji se bave regulisanjem najšireg spektra odnosa unutar pojedine institucije/organa/ustanove koja ima ulogu subjekta zaštite od nasilja u porodici. S obzirom na prisutnost velikog broja pravnih akata i značajnog broja lokalnih ustanova ili organa kojima je data obaveza postupanja u slučajevima nasilja u porodici, ova analiza će se ograničiti na najkraće predstavljanje procedura odgovornosti isključivo u oblastima postupanja policije, tužilaštva i suda – kao glavnih subjekata zaštite od nasilja u porodici iz vizure odgovora krivičnopravnog i represivnog sistema koji je zadužen da spriječi, istraži, kazni i osigura naknadu štete žrtvama nasilja u porodici.

Kada je u pitanju utvrđivanje odgovornosti policije za (ne)preduzete radnje u vezi pružanja zaštite od nasilja u porodici, entitetski zakoni o policijskim službenicima propisuju da krivična odgovornost za krivično djelo ne isključuje disciplinsku odgovornost policijskog službenika ukoliko činjenje krivičnog djela takođe predstavlja povredu radne ili službene dužnosti⁴³.

Oba zakona o policijskim službenicima propisuju mogućnost pokretanja internog disciplinskog postupka za teže povrede radne dužnosti, te izricanje disciplinskih sankcija od strane disciplinske komisije nakon provedenog postupka. Disciplinski postupak se pokreće na osnovu pritužbe građanina/ke ili po službenoj dužnosti na osnovu zahtjeva odgovarajućeg službenog lica. Pod težim povredama radne dužnosti, između ostalog, smatraju se sljedeće radnje koje se mogu dovesti u vezu sa postupanjem službenog lica u slučaju nasilja u porodici:

- neizvršavanje, nesavjesno, neblagovremeno ili nepažljivo izvršavanje poslova i zadataka
- radnja, odnosno propuštanje radnje kojom se onemogućava, ometa ili otežava izvršenje poslova i zadataka
- nepružanje stručne pomoći građanima u ostvarenju njihovih zakonskih prava
- nepreduzimanje ili nedovoljno preduzimanje mjera u okviru dužnosti neophodnih za osiguranje objekata, lica i povjerenih sredstava i stvari
- sprečavanje građana [...] u ostvarivanju njihovih prava pri podnošenju zahtjeva, žalbi, pritužbi, molbi i drugih podnesaka ili neodlučivanje po tim podnescima u zakonskom roku⁴⁴.

³⁹ Član 347 KZ RS, član 383 KZ FBiH, član 377 KZ BD.

⁴⁰ Član 354 KZ RS, član 387 KZ FBiH, član 381 KZ BD.

⁴¹ Član 359 KZ RS.

⁴² Član 376 KZ RS, član 357 KZ FBiH, član 351 KZ BD.

⁴³ Član 89 stav 3. Zakona o policijskim službenicima Republike Srpske ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 43/10, 78/11); član 105. stav 2. Zakona o policijskim službenicima Federacije BiH ("Službene novine Federacije BiH", br. 27/05).

⁴⁴ Član 91 Zakona o policijskim službenicima RS; član 107. Zakona o policijskim službenicima Federacije BiH.

Dalje, predmetni zakoni predviđaju da su FBiH i RS odgovorne za štetu pričinjenu fizičkim i pravnim licima kao rezultat postupanja policijskih službenika u izvršenju ili vezano za izvršenje službenih zadataka, te da entiteti imaju pravo tražiti nadoknadu štete isplaćene trećim licima od policijskog službenika, ako je prouzrokovana šteta posljedica grube nepažnje ili namjere ili neovlašćenih radnji policijskog službenika.⁴⁵ Takođe, na nivou Republike Srpske i nivou kantona u Federaciji BiH, dodatno i detaljnije su razrađene procedure administrativne odgovornosti policije kroz donošenje podzakonskih akata o disciplinskoj odgovornosti policijskih službenika.⁴⁶

U vezi rada nadležnih nosilaca i nositeljica tužilačke i sudijske funkcije, Zakon o visokom sudskom i tužilačkom vijeću BiH određuje proceduru utvrđivanja disciplinske odgovornosti istih. Disciplinski postupak se pokreće momentom podnošenja pritužbe od strane građana/ki ili pokretanjem istrage po službenoj dužnosti. Visoko sudsko i tužilačko vijeće BiH (u daljem tekstu: Vijeće), kako bi olakšalo pravno neukim licima podnošenje pritužbi izdalo je posebno uputstvo o podnošenju pritužbi protiv sudija i tužilaca u Bosni i Hercegovini, Federaciji Bosne i Hercegovine, Republici Srpskoj i Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine, te je omogućilo i *online* podnošenje pritužbi putem zvanične e-mail adrese Vijeća. Ured disciplinskog tužioca je ovlašćeni organ Vijeća za postupanje povodom pritužbi i provođenje istraga, dok sam disciplinski i žalbeni postupak vode prvostepena i drugostepena disciplinska komisija.

Propisano je da su “sudija, tužilac, dodatni sudija ili sudija-porotnik, uključujući i predsjednike sudova, glavne tužioce i njihove zamjenike, disciplinski odgovorni za zakonom propisane disciplinske prekršaje koje su učinili s umišljajem ili iz nehata”⁴⁷. Zakon sadrži taksativne liste disciplinskih prekršaja sudija i tužilaca, od kojih većina pobrojanih prekršaja može biti relevantna u kontekstu postupanja sudija i tužioca u vezi sa predmetima nasilja u porodici⁴⁸.

Takođe, sudovi unutar BiH su internim pravnim aktima razradili procedure utvrđivanja odgovornosti radnika u sudu za nepravilnosti u radu, te obavezu prosljeđivanja pritužbi stranaka na rad sudija i predsjednika suda Visokom sudskom i tužilačkom vijeću na dalje postupanje⁴⁹, a u skladu sa obavezama koje proizilaze iz odgovarajućih zakona koji regulišu rad sudova⁵⁰.

Disciplinski i/ili sudski postupci povodom kršenja standarda dužne pažnje u predmetima nasilja iz okvira konvencije

Kada su u pitanju provedeni sudski krivični i/ili disciplinski postupci protiv odgovornih službenih lica za povrede radne dužnosti, odnosno nepostupanje u skladu sa standardom dužne pažnje u slučajevima nasilja nad ženama i nasilja u porodici, autori ove studije nisu pronašli izvor informacija ovoga tipa, koji bi otkrio postojanje, te broj i ishod ovih postupaka. Indikativno je da se statistika po ovom pitanju ne vodi niti objedinjuje od strane određenog organa ni na jednom nivou vlasti u BiH. Samim tim, čak i ukoliko se ova vrsta statistike vodi od određenih inokosnih organa koji provode postupke utvrđivanja odgovornosti službenih lica (npr. nadležni sud), te je do iste moguće doći sistemom pojedinačnih upita, opravdano je zaključiti da ovakva statistika nije pristupačna široj javnosti u BiH.

⁴⁵ Član 103 Zakona o policijskim službenicima RS; član 121. Zakona o policijskim službenicima Federacije BiH.

⁴⁶ Vidi npr. Pravilnik o disciplinskoj odgovornosti policijskih službenika RS (“Službeni glasnik Republike Srpske”, br. 83/10); Pravilnik o disciplinskoj odgovornosti policijskih službenika Ministarstva unutrašnjih poslova Zeničko-dobojskog kantona.

⁴⁷ Član 54 Zakona o visokom sudskom i tužilačkom vijeću BiH (“Službeni list BiH”, br. 25/04)

⁴⁸ Vidi članove 56 i 57 Zakona o visokom sudskom i tužilačkom vijeću BiH. Između ostalog navedeni disciplinski prekršaji su: povreda načela nepristrasnosti; postupanje s pristrasnošću i predrasudama tokom obavljanja službenih dužnosti zbog rase, boje, pola, vjerske pripadnosti, etničkog porijekla, nacionalne pripadnosti, seksualne opredijeljenosti ili društvenog i ekonomskog statusa stranke; očigledno kršenje obaveze ispravnog postupanja prema strankama, njihovim pravnim zastupnicima, svjedocima, ili drugim osobama; odavanje povjerljivih informacija koje proizilaze iz vršenja dužnosti sudije ili tužioca; nemar ili nepažnja u vršenju službenih dužnosti; donošenje odluka kojim se očigledno krši zakon ili uporno i neopravdano kršenje pravila postupka i dr.

⁴⁹ Npr. Pravilnik o primanju i postupanju po pritužbama na rad Okružnog suda u Banjaluci i njegovih sudija i radnika (Broj su: 1427/05 od 25.04.2005).

⁵⁰ Npr. Zakon o sudovima Republike Srpske (“Službeni glasnik Republike Srpske”, br. 111/04)

Dalje, u skladu sa nalazima koji proizilaze iz raspoloživih relevantnih istraživanja⁵¹ nema podataka o pokrenutim sudskim postupcima protiv državnih i javnih službenika/ca zbog kršenja standarda dužne pažnje u slučajevima nasilja nad ženama i nasilja u porodici pred sudovima u BiH. Takođe, predmetna istraživanja ne dotiču se provedenih disciplinskih postupaka protiv odgovornih službenih lica zaposlenih u organima vlasti ili javnim ustanovama u slučajevima nasilja u porodici.

Kada je u pitanju postupanje međunarodnih pravosudnih tijela protiv države BiH u slučajevima kršenja ljudskih prava žena žrtava nasilja od strane države, odnosno odgovornih državnih službenika koji vrše javnu vlast, do sada je jedan slučaj protiv države Bosne i Hercegovine bio predmet postupanja Evropskog suda za ljudska prava. S druge strane, do sada nije bilo postupanja i razmatranja predstavki protiv države BiH od strane CEDAW Komiteta, povodom kršenja ženskih ljudskih prava državljanki BiH zaštićenih Konvencijom o ukidanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW).

Evropski sud za ljudska prava u jedinom slučaju u kojem je postupao, razmatrao je predmet *Šobota-Gajić protiv BiH*⁵², povodom kojeg je donio presudu koja je utvrdila kršenje prava na poštovanje privatnog i porodičnog života, odnosno člana 8 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. Utvrđeno kršenje ticalo se prava na poštovanje porodičnog života aplikantice do kojeg je došlo kao posljedica neuspjeha nadležnih lokalnih vlasti (u Gradišci) da preduzmu sve neophodne mjere kako bi omogućili ponovno sjedinjenje aplikantice sa njenim sinom. Naime, činjenice slučaja otkrile su da je aplikantica nakon razvoda braka u kojem je tvrdila da je trpila nasilje u porodici od strane supruga, dobila starateljstvo nad zajedničkim sinom i kćerkom. Bivši suprug aplikantice ja zatim oteo sina, koji je nakon nastupjele smrti supruga/oca preostalo vrijeme proveo sa bakom (očevom majkom), dok je majka u četvorogodišnjem periodu sve vrijeme neuspješno tražila izvršenje pravosnažnih sudskih presuda koje su u međuvremenu bile donesene u njenu korist u uzastopnim krivičnim i izvršnim postupcima. Konačno, sin je predat na brigu majci od strane nadležnih lokalnih ustanova, za koje je sud u Strazburu utvrdio da su potpuno zakazale u provođenju efikasnih i blagovremenih postupaka i mjera povodom dosuđenog prava majke na starateljstvo, čime je konačno utvrđena povreda prava na poštovanje porodičnog života aplikantice. Povreda je utvrđena tako što su lokalni organi vlasti prekršili svoje pozitivne obaveze da efikasno izvrše svoje zakonske obaveze i omogućće izvršenje pravosnažnih sudskih presuda u korist aplikantice. Iako činjenice slučaja ukazuju tek na indirektnu vezu sa nasiljem u porodici, sadrže jasne indicije da je aplikantica pretrpila psiho-fizičko nasilje uslijed višegodišnje odvojenosti od sina, a koje je bilo posljedica nepostupanja nadležnih vlasti u skladu sa standardom dužne pažnje.

Akti/dokumenti koji osiguravaju postupanje u skladu sa dužnom pažnjom

Standardi postupanja nadležnih tijela i lokalnih organa vlasti i organizacija dodatno su razrađeni potpisivanjem i usvajanjem protokola o saradnji/postupanju u slučajevima nasilja u porodici. Protokoli predstavljaju posebnu vrstu sporazuma između više ustanova i organizacija kojima se tijela koja su potpisala protokole obavezuju na multidisciplinarno provođenje konkretno definisanih aktivnosti u slučajevima nasilja u porodici.

Obaveza potpisivanja protokola o saradnji za područje jedne ili više opština na području Federacije BiH između nadležnih institucija i pravosudnih organa propisana je Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici FBiH. Protokoli utvrđuju međusobna prava i obaveze u postupku prijavljivanja slučajeva nasilja u porodici, pružanja zaštite žrtvama nasilja i radu sa nasilnim osobama⁵³. Primjera radi, u Zeničko-dobojskom kantonu u 2010. godini potpisan je *Protokol o međusobnoj saradnji u radu na prevenciji i zaštiti žrtava nasilja u porodici*, za područje osam opština⁵⁴ koje djeluju na području kantona. Iste godine potpisan je istoimeni protokol za

⁵¹ Petrić, Aleksandra et al. *Alternativni izvještaj o implementaciji CEDAW Konvencije i ženskim ljudskim pravima u Bosni i Hercegovini*, Prava za sve Sarajevo, 2010; OSCE, *Krivična odgovornost i sankcioniranje počinitelaca nasilja u porodici, Analiza i preporuke o krivičnopravnim sankcijama u predmetima nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini*, OSCE, 2011; Udružene žene Banja Luka, "Lara" Bijeljina, *Praćenje i analiza krivičnih postupaka i sudske prakse u oblasti seksualnog i rodno zasnovanog nasilja u Republici Srpskoj*, Udružene žene Banja Luka i "Lara" Bijeljina 2011.

⁵² Evropski sud za ljudska prava, *Šobota-Gajić protiv Bosne i Hercegovine*, aplikacija br. 27966/06.

⁵³ Član 39 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH.

⁵⁴ Opštine koje su potpisale protokol su: Zenica, Kakanj, Visoko, Maglaj, Doboj-Jug, Vareš, Olovo i Usora.

područje opštine Zenica koji okuplja najširu grupu subjekata zaštite od nasilja u porodici⁵⁵. Takođe, u 2012. godini potpisan je Protokol o postupanju nadležnih institucija u slučajevima nasilja u porodici za opštine Unsko-sanskog kantona.

Iako u RS ne postoji zakonska obaveza sklapanja protokola nadležnih organa za pružanje zaštite od nasilja u porodici, kao u primjeru zakonodavstva iz Federacije BiH, identičan proces desio se i u Republici Srpskoj. Krajem 2013. godine sklopljen je Opšti protokol o postupanju u slučajevima nasilja u porodici u Republici Srpskoj⁵⁶, čiji su potpisnici pet nadležnih ministarstava RS (Ministarstvo porodice, omladine i sporta, Ministarstvo pravde, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite i Ministarstvo prosvjete i kulture). Važno je napomenuti da su ovim protokolom propisani opšti standardi postupanja za sve subjekte zaštite, organe i organizacije koji pružaju pomoć, podršku i zaštitu žrtvama nasilja u porodici, te da se istim ne dovodi u pitanje postojanje sličnih dokumenata koje su akteri na sprečavanju nasilja sklopili na nivou jedinica lokalne samouprave i u skladu sa kojima postupaju. Ipak, u slučaju da zaključeni protokoli na lokalnim nivoima nisu usaglašeni sa odredbama opšteg protokola, propisana je obaveza direktne primjene opšteg protokola⁵⁷.

Brojni protokoli na lokalnim nivoima u oblasti suzbijanja nasilja u porodici zaključeni su prevashodno zahvaljujući naporima lokalnih nevladinih organizacija koje se bave pružanjem zaštite ženama žrtvama nasilja u porodici i partnerskoj saradnji istih sa lokalnim organima vlasti. U izradi ovih protokola i njihovom potpisivanju učestvovali su tzv. referalni mehanizmi, odnosno nadležni autoriteti direktno zaduženi za zaštitu i prevenciju nasilja u porodici na nivou opština/gradova u RS (napominjemo da organi koji se bave krivičnim gonjenjem i kažnjavanjem počinioca nasilja nisu u svim slučajevima potpisnici ovih protokola). U posljednjem usvojenom izvještaju o provođenju Strategije za borbu protiv nasilja u porodici do 2013. godine za Republiku Srpsku navodi se da su "[u]spostavljeni ili su u fazi uspostavljanja novi lokalni protokoli o saradnji i referalni mehanizmi za postupanje u slučajevima nasilja u porodici u opštinama Prijedor, Bijeljina, Lopare, Ugljevik, Trebinje, Novi Grad, Doboje, Derventa, Brod, Šamac, Grad Istočno Sarajevo (sa svim opštinama: Istočna Ilidža, Istočno Novo Sarajevo, Istočni Stari Grad, Pale, Sokolac, Trnovo), Višegrad, Novo Goražde, Foča, Rogatica, Čajniče, Vukosavlje, Nevesinje, Berkovići, te da se očekuje da se poveća broj opština koje uspostavljaju ove protokole"⁵⁸. Takođe, u prvoj polovini 2013. godine potpisan je i Protokol o međusobnoj saradnji institucija i nevladinih organizacija Regije Banja Luka u pružanju podrške maloljetnim žrtvama rodno zasnovanog nasilja⁵⁹.

U prethodnom periodu takođe, zahvaljujući ekspertizi nevladinih organizacija i njihovoj produktivnoj saradnji sa nadležnim organima vlasti i međunarodnim organizacijama, na području Republike Srpske razvijeni su ili unaprijeđeni brojni instrumenti pomoći i saradnje u radu nadležnih organa i tijela na pružanju zaštite od nasilja u porodici. Nevladina organizacija „Udružene žene“ Banja Luka rukovodile su multiresornom radnom grupom koja je izradila Nacrt minimalnih standarda postupanja na sprečavanju i suzbijanju nasilja u porodici, koji je podnesen Savjetu za borbu protiv nasilja u porodici na usvajanje, te je izrađen i Nacrt jedinstvenog protokola o saradnji i postupanju na sprečavanju i suzbijanju nasilja u porodici⁶⁰. Takođe, u saradnji nevladine organizacije „Budućnost“ Modriča i UNFPA uspostavljen je Model referalnog mehanizma za

⁵⁵ "Protokol o međusobnoj saradnji u radu na prevenciji i zaštiti žrtava nasilja" potpisali su Ministarstvo za rad, socijalnu politiku i izbjeglice Zeničko-dobojskog kantona, Ministarstvo unutrašnjih poslova Zeničko-dobojskog kantona, Opština Zenica, JU Centar za socijalni rad Zenica, Pedagoški zavod Zenica, JU Dom-porodica Zenica, JU Dom zdravlja Zenica, JZU Kantonalni zavod za borbu protiv bolesti ovisnosti, Opštinski sud u Zenici, U.G. "Medica" Zenica, U.G. "Romano Centro" Zenica, U.G. "Društvo socijalnih radnika" Zeničko-dobojskog kantona.

⁵⁶ Opšti protokol o postupanju u slučajevima nasilja u porodici u Republici Srpskoj („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 104/13).

⁵⁷ Član 5 st. 2 Opšti protokol o postupanju u slučajevima nasilja u porodici u Republici Srpskoj („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 104/13).

⁵⁸ Gender centar Republike Srpske, *Strategija za borbu protiv nasilja u porodici u Republici Srpskoj do 2013. godine: Izvještaj za 2011. godinu*, 2011; str. 11. Dostupno na: <http://goo.gl/9tfhDs>.

⁵⁹ Potpisnici Protokola su Ministarstvo unutrašnjih poslova RS, Ministarstvo pravde RS (Centar za besplatnu pravnu pomoć Vlade Republike Srpske), Ministarstvo prosvjete i kulture RS, JU „Centar za socijalni rad“ Banja Luka, Centar za mentalno zdravlje Banja Luka, Psihijatrijska klinika Banja Luka, Gender centar Vlade RS, Okružno tužilaštvo Banja Luka, Osnovni i Okružni sud Banja Luka, fondacija „Udružene žene“ Banja Luka i UG „Nova generacija“. Izvor: Regionalna mreža za djecu uključenu u život i rad na ulici. Dostupno na: <http://goo.gl/EZCVi8>.

⁶⁰ Gender centar Republike Srpske, *Strategija za borbu protiv nasilja u porodici u Republici Srpskoj do 2013. godine: Izvještaj za 2011. godinu*, 2011; str. 12.

oblasti nasilja u porodici i nasilja nad djecom za područje Modriče, sa ciljem multiplikacije primjene ovog modela u drugima opštinama u RS⁶¹.

Takođe, brojni su priručnici – kao vrsta profesionalnog vodiča za postupanje nadležnih u slučajevima nasilja u porodici – izdani od strane najšireg broja društvenih aktera, od kojih prednjače entitetski Gender centri i brojne lokalne nevladine organizacije, te međunarodne organizacije koje djeluju na području BiH. Priručnici i drugi edukativni materijali isto tako doprinose osiguranju da će se standard dužne pažnje u postupanju prema nasilju u porodici primjenjivati i poštovati od strane nadležnih lica i tijela. S tim u vezi, posebno je značajan “Sprečavanje i suzbijanje nasilja u porodici u Republici Srpskoj”⁶² – priručnik za postupanje subjekata zaštite, u izdanju Gender centra Republike Srpske, koji predstavlja jednu vrstu profesionalnog vodiča za postupanje subjekata zaštite sa prijedlozima i preporukama protokola za postupanje. Iako je formalno-pravno neobavezujući dokument, priručnik ima veliku obrazovnu svrhu, s obzirom na to da služi za upoznavanje stručnih kadrova unutar nadležnih javnih ustanova i organa vlasti sa tematikom nasilja u porodici i obavezujućim međunarodnim i domaćim pravnim standardima zaštite od nasilja u porodici.

Detaljan prikaz relevantnih edukativnih priručnika za profesionalce koji su dužni pružiti zaštitu od nasilja u porodici i uopšte o provođenju edukativnih aktivnosti u vezi rodno zasnovanog nasilja, predstavljen je u okviru analize stanja po članu 15 konvencije.

Stavovi službenih lica po pitanju nasilja nad ženama

Kada su u pitanju izvori koji bi mogli otkriti *profesionalne stavove* službenih lica po pitanju nasilja nad ženama i rodno zasnovanog nasilja, važno je napomenuti da, u posmatranom vremenskom periodu na koji se analiza referiše, autori ove studije nisu pronašli javno dostupne podatke o provedenim istraživanjima profesionalnih stavova nadležnih javnih službenika i službenica na području BiH koja bi uključivala proučavanje stereotipa o nasilju nad ženama, rodno zasnovanom nasilju ili nasilju u porodici⁶³.

U novije vrijeme, profesionalna zajednica je krenula sa provođenjem istraživanja generalnog tipa po pitanju rodnihi stavova stanovništva i prevalence nasilja u porodici u BiH. Studija o rasprostranjenosti i karakteristikama nasilja nad ženama u Bosni i Hercegovini iz 2013. godine, iako ne zadire u pitanje ispitivanja stavova profesionalaca/ki, utvrđuje da je daleko najšire “rasprostranjeno nasilje koje nad ženama vrše njihovi sadašnji ili bivši partneri, koji su počinioci u 71,5% slučajeva”⁶⁴. Ono što je indikativno u sferi percipiranja uloge i odgovora nadležnih institucija i ustanova na pružanju zaštite od nasilja u porodici, a od strane intervjuisanih žena, ogleđa se u podatku da je tek oko 5% žena izloženih nasilju potražilo podršku neke od institucija. Jedan od identifikovanih razloga za neobraćanje institucijama, između ostalih, jeste i nisko povjerenje u institucije⁶⁵. S druge strane, studija navodi:

“Kada su u pitanju ocjene postupanja službi u slučajevima kada su žene zatražile podršku, nalazi istraživanja ukazuju na to da nadležne službe ne postupaju uvijek u skladu sa principima pune zaštite žena. Tako su zabilježeni slučajevi u kojima policija i zdravstveni radnici nisu reagirali na adekvatan način (tretirali su ženu kao da je isprovocirala nasilje, nisu udaljili nasilnika, nisu prijavili slučaj ili uputili žrtvu na pravu

⁶¹ BiH, *Četvrti i peti periodični CEDAW izvještaj Bosne i Hercegovine*, 2011; str. 15. Dostupno na <http://goo.gl/QLqL7>.

⁶² Gender centar Republike Srpske, *Sprečavanje i suzbijanje nasilja u porodici u Republici Srpskoj: priručnik za postupanje subjekata zaštite*, 2. dopunjeno izdanje. Dostupno na <http://goo.gl/jOHh37>.

⁶³ Ipak, u prethodnom periodu objavljivani su akademski radovi u okviru kojih su provedena istraživanja ličnih stavova i predrasuda službenih lica o pitanjima zaštite žena od rodno zasnovanog nasilja (npr. Petrić, Natalija. *Utjecaj pravne regulative na zaštitu žene od rodno zasnovanog nasilja*, magistarski rad, Centar za interdisciplinarnu postdiplomske studije, Univerzitet u Sarajevu, 2008). Takođe, pojedinačna istraživanja ograničenog obima o stavovima i praksama rada službenih lica koja postupaju povodom nasilja u porodici vršena su u sklopu brojnih projektnih aktivnosti NVO-a i gender institucionalnih mehanizama u BiH putem fokus grupa i elitnih intervjuja, te konačno postoje saznanja o provođenju istraživanja o rodnihi stereotipima među nosiocima i nositeljicama sudijske funkcije u BiH (u momentu pisanja ove analize rezultati istraživanja nisu bili dostupni javnosti).

⁶⁴ Agencija za ravnopravnost polova BiH, *Studija: Rasprostranjenost i karakteristike nasilja nad ženama u Bosni i Hercegovini*, 2013; str. 19. Dostupno na http://www.arsbih.gov.ba/images/documents/studija_prevalenca.pdf.

⁶⁵ Agencija za ravnopravnost polova BiH, *Studija: Rasprostranjenost i karakteristike nasilja nad ženama u Bosni i Hercegovini*, 2013; str. 20.

instancu). Ipak, treba napomenuti da su žene u većini slučajeva navele relativno pozitivna iskustva, odnosno ocijenile su da je podrška ovih službi, bar djelimično, pomogla da riješe problem izloženosti nasilju⁶⁶.

U Republici Srpskoj u 2010. godini provedeno je mapiranje stanja u oblasti borbe protiv rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici povjereno Gender centru RS⁶⁷. Terensko istraživanje u okviru analize obuhvatilo je održavanje dubinskih intervju sa pružaocima usluga zaštite od nasilja, odnosno pripadnicima/cama policije, pravosuđa, obrazovnog sektora, zdravstva i socijalne zaštite, te popunjavanje upitnika od strane istih. U okviru intervju sa ispitanicima/cama se razgovaralo o njihovim stavovima o nasilju, iako se analiza doticala pitanja: poznavanja koncepta rodno zasnovanog nasilja, poznavanja zakona i međunarodnih propisa, upotrebe zakona i propisa u svakodnevnoj praksi, saradnje sa drugim subjektima zaštite, prethodne edukacije iz ove oblasti i potrebe za novim edukacijama – što prate i preporuke studije stanja. Iako ne postoje uopšteni zaključci o stavovima ispitanih lica o nasilju u porodici, iz analize proizilazi da intervjuisani subjekti zaštite dijele mišljenje o nasilju u porodici kao djelu visokog stepena društvene opasnosti, koje zahtijeva snažniju društvenu reakciju šire javnosti. Uočena je senzibilnost u pristupu sudija i tužioca, prosvjetnih radnika i radnica fenomenu rodno zasnovanog nasilja; te razumijevanje osnova rodne diskriminacije od strane zdravstvenih i socijalnih radnika/ca, dok je kod istih uočeno i postojanje stereotipnih stavova o uzrocima i posljedicama nasilja u porodici i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja, s obzirom na zastupljene stavove da se nasilje u porodici pretežno vezuje za socijalno ugrožene porodice, probleme alkoholizma, nezaposlenosti, nedostatka obrazovanja i dr⁶⁸. Jedna od preporuka koja se konstantno provlači kroz analizu – u segmentu koji se dotiče stavova profesionalaca – jeste potreba za organizovanjem zajedničkih tematskih edukacija institucionalnih subjekata zaštite (odnosno uključivanje policajaca, sudija i tužilaca, socijalnih radnika, medicinskih radnika, predstavnika nevladinih organizacija koje rade sa žrtvama nasilja u porodici i novinara u edukaciju).

Na osnovu svega navedenog u ovom poglavlju, može se zaključiti da je unutrašnji pravni sistem u BiH usklađen sa standardom dužne pažnje iz člana 5 Konvencije.

Član 7. Sveobuhvatne i koordinisane politike

- 1. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere za usvajanje i primjenu djelotvornih, sveobuhvatnih i koordinisanih državnih politika koje obuhvataju sve relevantne mjere za sprečavanje i borbu protiv svih vidova nasilja obuhvaćenih ovom konvencijom i nude holistički odgovor na nasilje nad ženama.*
- 2. Članice će osigurati da politike koje se navode u stavu 1. stave prava žrtve u središte svih mjera i da se primjenjuju kroz djelotvornu saradnju svih nadležnih organa, institucija i organizacija.*
- 3. Mjere koje se preduzimaju u skladu s ovim članom uključiće, prema potrebi, sve nadležne aktere, kao što su državni organi, nacionalne, regionalne i lokalne skupštine i uprave, državne institucije za zaštitu ljudskih prava i organizacije civilnog društva.*

Uloga i odgovornost institucija /aktera u zaštiti, sprečavanju i/ili procesuiranju slučajeva nasilja nad ženama i nasilja u porodici

Nekoliko pravno obavezujućih dokumenta propisuje obaveze institucija/aktera u postupcima pomoći, podrške i zaštite žrtava nasilja. Zakon o ravnopravnosti polova u Bosni i Hercegovini⁶⁹ članom 4 propisuje, između ostalog, da su nadležne vlasti obavezne preduzeti odgovarajuće mjere radi eliminacije i sprečavanja nasilja po osnovu pola u javnoj i privatnoj sferi života, te osigurati instrumente pružanja zaštite, pomoći i naknade žrtvama. Ovim članom se propisuje i da su nadležne vlasti obavezne preduzeti odgovarajuće mjere, uključujući a ne ograničavajući se, na oblast obrazovanja radi eliminacije predrasuda, običaja i svih drugih praksi baziranih na ideji inferiornosti ili superiornosti bilo kojeg pola, kao i na stereotipnim ulogama osoba

⁶⁶ Id.

⁶⁷ Gender centar RS, *Sprečavanje i suzbijanje rodno zasnovanog i porodičnog nasilja u Bosni i Hercegovini: zakonodavstvo i prakse u Republici Srpskoj*, 2010. Dostupno na <http://goo.gl/6b1uDk>.

⁶⁸ Gender centar RS, *Sprečavanje i suzbijanje rodno zasnovanog i porodičnog nasilja u Bosni i Hercegovini: zakonodavstvo i prakse u Republici Srpskoj*, 2010; str. 30, 35, 37 i 46.

⁶⁹ Zakon o ravnopravnosti polova u Bosni i Hercegovini ("Službeni glasnik BiH", br. 16/03 i 102/09, prečišćeni tekst 32/10), dostupan na: http://www.arsbih.gov.ba/images/documents/zors_32_10.pdf, pristupljeno: 12.08.2013.

muškog i ženskog pola. Ovo uključuje, ali nije ograničeno na edukaciju i podizanje svijesti među državnim službenicima, u javnosti i na druge načine.

Pored Zakona o ravnopravnosti polova u BiH, i zakoni Republike Srpske i Federacije BiH propisuju obaveze institucija, odnosno aktera u postupku asistencije žrtvama nasilja, konkretno, nasilja u porodici. Zakoni o zaštiti od nasilja u porodici (Federacije Bosne i Hercegovine⁷⁰ i Republike Srpske⁷¹) propisuju uloge i odgovornosti svih subjekata koji su u funkciji zaštite od nasilja u porodici. Već u članu 1 Zakon o zaštiti od nasilja u porodici (Federacije Bosne i Hercegovine) propisuje da se njime uređuje, između ostalog, i međusobna povezanost svih subjekata koji su u funkciji zaštite od nasilja u porodici i druga pitanja od značaja za zaštitu od nasilja u porodici, dok je članom 3 propisano da primjenu i provođenje ovog zakona u skladu sa svojim nadležnostima osiguravaju opštinski sud - prekršajno odjeljenje suda, policija, organ starateljstva i druge institucije nadležne za socijalnu i zdravstvenu zaštitu. Osim upućivanja na aktere koji su nadležni da štite žrtve nasilja u porodici, propisana je i obaveza njihovog zajedničkog i koordiniranog djelovanja, ali i obaveza prema kojoj sa žrtvama nasilja (i nasilnim osobama) mogu da rade samo uposlenici koji su posebno edukovani za rad sa navedenim osobama. Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici FBiH propisano je, u članu 39, i da su nadležne institucije iz člana 8 stav 1. ovog zakona⁷² kao i nadležni pravosudni organi dužni da, za područje jedne ili više opština, potpišu protokol o saradnji kojim će biti utvrđena međusobna prava i obaveze u postupku prijavljivanja slučajeva nasilja u porodici, pružanja zaštite žrtvama nasilja u porodici, kao i u radu sa nasilnim osobama. Članom 40. propisano je da je policijska uprava dužna voditi evidenciju o prijavljenim slučajevima nasilja u porodici i o provođenju izrečenih zaštitnih mjera a da je nadležni sud dužan voditi evidenciju o podnesenim zahtjevima za izricanje zaštitnih mjera i o izrečenim zaštitnim mjerama. Organ starateljstva dužan je voditi evidenciju o izrečenim zaštitnim mjerama osobama koje su štice zaštitnom mjerom i o nasilnim osobama kojima su izrečene zaštitne mjere. Propisano je da će se podzakonskim aktima propisati sadržaj i oblik evidencija⁷³. Takođe je propisano da se sve evidencije treba da vode u skladu sa članom 18 Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini⁷⁴ i da se obavezno dostavljaju Gender centru Federacije Bosne i Hercegovine najkasnije do 10. januara za prethodnu godinu. Članom 41 propisane su obaveze policijske uprave: Policijska uprava dužna je odmah obavijestiti organ starateljstva o slučaju nasilja u porodici, kao i dostaviti službene zabilješke koje vodi vezano uz slučajeve nasilja u porodici radi evidencije i prevencije. Policijska uprava je po saznanju o nepostupanju po izrečenoj zaštitnoj mjeri od osobe kojoj je izrečena zaštitna mjera dužna bez odlaganja obavijestiti nadležni sud sa prijedlogom za izricanje novčane kazne u skladu sa članom 45 ovog zakona⁷⁵. Članom 42 propisane su obaveze organa starateljstva: Organ starateljstva dužan je pratiti izvršenje izrečene mjere, obavještavati nadležni sud o izvršenju mjere, predložiti prekid ili produženje ili zamjenu mjere drugom mjerom. Organ starateljstva dužan je dostaviti sudu izvještaj o izvršenju zaštitne mjere najkasnije u roku od šest mjeseci, a na zahtjev suda, prema potrebi, i ranije. Član 43. propisuje da nadzor nad provođenjem ovog zakona vrši Federalno ministarstvo pravde a da je Vlada Federacije obavezna jednom godišnje podnijeti redovni godišnji izvještaj o provođenju Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Parlamentu Federacije Bosne i Hercegovine.

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske, kao i gore pomenuti zakon, u članu 1. propisuje da se njime uređuju, između ostalog, ko su subjekti zaštite kao i postupak zaštite žrtava nasilja u porodici. Članom 9 ovog zakona propisano je da su zaštitu, pomoć i podršku žrtvama nasilja u porodici dužni pružiti pripadnici Ministarstva unutrašnjih poslova, tužilaštvo, centri za socijalni rad, odnosno službe socijalne zaštite, zdravstvene i obrazovne ustanove i nadležni sud, te da su ovi subjekti zaštite dužni postupati u skladu sa odredbama ovog zakona i pružiti zaštitu, podršku i pomoć žrtvama nasilja u porodici bez obzira na to da li je protiv učinioca pokrenut krivični ili prekršajni postupak. U glavi III – postupak ostvarivanja zaštite žrtava nasilja u porodici, u članu 11 propisuje se da su subjekti zaštite dužni bez odlaganja obezbijediti hitno

⁷⁰ Zakon o zaštiti od nasilja u porodici („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, br. 20/13).

⁷¹ Zakon o zaštiti od nasilja u porodici („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 102/12).

⁷² Zdravstveni i socijalni radnici, nastavnici, odgajatelji, medicinske, obrazovne i druge ustanove i organi, kao i nevladine organizacije.

⁷³ U vrijeme završetka ove analize (oktobar 2013) nisu bili objavljeni.

⁷⁴ “(1) Svi statistički podaci i informacije koji se prikupljaju, evidentiraju i obrađuju u državnim organima na svim nivoima, javnim službama i ustanovama, državnim i privatnim preduzećima i ostalim subjektima moraju biti prikazani po spolu.
(2) Statistički podaci i informacije, koji se prikupljaju, evidentiraju i obrađuju, u skladu sa stavom (1) ovog člana, moraju biti sastavni dio statističke evidencije i dostupni javnosti.”

⁷⁵ „Član 45 Nepostupanje po izrečenim zaštitnim mjerama: Novčanom kaznom u iznosu od 1.000,00 KM do 1.500,00 KM bit će kažnjena za prekršaj osoba koja ne postupi prema izrečenoj zaštitnoj mjeri.“

rješavanje predmeta nasilja u porodici, vodeći računa da su interes i dobrobit žrtve prioritet u tim postupcima, a naročito ako je žrtva dijete, starije lice, lice sa invaliditetom i lice pod starateljstvom, te da su dužni da međusobno sarađuju i razmjenjuju potrebne podatke i informacije. Članom 12 propisano je da su članovi porodice, subjekti zaštite, kao i zaposleni u obrazovnim, socijalnim i zdravstvenim ustanovama, kao i svaki drugi građanin, dužni odmah nakon saznanja da je počinjeno nasilje u porodici ili da postoje osnovi sumnje da je počinjeno nasilje u porodici, to prijaviti policiji. Nakon prijema prijave da je učinjeno nasilje u porodici, policija je dužna da odmah o tome obavijesti centar za socijalni rad, koji će odmah neposredno pružiti socijalnu zaštitu i psihosocijalnu pomoć žrtvi, preduzeti druge mjere iz svoje nadležnosti, te o tome sačiniti službeni izvještaj. Zdravstvena ustanova omogućuje žrtvi besplatan ljekarski pregled radi utvrđivanja postojanja povreda fizičkog ili psihičkog integriteta. O izvršenom nasilju u porodici policija odmah obavještava i nadležnog tužioca i, uz izvještaj, dostavlja prikupljene dokaze i obavještenja o tome. Članom 21 propisana je obaveza centru za socijalni rad da obrazuje stručni tim od predstavnika te ustanove, organa i službi jedinice lokalne samouprave, policije, nevladinih organizacija i stručnjaka koji se bave pitanjima porodice i nasilja u porodici radi utvrđivanja plana pomoći žrtvi i koordinacije aktivnosti u procesu pomoći žrtvi, u skladu sa njenim potrebama i izborom. Član 34 propisuje da su subjekti zaštite i druga tijela ovlaštena za postupanje po ovom zakonu dužni voditi evidenciju o preduzetim radnjama po ovom zakonu i podatke o broju pokrenutih i završenih postupaka i drugih preduzetih mjera, te izvještaje o tome dostavljati Ministarstvu porodice, omladine i sporta koje prikuplja, obrađuje i evidentira podatke o nasilju u porodici⁷⁶. Član 41 propisuje da nadzor nad sprovođenjem ovog zakona vrši Ministarstvo porodice, omladine i sporta a da Gender centar prati primjenu ovog zakona sa aspekta ispunjavanja obaveza iz domaćih i međunarodnih standarda za suzbijanje i sprečavanje nasilja nad ženama i rodno zasnovanog nasilja i standarda za ravnopravnost polova.

Na osnovu svega iznesenog, moglo bi se zaključiti da pravno obavezujući dokumenti u oblasti ravnopravnosti polova, kao i u oblasti zaštite od nasilja u porodici, definišu uloge i odgovornosti za institucije/aktere u zaštiti, sprečavanju i/ili procesuiranju slučajeva nasilja nad ženama i nasilja u porodici, i pružaju adekvatan pravni okvir za zaštitu, pomoć i podršku žrtvama nasilja u porodici, sprečavanje i/ili procesuiranje učinioca nasilja u porodici.

Saradnja i koordinacija između sektora i/ili unutar vlade u zaštiti, sprečavanju i/ili procesuiranju slučajeva nasilja nad ženama i nasilja u porodici

U BiH se unazad nekoliko godina intenzivno radi na uspostavljanju mehanizama koji će unaprijediti saradnju i koordinaciju između ili unutar sektora nadležnih za pružanje zaštite žrtvama, sprečavanje ponavljanja nasilja i procesuiranje slučajeva nasilja. Ovi mehanizmi se još uvijek ne odnose na sve oblike nasilja nad ženama već isključivo na žrtve nasilja u porodici. Zajedničke intervencije različitih institucija i profesija u rješavanju problema nasilja u porodici i koordinacija njihovog rada se uređuje minimalnim standardima o postupanju subjekata zaštite u slučajevima nasilja u porodici i/ili protokolima o saradnji. Važeće javne politike u oblasti nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini, Strategija za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici (2013-2017)⁷⁷ i Strategija za borbu protiv nasilja u porodici u Republici Srpskoj do 2013. godine⁷⁸, posebno izdvajaju saradnju i koordinaciju aktera uključenih u slučajevima nasilja u porodici⁷⁹.

⁷⁶ Sadržaj evidencije i izvještaja, uključujući priloge u vidu obrazaca za evidentiranje podataka za svakog od subjekata zaštite, propisan je Pravilnikom o sadržaju evidencija i izvještaja o nasilju u porodici ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 71/13).

⁷⁷ Strategija za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici 2013-2017 („Službene novine Federacije BiH”, br. 22/13).

⁷⁸ Strategija za borbu protiv nasilja u porodici u Republici Srpskoj do 2013. godine („Službeni glasnik Republike Srpske”, br. 136/10).

⁷⁹ U Bosni i Hercegovini još jedan dokument javne politike "Strategija prevencije i borbe protiv nasilja u porodici za BiH za period 2009-2011. godine" koju je usvojilo Vijeće ministara, odobrila Parlamentarna skupština BiH, objavljena u „Službenom glasniku BiH”, br. 70/09, obrađuje nasilje u porodici. Kako se radi o dokumentu čiji je vremenski period važenja istekao, na njega se neće posebno referisati u studiji. Važno je, međutim, napomenuti, da je početkom 2013. godine Agencija za ravnopravnost spolova BiH započela aktivnosti na izradi Okvirne strategije za sprovođenje Konvencije Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici. "Ova će strategija", kako se navodi u dokumentu u kojem su objavljeni rezultati prvog istraživanja o prevalenci nasilja prema ženama u BiH, "osigurati sveobuhvatan strateški i politički okvir za provođenje principa i ključnih ciljeva Konvencije, a radi unapređenja sistema prevencije nasilja, sveobuhvatne zaštite žrtava različitih vrsta nasilja nad ženama, osiguranja uvjeta za djelotvorne istrage i procesuiranje počinitelaca nasilja uz osiguranje nadoknade štete žrtvama nasilja, a naročito radi definiranja integriranih politika za sprečavanje i borbu protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici na osnovu relevantnih administrativnih i alternativnih podataka o uzrocima, razmjerama i posljedicama nasilja nad ženama": *Rasprostranjenost i karakteristike nasilja prema ženama u BiH*, str. 27.

Za potrebe analize predstaviće se saradnja i koordinacija onako kako su predstavljene u Strategiji za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici od 2013 – 2017 (Strategija FBiH) koja je, druga po redu, usvojena 2013. godine i kao takva predstavlja posljednji usvojen i objavljen⁸⁰ dokument javne politike u ovoj oblasti, i Opštem protokolu o postupanju u slučajevima nasilja u porodici u Republici Srpskoj, koji je potpisan 25.11.2013, na Međunarodni dan borbe protiv nasilja protiv žena⁸¹.

Strategija FBiH sadrži posebno poglavlje naslovljeno kao: „Razvijanje multidisciplinarnog pristupa pomoći žrtvi nasilja“. Multidisciplinarni pristup se ovim dokumentom definiše kao zajednička intervencija različitih institucija i profesija u rješavanju problema nasilja u porodici. Strategija FBiH, kao i zakon, upućuje na koordinaciju multidisciplinarnog rada uređenu protokolima o saradnji. U Federaciji Bosne i Hercegovine, kako je u Strategiji FBiH navedeno, potpisano je osam kantonalnih protokola o međusobnoj saradnji kantonalnih institucija u pružanju pojedinih vidova pomoći žrtvama nasilja u porodici, a pristupilo im je 72% opština u Federaciji Bosne i Hercegovine. Uspostavljanje međusobne saradnje i propisivanje procedura u postupanju svih institucija u pružanju pomoći žrtvama nasilja, (policija, zdravstveni radnici, socijalni radnici, obrazovne ustanove i sudstvo i nevladine organizacije) smatra se garancijom adekvatnije zaštite svake žrtve nasilja u porodici, uključujući i djecu. Prepoznajući potrebu preventivnog djelovanja čiji je cilj smanjenje rasprostranjenosti porodičnog nasilja, u jednom broju lokalnih zajednica u Federaciji Bosne i Hercegovine (opštine Bihać, Goražde, Prača, Ustikolina, Grad Mostar i dr.) usvojeni su planovi prevencije. U Strategiji FBiH se ukazuje na značaj ovih planova i u pogledu činjenice da su u budžetima lokalnih zajednica osigurana i sredstva za finansiranje aktivnosti iz planova prevencije. Posebno se napominje da su ovi planovi prevencije razvijani kroz UNDP/UNFPA projekat „Prevencija i suzbijanje rodno zasnovanog nasilja u BiH“⁸². Strategija FBiH kao poseban, peti po redu, strateški cilj određuje „multidisciplinarni pristup u lokalnim zajednicama u pružanju odgovarajućih vidova zaštite i tretmana žrtava nasilja u porodici i rada sa osobama koje su počinile nasilje u porodici“. Problem nasilja u porodici se Strategijom FBiH vidi kao izuzetno složen problem koji zahtijeva multidisciplinarni pristup i to ne samo unutar jedne profesije/jedne institucije već i međuprofesionalno i na nivou više institucija. U Strategiji FBiH se prepoznaje da interventni sistem u Federaciji BiH i lokalnim strukturama koje su obavezane prve da reaguju kada se nasilje prijavi, još uvijek nije adekvatno obučen i umrežen na način da se svaki slučaj nasilja u porodici adekvatno rješava i ukazuje da to doprinosi nedovoljnoj zaštiti i tretmanu žrtava nasilja, a vrlo često i dodatnoj viktimizaciji žrtve čime se krše njena osnovna ljudska prava. Strategijom se prepoznaje potreba razvijanja integrisanog multidisciplinarnog pristupa u radu sa korisnicima kako bi im se pružila kvalitetna socijalna, psihosocijalna, psihološka, medicinska, pravna pomoć i zaštita, te sigurnost.

Dalje se navodi da multidisciplinarni pristup problemu omogućava njegovo sagledavanje sa svih strana, te treba da raspodijeli uloge subjekata vezanih za jedan problem, kao i da izolovana reakcija jednog tijela, u okviru njegovih nadležnosti, ne može zadovoljiti potrebu sistemskog djelovanja i reagovanja na problem nasilja u porodici. Prepoznaje se da je značajan napredak moguće ostvariti samo sinhronizovanim djelovanjem svih nadležnih tijela, u okviru njihovih nadležnosti baziranim na jasnim uputama i razvijenom sistemu komunikacije i saradnje. Kako bi se navedeno i ostvarilo, planira se uspostavljanje referalnih mehanizmima (Protokola) kojima će se detaljno definisati pravni osnov za postupanje, principi postupanja, aktivnosti koje će preduzimati i način njihovog preduzimanja, način ostvarivanja međusobne saradnje, kako i kada će zajednički djelovati prema žrtvi i počiniocu nasilja, a kada i kako odvojeno, na koji način voditi evidenciju, kako komunicirati s medijima, kako pratiti efekte referalnih mehanizama, i kako o njima izvještavati. Strategija kao primjere kantona u kojima je napravljen značajan napredak u umrežavanju institucija i njihovom međusobnom djelovanju u procesu zaštite žrtve nasilja u porodici navodi Zeničko-dobojski, Sarajevski kanton i Tuzlanski kanton. Kao strateški cilj programa pod nazivom „Protokoli o saradnji“ definisano je uspostavljanje jasnih komunikacionih protokola kojima se razjašnjava uloga svih subjekata u kontekstu sumnje ili prijave nasilja u porodici osnažuje sistemsko reagovanje na problem jer se radi o mehanizmu multisektorskog i multidisciplinarnog pristupa.

⁸⁰ Nacrt Strategije za suzbijanje nasilja u porodici u Republici Srpskoj za period 2014—2019. godina je u fazi izrade, usvajanje i objavljivanje je planirano za drugi kvartal 2014. godine.

⁸¹ Opšti protokol o postupanju u slučajevima nasilja u porodici u Republici Srpskoj („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 104/13).

⁸² Strategija FBiH, str. 38—39.

Navedeni protokoli pojašnjavaju uloge i obaveze svih nadležnih tijela i njihovih zaposlenih, odnosno definišu sve relevantne adrese u lancu komunikacije, te vrstu i način upućivanja potrebnih informacija od jednog subjekta (sektora) prema drugom, kao i sistem zaštite tih informacija. Takođe, predstavljaju efikasan način implementiranja pozitivnog zakonodavstva u praksi⁸³. U pogledu obaveze izvještavanja o napretku i nadgledanja integrisanog odgovora na nasilje nad ženama i nasilje u porodici, Vlada Federacije BiH je formirala Stručni tim koji će pratiti implementaciju strategije. Strategijom FBIH je propisano da će kantonalni stručni tim za izradu i praćenje provođenja kantonalnog akcionog plana/programa (čije je formiranje preporučeno u ovoj strategiji) prikupiti izvještaje od svih jedinica za implementaciju (agencija, drugih ministarstva i sl) o implementiranim aktivnostima, napraviti pregled trendova u kantonu kad je u pitanju nasilje u porodici, te takve izvještaje poslati Stručnom timu koji je formirala Vlada Federacije BiH i Gender Centru Federacije BiH koji je zadužen za koordinaciju rada. Navedeni stručni tim će, kako se navodi, pored analize trendova i implementacije akcionog plana za federalne institucije, objediniti i izvještaje kantonalnih stručnih timova. Izvještavanje po Strategiji FBIH će biti jednom godišnje, u dvije faze, i to: do kraja februara (za prethodnu godinu) izvještaj o implementaciji akcionih planova i progressa u povlačenju finansijskih sredstava (područja 2 i 3) i do kraja juna (za prethodnu godinu) konačni izvještaj (područja 1—4), te će se uputiti Vladi Federacije BiH na razmatranje⁸⁴.

Opštim protokolom o postupanju u slučajevima nasilja u porodici u Republici Srpskoj koji su potpisali Ministarstvo pravde Republike Srpske, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske, Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske, Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske i Ministarstvo porodice, omladine i sporta Republike Srpske, se već u preambuli navodi da je nasilje u porodici neprihvatljivo i da se mora zaustaviti, da nasilje u porodici pogađa žene neravnomjerno, a da muškarci takođe mogu biti žrtve nasilja u porodici, da su djeca žrtve nasilja u porodici, kao i svjedoci nasilja u porodici, te da je cilj usvajanja Opšteg protokola unapređenje i jačanje međusobne saradnje u zaštiti, pomoći i podršci žrtvama nasilja u porodici i koordinisanog odgovora na suzbijanju i sprečavanju ponavljanja nasilja. U uvodu se navodi da je svrha Opšteg protokola o postupanju u slučajevima nasilja u porodici u Republici Srpskoj obezbjeđenje koordinisanog, efikasnog i sveobuhvatnog rada potpisnika Protokola u cilju trenutne pomoći, podrške i zaštite žrtava nasilja u porodici, suzbijanja i sprečavanja ponavljanja nasilja. Protokolom se referiše na Konvenciju Savjeta Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici i ističe da nasilje nad ženama, uključujući nasilje u porodici, predstavlja jedan od najozbiljnijih oblika kršenja ljudskih prava u Evropi i da je još uvijek obavijen ćutanjem, te da je nasilje u porodici – nad ženama i drugim žrtvama poput djece, muškaraca i starih lica – takođe sakriven fenomen koji utiče na toliki broj porodica da se ne može zanemariti.

Ovim protokolom se ističe da je nasilje u porodici specifična vrsta nasilja koju učinilac vrši zloupotrebom moći čime ugrožava osnovna ljudska prava i dostojanstvo žrtve, ali i svakog člana porodice, radi čega je potrebno urediti postupanje i uspostavljanje saradnje svih subjekata zaštite u Republici Srpskoj u situacijama nasilja u porodici na jedinstven i sveobuhvatan način. Kao krajnji korisnici Protokola navode se svi članovi porodice, uključujući direktne žrtve (u najvećem broju žene) i žrtve koje svjedoče nasilju (u najvećem broju djeca), kao i učinioci nasilja. Ističe se da će se postupanjem sa dužnom pažnjom i u skladu sa Protokolom omogućiti povećana sigurnost od nasilja u porodici, u kratkom vremenu i uz manji trošak za društvo i pojedince. Kao prvi i rukovodeći princip postupanja svih potpisnika Protokola navodi se zaštita sigurnosti žrtve, zaustavljanjem nasilja i sprečavanjem ponavljanja nasilja, vodeći računa o izbjegavanju dodatne viktimizacije i povređivanja žrtve. Protokol sadrži: 1. Način postupanja subjekata zaštite koji u skladu sa odredbama Zakona o zaštiti od nasilja u porodici pružaju zaštitu, podršku i pomoć žrtvama nasilja u porodici, bez obzira na to da li je protiv učinioca pokrenut krivični ili prekršajni postupak, 2. Oblike i način saradnje i razmjene potrebnih podataka i informacija između subjekata zaštite, 3. Postupanje Ministarstva porodice, omladine i sporta kao resorno nadležnog Ministarstva za nadzor i praćenje primjene Zakona o zaštiti od nasilja u porodici i 4. Završne odredbe kojima se propisuje postupanje subjekata zaštite u skladu sa aktivnostima ovog protokola. Potpisnici ovog protokola obavezuju se da će, u okviru svojih nadležnosti, rukovodeći se principom zaštite sigurnosti žrtve suzbijanjem nasilja, zaustavljanjem nasilja i sprečavanjem njegovog ponavljanja, međusobno saradivati i kreirati mehanizme za integrisan i koordinisan odgovor na nasilje u porodici na nivou Republike Srpske. Ovdje je potrebno istaći da se u završnim odredbama Protokola posebno

⁸³ Strategija FBIH, str. 49—51.

⁸⁴ Strategija FBIH, str. 54—56.

navodi da se ovim Protokolom propisuju opšti standardi u postupanju čime se ne dovodi u pitanje postojanje sličnih dokumenata koje su akteri na suzbijanju i sprečavanju nasilja u porodici zaključili na nivou jedinice lokalne samouprave. Naprotiv, akteri se podstiču da postupaju u skladu sa postojećim protokolima ukoliko su u saglasnosti sa ovim protokolom, odnosno, ukoliko se njima na bolji i efikasniji način obezbjeđuje sveobuhvatan i koordinisan odgovor u cilju pomoći, podrške i zaštite žrtava nasilja u porodici. U suprotnom, postojeće protokole je potrebno uskladiti sa ovim protokolom, odnosno, direktno primjenjivati ovaj protokol.

Potrebe i prava žrtve kao prioritet u postupanju

Pored naprijed navedenog, i zakoni o zaštiti od nasilja u porodici, na različite načine, postavljaju potrebe i prava žrtava u centar djelovanja svih aktera kojima su, ovim i drugim zakonima, propisane obaveze postupanja u pogledu zaštite žrtava, sprečavanja ponavljanja nasilja i gonjenja učinilaca nasilja u porodici.

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske u osnovnim odredbama propisuje da je cilj ovog zakona zaštita žrtava nasilja u porodici sprečavanjem i suzbijanjem nasilja u porodici kojim se krše ustavom i zakonima zagarantovana osnovna ljudska prava i slobode⁸⁵, a Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Federacije Bosne i Hercegovine propisuje da će se principi zaštite od nasilja u porodici uređeni ovim zakonom i drugim propisima, kao i međunarodni standardi koje je prihvatila Bosna i Hercegovina koji uređuju oblast nasilja u porodici, primjenjivati u svim slučajevima radi osiguranja najdjelotvornije zaštite za žrtve nasilja u porodici⁸⁶.

Osim u uvodnom dijelu, ovi zakoni i kroz druge odredbe potvrđuju opredjeljenje prema kojem su potrebe i prava žrtava prioritet djelovanja. Tako je u Republici Srpskoj propisano da se zaštita od nasilja u porodici ostvaruje primjenom tog zakona i zakona kojima se uređuje upravni, prekršajni i krivični postupak, zaštita djece i maloljetnika u krivičnom postupku i postupak izvršenja krivičnih sankcija⁸⁷ čime je, indirektno, organima koji sprovode ove postupke, kao jedno od načela postupanja u slučajevima nasilja u porodici, kao prioritet djelovanja, postavljena zaštita žrtava. Ovo se pravilo može vidjeti i iz obaveza koje su propisane subjektima zaštite, pa tako i onim prema kojima centar za socijalni rad obrazuje stručni tim od predstavnika te ustanove, organa i službi jedinice lokalne samouprave, policije, nevladinih organizacija i stručnjaka koji se bave pitanjima porodice i nasilja u porodici, radi utvrđivanja plana pomoći žrtvi i koordinacije aktivnosti u procesu pomoći žrtvi, u skladu sa njenim potrebama i izborom. Plan pomoći žrtvi posebno sadrži mjere koje je potrebno preduzeti u skladu sa zakonom kojim se uređuje socijalna, zdravstvena i dječija zaštita, a ako je žrtva dijete, plan pomoći žrtvi sadrži i mjere za zaštitu djeteta u skladu sa zakonom kojim se uređuju porodični odnosi i propisima kojima se uređuje zaštita prava djece⁸⁸. Osim zakona kojim se propisuje zaštita od nasilja u porodici, i drugi propisi, kao npr. Zakon o socijalnoj zaštiti Republike Srpske⁸⁹ takođe propisuju prava žrtava nasilja u porodici: djeca i punoljetna lica žrtve nasilja, osim što imaju pravo da budu zbrinute u ustanovama socijalne zaštite, imaju, kao korisnici socijalne zaštite, pravo na korišćenje prava iz socijalne zaštite, u slučaju potrebe za njima. Strategija primarne zdravstvene zaštite u Republici Srpskoj⁹⁰ nalaže sveobuhvatnost pristupa pružanja zdravstvene zaštite, uzimajući u obzir sve faktore koji utiču na zdravlje populacije te aktivno djelovanje na otkrivanju nasilja u porodici i pružanju pomoći i podrške žrtvama. U Federaciji BiH tri kantonalna zakona o socijalnoj zaštiti⁹¹ identifikuju žrtve nasilja u porodici kao kategoriju korisnika socijalne zaštite i time im se priznaje pravo na korištenje propisanih oblika i mjera zaštite. Radi se na izradi novih zakona o socijalnoj zaštiti u Federaciji BiH, a radne verzije ovih zakona sadrže normu kojom se priznaje žrtvama nasilja status korisnika socijalne zaštite. U smislu pristupa zdravstvenoj zaštiti, Zakon o zdravstvenoj zaštiti Federacije BiH⁹² propisuje da su zdravstvenom zaštitom obuhvaćene, između ostalog, i žrtve nasilja u zajednici koje nisu zdravstveno osigurane po nekom drugom osnovu (član 12 stav 1).

Obaveza uključivanja svih relevantnih državnih tijela i aktera van vladinih institucija

⁸⁵ Član 2.

⁸⁶ Član 3.

⁸⁷ Član 3.

⁸⁸ Član 21.

⁸⁹ Zakon o socijalnoj zaštiti Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 37/12).

⁹⁰ Dostupna na: <http://goo.gl/3yA6Mj>.

⁹¹ Kanton Sarajevo, Tuzlanski kanton i Zeničko-dobojski kanton.

⁹² Zakon o zdravstvenoj zaštiti Federacije BiH („Službene novine Federacije BiH“, br. 46/10).

U izradi Strategije FBiH učestvovali su predstavnici/ce Federalnog ministarstva pravde, Federalnog ministarstva rada i socijalne politike, Federalnog ministarstva zdravstva, Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke, Federalnog ministarstva unutrašnjih poslova, Federalnog zavoda za statistiku, Federalnog zavoda za zapošljavanje, Federalnog zavoda za programiranje razvoja, Zavoda za javno zdravstvo Federacije Bosne i Hercegovine, Gender Centra Federacije Bosne i Hercegovine, Agencije za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Centra za edukaciju sudija i tužilaca i nevladinog sektora kroz „Sigurnu mrežu“, te dvije ekspertice za socijalnu zaštitu i sigurnost. Stručni tim je imao i ekspertsku pomoć, konsultanta kojeg je osigurao UN WOMEN Ured u BiH. Stručni tim je održao šest radnih sastanaka i proveo javne rasprave u sjedištima svih deset kantona. Javnoj raspravi prisustvovala su 284 predstavnika i predstavnice nadležnih kantonalnih ministarstava, opština sa područja kantona, centara za socijalni rad, opštinskih sudova, kantonalnog suda i tužilaštva, zdravstvenih ustanova, odgojno-obrazovnih ustanova, nevladinih organizacija, jedan broj zastupnika/ca u Parlamentu Federacije BiH i kantonalnim skupštinama i drugih subjekata koji se bave pitanjem nasilja u porodici. Prije održavanja javnih rasprava dobijena su pozitivna mišljenja na Radni materijal strategije od resornih federalnih ministarstava, koja su usaglašena sa mišljenjima nadležnih kantonalnih ministarstava. U Republici Srpskoj Radna grupa za izradu Strategije za suzbijanje nasilja u porodici Republike Srpske za period 2014—2019, sačinjena je od predstavnica izvršne vlasti, akademske zajednice i stručnih tijela Vlade Republike Srpske.

Na osnovu svega iznesenog, moglo bi se zaključiti da su pravni i politički dokumenti usklađeni sa članom 7 Konvencije.

Član 8. Finansijska sredstva

Članice će odvojiti odgovarajuća finansijska sredstva i ljudske resurse za adekvatno provođenje integrisanih politika, mjera i programa za sprečavanje i borbu protiv svih vidova nasilja obuhvaćenih ovom konvencijom, uključujući i one koje provode nevladine organizacije i civilno društvo.

Finansijska sredstva za sprovođenje zakona

Kada je u pitanju obaveza država da odvoje odgovarajuća finansijska sredstva i ljudske resurse za adekvatno provođenje zakona, značajno je referisati na obaveze koje su u tom pravcu ustanovljene zakonima o zaštiti od nasilja u porodici u odnosu na obavezu finansiranja provođenja posebne mjere podrške sigurne kuće iz javnih budžeta.

U Republici Srpskoj 70% sredstva za privremeno zbrinjavanje i smještaj žrtava nasilja u porodici u sigurnim kućama obezbjeđuje se iz Budžeta Republike Srpske, dok se 30% obezbjeđuje iz budžeta jedinica lokalne samouprave, u skladu sa utvrđenom cijenom smještaja žrtve⁹³. Zakon propisuje da se sredstva koja se obezbjeđuju iz budžeta opštine ili grada prenose po mjestu prebivališta žrtve u skladu sa aktima jedinica lokalne samouprave⁹⁴. Za razliku od Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske koji propisuje postupak zbrinjavanja žrtava nasilja samo u sigurne kuće⁹⁵, Zakon o zaštiti od nasilja u porodici FBiH propisuje, pored zbrinjavanja u sigurne kuće, mogućnost zbrinjavanja žrtve u drugu odgovarajuću instituciju

⁹³ Član 18 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske, Pravilnik o načinu dodjele sredstava sigurnim kućama, („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 62/13). Vidi i: Pravilnik o standardima za realizaciju sigurne kuće („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 25/13), Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja registra sigurnih kuća („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 25/13) i Rješenje (kojim se utvrđuje cijena zbrinjavanja žrtve nasilja u sigurnoj kući na mjesečnom nivou u iznosu od 1.636,00 KM „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 69/13).

⁹⁴ Član 19 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske, napomena: u toku analize Vlada Republike Srpske razmatrala je i usvojila Prijedlog zakona o izmjenama i dopunama zakona o zaštiti od nasilja u porodici koji je potom upućen u proceduru prema Narodnoj skupštini Republike Srpske. Član 18 je izmijenjen na način da se sredstva iz budžeta jedinica lokalne samouprave isplaćuju u skladu sa aktima jedinica lokalne samouprave.

⁹⁵ Ovim zakonom propisana je obaveza finansiranja koja se odnosi na zbrinjavanje žrtava nasilja u porodici u sigurnim kućama. Mogućnost zbrinjavanja žrtava nasilja na drugačiji način propisana je Zakonom o socijalnoj zaštiti o čemu će biti više riječi u analizi narednih članova.

ili kod druge porodice, a na zahtjev organa starateljstva, te uz saglasnost žrtve nasilja⁹⁶. Sredstva za finansiranje privremenog zbrinjavanja žrtve nasilja u sigurnoj kući, drugoj odgovarajućoj instituciji ili kod druge porodice osiguravaju se iz budžeta kantona u visini od 30% i budžeta Federacije BiH u visini od 70%⁹⁷. Dosadašnja iskustva sprovođenja zaštite žrtava nasilja u porodici na području FBiH pokazuje da su u kantonima u kojima ne postoje sigurne kuće organi lokalnih zajednica centrima za socijalni rad stavili na raspolaganje sigurne stanove, odnosno prihvatne stanice u koje se smještaju žrtve nasilja u kriznim slučajevima (npr. Goražde, Jajce, Travnik)⁹⁸. Zakon propisuje obavezu federalnom ministru rada i socijalne politike da propiše kriterijume i standarde za osnivanje, rad, pružanje usluga i finansiranje sigurnih kuća u FBiH⁹⁹.

U odnosu na planirana i efektivno alocirana sredstva za sprovođenje ove zakonima propisane obaveze, u 2012. godini Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske je doznačilo 180.107 KM za sprovođenje zaštitne mjere obezbjeđenja žrtava nasilja u porodici u sigurnim kućama u Republici Srpskoj. Preostala sredstva, od ukupno budžetom planiranih 400.000 KM, Ministarstvo je dodijelilo prihvatnim stanicama u Banja Luci i Prijedoru, koje vode centri za socijalni rad i u kojima se zbrinjavaju osobe na 72 časa (tu mogu biti žrtve nasilja, ali i sve druge osobe u stanju socijalne potrebe koje nemaju sklonište ili su na ulici)¹⁰⁰. Iz dostupnih izvještaja se može saznati da je tako i Opština Višegrad tokom 2012. godine doznačila sredstva u iznosu od 20.000,00 KM ženskim nevladinim organizacijama za projekte koji su usmjereni ka prevenciji, zaštiti i podršci osobama koje su preživjele nasilje u porodici i njihovoj djeci¹⁰¹, kao i da je u saradnji sa kompanijom M:tel uspješno realizovana humanitarna akcija prikupljanja sredstava za rad sigurnih kuća u Republici Srpskoj, tokom koje su građani pozivom na broj 1411 donirali po 1 KM za hranu i higijenske potrepštine za žene i djecu smještene u sigurnim kućama u Republici Srpskoj. U izvještaju se navodi da su na ovaj način prikupljena sredstva u iznosu od 6.921,06 KM koja su dodijeljena sigurnim kućama u Modriči, Bijeljini, Banjaluci i Prijedoru. Zahvaljujući sredstvima projekta Sprečavanje i suzbijanje rodno zasnovanog i seksualnog nasilja u BiH, krajem 2012. godine, na osnovu javnog poziva i u njemu utvrđenih kriterija Gender centar Republike Srpske je dodijelio sredstva u ukupnom iznosu od 6.000,00 KM sigurnim kućama u Modriči, Bijeljini i Banjaluci¹⁰².

Do usvajanja važećeg Zakona o zaštiti od nasilja u porodici¹⁰³ u Federaciji BiH način finansiranja nije bio zakonom propisan niti na drugi način preciziran. Što se tiče finansiranja rada, posljednji relevantni izvori ukazuju da se u Federaciji BiH rad sigurnih kuća u preko 90% finansira iz donatorskih sredstava¹⁰⁴, te da je u okviru Federalnog ministarstva rada i socijalne politike bila otvorena posebna budžetska linija za provođenje Zakona o zaštiti od nasilja u porodici u iznosu od 200.000 KM koja su korišćena za finansiranje rada sigurnih kuća na području Federacije BiH, dok se zakonom pitanje finansiranja rada sigurnih kuća sistemski ne riješi. U Kantonu Sarajevo je pitanje rada sigurnih kuća riješeno tako što su žrtve nasilja u porodici kojima se pruža određeni vid pomoći u okviru sigurne kuće definisane u Kantonalnom zakonu kao korisnici socijalne pomoći¹⁰⁵.

Organizacija „Medica“ iz Zenice ističe da se sredstva za pomoć, podršku i zbrinjavanje žrtava nasilja ne uplaćuju redovno i da nisu poznati kriteriji na osnovu kojih Ministarstvo rada i socijalne politike Federacije BiH dodjeljuje sredstva za tu namjenu sigurnim kućama, a istraživanje „Rodno odgovorno budžetiranje za sigurna skloništa u Bosni i Hercegovini“¹⁰⁶, pokazalo je da svi nivoi vlasti odvajaju određena finansijska sredstva, uglavnom povremenim odlukama za pomoć, podršku i zbrinjavanje žrtava nasilja u sigurne kuće.

⁹⁶ Član 34 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH.

⁹⁷ Član 35 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH.

⁹⁸ Strategija FBiH, str. 38.

⁹⁹ U vrijeme završetka analize, na nivou Federacije BiH nisu usvojeni ovi pravilnici kojim bi bili propisani opšti, tehnički i stručni uslovi koje sigurne kuće treba da ispunjavaju za osnivanje, niti su standardizovane usluge koje sigurne kuće pružaju žrtvama nasilja.

¹⁰⁰ Izvještaj o sprovođenju Strategije za borbu protiv nasilja u porodici u Republici Srpskoj do 2013. za 2012., februar 2013, strana 12, dostupna na: <http://goo.gl/MTmjBW>.

¹⁰¹ Isto, str. 14.

¹⁰² Isto, str. 15—16.

¹⁰³ Stupio na snagu 21.03.2013. („Službene novine Federacije BiH“, br. 20/13).

¹⁰⁴ Četvrti i peti periodični CEDAW izvještaj Bosne i Hercegovine, 2001, str. 19, dostupan na: <http://goo.gl/QLqL7>.

¹⁰⁵ Odgovor Ekspertne grupe na Izjašnjenje Vlade FBiH na amandmane na prijedlog Zakona o zaštiti od nasilja u porodici koje su podnijeli Odbor za rad i socijalnu zaštitu i Komisija za jednakopravnost spolova Parlamenta FBiH, <http://goo.gl/gD7G3R>.

¹⁰⁶ „Udružene žene“ Banja Luka u partnerstvu sa još devet nevladinih organizacija na teritoriji cijele Bosne i Hercegovine, 2009.

Organizacija „Vive žene“ (Tuzla), naglašava da je do sada finansiranje sigurnih kuća u Federaciji BiH riješeno na različite načine u kantonima, te da u velikom broju slučajeva, finansiranje smještaja za žrtve nasilja u porodici zavisi od upornosti i istrajnosti pojedinih nevladinih organizacija da nađu potrebna sredstva. Procjenjuje se da je prosječan budžet jedne sigurne kuće 300—350 hiljada konvertibilnih maraka (što zavisi od kapaciteta, odnosno broja mjesta). U Budžetu Federacije Bosne i Hercegovine planirani su rashodi u ukupnom iznosu od 167.000 KM na ime provedbe Zakona o zaštiti od nasilja u porodici¹⁰⁷.

Izvori finansiranja javnih politika

Dostupni relevantni podaci ukazuju da su za realizaciju pojedinih aktivnosti planiranih Strategijom FBiH nosioci tih aktivnosti na federalnom nivou, nevladine organizacije, kao i određen broj donatora osigurali sredstva za 2013. godinu: 53% sredstava osigurano iz federalnog budžeta, 26% kroz donatorska sredstva, 21% kroz sredstva nevladinih organizacija. Posebno se ističe da će sredstva koja su osigurala četiri nevladine organizacije (Fondacija lokalne demokratije, Vive Žene, Žena BiH i Medica Zenica) biti utrošena na promociju nenasilničkog ponašanja, edukaciju i razvijanje multidisciplinarnog pristupa.

U naredne četiri godine (2014—2017), na osnovu izvještaja za svaku budžetsku godinu o rezultatima implementacije Strategije, utvrdiće se potrebna ukupna sredstva za realizaciju programa predviđenih u Strategiji za naredne godine¹⁰⁸. U Strategiji FBiH dat je i pregled ovih sredstava¹⁰⁹.

Relevantni izvještaji u Republici Srpskoj takođe ukazuju da se situacija u smislu finansiranja aktivnosti planiranih Strategijom za sprečavanje i suzbijanje nasilja u porodici bitno ne razlikuje. Tako se u Izvještaju o sprovođenju ove strategije u 2012. godini navodi da su sredstva za sprovođenje ove strategije bila minimalna i da je jedini značajniji iznos sredstava planiran za 2012. godinu bilo 400.000 KM utvrđenih u budžetu Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite, kao doznaka na ime socijalne zaštite koja se isplaćuje iz Budžeta Republike za zbrinjavanje žrtava nasilja u porodici. Određene aktivnosti planirane operativnim planom za 2012. godinu, koje nisu zahtijevale izdvajanje posebnih sredstava, sprovedene su u okviru redovnih planova i programa rada i budžeta resorno nadležnih institucija, organa i ustanova na republičkom i lokalnom nivou. Ovo se posebno odnosi na aktivnosti usklađivanja zakona, redovan rad policije, centara za socijalni rad i zdravstvenih ustanova, prikupljanje i vođenje statističkih i administrativnih podataka, i sl. Veliki dio aktivnosti realizovan je u okviru programa i projekata kojima upravlja Gender centar. U ovom smislu treba posebno istaći značaj podrške iz FIGAP programa 2009—2014. (sporazumi BiH sa Švedskom, Austrijom i Švajcarskom), i projekta „Sprečavanje i suzbijanje rodno zasnovanog i seksualnog nasilja u BiH“ (sporazum: BiH/RS sa UNFPA i UNDP).

Ističe se vlastiti doprinos nevladinih organizacija za aktivnosti sprečavanja i suzbijanja nasilja u porodici uz finansijsku podršku različitih donatora i ukazuje da su donatorska sredstva ograničena i da je potrebno tražiti način za prevazilaženje ove prepreke. Navodi se da se nedovoljno finansiraju i sve druge mjere koje se odnose na sprečavanje i suzbijanje nasilja u porodici, a koje sprovode subjekti zaštite koji se finansiraju iz lokalnih budžeta. Međutim, i pored ovih prepreka, sistemska održivost svega do sada postignutog može se postići, kako se u ovom Izvještaju navodi, usvajanjem i sprovođenjem nove strategije za suzbijanje nasilja u porodici Republike Srpske, koju na prijedlog Vlade donosi Narodna skupština Republike Srpske (čl. 4 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici), kroz koju bi se obezbijedio nastavak institucionalne i sistemske podrške primjeni Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, kako na republičkom, tako i na lokalnom nivou¹¹⁰. Budžetom Republike Srpske za 2013. godinu, iznos od 400.000 KM planiran je, kao doznaka na ime socijalne zaštite za zbrinjavanje

¹⁰⁷ Dokument dostupan na: <http://www.fbihvlada.gov.ba/bosanski/budzet/2013/Rashodi1-bos-srp.pdf>, str. 8.

¹⁰⁸ Strategija FBiH, str. 57.

¹⁰⁹ Sredstva za 2013. godinu: Budžetska sredstva 486.088,00 KM, 405.073,00 KM + 20% popratni troškovi (putovanja, smještaj, dokumenti i dr.). Sredstva NVO-a 190.000,00 KM. Četiri nevladine organizacije: Fondacija lokalne demokratije, Vive Žene, Žena BiH i Medica Zenica, Donatorska sredstva 250.720,00 KM, ukupno: 926.808,00 KM. Donatorska sredstva za 2013. godinu prema izvoru finansiranja: FIGAP 120.000,00 KM, UN WOMEN 95.720,00 KM 69.000,00 KM za realizaciju aktivnosti planiranih Akcionim planom i 26.720,00 KM za štampanje Strategije i Projektnog koordinatora, UNFPA data pismena saglasnost za finansiranje konsultanta za aktivnosti 1.1.1, TAIEX 10.000,00 KM, ostali donatori 25.000,00 KM, ukupno: 250.720,00 KM.

¹¹⁰ Izvještaj o sprovođenju strategije za borbu protiv nasilja u porodici u Republici Srpskoj do 2013, za 2012, str. 20-21, pogledati i: <http://goo.gl/8UEBFF>, strana 59.

žrtava nasilja u porodici koja se isplaćuje iz Budžeta Republike, planiran u okviru Ministarstva porodice, omladine i sporta¹¹¹, koje je preuzelo resornu nadležnost za pitanja nasilja u porodici, čime je dat prioritet rješavanju ovog društvenog problema u okviru resora porodice.

Ljudski i materijalni resursi

Dostupni izvještaji i istraživanja¹¹² ukazuju na teškoće u ispunjavanju obaveza koje proizlaze iz novousvojenih propisa, prije svega u oblasti zaštite od nasilja u porodici. Kada su u pitanju službenici centara za socijalni rad, većina njih obuhvaćenih istraživanjem, izjavila je da im je, zbog ograničenja u materijalnim i ljudskim resursima, teško ispuniti sve obaveze u slučajevima nasilja u porodici. Navodi se i da centri za socijalni rad uglavnom nemaju specijalizovano osoblje, kao što su psiholozi, a situaciju još složenijom čini opšti nedostatak osoblja. Često se dešava da je direktor jedini socijalni radnik koji posjeduje znanje i iskustvo potrebno za rad sa žrtvama. Neki od centara za socijalni rad nemaju odvojene prostorije za povjerljiv razgovor sa žrtvama nasilja; neki nemaju vozilo koje bi im olakšalo kućne posjete žrtvama. Takođe se navodi da je veliki broj centara istaknuo kako njihova mogućnost da pomognu žrtvama zavisi o dostupnosti materijalnih i ljudskih resursa unutar ili u blizini njihove opštine, na primjer, od toga da li postoji sigurna kuća, NVO koji pruža pomoć, ili centar za mentalno zdravlje, s odgovarajućim kadrom u dovoljnom broju, koji će savjetovati žrtve. Samo se nekoliko centara za socijalni rad izjasnilo, prema rezultatima istraživanja na koje se referiše, da ima kapaciteta da pruži minimalni nivo kratkoročnog savjetovanja, dok je većina navela da ih nedostatak obučenog osoblja sprečava da pruže čak i takvu vrstu pomoći¹¹³.

Na osnovu svega iznesenog, moglo bi se zaključiti da su pravni i politički dokumenti djelomično usklađeni sa članom 8 Konvencije.

Član 9. Nevladine organizacije i civilno društvo

Članice će prepoznati, podsticati i podržavati, na svim nivoima, rad nevladinih organizacija i organizacija civilnog društva u borbi protiv nasilja nad ženama i uspostaviti djelotvornu saradnju s ovim organizacijama.

Rad nevladinih organizacija u Bosni i Hercegovini uređen je Zakonima o udruženjima i fondacijama¹¹⁴. Ovim zakonima uređuju se uslovi i postupak za osnivanje, unutrašnju organizaciju, registraciju, prestanak udruženja i fondacija, kao i druga pitanja od značaja za slobodno i dobrovoljno udruživanje građana i pravnih lica¹¹⁵. Zakoni propisuju da su udruženja oblik dobrovoljnog povezivanja više fizičkih ili pravnih lica radi unapređenja i ostvarivanja nekog zajedničkog ili opšteg interesa ili cilja, u skladu s Ustavom i Zakonom, a čija osnovna svrha nije sticanje dobiti. Fondacija je pravno lice koje nema svoje članstvo, a cilj njenog osnivanja je upravljanje određenom imovinom u opštem ili zajedničkom interesu.

U Bosni i Hercegovini ne postoji poseban zakon koji bi propisivao rad nevladinih organizacija u vezi sa sprečavanjem i suzbijanjem nasilja nad ženama i nasilja u porodici.

Udruženja i fondacije samostalno utvrđuju svoje ciljeve i djelatnosti, u skladu s Ustavom i Zakonom. Ciljevi i djelatnost udruženja ili fondacije ne mogu biti u suprotnosti s ustavnim poretkom niti usmjereni ka njegovom nasilnom rušenju niti raspirivanju nacionalne, rasne, vjerske i druge mržnje ili diskriminacije zabranjene Ustavom i Zakonom. Ciljevi i djelatnost udruženja ili fondacije ne mogu uključivati angažiranje u

¹¹¹ <http://goo.gl/VhMlwf>, strana 79.

¹¹² OSCE, Nasilje u porodici – odgovor nadležnih institucija i zaštita žrtava u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj, Zapažanja o primjeni Zakona o zaštiti od nasilja u porodici u praksi nadležnih institucija, juli 2009.

¹¹³ Isto, str. 27–28.

¹¹⁴ Zakon o udruženjima i fondacijama Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, br. 32/01, 42/03, 63/08 i 76/11), Zakon o udruženjima i fondacijama Federacije BiH („Službene novine Federacije BiH“, br. 6/10, 37/10 i 62/10), Zakon o udruženjima i fondacijama Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 52/01 i 42/05).

¹¹⁵ Zakoni o udruženjima i fondacijama na gotovo identičan način uređuju osnivanje, registraciju, unutrašnju organizaciju i prestanak rada udruženja i fondacija. Radi toga je ponuđen opšti pregled, a za više detalja preporučljivo je konsultovati zakone, vidi prethodnu fusnotu.

predizbornoj kampanji političkih stranaka i kandidata, prikupljanje sredstava za političke stranke i njihove kandidate i finansiranje kandidata, odnosno političkih stranaka.

Udruženje mogu osnovati najmanje tri fizička odnosno pravna lica koja su državljani Bosne i Hercegovine, ili stranci koji su stalno nastanjeni ili borave duže od jedne godine na teritoriji BiH, sami ili zajedno s građanima BiH. Udruženje se osniva donošenjem osnivačkog akta. Udruženje stiče svojstvo pravnog lica upisom u registar. Pravne radnje preduzete prije upisa udruženja u registar stvaraju obaveze samo za lica koja su preduzela te radnje.

Fondaciju može osnovati jedno ili više fizičkih ili pravnih lica, s tim da osnivači ne mogu biti država BiH, entiteti, kantoni, gradovi, opštine, mjesne zajednice, državni organi, državna preduzeća i fondovi. Osnivači ne moraju biti državljani ili pravna lica iz BiH. Fondacija može biti osnovana jednostranom izjavom volje, ugovorom, testamentom, legatom ili drugim odgovarajućim pravnim aktom.

Zakonom se može udruženju ili fondaciji povjeriti da u okviru svoje djelatnosti vrši javna ovlaštenja. U Republici Srpskoj udruženje može steći status udruženja od javnog interesa ako njegovo djelovanje prevazilazi interese njegovih članova i ako je namijenjeno interesu javnosti, odnosno nekim njenim segmentima, u sljedećim oblastima: zdravstvo, nauka, socijalna zaštita, zaštita okoline, civilno društvo, ratni veterani, ljudska prava, prava manjina, pomoć siromašnim i socijalno ugroženim, pomoć invalidima, djeci i starijim licima, tolerancija, kultura, amaterski sportovi, vjerske slobode, pomoć žrtvama elementarnih nepogoda, udruženja potrošača i drugim oblastima od javnog interesa. Smatra se da udruženje djeluje u dobrotvorne svrhe ako je osnovano s prvenstvenim ciljem da pomaže licima i grupama kojima je pomoć potrebna¹¹⁶.

Nevladine organizacije koje se bave pitanjima u vezi sa nasiljem nad ženama i nasiljem u porodici, sa izuzetkom onih koje realizuju posebnu mjeru podrške u sigurnim kućama¹¹⁷, nisu prepoznate kao saradnice državnih aktera i vladinih institucija. Stiče se utisak da su čak i ove organizacije prepoznate samo kao pružaoci usluga, a ne saradnici i partneri. Važeće javne politike u oblasti nasilja u porodici prepoznaju značaj nevladinih organizacija i priznaju da „u realnosti ženama žrtvama nasilja i njihovoj djeci pomoć prvenstveno pružaju nevladine organizacije koje se finansiraju iz donatorskih sredstava“¹¹⁸. Osim sigurnih kuća, nevladine organizacije u Bosni i Hercegovine vode i SOS telefon koji kao jedinstveni SOS telefoni za pomoć žrtvama nasilja u porodici funkcionišu od 2005, odnosno 2008. godine. U Republici Srpskoj 2005. godine uspostavljena je jedinstvena SOS telefonska linija 1264 za cijelo područje Republike Srpske, na inicijativu Gender centra Republike Srpske. SOS telefon 1264 vode nevladine organizacije specijalizovane za pomoć ženama žrtvama rodno zasnovanog nasilja, i to: „Udružene žene“ Banjaluka, „Budućnost“ Modriča, „Lara“ Bijeljina i „Ženski centar“ Trebinje.¹¹⁹ Za područje Federacije BiH u 2008. godini uspostavljen je jedinstveni SOS telefon 1265 za pomoć i podršku žrtvama nasilja u porodici.

Na inicijativu Gender Centra Federacije BiH potpisan je Memorandum o saradnji sa pružaocima SOS telefonske usluge. Usluge pružaju nevladine organizacije „Fondacija lokalne demokratije“ Sarajevo, udruženje građana „Vive Žene“ Tuzla, udruženje „Žene sa Une“ Bihać, udruženje građana „Medica“ Zenica i udruženje „Žena BiH“ Mostar, te Centar za socijalni rad Jajce (kao lokalna ustanova socijalne zaštite)¹²⁰. Na području BiH djeluju nevladine organizacije koje se bave pružanjem besplatne pravne pomoći kao svoje osnovne aktivnosti, te specijalizovane nevladine organizacije koje isključivo besplatnu pravnu pomoć pružaju svojim klijenticama – ženama žrtvama nasilja. Mreža pružalaca besplatne pravne pomoći u BiH osnovana je 2012. godine,

¹¹⁶ Status udruženja od javnog interesa utvrđuje Vlada Republike Srpske na prijedlog Ministarstva uprave i lokalne samouprave (u daljem tekstu: Ministarstvo), uz prethodno mišljenje nadležnog ministarstva, po osnovu: 1) istorijskog; 2) kulturološkog; 3) multietničkog; 4) teritorijalnog principa i 5) socijalnog – humanitarnog principa. Postupak za dodjelu i prestanak statusa udruženja od javnog interesa, pomoć u finansiranju udruženja od javnog interesa uređuje Vlada uredbom (član 8a).

¹¹⁷ Više u analizi članova Konvencije koji se odnose na specijalizovane usluge podrške (član 22) i sigurne kuće (član 23).

¹¹⁸ Strategija FBiH 2013—2019, str. 35.

¹¹⁹ Nevladine organizacije su pružale ovu vrstu usluge i prije uvođenja jedinstvenog SOS telefona za nivo RS, putem sopstvenih posebnih telefonskih brojeva, te putem istih i dalje pružaju usluge pomoći žrtvama.

¹²⁰ Više o SOS telefonu u analizi člana 24 Konvencije.

zajedničkim potpisivanjem Sporazuma o razumijevanju između 11 organizacija koje besplatnu pravnu pomoć pružaju širom Bosne i Hercegovine¹²¹.

Aktivna je i "Sigurna mreža BiH" koju čine nevladine organizacije članice "Ženske mreže BiH" koje se bave pružanjem pravne pomoći klijenticama¹²². Neki od osnovnih ciljeva mreže su javno zagovaranje o problemu nasilja u porodici, posebno sa aspekta zaštite ljudskih prava, jačanje kapaciteta NVO-a kako bi postali ravnopravan partner u odnosu na institucije sistema kao i zalaganje za jedinstveno djelovanje na lokalnom, nacionalnom, regionalnom i globalnom nivou.

Na osnovu svega iznesenog, moglo bi se zaključiti da su standardi propisani članom 9. Konvencije djelomično prepoznati.

Član 10. Koordinaciono tijelo

1. Članice će odrediti odnosno uspostaviti jedno ili više zvaničnih tijela nadležnih za koordinaciju, provođenje, praćenje i procjenu politika i mjera za sprečavanje i borbu protiv svih vidova nasilja obuhvaćenih ovom konvencijom. Ova tijela će koordinisano prikupljati podatke u skladu s članom 11 vršiti analizu i objavljivati rezultate.

2. Članice će osigurati da određena odnosno uspostavljena tijela u skladu s ovim članom dobiju opšte podatke o mjerama preduzetim u skladu s Poglavljem VIII.

3. Članice će osigurati da određena odnosno uspostavljena tijela u skladu s ovim članom imaju kapacitet za neposrednu komunikaciju i održavanje veza s odgovarajućim tijelima drugih članica.

Bosna i Hercegovina u vrijeme završetka ove studije¹²³ nije odredila koja su zvanična tijela nadležna za koordinaciju, sprovođenje, praćenje i procjenu politika i mjera za sprečavanje i borbu protiv svih vidova nasilja obuhvaćenih ovom konvencijom. Imajući u vidu administrativno-političku strukturu Bosne i Hercegovine i ustavne nadležnosti u Bosni i Hercegovini, a kako Konvencija i predviđa da bi ovo tijelo trebalo da postoji na onom nivou strukture date članice koji je nadležan za sprovođenje mjera, biće neophodno odrediti više od jednog koordinacionog tijela, posebno što je članom 70 Konvencije propisano da su nacionalni parlamenti članica pozvani da učestvuju u praćenju preduzetih mjera u primjeni ove konvencije, kao i da članice podnose izvještaje GREVIO grupe svojim nacionalnim parlamentima (a u Bosni i Hercegovini bi to bili Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine, Parlament Federacije BiH, Narodna skupština Republike Srpske i Skupština Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, u minimumu). Važno je napomenuti da, iako još uvijek u procesu usvajanja, i dokument Okvirne strategije za sprovođenje Konvencije o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici u BiH i Strategije za suzbijanje nasilja u porodici u Republici Srpskoj od 2014—2019, prepoznaju koordinaciono tijelo i mehanizam izvještavanja prema Parlamentarnoj skupštini BiH, odnosno Narodnoj skupštini Republike Srpske. Nacrt Okvirne strategije za sprovođenje Konvencije o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici u BiH u okviru strateškog cilja broj 4: Uspostaviti okvir za kreiranje i praćenje sprovođenja integrisanih i rodnoosjetljivih politika za sprečavanje i borbu protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, kao strateški program: Odrediti koordinacioni mehanizam za praćenje provedbe Strategije i razmjera i posljedica nasilja nad ženama i nasilja u porodici, kao nadležne i odgovorne za sprovođenje određuje Vijeće ministara BiH, odnosno Agenciju za ravnopravnost polova BiH, na osnovu imenovanja nadležnih institucija BiH, te Vladu Republike Srpske, Vladu FBiH i nevladine organizacije koje čine Sigurnu mrežu.

¹²¹ Članice Mreže pružaoca besplatne pravne pomoći u BiH su: udruženje Vaša prava BiH, Centar za besplatnu pravnu pomoć Republike Srpske, Kancelarija za pravnu pomoć Brčko Distrikta, Kantonalni zavod za pružanje pravne pomoći Tuzla, Kantonalni zavod za pružanje pravne pomoći Zenica, Kantonalni zavod za pružanje pravne pomoći Sarajevo, Županijski Zavod za pružanje pravne pomoći Odžak, Zavod za besplatnu pravnu pomoć Bihać, Zavod za besplatnu pravnu pomoć Goražde, Županijski Zavod za pružanje pravne pomoći Široki Brijeg, Centar informativno-pravne pomoći Zvornik, Centar za ljudska prava Mostar, Centar za pravnu pomoć ženama Zenica i Fondacija lokalne demokratije. Izvor: Mreža pružalaca besplatne pravne pomoći u BiH <http://goo.gl/v5uZpz>.

¹²² Članice Sigurne mreže BiH su: Centar za pravnu pomoć ženama Zenica, Medica Zenica, Lara Bijeljina, Udružene žene Banja Luka, Viva žene Tuzla, Fondacija lokalne demokratije Sarajevo, Žene sa Une Bihać, Žena BiH Mostar, Žene ženama Sarajevo.

¹²³ Novembar 2013. godine.

Nacrt Strategije za suzbijanje nasilja u porodici u Republici Srpskoj od 2014—2019 određuje kao strateški pravac 4: Praćenje sprovođenja zakona, politika i mjera protiv nasilja u porodici i strateški cilj 4: Usklađivanje sa standardima propisanim Konvencijom o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici, a kao jedan od programa mjera u okviru ovog pravca, odnosno cilja, predviđeno je Praćenje primjene mjera propisanih Konvencijom Savjeta Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici, a koordinaciono tijelo u skladu sa članom 10 Konvencije Savjeta Evrope određeno je kao mehanizam za praćenje i ocjenu napretka u Republici Srpskoj.

Na osnovu svega iznesenog, moglo bi se zaključiti da pravni i politički dokumenti prepoznaju obavezu propisanu članom 10 Konvencije.

Član 11. Prikupljanje podataka i istraživanje

1. U svrhu primjene ove konvencije, članice će preduzimati sljedeće:

a. prikupljati relevantne statističke podatke u redovnim vremenskim razmacima o slučajevima svih vidova nasilja obuhvaćenih konvencijom;

b. podržavati istraživanja na terenu svih vidova nasilja obuhvaćenih konvencijom radi proučavanja osnovnih uzroka i posljedica, učestalosti i stope osuda, kao i efikasnosti mjera koje se preduzimaju u primjeni ove konvencije.

2. Članice će nastojati provoditi ankete među stanovništvom u redovnim vremenskim razmacima radi procjene prevalencije i trendova svih oblika nasilja obuhvaćenih Konvencijom.

3. Članice će grupi eksperata, koja se pominje u članu 66. ove konvencije, dati prikupljene podatke u skladu s ovim članom kako bi se stimulirala međunarodna saradnja i omogućilo međunarodno upoređivanje (benchmarking).

4. Članice će osigurati da prikupljeni podaci u skladu s ovim članom budu dostupni javnosti.

Prikupljanje podataka

Na području BiH postoje zakonski osnovi za vođenje i prikupljanje isključivo statističkih podataka o nasilju u porodici. Podaci o rodno zasnovanom nasilju i nasilju nad ženama ne vode se od strane odgovarajućih državnih institucija kao takvi, te se na godišnjem nivou prikupljaju od strane gender institucionalnih mehanizama u BiH (Agencija za ravnopravnost polova BiH, Gender centar FBiH, Gender centar RS) u saradnji sa entitetskim statističkim zavodima¹²⁴, sa ishodom koji se sadržajno ne može uzeti za reprezentativan izvor ove vrste podataka za čitavu državu. Takođe, do parcijalnih podataka o nasilju nad ženama moguće je doći putem analize podataka o nasilju u porodici i ženama žrtvama ovog nasilja.

Entitetski zakoni o zaštiti od nasilja u porodici obavezuju nadležna tijela da vode evidencije o preduzetim radnjama u slučajevima nasilja u porodici. U FBiH vlade kantona su u obavezi, u okviru donošenja programa mjera, da vode statističke baza podataka o nasilnim osobama i žrtvama nasilja u porodici, vodeći računa o zaštiti osobnih podataka¹²⁵. Prema Zakonu o zaštiti od nasilja u FBiH policija je dužna voditi evidenciju o prijavljenim slučajevima nasilja u porodici i o provođenju izrečenih zaštitnih mjera. Nadležni sud dužan je voditi evidenciju o podnesenim zahtjevima za izricanje zaštitnih mjera i o izrečenim zaštitnim mjerama. Organ starateljstva dužan je voditi evidenciju o izrečenim zaštitnim mjerama osobama koje su štice zaštitnom mjerom i o nasilnim osobama kojima su izrečene zaštitne mjere¹²⁶. Podzakonski akti doneseni u skladu sa ovim zakonom sadrže potrebne evidencije i obrazac vođenja evidencija¹²⁷. Zakon takođe propisuje da sve evidencije treba da se vode u skladu sa Zakonom o ravnopravnosti polova u BiH¹²⁸.

¹²⁴ Npr.: Republički zavod za statistiku RS, *Bilten žene i muškarci u Republici Srpskoj*, <http://goo.gl/sGglaf>; Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, *Demografija i socijalne statistike-Gender*, <http://goo.gl/mzhEje>.

¹²⁵ Član 37 stav 5 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH.

¹²⁶ Član 40 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH.

¹²⁷ Pravilnik o načinu provedbe zaštitnih mjera koje su u nadležnosti policije („Službene novine Federacije BiH“, br. 9/06); Pravilnik o načinu i mjestu provedbe zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana učinilaca nasilja u porodici („Službene novine Federacije BiH“, br. 60/06); Pravilnik o načinu i mjestu provedbe zaštitne mjere obaveznog liječenja od alkohola i opojnih droga ili drugih psihotropnih supstanci učinilaca nasilja u porodici („Službene novine Federacije BiH“, br. 23/08).

¹²⁸ Zakon o ravnopravnosti polova u BiH u članu 22 propisuje obavezu da svi statistički podaci i informacije koji se prikupljaju, evidentiraju i obrađuju u državnim organima na svim nivoima vlasti, javnim službama i ustanovama, kao i svim preduzećima moraju biti prikazani po polu, te dostupni javnosti.

Prema Zakonu o zaštiti od nasilja u RS nadležna tijela (policija, sud i tužilaštvo, centri za socijalni rad, zdravstvene ustanove) dužna su voditi evidenciju o preduzetim radnjama i podatke o broju pokrenutih i završenih postupaka i drugih preduzetih mjera, te izvještaje o tome dostavljati Ministarstvu za porodicu, omladinu i sport RS. Ministarstvo je nadležni organ koji prikuplja, obrađuje i evidentira podatke o nasilju u porodici, dok je obaveza Ministarstva da donese Pravilnik o sadržaju evidencije i izvještaja o nasilju u porodici¹²⁹ što je i učinjeno¹³⁰. Pod evidencijom, u smislu ovog pravilnika, smatra se prikupljanje podataka o bitnim činjenicama do kojih se došlo u postupku sprovođenja zaštite, pomoći i podrške žrtvama nasilja u porodici. Evidenciju o nasilju u porodici vode: Ministarstvo unutrašnjih poslova, centri za socijalni rad, odnosno službe socijalne zaštite, zdravstvene ustanove, obrazovne ustanove i nadležni sudovi. Izvještajem u smislu ovog pravilnika smatra se objedinjavanje podataka i njihovo dostavljanje na propisanom obrascu Ministarstvu porodice, omladine i sporta¹³¹. Ovim pravilnikom se, u članu 3, ističe da se vođenjem evidencije i izvještaja obezbjeđuju podaci za praćenje stanja u oblasti nasilja u porodici, za planiranje i programiranje mjera zaštite, pomoći i podrške žrtvama nasilja u porodici i unapređenje njihovog položaja, statistička i druga istraživanja. U članu 5 se navodi da se podaci koji su prikupljeni, obrađeni i pohranjeni smatraju povjerljivim ako je posredstvom tih podataka moguće posredno ili neposredno otkriti informacije o žrtvama i učiniocima nasilja u porodici.

Osim opštih podataka koje prikupljaju svi subjekti zaštite i koji su navedeni u članu 6 i odnose se na formalne radnje subjekta zaštite, a sadrže podatke o broju pokrenutih postupaka, završenih postupaka i mjera koje su izrečene i sprovedene od strane subjekata zaštite u skladu sa Zakonom, te podataka o polu učinioca, starosnoj dobi učinioca, polu žrtve, starosnoj dobi žrtve, srodničkom ili drugom odnosu učinioca i žrtve, maloljetnim licima i licima s invaliditetom, ovim pravilnikom se utvrđuje koje podatke svaki od subjekata zaštite prikuplja, u zavisnosti od nadležnosti. Članom 7 je utvrđeno da evidencija koju vodi policija, u smislu ovog pravilnika, sadrži podatke o broju: zaprimljenih prijava o učinjenom nasilju u porodici, izvještaja dostavljenih nadležnom tužilaštvu, prijavljenih učinilaca nasilja prema polu, starosnoj dobi i srodničkom ili drugom odnosu sa žrtvom, žrtava nasilja u porodici prema polu i starosnoj dobi, vrsti učinjenog nasilja u porodici, učinilaca nasilja u porodici lišenih slobode i sprovedenih: tužilaštvu i/ili sudu, vrsti predloženih hitnih mjera zaštite, vrsti izrečenih hitnih mjera zaštite, vrsti predloženih zaštitnih mjera, vrsti sprovedenih zaštitnih mjera iz nadležnosti policije, slučajeva nasilja u porodici u kojima je učinilac posjedovao oružje: legalno i/ili ilegalno i slučajeva nasilja u porodici u kojima je učinilac posjedovao i upotrijebio oružje: legalno i/ili ilegalno. Članom 8 utvrđeno je da evidencija koju vode centri za socijalni rad, odnosno službe socijalne zaštite sadrži podatke o broju zaprimljenih obavještenja o nasilju u porodici, prijava nasilja u porodici koje je centar uputio policiji, intervencija u kojima su učestvovala službena lica centra u saradnji sa policijom, evidentiranih slučajeva nasilja u porodici prema polu žrtve, vrsti i dužini trajanja nasilja u porodici, starosnoj dobi žrtve, odnosu sa učiniocem i socioekonomskim podacima žrtve, evidentiranih slučajeva nasilja u porodici prema polu učinilaca nasilja u porodici, starosnoj dobi i socioekonomskim podacima učinioca, dostavljenih rješenja suda o izrečenim zaštitnim mjerama, rješenja o privremenom zbrinjavanju žrtava u sigurnu kuću i socioekonomskih podataka o maloljetnim žrtvama.

Članom 9 utvrđeno je da evidencija koju vode zdravstvene ustanove sadrži podatke o: polu i starosnoj dobi žrtve i srodničkom ili drugom odnosu sa učiniocem, stanjima, oboljenjima i povredama nanesenim žrtvi nasilja u porodici, medicinskom tretmanu pruženom u ustanovi, upućivanje na dalji tretman i/ili hospitalizaciju, procijenjenim troškovima liječenja žrtve nasilja u porodici, vrsti i dužini tretmana u centrima za mentalno zdravlje, te vrsti i dužini bolničkog tretmana i podatke o tretmanu za učinioca nasilja u porodici pruženom u zdravstvenoj ustanovi prema vrsti tretmana i ustanove uz označavanje obaveznih tretmana po sudskim odlukama – psihosocijalni tretman i tretman bolesti zavisnosti, te da podatke evidentiraju sve zdravstvene ustanove u kojima se izvrši prijem, obrada i tretman lica, žrtava nasilja u porodici i učinioca nasilja u porodici. Članom 10 utvrđeno je da evidencija koju vode obrazovne ustanove sadrži podatke o: broju slučajeva i načinu saznanja o nasilju u porodici, broju prijava upućenih drugim subjektima zaštite, vrsti nasilja, polu i starosnoj dobi žrtve i odnos prema učinitelju i toku postupka po prijavi. Članom 11 utvrđeno je da

¹²⁹ Član 34 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici RS.

¹³⁰ Pravilnik o sadržaju evidencije i izvještaja o nasilju u porodici („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 71/13).

¹³¹ Član 2, ibid.

evidencija koju vode sudovi sadrži podatke o ukupnom broju: zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka u određenom periodu razvrstan prema broju: primljenih zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka, riješenih zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka, zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka u radu, kao i podataka o broju zaprimljenih prijedloga za izricanje hitne mjere zaštite, broju okrivljenih prema polu, starosnoj dobi i odnosu sa žrtvom nasilja u porodici, broju žrtava nasilja prema polu i starosnoj dobi, broju i vrsti prekršajnih djela, broju i vrsti izrečenih hitnih mjera zaštite prema polu i starosnoj dobi kažnjenih, broju i vrsti izrečenih sankcija učinocima prekršaja prema polu i starosnoj dobi: novčana kazna, uslovna osuda, zaštitne mjere, te broj izvršenih zaštitnih mjera. U odnosu na sadržinu ovog pravilnika, moglo bi se zaključiti da je isti usklađen sa minimalnim evropskim standardima.

Po pitanju prakse postupanja nadležnih tijela u vođenju evidencija ovog tipa u Republici Srpskoj, provedena istraživanja otkrivaju postojanje sporadične evidencije o nasilju nad ženama u sudovima u Republici Srpskoj¹³². Izvještaji u vezi provođenja entitetskih javnih politika u domenu borbe protiv nasilja u porodici otkrivaju da sistem upravljanja predmetima (CMS) u sudovima i tužilaštvima, regulisan na nivou države, nije prilagođen za sistematično i dosljedno evidentiranje podataka u vezi predmeta nasilja u porodici¹³³. Dalje, "Ministarstvo unutrašnjih poslova RS prikuplja i procesuirala podatke o krivičnim djelima i prekršajima iz oblasti nasilja po osnovu pola na nivou policijskih stanica, centara javne bezbjednosti (CJB) i Uprave za analitiku, informatiku i komunikacije. Osnovni uočeni nedostatak je da ne postoje detaljne evidencije o strukturi oštećenih u vezi krivičnog djela nasilja u porodici"¹³⁴.

Analiza stanja provedena u Republici Srpskoj otkriva da u sistemu ustanova zdravstvene i socijalne zaštite ne postoji jedinstven obrazac evidencija i dokumentovanja slučajeva nasilja u porodici. Analiza navodi da "slučajevi nasilja u porodici primarno i najčešće se evidentiraju u službama hitne medicinske pomoći, koje najčešće dolaze u dodir sa žrtvama nasilja. U praksi, slučajevi nasilja u porodici u pravilu se ne označavaju pod šifrom za nasilje, koja postoji u međunarodnoj klasifikaciji povreda i bolesti (MKB10) i koja se uobičajeno koristi prilikom evidentiranja ostalih povreda i zdravstvenih stanja pacijenata"¹³⁵.

S obzirom da obrazovne ustanove u Republici Srpskoj nisu direktan zakonski subjekt zaštite, u oblasti obrazovanja ne vode se evidencije o slučajevima nasilja u porodici¹³⁶. Postojeće istraživanje navodi da se u vaspitno-obrazovnim ustanovama slučajevi nasilja u porodici i drugih oblika rodnog nasilja, neevidentiraju sistematski, te da ne postoji jedinstven interni obrazac evidencija. "Metodologija za prikupljanje podataka o nasilju u porodici je sporadično uspostavljena na nivou pojedinačnih vaspitno-obrazovnih ustanova, na osnovu potreba koje su uočene u praksi"¹³⁷.

Takođe, nevladine organizacije u BiH koje se bave pružanjem pomoći žrtvama nasilja u pomoći vode evidencije o korisnicama/ima usluga, te izvještavaju nadležna državna tijela. "Nevladine organizacije u BiH prikupljaju podatke putem evidentiranja broja žena korisnica besplatne pravne i psihološke pomoći, SOS telefona i sigurnih kuća za žene i djecu žrtve nasilja u BiH. Ne postoji jedinstven sistem prikupljanja i obrade podataka o slučajevima nasilja nad ženama od strane nevladinih organizacija, osim statističkih podataka koji se odnose na broj SOS poziva i rad sigurnih kuća koji su dostupni na nivou entiteta"¹³⁸. Na godišnjem nivou entitetski Gender centri prikupljaju podatke o broju smještenih žrtava nasilja u porodici u sigurne kuće koje djeluju na području Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske, te podatke o broju poziva na besplatne SOS telefone za pomoć žrtvama nasilja u porodici.

¹³² Petrić, Aleksandra et al. *Alternativni izvještaj o implementaciji CEDAW Konvencije i ženskim ljudskim pravima u Bosni i Hercegovini*, Pravo za sve Sarajevo i Helsinški parlament građana Banjaluka, 2010; str. 9. Dostupno na <http://goo.gl/h4tuWm>.

¹³³ Gender centar RS, *Strategija RS za borbu protiv nasilja u porodici do 2013: izvještaj za 2011. god, 2012*, str. 7.

¹³⁴ Petrić, Aleksandra et al, *Alternativni izvještaj o implementaciji CEDAW Konvencije i ženskim ljudskim pravima u Bosni i Hercegovini*, Pravo za sve Sarajevo i Helsinški parlament građana Banja Luka, 2010, str. 19. Dostupno na <http://goo.gl/h4tuWm>

¹³⁵ Petrić, Aleksandra et al. *Alternativni izvještaj o implementaciji CEDAW Konvencije i ženskim ljudskim pravima u Bosni i Hercegovini*, Pravo za sve Sarajevo i Helsinški parlament građana Banja Luka, 2010, str. 48—49. Dostupno na <http://goo.gl/h4tuWm>

¹³⁶ Gender centar RS, *izvještaj za 2011. godinu: Strategija za borbu protiv nasilja u porodici u Republici Srpskoj do 2013. godine*, str. 7, 2012.

¹³⁷ Petrić, Aleksandra et al. *Alternativni izvještaj o implementaciji CEDAW Konvencije i ženskim ljudskim pravima u Bosni i Hercegovini*, Pravo za sve Sarajevo i Helsinški parlament građana Banja Luka, 2010, str. 40. Dostupno na <http://goo.gl/h4tuWm>.

¹³⁸ Petrić, Aleksandra et al. *Alternativni izvještaj o implementaciji CEDAW Konvencije i ženskim ljudskim pravima u Bosni i Hercegovini*, Pravo za sve Sarajevo i Helsinški parlament građana Banja Luka, 2010, str. 42. Dostupno na <http://goo.gl/h4tuWm>.

Republički zavod za statistiku Republike Srpske, u saradnji sa Gender centrom Republike Srpske "prikuplja i evidentira rodno razvrstane podatke o nasilju u porodici, nasilju nad ženama i opštem kriminalitetu, koji se publikuju u redovnom dvogodišnjem statističkom biltenu „Žene i muškarci u Republici Srpskoj“ koji izdaje Republički zavod za statistiku”¹³⁹.

Takođe, Federalni zavod za statistiku FBiH, u skladu sa programom rada, do sada je prikupljao opšte podatke od sudova i tužilaštava, koji sadrže opšte podatke o krivičnom djelu i počiniocu krivičnog djela, ali ne i o žrtvi¹⁴⁰. Podaci su razvrstani po polu i na maloljetne i punoljetne osobe. "Izmjenom statističkih obrazaca iz pravosuđa za istraživanje za 2012. godinu, Federalni zavod za statistiku prikupljaće i podatke o žrtvama svih krivičnih djela, pa tako i o žrtvama nasilja u porodici i to prema: polu, godinama starosti, državljanstvu i srodnosti žrtve i počinioca krivičnog djela. Uvođenjem podataka o žrtvama krivičnih djela Federalni zavod za statistiku [postaje] prva statistička institucija u regionu koja će prikupljati podatke o žrtvama krivičnih djela u svim statističkim istraživanjima”¹⁴¹.

S obzirom na to da ne postoji jedinstven model prikupljanja podataka za sva nadležna tijela koja pružaju zaštitu od nasilja, podaci o nasilju u porodici nisu kompletni, konzistentni i pouzdani, te u najboljem slučaju sadrže samo osnovne podatke o žrtvama i počiniocima, kako na nivou entiteta, tako i na nivou države¹⁴². Izvještaj zajednički zatražen od strane UNFPA, UNDP-a i gender institucionalnih mehanizama¹⁴³ koji se dotiče analize sistema prikupljanja podataka o nasilju nad ženama u BiH navodi da ni na jednom nivou vlasti u BiH ne postoje jedinstvene baze podataka o nasilju nad ženama, rodnom nasilju ili nasilju u porodici. "Svaka institucija koja se bavi ovom problematikom vodi svoje evidencije, koje nisu međusobno usklađene, [te] se ne kompiliraju na jednom mjestu, radi obrade, analize, prezentacije i diseminacije”¹⁴⁴. Izvještaj u detalje navodi prakse i problematiku prikupljanja, vođenja i predstavljanja administrativnih podataka u vezi nasilja u porodici od strane organa policije, pravosuđa, ustanova socijalne i zdravstvene zaštite, te nevladinih organizacija koje pružaju stručnu podršku i zaštitu žrtvama nasilja u porodici putem rada sigurne kuće i SOS telefonske linije za prijavu nasilja. Zbog ograničenosti stranica ove studije neće se ulaziti u pojedinosti predmetnog izvještaja. Ono što je bitno naglasiti jeste generalni zaključak da je korist od ovako prikupljenih podataka ograničena, te da u velikom broju slučajeva ne postoje sociodemografski podaci o žrtvi, te o odnosu između počinitelja i žrtve¹⁴⁵. Izvještaj identifikuje primjere dobre prakse i izdvaja pozitivno postupanje MUP-a RS, MUP-a Kantona Sarajevo, Centra za socijalni rad Banja Luka.

U pogledu prikupljanja podataka koje bi zadovoljavalo minimalni standard¹⁴⁶ koji proizilazi iz Istanbulske konvencije, Gender centri RS i FBiH su kreirali posebne upitnike i tabele za nadležne organe, te na godišnjem nivou uspijevaju doći do određenih podataka, koje dostavljaju ministarstva unutrašnjih poslova, sudovi i tužilaštva, te centri za socijalni rad i zdravstvene ustanove. Problem je što se podaci od nadležnih tijela većinom vode u materijalnoj formi, te je za izvještavanje potrebno ući u konkretne predmete i izvršiti provjeru uvidom u pojedinačne spise, što predstavlja dugotrajan proces, a sami podaci do kojih se dolazi ovim putem ne pružaju potpun i sistematičan uvid u traženo, te se može zaključiti da ne zadovoljavaju minimalne standarde u ovom pogledu.

¹³⁹ Gender centar RS, *Izvještaj za 2011. godinu: Strategija za borbu protiv nasilja u porodici u Republici Srpskoj do 2013. godine*, 2012, str. 6.

¹⁴⁰ Karadinović, Nina, *Analiza sistema prikupljanja podataka o nasilju nad ženama i preporuke za unapređenje*, UNFPA-UNDP, 2010, str. 41–42.

¹⁴¹ Federacija BiH, *Strategija za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici 2013–2017*, 2012, str. 32.

¹⁴² Bosna i Hercegovina, *Četvrti i peti periodični CEDAW izvještaj Bosne i Hercegovine*, 2011, str. 16. Dostupno na http://www.arsbih.gov.ba/images/documents/cedaw_4_5_bhs.pdf.

¹⁴³ Karadinović, Nina, *Analiza sistema prikupljanja podataka o nasilju nad ženama i preporuke za unapređenje*, UNFPA-UNDP, 2010.

¹⁴⁴ Karadinović, Nina, *Analiza sistema prikupljanja podataka o nasilju nad ženama i preporuke za unapređenje*, UNFPA-UNDP, 2010, str. 39.

¹⁴⁵ Karadinović, Nina, *Analiza sistema prikupljanja podataka o nasilju nad ženama i preporuke za unapređenje*, UNFPA-UNDP, 2010, str. 39–45.

¹⁴⁶ Minimum obaveza predstavlja razvrstavanje zabilježenih podataka o žrtvama i učiniocima prema polu, uzrastu, tipu nasilja kao i odnosu između učinioca i žrtve, geografskoj lokaciji, kao i drugim faktorima koje članice smatraju relevantnim, kao što je invaliditet. Zabilježeni podaci takođe treba da sadrže informacije o procentu osuđenih počinitelja svih oblika nasilja obuhvaćenih ovom konvencijom, uključujući i broj izrečenih mjera zaštite. Izvor: Savjet Evrope, *Obrazloženje Istanbulske konvencije*, tačka 76.

U skladu sa gore navedenim, za nivo cjelokupne BiH, može se zaključiti da podaci koji se prikupljaju od strane nadležnih tijela u vezi nasilja u porodici i nasilja nad ženama nisu standardizovani i sveobuhvatni, te je upitno da li udovoljavaju i minimalnim evropskim standardima, koji nalažu prikupljanje sljedećih podataka za policiju, pravosuđe i ustanove socijalne zaštite: broj predmeta nasilja, podatke o žrtvama i počiniocima – pol i godište, te ostali bitni faktori kao što je invaliditet, vrsta nasilja, odnos između žrtve i počinioca, geografska lokacija, procenat osuda i broj izrečenih zaštitnih mjera u predmetima nasilja u porodici. Kako istraživanja pokazuju, evidencije nadležnih tijela u najboljem slučaju sadrže podatke o vrsti krivičnih i prekršajnih djela, broju postupaka nasilja i izrečenim sankcijama i zaštitnim mjerama, počiniocu nasilja, te u iznimnim slučajevima o žrtvama nasilja.

Trenutno stanje prikupljanja podataka ovog tipa u Republici Srpskoj, ocijenjeno od strane Gender centra RS, kvalifikovano je da se nalazi na osnovnom kvantitativnom nivou, te da zadovoljava tek prvi od ukupno tri nivoa u standardima za prikupljanje podataka. Navedeno je da kvalitativni podaci (npr. ishodi izrečenih sankcija, preduzetih mjera i efekata na smanjenje nasilja, pozitivni i negativni efekti na osobe koje su preživjele nasilje) nisu dio redovnih izvještaja institucija, te da se mogu posmatrati samo u pojedinačnim slučajevima¹⁴⁷. Imajući u vidu da su nakon ove ocjene usvojeni i naprijed pomenuti Pravilnik o sadržaju evidencija i izvještaja o nasilju u porodici koji sadrži precizno određenje koje je podatke potrebno prikupljati, evidentirati i o čemu izvještavati, kao i da je Opštim protokolom o postupanju u slučajevima nasilja u porodici u Republici Srpskoj iz novembra 2013. godine, a koji se počinje primjenjivati 01.01.2014, propisano da će, na osnovu evidencije o preduzetim radnjama Ministarstvo pravde, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite i Ministarstvo prosvjete i kulture sačiniti objedinjen izvještaj i dostaviti ga Ministarstvu porodice, omladine i sporta na način i u roku koji su propisani Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici i Pravilnikom o sadržaju evidencije i izvještaja o nasilju u porodici, za očekivati je da je i u ovom segmentu ostvaren normativni napredak, a da će prvi izvještaji i aktivnosti koje će nakon toga uslijediti pokazati da li će i stvarni napredak biti ostvaren. Povodom stanja prikupljanja podataka o nasilju u porodici u Federaciji BiH za mjerodavni vremenski period kojeg analiza pokriva; zvanični godišnji izvještaji o radu mjerodavnih organa uprave ili izvještaji o provođenju javnih politika (konsultovani u toku izrade ove analize za Federaciju BiH) nisu sadržavali opštu ocjenu stanja po uzoru na gore navedeni ekvivalent u RS.

Potpisani protokoli na kantonalnim/opštinskim/gradskim nivoima vlasti u BiH, u većini slučajeva, sadrže odgovarajuće obrasce za prijavljivanje nasilja koje institucije koje prve dolaze u kontakt sa slučajem nasilja u porodici popunjavaju. Primjera radi, Protokol o međusobnoj saradnji u radu na prevenciji i zaštiti žrtava nasilja u porodici Zeničko-dobojskog kantona sadrži Jedinstveni obrazac za prijavljivanje nasilja u porodici¹⁴⁸.

Populaciona istraživanja/ankete među stanovništvom

Početak 2013. godine u BiH objavljeni su rezultati "Studije o rasprostranjenosti nasilja nad ženama u Bosni i Hercegovini", kao prve studije ove vrste koja je obuhvatila područje cjelokupne BiH. Izrada studije pokrenuta je u okviru projekta "Sprečavanje i suzbijanje rodno zasnovanog nasilja u BiH", koji provode Agencija za ravnopravnost polova BiH, Gender centar Federacije BiH i Gender centar RS, uz podršku Programa za razvoj Ujedinjenih nacija (UNDP) i Populacionog fonda Ujedinjenih nacija (UNFPA). Pored sredstava osiguranih projektom, studiju su finansijski podržali gender institucionalni mehanizmi iz sredstava FIGAP programa¹⁴⁹ i UN Women. Institucije koje su provele istraživanje o rasprostranjenosti nasilja nad ženama u BiH su: Agencija za statistiku BiH, Republički zavod za statistiku RS i Federalni zavod za statistiku Federacije BiH.

¹⁴⁷ Gender centar RS, *Izvještaj za 2011. godinu: Strategija za borbu protiv nasilja u porodici u Republici Srpskoj do 2013. godine*, 2012 str. 7. Izvještaj je usvojen na 16. sjednici Narodne skupštine Republike Srpske, 14. marta 2012.

¹⁴⁸ Ovaj obrazac obuhvata prikupljanje sljedećih podataka: podnosilac/teljica prijave nasilja, lice izloženo nasilju (ime, pol, JMB, adresa i telefon, školska sprema, zanimanje/radno mjesto, srodstvo-veza sa nasilnim licem), nasilno lice (lični podaci kao i za žrtvu, ostali važni podaci – medicinska dokumentacija), članovi porodice ili druga lica koja su indirektno izložena nasilju, vrsta nasilja, početak nasilja, učestalost nasilja, da li žrtva i nasilnik žive u istom domaćinstvu. Protokol o međusobnoj saradnji u radu na prevenciji i zaštiti žrtava nasilja u porodici Zeničko-dobojskog kantona dostupan na <http://goo.gl/RIO2Ts>.

¹⁴⁹ Finansijski mehanizam za implementaciju Gender akcionog plana BiH. Više informacija o FIGAPU nađite na <http://www.figap.ba/>.

Istraživanje je imalo nekoliko ključnih ciljeva, i to “ustanoviti rasprostranjenost različitih formi nasilja nad ženama u porodici, ali i izvan porodice, i na taj način omogućiti identificiranje najvažnijih karakteristika različitih oblika nasilja nad ženama, ustanoviti ključne faktore njegovog ispoljavanja, te ispitati posljedice i iskustva žena u obraćanju institucijama i organizacijama za podršku”¹⁵⁰. U okviru studije nasilje nad ženama, rodno zasnovano nasilje i nasilje u porodici, definisani su u skladu sa definicijama pojmova iz Istanbulske konvencije. Samo istraživanje provedeno je na reprezentativnom uzorku od 3.300 domaćinstava i punoljetnih žena u BiH, sa reprezentativno određenim poduzorcima za nivo entiteta. Podaci su prikupljeni o ženama i karakteristikama njihovih domaćinstava. Istraživanje je obuhvatilo četiri osnovna oblika nasilja: fizičko, psihičko, seksualno i ekonomsko. Prema počiniocima nasilja i kontekstu, razlikovani su partnersko, nasilje u porodici i nasilje u široj zajednici. Faktori nasilja nad ženama ispitivani su samo u kontekstu partnerskog i nasilja u porodici, ali ne i u široj zajednici. Prema vremenskoj dimenziji, registrovani su nasilje doživljeno tokom života (od navršene 15. godine) i aktuelno nasilje (doživljeno u posljednjih godinu dana). Praćene su dvije ključne karakteristike nasilja: prevalencija (rasprostranjenost) i incidencija (učestalost ispoljavanja nasilnih činova). Takođe, pored nabrojanih osnovnih aspekata, nasilje je praćeno i preko osam standardnih UNECE-ovih indikatora¹⁵¹.

Nevladina organizacija “Vesta” iz Tuzle je u 2009. godini, a pod finansijskim pokroviteljstvom tadašnjeg UNIFEM-a u okviru projekta “Prevenција rodno uvjetovanog nasilja u adolescentskim vezama i promocija vrijednosti ravnopravnosti spolova među adolescentima”, provela istraživanje pod nazivom “Pojavnost rodno zasnovanog nasilja u adolescentskim vezama”. Istraživanje je provedeno anketiranjem putem upitnika, koje je obuhvatilo 32 srednje škole na prostoru opština Tuzlanskog kantona, na uzorku od 1032 učenika/ca i 30 pedagoga/inja.¹⁵² “Osnovni cilj istraživanja bio je ispitati prisutnost, pojavnost oblike, obim, učestalost, motivaciju, uzroke i posljedice nasilja u adolescentskim vezama, te informisanost i znanje koje učenici/ce imaju o ovom problemu. Pored toga, namjera istraživanja bila je dokumentovati značenja koja mladi pripisuju nasilju u vezama, te istražiti moguće karakteristike rizika za sklonost doživljavanju i činjenju nasilnog ponašanja u partnerskoj vezi. Takođe, istraživanjem se željelo dobiti uvid u to koliko su stereotipni stavovi mladih o rodnim ulogama i steći bolje razumijevanje potreba i problema mladih vezanih za pitanja rodno uvjetovanog nasilja u adolescentskim vezama”¹⁵³.

Dostupnost javnosti statističkim podacima i rezultatima istraživanjima

Statistički podaci u vezi nasilja koje prikupljaju nadležna javna tijela i nevladine organizacije dio su posebnih izvještaja o implementaciji entitetskih strateških dokumenata o borbi protiv nasilja u porodici koji se dostavljaju entitetskim vladama i zakonodavnim tijelima na razmatranje i usvajanje i/ili redovnih godišnjih izvještaja o radu institucija i organizacija. Predmetni izvještaji su, u većini slučajeva, dostupni javnosti i putem preuzimanja sa zvaničnih internet stranica ovih tijela, te se javnost o njima informiše i putem konferencija za medije, posebno konferencijama gender institucionalnih mehanizama i nevladinih organizacija. Takođe, u skladu sa zakonima o slobodi pristupa informacijama, donesenim na svim nivoima vlasti u BiH, garantuje se pravo pristupa informacijama pod kontrolom javnih organa za sva fizička i pravna lica.

U vezi dostupnosti javnosti rezultatima gore navedenih istraživanja, ista se po pravilu objavljuju u štampanim publikacijama, te im se može pristupiti i putem Interneta na zvaničnoj stranici organa ili organizacije koja je provela i objavila istraživanje. Takođe, redovno se rezultati istraživanja predstavljaju putem konferencija za medije. Primjera radi “Studija o prevalenci nasilja nad ženama u BiH” štampana je kao publikacija u tiražu od 300 primjeraka, te se može preuzeti u elektronskom obliku sa zvaničnih internet stranica gender institucionalnih mehanizama u BiH.

Na osnovu svega iznesenog, može se zaključiti da pravni i politički dokumenti prepoznaju obavezu propisanu članom 11 Konvencije, iako prakse rada u BiH ne zadovoljavaju u potpunosti predviđene standarde.

¹⁵⁰ Babović, Marija et al. *Rasprostranjenost i karakteristike nasilja prema ženama u BiH*, Agencija za ravnopravnost polova BiH, 2013, str. 18. Dostupno na http://www.arsbih.gov.ba/images/documents/studija_prevalenca.pdf.

¹⁵¹ Id, str. 18—19.

¹⁵² Vesta, *Pojavnost rodno zasnovanog nasilja u adolescentskim vezama*, Vesta Tuzla, 2009, str. 29. Dostupno na http://vesta.ba/files/Rodno%20zasnovano%20nasilje%20u%20adol.%20vezama_%20final.pdf.

¹⁵³ Id, str. 30.

Član 15. Obuka stručnjaka

1. Članice će osigurati odnosno ojačati odgovarajuće obuke za nadležne stručnjake¹⁵⁴ koji se bave žrtvama odnosno učiniocima svih djela nasilja obuhvaćenih Konvencijom, o sprečavanju i otkrivanju takvog nasilja, jednakosti između žena i muškaraca, potrebama i pravima žrtava, kao i o sprečavanju sekundarne viktimizacije.
2. Članice će osigurati da obuke iz stava 1. uključuje obuku o koordiniranoj saradnji više organa radi sveobuhvatnog i odgovarajućeg upućivanja u slučajevima nasilja obuhvaćenog Konvencijom.

Obaveza pružanja profesionalne obuke za tzv. *subjekte zaštite* u sklopu prevencije nasilja nad ženama i nasilja u porodici prisutna je u propisima u BiH, što pokazuje i naredni prikaz relevantne zakonske regulative. U skladu sa obavezom koja proizilazi iz člana 6 ZRP-a BiH nadležne vlasti su dužne poduzeti odgovarajuće mjere, radi eliminacije predrasuda, običaja i svih drugih praksi baziranih na ideji inferiornosti ili superiornosti bilo kojeg pola, kao i na stereotipnim ulogama osoba muškog i ženskog pola. Ovo uključuje edukaciju i podizanje svijesti među državnim službenicima, u javnosti i na druge načine i o karakteristikama nasilja nad ženama i rodno zasnovanog nasilja.

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici FBiH propisuje, da programi mjera za prevenciju, zaštitu i borbu protiv nasilja u porodici koji donose vlade kantona, treba da sadrže aktivnosti na edukaciji policijskih službenika, sudija, predstavnika organa starateljstva, zdravstvenih radnika, nastavnika, odgajatelja i drugih subjekata iz oblasti rada nasilja u porodici¹⁵⁵. S druge strane, Zakon o zaštiti od nasilja u porodici RS isključivo predviđa edukaciju sudija i tužilaca, te propisuje da se Centar za edukaciju sudija i tužilaca Republike Srpske brine o kontinuiranom stručnom osposobljavanju i usavršavanju sudija i tužilaca iz oblasti nasilja u porodici¹⁵⁶.

Izveštaji domaćih nevladinih organizacija navode da, u domenu praktičnog ispunjenja zakonskih obaveza, povremene obuke o nasilju nad ženama u najvećem broju slučajeva provode Agencija za ravnopravnost polova BiH i Gender centri RS i FBiH. Ističe se da ove edukacije nemaju obavezujući niti kontinuiran karakter za profesionalne pružaoce usluga zaštite od nasilja u porodici.¹⁵⁷

Takođe, rezultati istraživanja provedenog u RS koje se bavilo procjenom potreba za edukacijom i uopšte kapacitetima pružalaca usluga zaštite od nasilja u porodici, ukazuju da su “dosadašnje obuke bile provedene bez sistemskog, koordiniranog i kontinuiranog pristupa”¹⁵⁸. Izveštaj imenuje Gender centar RS, domaće nevladine organizacije i međunarodne razvojne organizacije kao glavne aktere u provođenju i podržavanju edukacija na području Republike Srpske. S druge strane izdvajaju se Centar za edukaciju sudija i tužilaca RS, Institucija Ombudsmena i Kancelarija državnog koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije BiH kao značajne partnerske institucije gore imenovanim u vršenju obuka¹⁵⁹.

Javne politike entitetskih vlada u oblasti borbe protiv nasilja u porodici definišu okvirne smjernice u vezi edukacije, odnosno stručnog usavršavanja nadležnih tijela odgovornih za pružanje zaštite od nasilja u porodici. Strategija za borbu protiv nasilja u porodici u Republici Srpskoj do 2013. godine, među posebne programe kojima će se ostvarivati ciljevi strategije ubraja i programe “uspostavljanja i sprovođenja redovnih programa obuka o nasilju i protokolima o postupanju za zaposlene u subjektima zaštite”, te “izradu i uvođenje u sistem programa obuke za pedagoge/ psihologe/socijalne radnike, nastavno i drugo stručno osoblje u školama za postupanje u slučajevima nasilja u porodici”¹⁶⁰. Strategija za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici u FBiH 2013—2017. godine takođe se dotiče neophodnosti provođenja edukacija, te sadrži strateški

¹⁵⁴ Termin “nadležni stručnjaci” odnosi se na sudije, tužioce, advokate, organe policije, zdravstvene ustanove, ustanove socijalne zaštite i vaspitno-obrazovne ustanove. Vidi tačku 100 Obrazloženja Istanbulske konvencije.

¹⁵⁵ Član 37 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH.

¹⁵⁶ Član 35 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici RS.

¹⁵⁷ Petrić, Aleksandra et al *Alternativni izvještaj o implementaciji CEDAW Konvencije i ženskim ljudskim pravima u Bosni i Hercegovini*, Pravo za sve Sarajevo i Helsinški parlament građana Banja Luka, str. 46, 2010.

¹⁵⁸ Gender centar RS, *Sprečavanje i suzbijanje rodno zasnovanog i porodičnog nasilja u Bosni i Hercegovini: zakonodavstvo i prakse u Republici Srpskoj*, 2010, str. 14.

¹⁵⁹ Id.

¹⁶⁰ Vlada Republike Srpske, *Strategija za borbu protiv nasilja u porodici u Republici Srpskoj do 2013. godine*, 2010, str. 28—30.

pravac - "unaprijeđenje znanja i vještina osoba koje se profesionalno bave pitanjima nasilja u porodici", u okviru kojeg navodi kao posebne strateške programe koji se trebaju provoditi – edukaciju profesionalaca i edukaciju sudija i tužilaca¹⁶¹.

Edukacije koje su do sada provođene u državi prevashodno predstavljaju dio stručnog usavršavanja zaposlenih u subjektima zaštite od nasilja, te iste nisu predmetom posebnog akreditacijskog postupka. Po pravilu, edukacije u vezi rodno zasnovanog nasilja ne čine dio redovnog srednjoškolskog ili visokoškolskog strukovnog obrazovanja, s izuzetkom povremenih vanrednih modula o rodnoj diskriminaciji i nasilju u porodici koji se predaju polaznicima/cama policijskih akademija.

Kada je u pitanju ostvarenje edukacija, entitetski izvještaji i strategije koje se dotiču nasilja u porodici otkrivaju specifičnosti u dosadašnjem provođenju edukativnih aktivnosti za profesionalce/ke na entitetskim nivoima. U Republici Srpskoj u prethodnom višegodišnjem periodu provedene su broje edukacije institucionalnih aktera. "U redovni program obuke Uprave za policijsko obrazovanje Ministarstva unutrašnjih poslova RS uvršten je petodnevni modul za obrazovanje policijskih službenika za sprečavanje rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici. U redovan program Centra za edukaciju sudija i tužilaca RS uvrštene su obuke za sudije i tužioce o primjeni domaćih i međunarodnih standarda o ravnopravnosti polova i sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Izrađen je program kontinuiranog profesionalnog usavršavanja zdravstvenih i socijalnih radnika za sprečavanje i suzbijanje nasilja u porodici i započete su obuke ovih grupa" ¹⁶². Takođe, Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite RS izradilo je program i provelo prve obuke zdravstvenih i socijalnih radnika i radnica¹⁶³. Dalje, pripremljen je poseban program obuke za novinare/ke i student/kinje novinarstva na temu medijskog izvještavanja u slučajevima nasilja u porodici od strane Gender centra, te su provedene obuke za novinare/ke¹⁶⁴. Takođe, Gender centar je u 2011. godini izdao "Smjernice i preporuke za društveno odgovorno izvještavanje u cilju suzbijanja nasilja u porodici i rodno zasnovanog nasilja"¹⁶⁵.

Podudarne prakse postoje na nivou Federacije BiH, a iste detaljno prikazuje najnovija javna politika FBiH u oblasti nasilja u porodici u okviru analize stanja. Kada je u pitanju edukacija policijskih struktura, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova prihvatilo je Nastavni plan i program za realizaciju obuke „Prevenција i suzbijanje rodno zasnovanog nasilja u Bosni i Hercegovini“ i Priručnik za realizaciju obuke policijskih službenika/ca u Federaciji BiH. Prema ovom programu u 2011. godini provedena su četiri ciklusa obuka, koje su obuhvatile i simulaciju slučajeva, a obuke su vodili/e profesori/ce sa akademije i eksperti/kinje iz različitih oblasti¹⁶⁶. Po pitanju obuka pravosudnih aktera, Centar za edukaciju sudija i tužilaca Federacije BiH u okviru programa početne obuke, sadrži „Modul 1 – Evropska konvencija i ravnopravnost polova“. Modul je obavezujući za osobe koje se namjeravaju baviti funkcijom sudije ili tužioca (savjetnici/ce, saradnici/ce, pripravnici/ce), ali ne i za sudije i tužioce¹⁶⁷. U području obuke osobama koje pružaju zdravstvenu zaštitu žrtvama nasilja, Federalno ministarstvo zdravlja provelo je obuku trenera (doktor/ica porodične medicine i medicinska sestra čine tim), koji su zatim provodili edukacije zdravstvenih radnika i radnica u pojedinačnim zdravstvenim ustanovama (u 28 zdravstvenih ustanova obučeno je 895 radnika/ca).

Obuka je provedena u skladu sa posebno pripremljenim priručnikom za tu svrhu. Cilj edukacija bila je senzibilizacija zdravstvenih radnika/ca po pitanju prepoznavanja, postupanja i djelovanja u slučajevima nasilja u porodici, te ostvarivanja saradnje sa drugim institucijama i subjektima zaštite¹⁶⁸. U vezi edukacija u oblasti prosvjete, Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke po jedinstvenom programu edukacije (posebno pripremljenom priručniku) provodi obuke stručnih savjetnika i savjetnica i nastavnog osoblja na temu

¹⁶¹ Vlada Federacije BiH, *Strategija za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici u FBiH 2013—2017*, 2012, str. 41.

¹⁶² Gender centar, *Strategija za borbu protiv nasilja u porodici u Republici Srpskoj do 2013. godine - Izvještaj za 2011. godinu*, str. 11, 2012.

¹⁶³ Id.

¹⁶⁴ Ibid, str. 14.

¹⁶⁵ Dokument dostupan na <http://goo.gl/n5r15a>.

¹⁶⁶ Vlada Federacije BiH, *Strategija za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici u FBiH 2013—2017*, 2012, str. 27.

¹⁶⁷ Ibid, str. 29. Naveden je podatak da u "periodu 1.01.2006. godine - 1.04.2012. godine, edukaciju u okviru kontinuirane obuke u oblasti nasilja u porodici, borbe protiv trgovine ljudima i ravnopravnosti spolova pohađala su ukupno 782 učesnika. Od navedenog broja, obuku je pohađalo 411 sudija, 316 tužilaca i 55 predstavnika ostalih institucija." Id.

¹⁶⁸ Ibid, str. 20—21.

prevencije nasilja u porodici. Takođe, razvijen je poseban nastavni program o prevenciji nasilja za osnovne škole za učenike/ce (sadrži razvijanje vještina komunikacije i nenasilno rješavanje konflikata). Sastavni dio programa čini i Priručnik za nastavnike/ce koji sadrži radionice za realizaciju nastavnog plana i programa¹⁶⁹.

U edukovanju i senzibilisanju nadležnih subjekata zaduženih za pružanje zaštite od nasilja i aktera unutar lokalnih zajednica velike zasluge odlaze i na adresu nevladinih organizacija koje provode višestruke aktivnosti ovoga tipa, zahvaljujući dugogodišnjem iskustvu i ekspertizi svog članstva. Bitno je napomenuti da ova studija ne sadrži detaljan pregled edukativnih aktivnosti nevladinih organizacija specijalizovanih za pružanje zaštite i pomoći ženama žrtvama nasilja, zbog velikog broja istih, te ograničenosti obima studije. Zadovoljićemo se davanjem konstatacije da edukativne aktivnosti NVO-a, u velikom broju slučajeva, predstavljaju obuke za referalne mehanizme operativne na lokalnim nivoima vlasti. Ove obuke, pored prenošenja osnovnih znanja o prirodi rodno zasnovanog nasilja, principima rodne ravnopravnosti i zakonskim obavezama lokalnih tijela u vezi nasilja u porodici, imaju za cilj da osnaže partnerstvo između lokalnih vlasti, subjekata zaštite i organizacija koje pružaju specifične usluge ženama žrtvama, te eliminišu nedostatke u radu u predmetima nasilja u porodici¹⁷⁰.

Konačno, u vezi obaveze koja proizilazi iz stava 2 člana 15. Istanbulske konvencije, a povodom specifikacije da obuke subjekata zaštite sadrže i obuke o koordiniranoj saradnji između više nadležnih organa koji pružaju zaštitu od nasilja u porodici (a kako bi profesionalni akteri stekli vještine iz oblasti zajedničkog rada u prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici), nedostaju kvalitativni podaci ovog tipa koji bi omogućili precizno mapiranje stanja povodom sadržaja ovih edukacija, te pružili precizan odgovor u ovom segment. Neupitno je da se ovakve edukacije provode, s obzirom na to da pored specijalističkih edukacija (odnosno edukacija gore navedenih koje se održavaju unutar pojedinog sektora), održavaju se i edukacije koje okupljaju mnogobrojne aktere na lokalnom nivou sa multistitucionalnim pristupom problematici rodno zasnovanog nasilja (posebno edukacije u vezi primjene lokalnih protokola u vezi zaštite od nasilja u porodici).

S druge strane, značajno je što Strategija za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici u FBiH 2013—2017 priznaje kvalitet koji donosi ovakav vid edukacije, te u dijelu teksta koji se bavi programom edukacije profesionalaca izričito navodi:

“Praksa je pokazala da je u svim lokalnim zajednicama i kantonima u kojima su potpisani protokoli o saradnji svih institucija u procesu zaštite žrtve nasilja u porodici potrebno provoditi kontinuirane zajedničke edukacije predstavnika svih institucija u smislu da je svaki subjekat upoznat i sa obavezama drugih subjekata u postupku zaštite žrtve nasilja”¹⁷¹.

Takođe, ova javna politika priznaje potrebu za posebnom edukacijom sudija i tužilaca, ali da je neophodno da ovim edukacijama sudija i tužilaca prisustvuju predstavnici/ce svih drugih institucija i ustanova koje se bave pitanjima nasilja u porodici. Ovo je potrebno kako bi pravosudni akteri došli do povećanog razumijevanja kompleksnosti problematike nasilja u porodici, te kako bi se poboljšala komunikacija i saradnja između svih subjekata koji se bave pružanjem zaštite od nasilja u porodici¹⁷².

Na osnovu svega iznesenog, može se zaključiti da pravni i politički dokumenti prepoznaju obavezu propisanu članom 15 Konvencije.

Član 16. Programi preventivne intervencije i programi za rad s učiniocima nasilja

1. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere za osnivanje i podršku programa koji imaju za cilj da učinioци nasilja u porodici nauče i usvoje nenasilno ponašanje u međuljudskim odnosima u pogledu sprečavanja daljnjeg nasilja i izmjene obrazaca nasilnog ponašanja.

¹⁶⁹ Ibid, str. 10.

¹⁷⁰ Vidi primjere sadržane u Strategiji za borbu protiv nasilja u porodici u Republici Srpskoj do 2013. godine: izvještaj za 2011. godinu, str. 12—14.

¹⁷¹ Ibid, str. 45.

¹⁷² Ibid, str. 46.

2. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere za osnivanje i podršku programa za rad s učiniocima, posebno seksualnim prestupnicima, koji imaju za cilj sprečavanje ponavljanja krivičnog djela.

3. Prilikom preduzimanja mjera iz st. 1. i 2, članice će osigurati da bezbjednost, podrška za žrtve i njihova ljudska prava budu od primarnog značaja i da, prema potrebi, osnivanje i provođenje ovih programa bude u bliskoj saradnji sa specijalizovanim službama za podršku žrtvama.

U pogledu regulisanja programa tretmanskog rada s učiniocima nasilja u porodici, zakoni o zaštiti od nasilja u porodici u oba entiteta propisuju mogućnost izricanja zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana počiniocu nasilja, koju sud izriče u slučaju nasilja u porodici¹⁷³. Obavezan psihosocijalni tretman, izriče se učiniocu nasilja, radi otklanjanja uzroka nasilničkog ponašanja i prevaspitanja, odnosno u cilju smanjivanja i otklanjanja opasnosti ponavljanja učinjenog nasilja. Zakon o zaštiti od nasilja u porodici u RS propisuje da ova mjera može trajati do prestanka razloga zbog kojeg je određena, te da ne može trajati duže od jedne godine¹⁷⁴. Zakon takođe propisuje da je počinitelj nasilja u porodici dužan da postupi u skladu sa izrečenom zaštitnom mjerom, te nalaže obavezu koordinisanog djelovanja subjekata zaštite u vršenju kontrole postupanja počinioca u skladu sa izrečenom zaštitnom mjerom¹⁷⁵. S druge strane, predmetni zakon u FBiH propisuje da je minimum trajanja mjere šest mjeseci, a maksimum dvije godine¹⁷⁶.

Metodologija provođenje ove mjere detaljno je razrađena podzakonskim aktima na nivou entiteta, i to Pravilnikom o načinu i mjestu sprovođenja zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana. Entitetski pravilnici – skoro identične sadržine – normiraju dvostruku svrhu provođenja zaštitne mjere koja ide u smjeru specijalne i generalne prevencije. Zapravo, svrha provođenja zaštitne mjere je: 1) da se njenom primjenom zaustavi i spriječi nasilje u porodici, da nasilnik shvati da je nasilno ponašanje u porodici neprihvatljivo, te da prihvati odgovornost za počinjeno nasilje i 2) da se podigne nivo svijesti javnosti o nasilju u porodici¹⁷⁷. Dalje, pravilnik detaljno određuje da je cilj provođenja zaštitne mjere “da se otklone okolnosti koje podsticajno djeluju na počinioca nasilja kako bi postao svjestan svog nasilničkog ponašanja, da se uspostavi samokontrola počinioca nasilja nad svojim emocijama i ponašanjem da prihvati odgovornost za isto, te da učenjem socijalnih vještina kojim nasilnik može zamijeniti svoje nasilno ponašanja prihvati nenasilni način ponašanja”¹⁷⁸.

Zdravstvene ustanove ovlašćene za provođenje ove zaštitne mjere, su ustanove primarne zdravstvene zaštite (domovi zdravlja, centri za mentalno zdravlje, specijalističke konsultativne psihijatrijske službe pri zdravstvenim ustanovama) u saradnji sa centrima za socijalni rad, te potencijalno bolnice (u slučajevima kada zdravstveno stanje počinioca nasilja zahtijeva hospitalizaciju)¹⁷⁹. Zaštitna mjera treba da se provodi multidisciplinarno, uz učešće medicinskih stručnjaka/inja, psihologa/inja i socijalnih radnika/ca kao i drugih stručnih lica po potrebi¹⁸⁰. Takođe, zaštitna mjera provodi se individualno i/ili grupno, te kao obavezan dio tretman sadrži pisani plan provođenja zaštitne mjere (plan sadrži podatke o počiniocu nasilja, način provođenje mjere, obaveze počinioca, način praćenja ponašanja počinioca, početak i dužinu trajanja tretmana, te plan postupanja u kriznim situacijama koji se odnosi na žrtvu nasilja)¹⁸¹. Počinitelj nasilja je obavezan da učestvuje u provođenju zaštitne mjere u slučaju kada je sud izrekao specifičnu zaštitnu mjeru. Postoji obaveza upoznavanja žrtve nasilja o provođenju ove mjere, te konačno i opcija da žrtva, ukoliko se sa tim saglasi, bude uključena u psihosocijalni tretman. Pravilnik u RS ne određuje koje tijelo je u obavezi da plati tretman, dok Pravilnik u FBiH¹⁸² određuje da trošak tretmana pada na sud koji izrekne obavezan psihosocijalni tretman.

¹⁷³ Član 9 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH; član 27 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici RS.

¹⁷⁴ Član 27 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici RS.

¹⁷⁵ Član 31 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici. „Subjekt zaštite koji u djelokrugu svog rada sazna da učinilac nasilja u porodici ne postupa u skladu sa izrečenom zaštitnom mjerom dužan je da o tome obavijesti nadležni sud i centar za socijalni rad”.

¹⁷⁶ Član 14 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH.

¹⁷⁷ Član 2 Pravilnika o načinu i mjestu sprovođenja zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana (“Službeni glasnik Republike Srpske”, br. 97/06 i „Službene novine Federacije BiH”, br. 60/06).

¹⁷⁸ Id.

¹⁷⁹ Ibid, član 3.

¹⁸⁰ Ibid, član 5.

¹⁸¹ Ibid, član 6.

¹⁸² Član 3 Pravilnika o načinu i mjestu provedbe zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana učinilaca nasilja u porodici (“Službene novine Federacije BiH”, br. 60/06).

Važeće javne politike u BiH iz oblasti borbe protiv nasilja u porodici i rodne ravnopravnosti, u okviru aktivnosti koje predviđaju unutar određenih oblasti društvenog života, sadrže i aktivnost koja se dotiče kreiranja programa psihosocijalnog tretmana počinitelja nasilja u porodici¹⁸³. Indikativno je, a prema raspoloživim podacima zaključno sa mjesecom majem 2011. godine, napomenuti da u periodu od 2006—2010. godine u Federaciji BiH, od strane sudova nije izrečena nijedna zaštitna mjera obaveznog psihosocijalnog tretmana¹⁸⁴.

U Republici Srpskoj, u drugoj polovini 2013. godine, izrađeni su “Minimalni standardi za uspostavljanje i funkcionisanje psihosocijalnog tretmana za muškarce i rad sa muškarcima počiniocima rodno zasnovanog nasilja” i “Trening modul za profesionalce za unapređivanje kapaciteta za psihosocijalni tretman muškaraca počinioca rodno zasnovanog nasilja: ključne tačke intervencije i osvrt na izgradnju kapaciteta”, koji treba da doprinesu doprinijeti pozitivnom pomaku u procesu institucionalne i sistemske primjene mjere psihosocijalnog tretmana počinitelja nasilja na području RS¹⁸⁵.

Kada su u pitanju postojeće prakse rada sa počiniocima nasilja u porodici, na području BiH i unutar oba entiteta trenutno ne postoji jedinstveni konceptualno osmišljen i institucionalizovan pristup na polju rehabilitativnog rada sa počiniocima rodno zasnovanog nasilja ili pružanju psihosocijalnog tretmana počiniocima nasilja u porodici. Rad sa počiniocima nasilja u porodici dešava se u formi:

1. *ad hoc* individualnog tretmanskog rada sa počiniocima nasilja u porodici od strane opštinskih/gradskih centara za socijalni rad i centara za mentalno zdravlje koji se dešava na nivou lokalnih zajednica u BiH i pod ingerencijom lokalnog nivoa vlasti, koji se odvija bez institucionalizovanog okvira; i
2. nevladinih organizacija koje – uz pomoć pretežno inostranih donatorskih sredstava, putem projektnih aktivnosti – pružaju usluge rada sa počiniocima nasilja u porodici putem 1) savjetovališta; 2) pružanja psihosocijalnog tretmana ili 3) aktivnosti tzv. “muškog centra”.

S obzirom na nedostatak istraživanja, analiza stanja i dostupnih podataka u oblasti rada sa počiniocima nasilja u porodici (ili uopšte počiniocima rodno zasnovanog nasilja) predstojeći osvrt na prakse koje su trenutno u primjeni u BiH, ukazaće samo na najbitnija saznanja u ovom pogledu, u skladu sa oskudno dostupnim informacijama u ovoj oblasti.

Rad lokalnih centara za socijalni rad, centara za mentalno zdravlje ili psihijatrijskih klinika nije bio predmet istraživanja niti posebnih analiza koje se dotiču pojedinosti povodom rehabilitativnog rada sa počiniocima nasilja u porodici. Primjera radi, pružanje usluga lokalnih ustanova socijalne zaštite u RS-u generalno je okvalifikovano kao nezadovoljavajuće, zbog nedostatka stručnog kadra, rada po starim metodama, te neformiranih stručnih timova specijalizovanih za pojedine oblasti – kao što bi bila oblast tretmanskog rada sa počiniocima nasilja¹⁸⁶.

U pogledu novina u ovoj oblasti na području Republike Srpske, poznato je da je Dom zdravlja Modriča u 2011, zahvaljujući sredstvima FIGAP programa, proveo projekat koji je za cilj imao jačanje kapaciteta profesionalaca iz dobojske regije za rad sa počiniocima nasilja u porodici, te da je 15 profesionalaca/ki obučeno za tretmanski rad sa počiniocima nasilja u porodici¹⁸⁷. Licencirano je 14 profesionalaca za rad sa počiniocima nasilja po modelu iz Hrvatske, te je zabilježeno da se prva grupa počinitelja nasilja nalazila u

¹⁸³ Vidi *Gender Akcioni Plan Bosne i Hercegovine* (“Službeni glasnik Bosne i Hercegovine”, br. 41/09), - poglavlje br. XII “Uloga muškaraca”; *Strategiju za borbu protiv nasilja u porodici u Republici Srpskoj do 2013. godine* („Službeni glasnik Republike Srpske”, br. 58/07) – oblast “zdravstvena zaštita”; *Strategiju razvoja mentalnog zdravlja u Republici Srpskoj (2009—2015. godine)* – aktivnost “Uspostavljanje programa psihosocijalnog tretmana nasilnika, prema Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici”. Strategija razvoja mentalnog zdravlja usvojena je na sjednici Vlade Republike Srpske održanoj 24.08.2009. godine. Dostupno na <http://goo.gl/RJlaPr>. *Op. aut.* Strategija za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici u FBiH 2013—2017 ne sadrži aktivnost ovog tipa.

¹⁸⁴ Bosna i Hercegovina, *Četvrti i peti periodični CEDAW izvještaj Bosne i Hercegovine*, 2011, str. 17.

¹⁸⁵ Gender centar RS. Dostupno na <http://goo.gl/llOfgG>.

¹⁸⁶ *Strategija za borbu protiv nasilja u porodici u Republici Srpskoj do 2013. godine* („Službeni glasnik Republike Srpske”, br. 58/07), str. 14.

¹⁸⁷ Gender centar RS, *Strategija za prevenciju nasilja u porodici u RS do 2013. godine: izvještaj za 2011. g.*, 2012, str. 9.

tretmanu u “Muškom centru” Modriča¹⁸⁸. Kada je riječ o praksama u Federaciji BiH, Strategija za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici 2013—2017 u FBiH navodi da na području Federacije ne postoji specijalizovana ustanova za pružanje ove vrste tretmanskog rada i pomoći, te da postoje primjeri dobre prakse i saradnje nevladinih organizacija i lokalnih ustanova u radu sa počiniocima nasilja. Navodi se primjer saradnje Fondacije lokalne demokratije Sarajevo i Kantonalnog centra za socijalni rad Sarajevo, koji zajednički rade sa počiniocima nasilja u porodici, uključujući u taj rad i kompletnu porodicu, odnosno članove/ice porodice i žrtvu nasilja¹⁸⁹.

Opravdano je zaključiti da nevladine organizacije trenutno predstavljaju vodeće društvene aktere na polju rehabilitativnog rada sa počiniocima nasilja u porodici u BiH. Finansijska sredstva za ove svrhe nevladine organizacije pronalaze putem inostranih donatorskih sredstava, te iz sredstava FIGAP programa (finansijskog mehanizma za provođenje GAP-a) na nivou BiH.

Na području Federacije BiH, pored Fondacije lokalne demokratije Sarajevo, djeluju nevladine organizacije koje u okviru svojih aktivnosti obezbjeđuju i provode jednu vrstu rehabilitativnog rada sa počiniocima nasilja putem usluge savjetovališta. Udruženje “Medica” Zenica vodi psihološko savjetovalište¹⁹⁰ - koje, između ostalog, pruža uslugu rada sa nasilnim partnerima/počiniteljima nasilja u porodici; dok udruženje “Vive žene” Tuzla, u okviru svog programa *Centar za zaštitu i savjetovanje žrtava nasilja*¹⁹¹ pruža aktivnosti porodične i partnerske terapije, u kojima se kao korisnici/ce usluga javljaju zajednički žrtva i počinitelj nasilja. Bitno je napomenuti da ove usluge ne uključuju psihosocijalni tretmanski rad sa počiniocima nasilja koji bi se zasnivao na kognitivno-bihevioralnoj promjeni ponašanja počinioca.

Na području Republike Srpske, u primjeni su dvije različite inicijative koje obuhvataju rehabilitativni, odnosno psihosocijalni rad sa počiniocima nasilja u porodici. Fondacija “Udružene žene” Banja Luka” u saradnji sa stručnjacima iz udruženja “Pro familia” iz Banjaluke provodi projektnu aktivnost pružanja psihosocijalnog tretmana počiniocima nasilja u porodici na dobrovoljnoj bazi. Projekat se finansira putem inostranih donatorskih sredstava i vremenski je ograničenog trajanja. Sa druge strane – u okviru udruženja “Budućnost” Modriča – djeluje “Muški centar” Modriča¹⁹²; kao prvi centar/program ovakvog tipa na području BiH. Na osnovu uvida u promotivne materijale muškog centra, proizilazi da je prevashodni cilj djelovanja centra prevencija i smanjenje nasilja u porodici putem psihosocijalnog rada sa počiniocima nasilja, podrška institucionalnom radu u sprečavanju nasilja u porodici koji se dešava na lokalnom nivou, pomoć i podrška svakoj osobi koja treba ovu vrstu društvene usluge, te edukativno djelovanje na podizanju svijesti muškaraca o rodno zasnovanom nasilju i posljedicama koje isto prouzrokuje. Sem opštih saznanja o postojanju organizacija koje pružaju ove usluge, te postojanju programa psihosocijalnog tretmana počinitelja nasilja u RS, drugih prikupljenih i predstavljenih javnosti kvalitativnih podataka o ovim programima nema.

U vezi navedenih tretmanskih programa koje vode nevladine organizacije, ali i postupanja lokalnih ustanova socijalne i zdravstvene zaštite u ovom smjeru, ne postoje izvori podataka koji bi pružili saznanja o procedurama rada ovih programa, metodologiji rada, principima provođenja tretmana, te programu i konceptualnom okviru obuke (prije svega da li se nasilju nad ženama pristupa kao pitanju rodne neravnopravnosti, te kršenja ljudskih prava žena i oblika diskriminacije žena). Takođe, nije poznato da li se i od strane koga provodi monitoring i evaluacija uspješnosti ovih programa. Dalje, nije poznat nivo koordinacije i kooperacije ovih programa sa subjektima zaštite od nasilja u porodici i nevladinim organizacijama koje pružaju usluge podrške ženama žrtvama nasilja. Nepoznato ostaje i da li tijela koja provode tretmanski rad sa počiniocima vrše procjenu sigurnosti žrtve i koji metod koriste za ovu svrhu.

S obzirom na obaveze koje proizilaze iz entitetskih zakonskih i podzakonskih akata u slučaju izricanja zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana počiniocu nasilja, nema dostupnih podataka o procedurama rada centara za socijalni rad na praćenju izvršenja mjere i izvještavanja suda, te eventualno

¹⁸⁸ Ibid, str. 11.

¹⁸⁹ Vlada Federacije BiH, *Strategija za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici 2013—2017 u FBiH*, 2012, str. 39.

¹⁹⁰ Više o radu savjetovališta pronađite na: Medica Zenica, *Vanjsko psihološko savjetovalište za žene, djecu i porodicu* http://www.medicazenica.org/index.php?option=com_content&view=article&id=52&Itemid=2.

¹⁹¹ Više o radu centra pronađite na: *Vive žene, Centar za terapiju i rehabilitaciju*: http://vivezene.ba/?page_id=397.

¹⁹² Muški centar Modriča, <http://www.buducnost-md.com/muski-centar/>.

postojanja naknadnog monitoringa ponašanja počinioca nasilja nakon isteka izrečene mjere zaštite. Konačno, nema dostupnih statističkih kvantitativnih¹⁹³ podataka o počiniocima nasilja koji su ušli u tretman ili završili tretmanske programe. Navedeni nedostaci podataka u vezi rada sa počiniocima nasilja predstavljaju očiglednu indikaciju koliko još nadležna tijela vlasti moraju preduzeti aktivnosti u ovom području kako bi ispunili obavezujuće standarde iz konvencije.

Na osnovu svega iznesenog, može se zaključiti da pravni i politički dokumenti prepoznaju obavezu propisanu članom 16 Konvencije u domenu propisivanja programa rada sa počiniocima nasilja u porodici, a ne i sa seksualnim prestupnicima, te da se standardi iz ovog člana Konvencije nisu dostigli u praktičnoj primjeni u BiH.

Član 18. Opšte obaveze

1. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere zaštite svih žrtava od daljnjeg nasilja.
2. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere, u skladu s međunarodnim pravom, da osiguraju odgovarajuće mehanizme za djelotvornu saradnju između svih nadležnih državnih organa, uključujući sudove, javna tužilaštva, organe unutrašnjih poslova, lokalne i regionalne uprave, kao i nevladine organizacije i ostale relevantne organizacije i lica, u pružanju zaštite i podrške žrtvama i svjedocima svih oblika nasilja obuhvaćenih Konvencijom, uključujući i upućivanje na opšte i specijalizovane službe podrške, navedene u čl. 20. i 22. ove konvencije.
3. Članice će osigurati da mjere koje preduzimaju u skladu s ovim poglavljem ispunjavaju sljedeće kriterije:
  - da su zasnovane na razumijevanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici iz rodne perspektive i da su usmjerene na ljudska prava i sigurnost žrtve;
  - da su zasnovane na integrisanom pristupu koji uzima u obzir odnos između žrtava, učinilaca, djece i njihovog šireg društvenog okruženja;
  - da imaju za cilj izbjegavanje sekundarne viktimizacije;
  - da imaju za cilj osnaživanje i ekonomsku nezavisnost žena žrtava nasilja;
  - da, tamo gdje je to prikladno, različite službe za zaštitu i podršku žrtava budu u istim prostorijama;
  - da odgovaraju na specifične potrebe ugroženih lica, uključujući i djecu-žrtve, i da su im dostupne.
4. Pružanje usluga ne smije zavisiti od spremnosti žrtve da podnese prijavu ili svjedoči protiv bilo kojeg učinioca.
5. Članice će preduzeti odgovarajuće mjere za pružanje konzularne i druge vrste zaštite svojim državljanima i drugim žrtvama koje imaju pravo na takvu zaštitu u skladu sa svojim obavezama i međunarodnim pravom.

U obrazloženju ovog, izuzetno značajnog člana Konvencije se ističe, između ostalog, da je naglasak u ovom članu na saradnji aktera koji proizilazi iz ubjeđenja da se oblici nasilja obuhvaćeni Konvencijom najbolje rješavaju kroz usaglašenu i koordinisanu saradnju većeg broja agencija. Organi unutrašnjih poslova koji su često prvi u dodiru sa žrtvama po pozivu na mjesto zločina moraju umjeti da upute žrtvu na specijalizovane službe podrške, na primjer u sigurnu kuću ili krizni centar za žrtve silovanja koje često vode nevladine organizacije. Ove službe podrške zatim pružaju žrtvama medicinsku njegu, prikupljaju forenzičke dokaze ukoliko je potrebno, psihološko i pravno savjetovanje. One takođe pomažu žrtvama da naprave sljedeći korak, što često podrazumijeva sudski postupak. Značajno je naglasiti da ova obaveza nije ograničena na žrtve, već se odnosi i na svjedoke, posebno djecu svjedoke. Autori Konvencije su smatrali značajnim da obezbijede procjenu potreba žrtava u svjetlu svih relevantnih okolnosti kako bi stručnjaci mogli da donose informisane i prikladne odluke. Termin „integrirani pristup“ odnosi se na integrirani pristup zasnovan na ljudskim pravima koji se pominje kao „tri slova P“, sa ciljem integracije prevencije, protekcije i procesuiranja¹⁹⁴.

¹⁹³ Npr. sociodemografski podaci o počiniocu, vrsta nasilja, prethodna osuđivanost, procenat povratnika u činjenju nasilja koji su završili program.

¹⁹⁴ U obrazloženju se dalje navodi da se u ovom članu Konvencije naročito ističe da mjere i usluge koje su dobronamjerne ali koje ne uzimaju adekvatno u obzir razarajuće posljedice nasilja i dužinu procesa oporavka ili oni koji se neosjetljivo ophode prema žrtvama nose rizik od ponovne viktimizacije korisnika usluga. Uz to, stav 3. propisuje da sve mjere imaju za cilj osnaživanje i ekonomsku nezavisnost žena žrtava takvog nasilja. Ovo podrazumijeva da su žrtve ili korisnici usluga upoznati sa svojim pravima i onim što im pripada i mogu da donose odluke u podržavajućem okruženju koje se prema njima ophodi sa dostojanstvom, poštovanjem i osjetljivošću. Istovremeno, usluge treba da uliju žrtvama osećaj kontrole nad svojim životom, što u mnogim slučajevima podrazumijeva rad na obezbjeđivanju finansijske sigurnosti, posebno ekonomske nezavisnosti od učinioca. Neki primjeri u kojima se službe, uključujući i jedinice organa unutrašnjih poslova, nalaze u istoj zgradi, ili blizu jedna drugoj, i sarađuju, pokazale su značajan porast zadovoljstva uslugama, a u nekim slučajevima je porasla i volja žena da podnesu prijavu ili da ne odustanu od postupka. Ovi primjeri su

Iz analize relevantnih članova Konvencije¹⁹⁵ može se zaključiti da u Bosni i Hercegovini postoji pravni okvir, odnosno, da su zakonodavne odnosno druge mjere zaštite svih žrtava od daljnjeg nasilja uspostavljene, uključujući i podršku ranjivim grupama svjedoka, kao i pravo žrtava na pristup uslugama nezavisno od spremnosti žrtve da podnese prijavu ili svjedoči protiv bilo kojeg učinioca.

S druge strane, nalazi dostupnih relevantnih istraživanja u Bosni i Hercegovini ukazuju, procjenjujući postupanja službi u slučajevima kada su žene žrtve nasilja zatražile podršku, da nadležne službe ne postupaju uvijek u skladu sa principima pune zaštite žena, iz čega se može zaključiti da se kriteriji navedeni u ovom članu Konvencije još uvijek moraju dostići. Rezultati istraživanja pokazuju da sistem za pružanje podrške žrtvama nasilja nije sveobuhvatan, da njegovi pojedinačni dijelovi nisu međusobno i u dovoljnoj mjeri uvezani, da zaposleni u ovim institucijama nisu dovoljno dobro obučeni niti za prepoznavanje različitih vrsta nasilja nad ženama niti za pružanje odgovarajuće zaštite. Iz nalaza istraživanja takođe je evidentno da institucije koje mogu da pruže podršku žrtvama nisu dovoljno vidljive, da ne pružaju dovoljno informacija o mogućnostima zaštite i podrške žrtvama i da se nisu u dovoljnoj mjeri stavile na raspolaganje onima kojima su potrebne¹⁹⁶.

Zabilježeni su slučajevi u kojima policija i zdravstveni radnici nisu reagovali na adekvatan način (tretirali su ženu kao da je isprovocirala nasilje, nisu udaljili nasilnika, nisu prijavili slučaj ili uputili žrtvu na pravu instancu)¹⁹⁷. Neku vrstu fizičkih povreda zadobilo je 96% žena koje su bile izložene fizičkom nasilju. Tek 20% njih (ili 273 žene) je tom prilikom potražilo ljekarsku pomoć (u ovom aspektu ne postoje značajne razlike između FBiH i RS-a). Pomoć ljekara nakon povreda zadobijenih nasiljem tokom posljednje godine (2012.) zatražilo je samo osam žena iz uzorka, u gotovo polovini slučajeva ljekar je samo pružio ljekarsku pomoć i nije preduzeo niti jedan korak u daljnjem procesiranju slučaja koji bi omogućio osnovu za pravnu podršku¹⁹⁸. U odnosu na iskustva sa podrškom centara za socijalni rad, prema informacijama dobijenim od ispitanica obuhvaćenih ovim istraživanjem, a koje su se obraćale ovim ustanovama za podršku, najčešći oblik pomoći je pravni savjet i podrška kroz razgovor. Iz ovih podataka se vidi da u malom broju slučajeva centri za socijalni rad prijavljuju slučaj policiji¹⁹⁹. Dostupna relevantna istraživanja²⁰⁰ ukazuju na teškoće u ispunjavanju obaveza koje proizlaze iz novousvojenih propisa, prije svega u oblasti zaštite od nasilja u porodici, a odnose se na neadekvatnu materijalnu i kadrovsku opremljenost, o čemu je već bilo riječi u analizi relevantnih članova Konvencije.

Na osnovu svega iznesenog, moglo bi se zaključiti da u Bosni i Hercegovini postoji pravni okvir, odnosno, da su zakonodavne odnosno druge mjere zaštite svih žrtava od daljnjeg nasilja uspostavljene, uključujući i podršku ranjivim grupama svjedoka, kao i pravo žrtava na pristup uslugama nezavisno od spremnosti žrtve da podnese prijavu ili svjedoči protiv bilo kojeg učinioca, ali da se standardi propisani članom 18 moraju dostići u njihovoj praktičnoj primjeni.

---

poznati kao „jedinствени šalteri“ (*One-stop-shops*) a isprobani su i testirani na usluge u slučaju nasilja u porodici, ali se jednostavno mogu prilagoditi drugim oblicima nasilja. Iz ovog razloga, stav 3. poziva članice da nastoje da smjeste službe u istu zgradu. Svrha stava 4. jeste da ukaže na ozbiljne povrede sa kojima se žrtve često susreću tražeći pomoć i podršku. Mnoge usluge, javne i privatne, zasnivaju svoju podršku na volji žrtve da podnese krivičnu prijavu ili svjedoči protiv učinioca. Ukoliko, iz straha ili emotivnog nemira i vezanosti, žrtva nije voljna da podnese krivičnu prijavu ili odbije da svjedoči na sudu, on/ona ne dobija savjetovanje ili smještaj, što je u suprotnosti sa principom osnaživanja i pristupom zasnovanom na ljudskim pravima i mora se izbjegavati. Važno je naglasiti da se ova odredba prvenstveno odnosi na opštu i specijalizovanu podršku navedenu u članovima 20 i 22 Konvencije – uz izuzetak usluga pravne pomoći.

¹⁹⁵ Npr. člana 7 Konvencije.

¹⁹⁶ Rasprostranjenost i karakteristike nasilja prema ženama u BiH, Agencija za ravnopravnost spolova BiH, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice, Sarajevo, 2013, dostupno na: <http://goo.gl/YSXhqj>, str. 109—10.

¹⁹⁷ Isto, str. 21.

¹⁹⁸ Isto, str. 98—99.

¹⁹⁹ Isto, str. 101—102.

²⁰⁰ OSCE, Nasilje u porodici – odgovor nadležnih institucija i zaštita žrtava u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj, Zapažanja o primjeni Zakona o zaštiti od nasilja u porodici u praksi nadležnih institucija, juli 2009.

Član 19. Informisanje

Članice će preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere kako bi osigurale da žrtve dobiju odgovarajuće i blagovremene informacije o raspoloživim uslugama podrške i zakonskim mjerama na jeziku koji razumiju.

U obrazloženju ovog člana Konvencije, navodi se da, neposredno nakon nasilja, žrtve nisu uvijek potpuno informisane i osnažene za donošenje odluka, te da mnogima nedostaje podrška u okruženju. Ovaj član Konvencije stavlja poseban naglasak na potrebu da se žrtvama obezbijede informacije o različitim tipovima raspoloživih usluga podrške i zakonskih mjera. To zahtijeva informisanost o tome gdje mogu da dobiju koju vrstu pomoći, ukoliko je neophodno na jeziku koji nije zvanični jezik i blagovremeno, što znači u vremenu u kojem je korisno za žrtve. Ovo, međutim ne obavezuje članice Konvencije da obezbijede informacije na bilo kom jeziku, već da se usredsrede na jezike koji se najviše govore u njihovoj zemlji u obliku koji je dostupan svima. Termin „odgovarajuće informacije“ odnosi se na informacije koje dovoljno ispunjavaju potrebu žrtve za informacijama. To može da obuhvata, na primjer, ne samo davanje naziva organizacije koja pruža usluge podrške, već davanje i letka koji sadrži podatke o adresi i broju telefona, radnom vremenu i precizne informacije o uslugama koje organizacija nudi.

Ombudsmen BiH je jedino tijelo koje, po zakonu, pruža potrebna obavještenja fizičkim i pravnim licima koja su podnijela žalbu zbog diskriminacije o njihovim pravima i obavezama, te mogućnostima sudske i druge zaštite²⁰¹. S obzirom na to da Zakon o ravnopravnosti polova u BiH propisuje da nasilje po osnovu pola može predstavljati oblik diskriminacije žena, moglo bi se zaključiti da bi institucija Ombudsmena bila u obavezi da pruži potrebna obavještenja strankama koje se žale na rodno zasnovano nasilje.

Zakoni o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske i Federacije BiH i Zakon o ravnopravnosti polova u BiH, kao najvažniji zakoni koji se bave nasiljem nad ženama, ne propisuju obavezu osiguranja informacija, kako je to navedeno u obrazloženju ovog člana Konvencije, odnosno ne propisuju tijelo koje bi bilo obavezno da pruži ove vrste informacija.

Istraživanje o rasprostranjenosti i karakteristikama nasilja nad ženama u BiH je ukazalo na žrtve nasilja ni ne prepoznaju u dovoljnoj mjeri različite institucije koje mogu da im pruže podršku²⁰² a razlog je, između ostalog i nedovoljna informisanost o mogućnostima zaštite. Prema nalazima ovog istraživanja, ako se obraćaju institucijama za podršku, to je najčešće policija, za slučajeve fizičkog nasilja, ili zdravstvene ustanove u slučaju zadobijenih povreda dok su druge institucije, poput centara za socijalni rad, manje zastupljene. Žene se najmanje obraćaju nevladinim organizacijama i specijalizovanim službama podrške, poput SOS telefona i sigurne kuće²⁰³.

Nedovoljno i neadekvatno plasirane informacije o dostupnosti mehanizama zaštite predstavljaju poseban problem kod marginalizovanih grupa, koje su zbog svojih, najčešće manjinskih statusa, a ponekad i predrasuda ostatka društva, isključene iz glavnih društvenih tokova, često žive u izolaciji, daleko od većih centara, te nemaju priliku naučiti o svojim pravima, zatražiti ostvarivanje i zaštitu svojih prava, te obratiti se, u slučaju nasilja, postojećim subjektima zaštite. Grupe do kojih je teško doći na taj način postaju višestruko isključene i prepuštene sami sebi i najbližem okruženju, koje u slučajevima nasilja nad ženama i nasilja u porodici, u suštini i predstavlja primarnu opasnost. Do sada nisu sve pomenute grupe bile predmetom istraživanja u kontekstu nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Zaključak Istraživanja rasprostranjenosti nasilja nad Romkinjama je da preko 43% ispitanih Romkinja iskusi fizičko nasilje, i to najvećim dijelom od strane muža ili drugog člana porodice²⁰⁴. Ostale grupe do kojih je teže doći i eventualno nasilje nad njima ostaju najvećim dijelom nevidljivi²⁰⁵.

²⁰¹ Član 7 stav 3, Zakon o zabrani diskriminacije ("Službene novine BiH", br. 59/09).

²⁰² Rasprostranjenost i karakteristike nasilja prema ženama u BiH, str. 96-98.

²⁰³ Isto.

²⁰⁴ izvještaj o nasilju u porodici nad Romkinjama u Bosni i Hercegovini, Prava za sve, Sarajevo, str. 23. Dostupan na: <http://www.rightsforall.ba/publikacije-bs.html>.

²⁰⁵ Nacrt Okvirne strategije za sprovođenje Konvencije o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici.

Na osnovu svega iznesenog, moglo bi se zaključiti da pravni i politički dokumenti nisu usklađeni sa članom 19 Konvencije.

Član 20. Opšte usluge podrške

1. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere kako bi osigurale da žrtve imaju pristup uslugama koje omogućavaju njihov oporavak od nasilja. Ove mjere treba da obuhvataju, kada je to neophodno, usluge kao što je pravno i psihološko savjetovanje, finansijska pomoć, stanovanje, obrazovanje, obuka i pomoć prilikom zapošljavanja.

2. Članice će preduzeti sve neophodne zakonodavne odnosno druge mjere kako bi osigurale žrtvama pristup uslugama zdravstvene i socijalne zaštite, kao i adekvatnu opremljenost ovih službi i obučenosť zaposlenih za pomoć žrtvama i upućivanje na odgovarajuće službe.

U obrazloženju ovog člana Konvencije²⁰⁶ ističe se razlika između opštih i specijalizovanih usluga podrške prilikom pružanja usluga žrtvama. Opšte usluge podrške odnose se na pomoć koju nude državni organi kao što su službe socijalne zaštite, službe zdravstvene zaštite i službe za zapošljavanje koje pružaju dugoročnu pomoć i nisu isključivo namijenjene žrtvama već služe opštoj populaciji. Nasuprot tome, specijalizovane usluge podrške specijalizovale su se za pružanje podrške i pomoći prilagođene – često neodložnim – potrebama žrtava određenih oblika nasilja nad ženama ili nasilja u porodici i nisu dostupne opštoj populaciji.

Za pružanje opštih usluga podrške koje omogućavaju oporavak od nasilja nadležne su zdravstvene ustanove i ustanove socijalne zaštite, čija mreža u BiH čini institucionalni okvir za pružanje zaštite i podrške žrtvama, koja može obuhvatati novčanu pomoć, dodatak za pomoć i njegu drugog lica, podršku u izjednačavanju mogućnosti djece i omladine sa smetnjama u razvoju, smještaj u ustanovu, zbrinjavanje u hraniteljsku porodicu, pomoć i njegu u kući, dnevno zbrinjavanje, jednokratnu novčanu pomoć i savjetovanje. Pored mreže zdravstvenih ustanova koje pružaju usluge porodične medicine i specijalističke medicinske usluge, neophodno je pomenuti i centre za mentalno zdravlje, koji imaju ulogu u liječenju bolesti ovisnosti, a što je naročito važno zato što je alkoholizam partnera, prema Istraživanju o rasprostranjenosti i karakteristikama nasilja nad ženama u BiH, identifikovan kao značajan prediktor nasilja nad ženama u partnerskim odnosima²⁰⁷.

Rezultati projekta koji je tokom 2011. i 2012. godine realizovan u Bosni i Hercegovini potvrđuju da su posebne oblasti u kojima su žene koje su žrtve nasilja izložene diskriminaciji i dodatnoj viktimizaciji, oblasti

²⁰⁶ Dok „opšte službe“ vodi ili finansira država, veliku većinu specijalizovanih usluga nude nevladine organizacije. Obaveza iz člana 20 stav 1. propisuje da državne usluge socijalne zaštite kao što su stanovanje, zapošljavanje ili službe za nezaposlene, državne usluge obrazovanja i obuke, državna psihološka i pravna savjetovašta, ali i usluge finansijske podrške, treba da odgovore, tamo gdje je to neophodno, na specifične potrebe žrtava oblika nasilja obuhvaćenih ovom konvencijom. Iako se mnoge žrtve već nalaze među korisnicima ovih usluga, to ne znači da one zadovoljavaju ili ne uzimaju u obzir u dovoljnoj mjeri ili sistematski njihovu posebno tešku situaciju i traumu. Članice Konvencije stoga imaju obavezu da obezbijede žrtvama pristup takvim uslugama, podržavajući tretman i pravilan odgovor na njihove potrebe. Službe zdravstvene i socijalne zaštite često prve dolaze u dodir sa žrtvama. Stav 2. ima za cilj da obezbijedi da su ove službe adekvatno opremljene da odgovore na njihove dugoročne potrebe. Uz to, naglašava značaj obuke zaposlenih o različitim oblicima nasilja, specifičnim potrebama žrtava i podržavajućem odgovoru na te potrebe.

²⁰⁷ Rasprostranjenost i karakteristike nasilja prema ženama u BiH, Agencija za ravnopravnost spolova BiH, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice, Sarajevo, 2013. Dostupno na: <http://goo.gl/YSXhqj>. Faktori nasilja nad ženama ispitivani su samo u kontekstu partnerskog i nasilja u porodici, ali ne i u široj zajednici. Analizom je ustanovljeno da se kao značajni faktori nasilja nad ženama javljaju tip nasilja u kome žena živi, materijalni standard njenog domaćinstva, kulturni činioci poput stavova prema rodnim ulogama i kultura regulisanja konflikata u porodici, kao i prisustvo različitih porodičnih problema. Stope prevalencije nasilja nad ženama u porodici više su u seoskim sredinama nego u gradskim (49,2% prema 44,3%). Materijalna deprivacija značajno povećava rizike od porodičnog nasilja. Tako je nasilju izloženo 19,7% žena koje žive u domaćinstvima koja nisu deprivirana, a 26,3% žena koje žive u depriviranim domaćinstvima. U porodicama u kojima je utvrđeno nasilje nad ženama izraženiji su patrijarhalni stavovi prema rodnim ulogama, mada su oni generalno visoki u cijelom uzorku. Kultura „tolerancije na nasilno rješavanje konflikata“ povećava rizike od nasilja nad ženama u porodici, kao i prisustvo različitih problema poput bolesnog ili nepokretnog člana, alkoholizma ili agresivnog ponašanja člana/ova. Tako je u porodicama u kojima ima teško bolesnih ili nepokretnih članova više od trećine žena (33,4%) iskusilo nasilje, dok je u porodicama bez ovakvih teškoća bilo 19% žena koje su doživjele nasilje. U porodicama u kojima postoji problem alkoholizma gotovo 60% žena u čak 58,7% slučajeva iskusilo je nasilje, dok je u porodicama bez ovakvog problema 20% žena doživjelo nasilje, str. 19, 81-89, 109.

zapošljavanja, brige o djeci, stanovanja i dostupne pravde²⁰⁸. Kada je u pitanju oblast rada i zapošljavanja, zakoni i strateški dokumenti, sa određenim izuzecima, ne identifikuju žrtve nasilja kao posebnu isključenu grupu, ali se zasnivaju na opštim principima nediskriminacije i poštovanja ljudskih prava, posebno ističu nezaposlene i neaktivne žene, samohrane majke ili generalno socijalno ugrožene ili isključene grupe kao što su osobe sa invaliditetom, Romi i sl.²⁰⁹. Rad i radni odnosi regulisani su Zakonom o radu Federacije BiH i Zakonom o radu Republike Srpske²¹⁰ kojima su propisani uslovi za zapošljavanje, prava na radu i iz rada.

Nekoliko je odredbi ovog zakona koje se odnose na prava žena kao što su pravo na porodiljsko odsustvo uključujući naknadu plate za vrijeme porodiljskog odsustva, posebna zaštita žena i materinstva (noćni rad, rad pod zemljom, vodom i sl.). Oba zakona o radu zabranjuju diskriminaciju. Zakonom o radu Federacije BiH propisano je da lice koje traži zaposlenje, kao i lice koje se zaposli, ne može biti stavljeno u nepovoljniji položaj zbog, između ostalog, pola ili kakve druge okolnosti, u pogledu angažovanja, obrazovanja, unapređenja, uslova i zahtjeva rada, otkazivanja ugovora o radu ili drugih pitanja koja proističu iz radnog odnosa²¹¹. Slično je i u Zakonu o radu Republike Srpske²¹² koji dodatno zabranjuje i posebne oblike diskriminacije kao što su: uznemiravanje i seksualno uznemiravanje, nasilje po osnovu pola, kao i mobing. Nadalje, Zakon o radu Republike Srpske navodi da u slučajevima diskriminacije, lice koje traži zaposlenje, kao i radnik, može da pokrene pred nadležnim sudom postupak za naknadu štete u skladu sa zakonom. Žrtve nasilja nisu prepoznate kao posebna zakonska kategorija entitetskim zakonima o radu.

Oblast zapošljavanja regulisana je posebnim zakonima Republike Srpske i Federacije BiH²¹³, odnosno nadalje kantona u FBiH²¹⁴, te programima mjera²¹⁵ ili projektima za podsticaj i održavanje više stope zaposlenosti na nivou kantona i entiteta. Zakon o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba FBiH uključuje osnovne principe jednakog pristupa osnovnim pravima i nediskriminaciji. Žrtve nasilja nisu decidno navedene kao posebna ciljna grupa ovog zakona. Zakon provodi Federalni zavod za zapošljavanje koji, između ostalog, prati i predlaže mjere za unapređenje zapošljavanja i socijalne sigurnosti nezaposlenih osoba. Žrtve nasilja spominju se u kontekstu prekida radnog odnosa i novčane naknade u slučaju nezaposlenosti²¹⁶. Naime, seksualno ili drugačije zlostavljanje, te diskriminacija u skladu sa članom 5. Zakona o radu, definišu se kao opravdani razlozi za prekid radnog odnosa koji nisu prepreka za dobivanje novčane naknade u slučaju nezaposlenosti. Zakon o posredovanju u zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti Republike Srpske osigurava princip nediskriminacije te predviđa uspostavljanje specijalnih mjera u cilju promovisanja jednakosti i ravnopravnosti polova i eliminacije postojeće neravnopravnosti, odnosno zaštite polova po osnovu biološkog određenja. Zakon daje prednost kod zapošljavanja na javnim radovima licima: korisnicima novčane naknade, onima koji duže čekaju na zaposlenje, starijim od 50 godina života, ženama i licima u stanju socijalne potrebe. Žene žrtve rodno zasnovanog nasilja mogu, pod istim uslovima, ostvariti ista prava kao i druge nezaposlene osobe²¹⁷ kao što su novčana naknada za vrijeme nezaposlenosti, zdravstveno i penzijsko osiguranje.

Uslovi za ostvarivanje prava na novčanu naknadu u vrijeme nezaposlenosti su vrlo restriktivni i mogu ograničiti ili onemogućiti osobe, uključujući i žene žrtve nasilja, koje su bile u radnom odnosu prije prijave u

²⁰⁸ *Analiza politika socijalnog uključivanja žena žrtava nasilja u porodici* / Fedra Idžaković, Arijana Čatović, Radmila Žigic, Mirjana Vlaho, Mirjana Brajković, Aleksandra Petrić. Udružene žene: Banja Luka, 2012, str. 24. Dostupno na: <http://goo.gl/WS19K8>.

²⁰⁹ Isto, str. 31.

²¹⁰ Zakon o radu Federacije BiH ("Službene novine Federacije BiH", br. 43/99, 32/00, 29/03) i Zakon o radu Republike Srpske, prečišćeni tekst ("Službeni glasnik Republike Srpske", broj 55/07).

²¹¹ Zakon o radu FBiH, čl. 5.

²¹² Član 5, izuzimajući otkazivanje ugovora o radu, nadalje čl. 107-110.

²¹³ Zakon o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba FBiH ("Službene novine Federacije BiH", br. 41/01, 22/05 i 09/08) i Zakon o posredovanju u zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti Republike Srpske ("Službeni glasnik Republike Srpske", broj 30/10).

²¹⁴ Zakon o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba u Kantonu Sarajevo („Službene novine Kantona Sarajevo“, br. 04/04 i 29/09).

²¹⁵ Npr. Program mjera za podsticaj zapošljavanja i održavanja više stope zaposlenosti u Kantonu Sarajevo sa načinom i kriterijima za realizaciju u 2011. godini.

²¹⁶ Zakon o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba FBiH, član 8.

²¹⁷ Status nezaposlene osobe imaju nezaposlene osobe koje su sposobne za rad a koje nisu vlasnice privrednog društva niti ostvaruju dividendu po osnovu vlasničkog udjela te da ne ostvaruju prihod po bilo kojem osnovu (u oba slučaja prihod od ovih djelatnosti je limitiran na određen iznos), ne može biti vlasnica obrta, baviti se privrednom djelatnošću, niti ostvarivati pravo na penziju, odnosno da nije učenica, odnosno studentkinja, te da aktivno traži posao.

zavod/službu za zapošljavanje, u ostvarivanju prava po osnovu nezaposlenosti²¹⁸. Kao opšti uslov postavlja se prethodna redovna zaposlenost te uplaćeni doprinosi u periodu koji je prethodio otkazu. Novčana naknada se isplaćuje u periodu koji zavisi od perioda provedenog u statusu zaposlene osobe, odnosno perioda doprinosa uplaćenih od strane poslodavca.

Žene žrtve nasilja su u pozivima Zavoda za zapošljavanje FBiH usmjerenim ka poslodavcima i nezaposlenim, navedene kao jedna od ciljnih grupa u Projektu podrške mrežama za socijalnu sigurnost i zapošljavanje – komponente Posredovanje i podrška zapošljavanju²¹⁹. Isti projekat koji administrira Zavod za zapošljavanje Republike Srpske u 2013²²⁰ navodi, između ostalog, kao korisnike: socijalno ugrožena lica – žrtve porodičnog nasilja. Oba zavoda imaju programe namijenjene, između ostalog, ženama sa evidencije nezaposlenih čije se veće zapošljavanje i samozapošljavanje stimuliše, i to kroz samozapošljavanje u određenom iznosu sredstava, odnosno sufinansiranje poslodavca radi zapošljavanja žena sa određenim iznosom bespovratno po jednoj osobi. Žene imaju mogućnost pod jednakim uslovima kao i druge nezaposlene osobe koristiti i druge mjere predviđene entitetskim i/ili kantonalnim programima za povećanje zaposlenosti²²¹.

Strateški dokumenti u oblasti zapošljavanja u Bosni i Hercegovini²²² ne predviđaju posebno mjere zapošljavanja, odnosno samozapošljavanja žena žrtava nasilja. Svi strateški dokumenti koji se odnose na zapošljavanje prepoznaju ranjivost i diskriminaciju žena u zapošljavanju i radu, te imaju mjere koje se fokusiraju na žene.

Socijalna zaštita u Bosni i Hercegovini je uređena zakonima, a u Federaciji BiH i kantoni imaju zakonodavnu nadležnost u ovoj oblasti. U okviru socijalne zaštite lokalne zajednice takođe mogu da podzakonskim aktima omoguće uživanje određenih socijalnih prava, specifičnih za potrebe određene sredine. U posljednje dvije godine se u ovoj oblasti dešavaju značajne promjene. U Republici Srpskoj je 2012. godine stupio na snagu Zakon o socijalnoj zaštiti²²³ dok u Federaciji BiH traje proces rada na novom zakonskom rješenju. Ključna novina zakona o socijalnoj zaštiti je uključivanje djece žrtava nasilja u porodici i odraslih osoba koje su izložene nasilju u porodici u kategorije korisnika socijalne zaštite²²⁴. Konkretnih efekata novih zakonskih rješenja u Republici Srpskoj, sudeći po nedostatku dostupnih relevantnih istraživanja, još uvijek nema.

Bosna i Hercegovina nema zakon u oblasti socijalnog stanovanja, a strategija pristupa stanovanju je u izradi²²⁵. Preporuke dostupnih istraživanja ukazuju na potrebu uspostavljanja odgovarajućeg, trajnog i subvencioniranog smještaja ili finansiranja/sufinansiranja kirije i režijskih troškova za žene žrtve nasilja koje nemaju dovoljno sredstava i drugih mogućnosti smještaja nakon izlaska iz sigurnih kuća ili nakon napuštanja nasilne veze²²⁶.

Na osnovu svega iznesenog, moglo bi se zaključiti da pravni i politički dokumenti nisu usklađeni sa članom 20 Konvencije.

²¹⁸ Osoba u trenutku nezaposlenosti mora imati najmanje osam mjeseci neprekidnog rada ili osam mjeseci sa prekidima u posljednjih 18 mjeseci, odnosno isti period u kojem je poslodavac redovno uplaćivao ili izmirio sve obaveze prema propisima koji regulišu sistem obaveznih doprinosa. Osim toga, nezaposlena osoba se mora prijaviti na evidenciju u službi zapošljavanja u roku od 30 dana od dana kada je dobila otkaz ili je završila redovno školovanje.

²¹⁹ Dostupno na: http://www.fzzz.ba/Javni_Poziv_zaposljavanje.pdf

²²⁰ Dostupno na: http://www.zzzrs.net/images/uploads/javni_pozivi/jp_ssnesp_2013.pdf

²²¹ Kao što su osobe sa invaliditetom, žene i muškarci nezaposleni duže od 15 mjeseci; žene i muškarci starosne dobi preko 40 godina; mladi starosne dobi od 15 do 24 godine sa niskim stepenom obrazovanja ili prekinutim srednjim obrazovanjem; mladi starosne dobi od 15 do 24 godine sa nižim i srednjim stepenom obrazovanja nezaposleni duže od šest mjeseci; osobe sa višim i visokim stepenom obrazovanja nezaposleni duže od 12 mjeseci; povratnici; socijalno ugrožene osobe (korisnici prava iz socijalne zaštite), Romi itd.

²²² Strategija zapošljavanja u Bosni i Hercegovini 2010–2014, Strategija zapošljavanja Fedracije Bosne i Hercegovine 2009–2013. i Strategija zapošljavanja Republike Srpske 2011–2015.

²²³ Zakon o socijalnoj zaštiti („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 37/12).

²²⁴ Član 17 Zakona o socijalnoj zaštiti Republike Srpske.

²²⁵ Pregled strateških dokumenata u BiH, Direkcija za evropske integracije. Dostupno na: <http://goo.gl/bD1hhE>.

²²⁶ Što znamo o ekonomskom nasilju nad ženama?, BaBe, str. 84. Dostupno na: <http://goo.gl/51Y3Ec>.

Član 21. Pomoć prilikom ulaganja pojedinačnih/kolektivnih žalbi

Članice će osigurati da žrtve imaju informacije i pristup važećim regionalnim i međunarodnim mehanizmima za individualne/kolektivne žalbe. Članice će promovirati pružanje senzitivne i informirane pomoći žrtvama prilikom ulaganja takvih žalbi.

Status relevantnih međunarodnih i regionalnih pravnih instrumenata koji omogućavaju ulaganje individualnih/kolektivnih žalbi ili predstavlja protiv BiH u vezi kršenja ženskih ljudskih prava i nasilja nad ženama

Država Bosna i Hercegovina ratifikovala je sljedeće pravne instrumente²²⁷:

- Konvenciju Ujedinjenih nacija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW), 1979. Država BiH ratifikovala je ovaj instrument 01.09.1993, a od 1995. isti čini dio Aneksa 1. ("Dodatni sporazumi o ljudskim pravima koji će se primjenjivati u Bosni i Hercegovini") Ustava Bosne i Hercegovine. BiH nije uložila rezervaciju na članove konvencije.

- Evropsku konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, 1953. Država BiH potpisala je instrument 24.04.2002. godine, ratifikovan 12.07.2002. BiH nije uložila rezervaciju na članove konvencije.

- Evropska konvencija o kompenzaciji žrtava nasilnih zločina, 1983. Država BiH potpisala je instrument 30.04.2004, ratifikovan 25.04.2005. BiH nije uložila rezervaciju na članove konvencije.

- Evropsku socijalnu povelju (revidirana), 1996. Država BiH potpisala je instrument 11.05.2004, ratifikovan 07.10.2008. U skladu sa trećim poglavljem povelje, izjavljena je Deklaracija od strane države, da je BiH vezana za obavezujuću primjenu sljedećih članova povelje: član 1, član 2, član 4, član 5, član 6, član 7, član 8, član 9, član 11, član 12, član 13, član 14, član 16, član 17, član 20, član 21, član 22, član 23, član 28.

- Konvenciju o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, 2011. Država BiH potpisala je instrument 8.3.2013. Dom naroda (31. sjednica, održana 23.07.) i Zastupnički dom (50. sjednica, održana 18.07.) Parlamenta Bosne i Hercegovine ratifikovali su Konvenciju Savjeta Evrope o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici. BiH nije uložila rezervaciju na članove konvencije.

Obaveza obezbjeđivanja informacija žrtvama o važećim regionalnim i međunarodnim mehanizmima za žalbe

Prema važećem zakonodavstvu u državi, isključivo jedan zakon propisuje ove vrstu obaveze, a to je Zakon o zabrani diskriminacije, donesen na nivou BiH, te primjenljiv na teritoriju cjelokupne BiH. Prema zakonu, Ombudsmen za ljudska prava BiH, kao centralna institucija nadležna za zaštitu od diskriminacije, u okviru svoje nadležnosti pruža pomoć licima ili grupama lica koje se obraćaju međunarodnim tijelima za zaštitu od diskriminacije u davanju uputa, savjeta, konsultacija u toku postupka, prijedloga i preporuka²²⁸. Takođe, Ombudsmen BiH pruža potrebna obavještenja fizičkim i pravnim licima koja su podnijela žalbu zbog diskriminacije o njihovim pravima i obavezama, te mogućnostima sudske i druge zaštite²²⁹. S obzirom na to da Zakon o ravnopravnosti polova u BiH propisuje da nasilje po osnovu pola može predstavljati oblik diskriminacije žena, institucija Ombudsmena bi bila u obavezi da pruži gore navedenu pomoć i potrebna obavještenja strankama koje se žale na rodno zasnovano nasilje.

²²⁷ Izvori podataka: *Sporazumi o ljudskim pravima Ujedinjenih nacija*. Dostupno na: <http://goo.gl/9NYtdp>; *Savjet Evrope*. Dostupno na: <http://goo.gl/k6t2nS>.

²²⁸ Član 7 stav 4. Zakona o zabrani diskriminacije ("Službene novine BiH", br. 59/09).

²²⁹ Ibid, član 7 stav 3.

Kako bi olakšao strankama pristup informacijama o podnošenju žalbi međunarodnim tijelima, Ombudsmen BiH objavio je kratki vodič pod nazivom "Podnošenje predstavke Evropskom sudu za ljudska prava". Vodič sadrži informacije o pravilima dopustivosti i proceduralnim zahtjevima u vezi podnošenja predstavke, što predstavlja primjer dobre prakse koja zadovoljava evropske standarde²³⁰. Ombudsmen BiH pruža obavještenja strankama bez novčane naknade. Nadzor nad vršenjem rada Ombudsmena vrši Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, kao zakonom propisano nadležno tijelo.

Entitetski zakoni o zaštiti od nasilja u porodici i Zakon o ravnopravnosti polova u BiH, kao najrelevantniji zakoni koji se bave prevencijom nasilja nad ženama, ne sadrže obaveze ovog tipa, odnosno ne propisuju tijelo koje bi bilo obavezno da pruži ovu vrstu informacije.

Drugi subjekti koji pružaju pomoć i/ili pravni savjet o međunarodnim i regionalnim mehanizmima za podnošenje žalbi

Subjekti zaštite definisani kao takvi entitetskim zakonima o zaštiti od nasilja u porodici, a posebno pripadnici/ce policije, tužilaštva i suda, nemaju u okviru svojih dužnosti preventivnog i zaštitnog djelovanja propisanu obavezu da pružaju bilo kakvu pomoć povodom mogućnosti žrtve da podnese žalbu ili drugu predstavku određenom međunarodnom ili regionalnom mehanizmu koji dozvoljava ispitivanje odgovornosti nadležnih državnih tijela za kršenje ljudskih prava žrtve.

Pružanje pravne pomoći kao djelatnosti uređeno je entitetskim zakonima o parničnom postupku i advokaturi ili odvjetništvu, koje prevashodno pokriva pružanje pravne pomoći strankama uz novčanu naknadu, iako naravno postoji i mogućnost da advokati pruže besplatnu pravnu pomoć klijentima. Ipak, u segmentu obezbjeđenja savjeta ili pravne pomoći fizičkim licima o međunarodnim mehanizmima za podnošenje žalbi svakako najrelevantnija jeste oblast pružanja besplatne pravne pomoći u BiH. Na nivou BiH i na nivou Federacije BiH nisu doneseni zakoni koji bi utvrđivali detalje prava na ostvarivanje besplatne pravne pomoći. S druge strane, posebni zakoni o besplatnoj pravnoj pomoći usvojeni su u Republici Srpskoj, Distriktu Brčko, te sljedećim kantonima u Federaciji BiH: Zeničko-dobojskom kantonu, Tuzlanskom kantonu, Zapadno-hercegovačkom i Posavskom kantonu²³¹.

Iako nijedan od ovih zakona ne propisuje obavezu za tijela koje zakoni uspostavljaju da pružaju pravne savjete ili pomoć u vezi podnošenja pravnih predstavki međunarodnim mehanizmima, u dijelu zakona²³² koji propisuju pružanje opštih informacija o pravima i obavezama, te pravnu pomoć u sastavljanju svih vrsta pismena može se uspostaviti veza sa obavezom koja proizilazi iz predmetnog standarda Istanbulske konvencije.

Primjera radi, Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći RS – koji će jedini biti predmetom detaljnije analize u ovom dijelu studije – normira kao korisnike/ce prava na besplatnu pravnu pomoć fizička lica u zavisnosti od: finansijskog kriterijuma, kriterijuma očigledne osnovanosti i *kriterijuma obaveznosti po drugim zakonima i međunarodnim konvencijama*²³³. Zakon izričito propisuje da žrtve nasilja u porodici uživaju status korisnika/ca prava na besplatnu pravnu pomoć u RS prema finansijskom kriterijumu²³⁴. Čak više, i sam Zakon o zaštiti od

²³⁰ Vodič sadrži sljedeće informacije: kada se može podnijeti predstavka sudu, uslovi za podnošenje predstavke (uslovi koji se prethodno moraju ispuniti na domaćim sudovima, rok za podnošenje predstavke, uslovi koji se odnose lično na podnosioca/teljicu predstavke, protiv koga se može podnijeti predstavka), način podnošenja predstavke i sadržaj predstavke, link za preuzimanje opcionog formulara za žalbu. Vodič je dostupan putem zvaničnog sajta institucije Ombudsmena BiH, na: <http://goo.gl/Tk1wm2>.

²³¹ Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 120/08 i 89/13), Zakon o kancelariji za pravnu pomoć, ("Službeni glasnik Brčko Distrikta", br. 18/07), Zakon o pružanju pravne pomoći ("Službene novine TK", br. 10/08), Zakon o županijskom Zavodu za pravnu pomoć, ("Narodne novine ŽZH", br. 14/08), Zakon o kantonalnim ministarstvima i drugim tijelima kantonalne uprave ("Službene novine Zeničko-dobojskog kantona", br. 13/08), Pravilnik o načinu i uslovima pružanja pravne pomoći ("Službene novine Zeničko-dobojskog kantona", br. 9/09), Zakon o pružanju pravne pomoći ("Narodne novine Županije Posavske", br. 3/10, 2010).

²³² Npr. čl. 5 Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći RS.

²³³ Čl. 16 Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći RS.

²³⁴ Vidi čl. 6 Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 89/13).

nasilja u porodici RS propisuje da "žrtve imaju pravo na besplatnu pravnu pomoć u postupcima ostvarivanja svojih prava i zaštite, u skladu sa propisima koji regulišu oblast besplatne pravne pomoći"²³⁵.

Zakon određuje da je Centar za pružanje besplatne pravne pomoći RS (Centar) upravna organizacija koja je nadležna za pružanje besplatne pravne pomoći na nivou RS. Sjedište Centra je u Banjaluci, a Centar ima kancelarije i u sjedištima Okružnih sudova Republike Srpske, i to: Banja Luka, Istočno Sarajevo, Trebinje, Bijeljina i Dobo. Drugostepeno tijelo ovlašteno da vrši nadzor rada Centra je Ministarstvo pravde RS, putem Odbora za uspostavljanje i kontrolu profesionalnih standarda pružaoca pravne pomoći²³⁶.

Povodom uloge Centra u domenu prevencije nasilja u porodici, posljednji izvještaj o provođenju entitetske strategije za borbu protiv nasilja u porodici otkriva da Centar preuzima aktivnu ulogu u okviru referalnih mehanizama na nivou lokalnih zajednica u RS, putem pružanja besplatne pravne pomoći žrtvama nasilja²³⁷.

S druge strane, na području BiH djeluju nevladine organizacije koje se bave pružanjem besplatne pravne pomoći kao svoje osnovne aktivnosti, te specijalizovane nevladine organizacije koje isključivo besplatnu pravnu pomoć pružaju svojim klijenticama – ženama žrtvama nasilja. Mreža pružalaca besplatne pravne pomoći u BiH osnovana je 2012. godine, zajedničkim potpisivanjem Sporazuma o razumijevanju između 11 organizacija koje besplatnu pravnu pomoć pružaju širom Bosne i Hercegovine²³⁸. Takođe, aktivna je i "Sigurna mreža BiH" koju čine nevladine organizacije članice "Ženske mreže BiH" koje se bave pružanjem pravne pomoći klijenticama.²³⁹

Na osnovu svega iznesenog, moglo bi se zaključiti da je normativno-pravni okvir u BiH usklađen sa članom 21 Konvencije.

Član 22. Specijalizovane usluge podrške

- 1. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere da omoguće odnosno osiguraju, uz odgovarajuću geografsku rasprostranjenost, neposredne kratkoročne i dugoročne specijalizirane usluge podrške za svaku žrtvu koja je bila izložena bilo kojem djelu nasilja obuhvaćenog Konvencijom.*
- 2. Članice će omogućiti odnosno osigurati specijalizovane usluge podrške za sve žene žrtve nasilja i njihovu djecu.*

Specijalizovane usluge podrške za žrtve nasilja

Specijalizovane usluge podrške za žene i djecu žrtve nasilja obuhvataju obezbjeđivanje skloništa i sigurnog smještaja, trenutnu ljezarsku pomoć, prikupljanje forenzičkih medicinskih dokaza u slučajevima silovanja i seksualnog zlostavljanja, kratkoročno i dugoročno psihološko savjetovanje, pravno savjetovanje, zastupanje i terenske aktivnosti, SOS telefonske linije, specifične usluge za djecu kao žrtve i svjedoke²⁴⁰.

A. Sigurne kuće za smještaj žena i djece žrtava nasilja

Osnivanje i rad sigurnih kuća propisani su entitetskim zakonima o zaštiti od nasilja u porodici. Sigurne kuće predstavljaju posebnu mjeru podrške ženama i djeci žrtvama nasilja u porodici, koju može osnovati

²³⁵ Član 10. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici RS.

²³⁶ Član 29 stav 1. tačka d. Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći RS.

²³⁷ Gender centar RS, *Strategija za prevenciju nasilja u porodici u RS do 2013. godine: izvještaj za 2011. god., 2012.*, str. 14-15.

²³⁸ Članice Mreže pružaoca besplatne pravne pomoći u BiH su: udruženje Vaša prava BiH, Centar za besplatnu pravnu pomoć Republike Srpske, Kancelarija za pravnu pomoć Brčko Distrikta, Kantonalni zavod za pružanje pravne pomoći Tuzla, Kantonalni zavod za pružanje pravne pomoći (Zenica), Kantonalni zavod za pružanje pravne pomoći (Sarajevo), Županijski Zavod za pružanje pravne pomoći (Odžak), Zavod za besplatnu pravnu pomoć (Bihać), Zavod za besplatnu pravnu pomoć (Goražde), Županijski zavod za pružanje pravne pomoći (Široki Brijeg), Centar informativno-pravne pomoći (Zvornik), Centar za ljudska prava (Mostar), Centar za pravnu pomoć ženama (Zenica) i Fondacija lokalne demokratije. Izvor: Mreža pružalaca besplatne pravne pomoći u BiH <http://www.mrezapravnepomoci.org/ba/centri-i-zavodi>.

²³⁹ Članice Sigurne mreže BiH su: Centar za pravnu pomoć ženama Zenica, Medica Zenica, Lara Bijeljina, Udružene žene Banja Luka, Viva žene Tuzla, Fondacija lokalne demokratije Sarajevo, Žene sa Une Bihać, Žena BiH Mostar, Žene ženama Sarajevo.

²⁴⁰ Paragraf 132 Obrazloženja Istanbulske konvencije.

fizičko ili pravno lice (u Federaciji BiH), odnosno pravno lice (u Republici Srpskoj). Trenutno u BiH operativno radi devet sigurnih kuća, šest na području Federacije BiH i tri u Republici Srpskoj. Sve sigurne kuće su lokalno organizovane, te djeluju u okviru sljedećih nevladinih organizacija: Fondacija lokalne demokratije Sarajevo, Medica Zenica, Vive žene Tuzla, Žene sa Une Bihać, Žena BiH Mostar i Caritas Mostar za područje FBiH, te Budućnost Modriča, Udružene žene Banja Luka i Lara Bijeljina za područje RS. Ukupan kapacitet svih sigurnih kuća za smještaj žrtava u BiH je 204 raspoloživih ležaja (u FBiH kapacitet je 135 ležaja, u RS kapacitet je 69 ležaja)²⁴¹. U okviru rada sigurnih kuća, a od strane multidisciplinarnog tima stručnog osoblja pruža se psihološka, medicinska i pravna pomoć, podrška u rehabilitaciji i resocijalizaciji, te podrška u pronalasku izlazne strategije²⁴². Usluge koje sigurne kuće pružaju svojim korisnicama/cima su besplatne za žrtve nasilja.

Zakoni o zaštiti od nasilja u porodici propisuju modalitete finansiranja rada sigurnih kuća. U Republici Srpskoj 70% sredstva za privremeno zbrinjavanje i smještaj žrtava nasilja u porodici u sigurnim kućama obezbjeđuje se iz budžeta Republike Srpske, dok se 30% obezbjeđuje iz budžeta jedinica lokalne samouprave, u skladu sa utvrđenom cijenom smještaja žrtve²⁴³. Isplata troškova privremenog zbrinjavanja žrtava nasilja u porodici u sigurnu kuću koja se obezbjeđuje iz budžeta RS vrši se putem Ministarstva za porodicu, omladinu i sport RS, dok se isplata troškova koji se obezbjeđuju iz budžeta jedinica lokalne samouprave vrši u skladu sa aktima jedinica lokalne samouprave²⁴⁴. Nевladine organizacije navode da veliki problem u radu sigurnih kuća predstavlja činjenica da je grad Banja Luka jedina lokalna zajednica u RS koja ispunjava ove zakonske obaveze, te planira i izdvaja sredstva za rad sigurnih kuća²⁴⁵. Ministarstvo porodice, omladine i sporta RS vrši nadzor nad namjenskim korišćenjem sredstava sigurnih kuća. Takođe, na nivou RS detaljno je propisana procedura akreditacije sigurnih kuća, koju provodi gore imenovano Ministarstvo, putem komisije. Da bi postala radno operativna u RS sigurna kuća mora ispunjavati utvrđene standarde u pogledu prostora, opreme i kadra²⁴⁶.

Po pitanju regulative u Federaciji, pored zbrinjavanja žrtve u sigurnoj kući, Zakon o zaštiti od nasilja u porodici FBiH predviđa i zbrinjavanje žrtve u drugoj odgovarajućoj instituciji ili kod druge porodice, a na zahtjev organa starateljstva, te uz saglasnost žrtve nasilja²⁴⁷. Sredstva za finansiranje privremenog zbrinjavanja žrtve nasilja u sigurnoj kući, drugoj odgovarajućoj instituciji ili kod druge porodice osiguravaju se od budžeta kantona u visini od 30% i budžeta Federacije BiH u visini od 70%²⁴⁸. Po pitanju trenutnih praksi finansiranja rada, posljednji relevantni izvori otkrivaju da se rad sigurnih kuća u Federaciji u preko 90% finansira iz donatorskih sredstava²⁴⁹. Praksa obezbjeđivanja zaštite žrtvama nasilja u porodici na području FBiH pokazuje da u kantonima u kojima ne postoje sigurne kuće, organi lokalnih zajednica su centrima za socijalni rad stavili na raspolaganje sigurne stanove, odnosno prihvatne stanice u koje se smještaju žrtve nasilja u kriznim slučajevima (npr. Goražde, Jajce, Travnik)²⁵⁰. Zakon određuje da je obaveza federalnog ministra rada i socijalne politike da propiše kriterijume i standarde za osnivanje, rad, pružanje usluga i finansiranje sigurnih kuća, s obzirom na trenutni neriješen pravni status koje sigurne kuće imaju u FBiH. U momentu pisanja analize, predmetni standardi nisu bili usvojeni. Trenutno, na nivou Federacije BiH nisu normirani opšti, tehnički i stručni uslovi koje sigurne kuće moraju ispunjavati za osnivanje, niti su standardizirane usluge koje sigurne kuće pružaju žrtvama nasilja²⁵¹.

²⁴¹ BiH, Četvrti i peti periodični CEDAW BIH izvještaj, 2011, str. 18; Vlada Federacije BiH, *Strategija za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici 2013—2017 u FBiH*, 2012, str. 35; Lara Bijeljina <http://goo.gl/1AuF4U>.

²⁴² Petrić, Aleksandra et al. *Alternativni izvještaj o implementaciji CEDAW Konvencije i ženskim ljudskim pravima u Bosni i Hercegovini*, Prava za sve Sarajevo, 2010, str. 44.

²⁴³ Član 18 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici RS, Pravilnik o načinu dodjele sredstava sigurnim kućama, "Službeni glasnik Republike Srpske", broj 62/13).

²⁴⁴ Član 6 Prijedloga Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti od nasilja u porodici. Prijedlog zakona je usvojen 27.11.2013. godine od strane Narodne skupštine RS. U momentu pisanja analize zakon nije bio objavljen u Službenom glasniku RS.

²⁴⁵ Petrić, Aleksandra et al. *Alternativni izvještaj o implementaciji CEDAW Konvencije i ženskim ljudskim pravima u Bosni i Hercegovini*, Prava za sve Sarajevo, 2010, str. 44.

²⁴⁶ Član 16. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici RS, Pravilnik o standardima za realizaciju sigurne kuće "Službeni glasnik Republike Srpske", br. 25/11.

²⁴⁷ Član 34 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH.

²⁴⁸ Član 35 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH.

²⁴⁹ Vlada Federacije BiH, *Strategija za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici 2013—2017 u FBiH*, 2012, str. 35.

²⁵⁰ Ibid, str. 38.

²⁵¹ Vlada Federacije BiH, *Strategija za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici 2013—2017 u FBiH*, 2012, str. 15.

Do sada za FBiH i/ili RS, odnosno za cjelokupnu BiH, nisu rađene analize ili procjene broja potrebnih sigurnih kuća, odnosno procjene potrebnih smještajnih kapaciteta sigurnih kuća, u vezi sa naseljenošću teritorije i stvarnim potrebama žrtava za ovim uslugama.

B. Trenutna medicinska/ljekarska pomoć / Kratkoročno i dugoročno psihološko savjetovanje/Prikupljanje forenzičkih medicinskih dokaza za djela seksualnog nasilja

Žrtve nasilja se za medicinsku pomoć obraćaju nadležnim ustanovama primarne, sekundarne i tercijarne zdravstvene zaštite, u skladu sa zakonskim okvirom pružanja zdravstvene zaštite koji je regulisan na nivou entiteta u BiH. Na nivou entiteta i kantona se odvija i finansiranje rada zdravstvenih ustanova, te pružanje zdravstvene zaštite stanovništvu. S druge strane, medicinske usluge se pružaju na opštinskim/gradskim nivoima vlasti. Raznovrsne medicinske usluge nisu uvijek besplatne; žrtva nasilja u porodici je u obavezi plaćati određene usluge i pored zdravstvenog osiguranja koje uživa, kao npr. izdavanje ozljednog lista. Monitoring i evaluaciju pružanja usluga vrše nadležna entitetska i kantonalna Ministarstva (u FBiH).

Zakoni o zaštiti od nasilja u porodici propisuju da žrtva nasilja ima pravo na psihosocijalnu pomoć i socijalnu i medicinsku zaštitu u skladu sa zakonima iz oblasti zdravstvene i socijalne zaštite²⁵². U RS žrtva nasilja ima pravo pristupa svim subjektima zaštite, dok u FBiH ima pravo na privremenu pomoć koja bi se trebala ostvarivati na nivou kantona²⁵³. Psihosocijalna pomoć se pruža od strane: 1) javnih ustanova na lokalnom nivou (u skladu sa zakonskim propisima o zdravstvenoj i socijalnoj zaštiti), te se finansira javnim sredstvima na nivou opština/grada, kantona i entiteta, i 2) od strane nevladinih organizacija koje vode psihološka savjetovišta (često u sklopu rada sigurnih kuća za žene i djecu žrtve nasilja u porodici), koja se većinski finansiraju pomoću donatorskih sredstava i sredstava za rad sigurnih kuća čije finansiranje je ranije objašnjeno. Zakon o socijalnoj zaštiti RS izričito priznaje žrtve nasilja i zlostavljanja kao korisnice/ke socijalne zaštite²⁵⁴. S druge strane, u FBiH žrtva nasilja u porodici kao kategorija korisnika/ce socijalne zaštite prepoznata je samo u Kantonu Sarajevo, Tuzlanskom kantonu i Zeničko-dobojskom kantonu, u skladu sa kantonalnim zakonima o socijalnoj zaštiti²⁵⁵. Žrtve nasilja u FBiH obuhvaćene su zdravstvenom zaštitom, odnosno imaju pravo na zdravstveno osiguranje kao žrtve nasilja, ukoliko nisu zdravstveno osigurane po nekom drugom osnovu²⁵⁶. Ista je situacija i u RS, s obzirom na to da zdravstvenu zaštitu uživaju socijalno ugrožena lica, a ovaj status je žrtvama nasilja u porodici priznat mjerodavnim zakonom o socijalnoj zaštiti²⁵⁷.

Kada je u pitanju prikupljanje forenzičkih medicinskih dokaza u slučajevima silovanja i seksualnog napada/zlostavljanja, zakonski okvir na snazi u BiH ne izdvaja ova djela po pitanju procedura prikupljanja dokaznog materijala. Regulatoriva u okviru krivičnog zakonodavstva, te rada državnih istraživačkih organa opšteg je karaktera; predviđa da krivičnu istragu i prikupljanje dokaza o počinjenom krivičnom djelu vodi nadležno tužilaštvo zajedno sa policijskim agencijama i agencijama za provođenje zakona u BiH. U okviru policijskih službi djeluju odjeljenja koja se bave prikupljanjem forenzičkog dokaznog materijala, npr. u okviru Federalne uprave policije FBiH djeluje organizaciona jedinica ("Centar za forenzičku i informatičku podršku") koja se bavi forenzičkim ispitivanjima i forenzičkom podrškom.

C. Pravno savjetovanje

Pružanje usluga pravnog savjetovanja za žene žrtve nasilja u porodici detaljno je predstavljeno u okviru pregleda stanja povodom besplatne pravne pomoći (vidi član 21).

D. Javno zastupanje interesa

²⁵² Član 8 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici RS. Član 31 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH.

²⁵³ Član 10 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici RS. Član 32 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH.

²⁵⁴ Član 41 stav 2. tačka 6. Zakona o socijalnoj zaštiti („Službeni glasnik RS“, br. 24/11)

²⁵⁵ Vlada Federacije BiH, *Strategija za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici 2013—2017 u FBiH*, 2012, str. 15.

²⁵⁶ Član 12 stav 1. Zakona o zdravstvenoj zaštiti („Službene novine Federacije BiH“, broj 46/10).

²⁵⁷ Član 8 stav 2. tačka ž. Zakona o zdravstvenoj zaštiti („Službeni glasnik RS“, br. 106/09).

Javno zastupanje interesa žrtava nasilja u porodici i javno zagovaranje promjena politika i praksi u oblasti borbe protiv nasilja u porodici u zadnjih nekoliko godina sve je prisutnije u javnom diskursu i medijskom prostoru. Iako su akteri sve brojniji i raznovrsniji, i dalje najveći doprinos u ovom dijelu dolazi od strane nevladinog sektora koji se bavi zaštitom i promocijom ženskih ljudskih prava, te gender institucionalnih mehanizama u BiH. Aktivnosti ovog tipa su svakako najvidljivije i najzastupljenije tokom godišnje kampanje 16 dana aktivizima protiv rodno zasnovanog nasilja, koja se obilježava od 25. novembra do 11. decembra, i koja je zadobila status redovnog događaja na prostoru BiH.

E. Usluge za djecu žrtve i djecu svjedoke djela nasilja

Ova usluga, te usklađenost domaćih standarda sa istom, obrađena je u više detalja u nastavku analize, u okviru člana koji se izričito bavi istom.

F. SOS linija za pomoć žrtvama nasilja u porodici

Ova usluga, te usklađenost domaćih standarda sa istom, obrađena je u više detalja u nastavku analize, u okviru člana koji se izričito bavi istom.

Na osnovu svega iznesenog, moglo bi se zaključiti da su pravni i politički dokumenti usklađeni sa članom 22 Konvencije, te da prakse rada u BiH u oblasti pružanja specijaliziranih usluga podrške u velikoj mjeri prate evropske standarde.

Član 23. Sigurne kuće

Članice će preduzeti sve neophodne zakonodavne i druge mjere kako bi omogućile otvaranje odgovarajućih, lako dostupnih sigurnih kuća u dovoljnom broju za siguran smještaj i proaktivnu pomoć žrtvama nasilja, posebno ženama i njihovoj djeci.

Osnivanje i rad sigurnih kuća propisani su entitetskim zakonima o zaštiti od nasilja u porodici. Sigurne kuće predstavljaju posebnu mjeru podrške ženama i djeci žrtvama nasilja u porodici, koju može osnovati fizičko ili pravno lice (u Federaciji BiH), odnosno pravno lice (u Republici Srpskoj). Trenutno u BiH 'radi' devet sigurnih kuća, šest na području Federacije BiH i tri u Republici Srpskoj. Sigurne kuće djeluju u okviru sljedećih nevladinih organizacija: Fondacija lokalne demokratije Sarajevo, Medica Zenica, Vive žene Tuzla, Žene sa Une Bihać, Žena BiH Mostar i Caritas Mostar za područje FBiH, te Budućnost Modriča, Udružene žene Banja Luka, Lara Bijeljina za područje Republike Srpske. Ukupan kapacitet svih sigurnih kuća za smještaj žrtava u BiH je 204 raspoloživih ležaja (u FBiH kapacitet je 135 ležaja, u Republici Srpskoj kapacitet je 69 ležaja)²⁵⁸. U okviru rada stručnog tima sigurne kuće, korisnicama se pruža se psihološka, medicinska i pravna pomoć, podrška u rehabilitaciji i resocijalizaciji, te podrška u pronalasku izlazne strategije²⁵⁹. Usluge koje sigurne kuće pružaju svojim korisnicama/cima su besplatne za žrtve nasilja.

Zakoni o zaštiti od nasilja u porodici propisuju, između ostalog, i finansiranje zbrinjavanja žrtava u sigurne kuće. U Republici Srpskoj 70% sredstva za privremeno zbrinjavanje i smještaj žrtava nasilja u porodici u sigurnim kućama obezbjeđuje se iz Budžeta Republike Srpske, dok se 30% obezbjeđuje iz budžeta jedinica lokalne samouprave, u skladu sa utvrđenom cijenom smještaja žrtve²⁶⁰. Nevladine organizacije navode da veliki problem u radu sigurnih kuća predstavlja činjenica da osim grada Banjaluka nijedna jedinica lokalne samouprave u Republici Srpskoj ne ispunjava ove zakonske obaveze, ne planira i ne izdvaja sredstva za rad sigurnih kuća²⁶¹. Ministarstvo porodice, omladine i sporta Republike Srpske vrši nadzor nad namjenskim korišćenjem sredstava isplaćenih pravnim licima koja realizuju posebnu mjeru podrške sigurne kuće. U

²⁵⁸ BiH, Četvrti i peti periodični CEDAW BIH izvještaj, 2011, str. 18; Vlada Federacije BiH, Strategija za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici 2013-2017 u FBiH, 2012; Lara Bijeljina <http://goo.gl/1AuF4U>.

²⁵⁹ Petrić, Aleksandra et al. Alternativni izvještaj o implementaciji CEDAW Konvencije i ženskim ljudskim pravima u Bosni i Hercegovini, Prava za sve Sarajevo, 2010, str. 44.

²⁶⁰ Član 18. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske.

²⁶¹ Petrić, Aleksandra i drugi, Alternativni izvještaj o implementaciji CEDAW Konvencije i ženskim ljudskim pravima u Bosni i Hercegovini, Prava za sve Sarajevo, 2010, str. 44.

Republici Srpskoj detaljno su propisani standardi za realizaciju sigurne kuće koja mora ispunjavati utvrđene standarde u pogledu prostora, opreme i kadra²⁶².

U Federaciji BiH, pored zbrinjavanja žrtve u sigurnoj kući, Zakon o zaštiti od nasilja u porodici FBiH predviđa mogućnost zbrinjavanje žrtve u drugoj odgovarajućoj instituciji ili kod druge porodice, a na zahtjev organa starateljstva, te uz saglasnost žrtve nasilja²⁶³. Sredstva za finansiranje privremenog zbrinjavanja žrtve nasilja u sigurnoj kući, drugoj odgovarajućoj instituciji ili kod druge porodice osiguravaju se iz budžeta kantona u visini od 30% i budžeta Federacije BiH u visini od 70%²⁶⁴. Po pitanju trenutnih praksi finansiranja sigurnih kuća dostupni podaci ukazuju da se rad sigurnih kuća u Federaciji BiH u preko 90% finansira iz donatorskih sredstava²⁶⁵. Praksa obezbjeđivanja zaštite žrtvama nasilja u porodici na području Federacije BiH pokazuje da u kantonima u kojima ne postoje sigurne kuće, organi lokalnih zajednica su centrima za socijalni rad stavili na raspolaganje sigurne stanove, odnosno prihvatne stanice u koje se smještaju žrtve nasilja u kriznim slučajevima (npr. Goražde, Jajce, Travnik)²⁶⁶. Zakon obavezuje federalnog ministra rada i socijalne politike da propiše kriterijume i standarde za osnivanje, rad, pružanje usluga i finansiranje sigurnih kuća²⁶⁷. Do oktobra 2013. godine Pravilnik nije bio donesen.

Smještajni kapaciteti sigurnih kuća

U obrazloženju ovog člana Konvencije ukazuje se na minimalne standarde koji nalažu otvaranje sigurnih kuća u dovoljnom broju kako bi se obezbijedio odgovarajući privremeni smještaj za sve žrtve i potcrtava da svaka vrsta nasilja zahtijeva drugu vrstu podrške i zaštite koje zaposleni treba da budu obučeni da pruže. Termin „dovoljan broj“ treba da obezbijedi ispunjenje potreba svih žrtava, kako u smislu mjesta za prihvatilišta, tako i u smislu specijalizovane podrške. Finalni izveštaj o aktivnostima radne grupe Savjeta Evrope za borbu protiv nasilja nad ženama, uključujući i nasilje u porodici (EG-TFV (2008)6)²⁶⁸ preporučuje siguran smještaj u specijalizovanim prihvatilištima za žene koja postoje u svakom regionu, sa jednim porodičnim mjestom²⁶⁹ u sigurnoj kući na 10.000 stanovnika, odnosno, u zavisnosti od stvarnih potreba.

Do sada na nivou Federacije BiH i/ili Republike Srpske nije rađena analiza ili procjena potrebnih smještajnih kapaciteta sigurnih kuća, u vezi sa naseljenošću teritorije i stvarnim potrebama žrtava za ovim uslugama. Prema preliminarnim rezultatima Popisa stanovništva, domaćinstava i stanova u Bosni i Hercegovini 2013. Agencije za statistiku BiH, popisano je ukupno 3.791.622 osoba²⁷⁰ što, ako se uzme kao osnovica za izračun broja potrebnih sigurnih kuća, iznosi 834 mjesta. Kao što je već pomenuto, u Bosni i Hercegovini je devet sigurnih kuća sa 204 mjesta, što znači da u Bosni i Hercegovini nedostaju 630 mjesta (u Federaciji BiH kapacitet je 135 ležaja, u Republici Srpskoj kapacitet je 69 ležaja).

Podaci o broju žrtava koje su smještene u sigurne kuće

U Federaciji BiH je u periodu od 2007. do kraja 2011. godine u sigurnim kućama smješteno 1.459 žrtava nasilja u porodici, pri čemu su 55% smještenih osoba bila djeca²⁷¹. U sigurnim kućama Republike Srpske u periodu 2007—2010. registrovane su 882 osobe (žene i djeca)²⁷². U sigurnim kućama u Federaciji

²⁶² Član 16 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske, Pravilnik o standardima za realizaciju sigurne kuće („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 25/13), Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja registra sigurnih kuća („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 25/13), Rješenje (kojim se utvrđuje cijena zbrinjavanja žrtve nasilja u sigurnoj kući na mjesečnom nivou u iznosu od 1.636,00 KM - „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 69/13).

²⁶³ Član 34 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Federacije BiH.

²⁶⁴ Član 35 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Federacije BiH.

²⁶⁵ Strategija FBiH, str. 35.

²⁶⁶ Isto, str. 38.

²⁶⁷ Isto, str. 15.

²⁶⁸ Dostupno na: <http://goo.gl/KBUECc>.

²⁶⁹ Jedno porodično mjesto, odnosno 2,2 osobe (žena i 1,2 djece), prema podacima: Gilles Pison, The population of the world (2013), Population & Societies, No. 503, September 2013, str. 5, INED. Dostupno na: http://www.ined.fr/fichier/t_publication/1653/publi_pdf2_population_societes_2013_503_world_population.pdf

²⁷⁰ Podaci dostupni na: http://www.bhas.ba/obavjestenja/Preliminarni_rezultati_bos.pdf.

²⁷¹ Strategija FBiH, str. 36.

²⁷² Četvrti i peti periodični CEDAW izvještaj, strana 18.

BiH je tokom 2012. godine smješteno 395 osoba, od toga 178 žena i 217 djece²⁷³, a Republici Srpskoj je tokom 2012. godine bilo smješteno 96 žena i 119 djece²⁷⁴.

NAPOMENA: U odnosu na specifične standarde koji se odnose na rad sigurnih kuća, a odgovore nije bilo moguće u dostupnim izvještajima i istraživanjima pronaći, isti su potraženi direktnim kontaktom sa jednom od sigurnih kuća²⁷⁵, uz napomenu da, iako nema velikih odstupanja, ipak treba imati u vidu da svaka sigurna kuća ima određena pravila, posebnosti i specifičnosti i da se odgovori na naredna pitanja mogu dijelom i razlikovati. Dakle, dole navedeni odgovori odnose se na pravila, proceduru i prakse rada jedne sigurne kuće i u tom ih kontekstu treba i shvatiti.

Da li su sigurne kuće otvorene 24 časa, 7 dana u sedmici?

Sigurna kuća (u Banjaluci) je otvorena 24 časa, 7 dana u sedmici tako da postoji mogućnost zbrinjavanja u kasnim večernjim ili ranim jutarnjim časovima. Koordinatorica, socijalna radnica i domaćica rade svakim radnim danom puno osmočasovno radno vrijeme, dok medicinske sestre pokrivaju 24-časovno dežurstvo po principu četverbrigadnog sistema. Radnim danima i vikendom žene i djeca imaju obezbjeđenu pomoć od strane dežurnog medicinskog osoblja.

Da li postoji standardizovana procedura ulaska u sigurnu kuću? Molimo vas objasnite.

Svaka sigurna kuća ima pravila koja se odnose na procedure ulaska, boravka i izlaska iz sigurne kuće pa među njima može biti, kako je već u uvodu napomenuto, određenih specifičnosti. Npr. u Sigurnoj kući u Banjaluci postoje standardizovane procedure kojima se definišu pravila ulaska i izlaska lica koja borave u Sigurnoj kući. Prilikom dolaska u Sigurnu kuću sve posjete treba da budu prethodno najavljene telefonskim putem. Prijem korisnica u Sigurnu kuću vrši osoblje u dnevnoj smjeni ili dežurna medicinska sestra u popodnevnim ili večernjim satima. Članovi mobilnog tima, centra za socijalni rad ili policijske stanice svaki put prije dolaska žrtve nasilja najavljuju dolazak telefonskim putem, te se sve korisnice i djeca odvoje u drugu prostoriju. Na taj način će se korisnica i eventualno njena djeca susresti samo sa zaposlenima i olakšati sebi dolazak u novu sredinu. Telefonskim putem se najavljuju i sve posjete predstavnika/ca nadležnog organa starateljstva. Predstavnici/ama organa starateljstva se omogućava prostor za razgovor sa ženama i djecom koje predstavljaju razlog njihovog dolaska. Ukoliko se radi o dolasku predstavnika/ca drugih institucija i nevladinih organizacija oni se upisuju u knjigu evidencije sa navođenjem razloga svog dolaska. Osoblje Sigurne kuće od pomenutih lica upisuje podatke iz identifikacionog dokumenta.

Predstavnici/e firmi i preduzeća koji rade na tekućem održavanju objekta se upisuju kao predstavnici pravnog lica sa datumom i razlogom dolaska. U situacijama postojanja potrebe za obezbjeđivanjem dolazaka rodbine korisnicama u saglasnosti sa nadležnim centrom za socijalni rad se obezbjeđuje posjeta u maksimalnom trajanju od 60 minuta. Osoblje Sigurne kuće od pomenutih lica treba uzeti identifikacioni dokument radi upisivanja podataka.

Pored procedure ulaska lica u Sigurnu kuću definisane su i procedure izlaska lica. Korisnice koje odlaze u pratnji osoblja Sigurne kuće do relevantnih institucija ne potpisuju nikakav dokument o izlasku. Korisnice koje napuštaju Sigurnu kuću na određeno vrijeme bez pratnje osoblja radi određenih procedura u cilju rješenja izlazne strategije treba da najave svoj odlazak najmanje 24 sata ranije. Pri izlasku potpisuju izjavu o izlasku u kojoj se navodi ime žene i djece u pratnji, razlog i vrijeme odlaska i vrijeme povratka. Ukoliko žena i djeca trajno napuštaju Sigurnu kuću potpisuju izjavu o napuštanju Sigurne kuće u zavisnosti od toga da li je to na osnovu saglasnosti nadležnog centra za socijalni rad ili na vlastitu odgovornost. U obrazac o napuštanju se unose osnovni lični podaci, period boravka u Sigurnoj kući, razlog izlaska, buduća kontakt adresa i telefon. Korisnice u Sigurnoj kući koje izvrši grubu povredu pravila kućnog reda koje su potpisale pri ulasku, nakon

²⁷³ Podaci dostupni na: <http://www.fgenderc.com.ba/>, Statistika.

²⁷⁴ Izvještaj o sprovođenju strategije za borbu protiv nasilja u porodici u Republici Srpskoj do 2013. godine, za 2012, str. 12.

²⁷⁵ Odgovore obezbijedila Amela Bašić-Tomić, koordinatorica Sigurne kuće koju realizuje Fondacija „Udružene žene“. Pretpostavka je da se procedure bitno ne razlikuju ni u drugim sigurnim kućama u Bosni i Hercegovini s obzirom na to da je razmjena dobrih praksi i iskustava unazad nekoliko godina sastavni dio rada sigurnih kuća u BiH.

dobijanja usmene i pismene opomene, dobijaju odluku o otkazivanju boravka u Sigurnoj kući uz prethodnu saglasnost i upoznavanje nadležnog centra za socijalni rad. Prilikom izlaska korisnica će potpisati izjavu o otkazivanju boravka u Sigurnoj kući.

Koji su uslovi na osnovu kojih se vrši smještaj u sigurnu kući?

Smještaj u Sigurnu kuću u Banjaluci se vrši na osnovu stručne procjene predstavnika nadležnog centra za socijalni rad. Procjene su vrlo često subjektivne jer postoji trend prebacivanja krivice za nasilje na žrtvu kroz podjelu odgovornosti za počinjeno nasilje i pravdanje nasilnog ponašanja sa postupcima žene. Nisu rijetki primjeri da nadležni centri osuđuju žrtvu nasilja zbog pasivnosti u postizanju tradicionalnih poslova pripisanih ženskom polu. Procjena da se žrtva smjesti u Sigurnu kuću se donosi nakon što žrtva nema niti jednog člana porodice ili prijatelja kod kojih bi se mogla stambeno zbrinuti ili ukoliko postoji opasnost da bi u slučaju odlaska na ta mjesta mogla ponovo preživjeti nasilje. Procjena da postoji realna opasnost od ponovnog javljanja nasilja i životne ugroženosti osoba dovodi do smještaja u Sigurnu kući. Pri tome se u potpunosti zanemaruje zahtjev žrtve za zbrinjavanjem u Sigurnu kuću. Na SOS telefon se javljaju žrtve koje se zbog zakonske procedure upućuju u centre za socijalni rad, ali se usljed izbjegavanja obaveza plaćanja njihove lokalne zajednice nijedna ne smjesti u Sigurnu kuću. Pored toga centri za socijalni rad planiraju broj osoba koje će boraviti u toku godine te taj broj ne žele da povećaju.

(Ovo potvrđuju i nalazi do kojih je došla Specijalna izjestiteljica UN-a za nasilje prema ženama, njegove uzroke i posljedice, koja u izvještaju nakon posjete Bosni i Hercegovini navodi da centri za socijalni rad u oba entiteta jasno ukazuju da žena ne treba da prijavi nasilje policiji kako bi bila smještena u sigurnu kuću, niti da to učini u bilo kom trenutku boravka u sigurnoj kući, ali da sigurne kuće ne mogu primiti žrtve ukoliko nisu upućene od strane relevantnih ustanova, odnosno, da žrtve prije nego što uđu u sigurnu kuću, treba da su evidentirane i upućene od strane centara za socijalni rad, te da ovo dovodi do administrativne procedure koja za posledicu ima otežan pristup sigurnim kućama²⁷⁶).

Posebno je važno napomenuti da je smještaj u sigurne kuće propisan Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici.

U Republici Srpskoj je propisano:

Član 15

(1) Centar za socijalni rad, odnosno služba socijalne zaštite uz asistenciju policije može, uz prethodni pristanak žrtve nasilja u porodici, radi obezbjeđenja fizičke zaštite i ostvarivanja prava i interesa žrtve, donijeti rješenje o privremenom zbrinjavanju žrtve u sigurnu kuću.

(2) Žrtva nasilja u porodici, zbog pretrpljenog nasilja, straha i uznemirenosti, radi obezbjeđivanja fizičke zaštite i ostvarivanja svojih prava i interesa, kao i sprečavanja ponavljanja nasilja, ima pravo da podnese nadležnom centru za socijalni rad, odnosno službi socijalne zaštite zahtjev za korišćenje posebne mjere podrške – privremeno zbrinjavanje u sigurnu kuću.

(3) Sigurna kuća predstavlja posebnu mjeru podrške kojom se obezbjeđuje siguran smještaj i pomoć žrtvama nasilja u porodici, koju može realizovati pravno lice.

(4) Radi zaštite i obezbjeđenja žrtve, policija će otpratiti žrtvu u kuću, stan ili drugi stambeni prostor da bi ona uzela svoje i lične stvari drugih lica koja su s njom napustila taj prostor, a koje su neophodne za zadovoljenje svakodnevnih potreba.

(5) Mjera iz stava 1. ovog člana može se odrediti u trajanju koje je potrebno radi ostvarenja cilja mjere, s tim da ne može trajati duže od šest mjeseci.

(6) U opravdanim slučajevima trajanje mjere iz stava 1. ovog člana može se produžiti za još šest mjeseci, odnosno do završetka postupka i izvršenja rješenja kojim se učiniocu nasilja izriče zaštitna mjera.

²⁷⁶Više dostupno na: http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session23/A-HRC-23-49-Add3_en.pdf, str. 15.

U Federaciji BiH je propisano:

Član 33

Radi obezbjeđenja fizičke zaštite i ostvarivanja prava i interesa žrtve nasilja u porodici, bez straha i opasnosti po život, policija i organ starateljstva dužni su, uz prethodni pristanak žrtve, privremeno zbrinuti žrtvu nasilja u porodici u sigurnu kuću/sklonište (u daljem tekstu: sigurna kuća), drugu odgovarajuću instituciju ili kod druge porodice.

Žrtva nasilja u porodici privremeno se zbrinjava u sigurnu kuću na zahtjev policije ili organa starateljstva, u trajanju najduže do šest mjeseci.

Rok iz stava 2. ovog člana može se, na zahtjev sigurne kuće, produžiti uz pismenu saglasnost nadležnog organa starateljstva.

(Posebno se napominje da odgovor na ovo pitanje, u zavisnosti od lokacije sigurne kuće, može varirati, kako je to u uvodu u analizi ovog člana Konvencije već napomenuto).

Koliko dugo žrtve mogu ostati?

Prilikom dolaska u Sigurnu kuću sa korisnicom se zaključuje ugovor o boravku na tri mjeseca. U slučaju postojanja potrebe žene i djeca mogu ostati naredna tri mjeseca uz prethodnu saglasnost nadležnog centra za socijalni rad. U određenim situacijama je postojala potreba za produženjem boravka na duži period od šest mjeseci. U jednom slučaju je žena sa djecom boravila dvije godine zbog nemogućnosti pronalaska izlazne strategije i nepreuzimanja odgovornosti nadležnog centra za socijalni rad za pružanje podrške u rješenju slučaja.

(Zakonima je propisana dužina boravka u sigurnim kućama, kako je to navedeno u odgovoru na prethodno pitanje. U Republici Srpskoj je to najduže šest mjeseci, s tim da se, u opravdanim slučajevima može produžiti za još šest mjeseci, odnosno do završetka postupka i izvršenja rješenja kojim se učiniocu nasilja izriče zaštitna mjera²⁷⁷, a u Federaciji BiH se ovih šest mjeseci može, na zahtjev sigurne kuće, produžiti uz pismenu saglasnost nadležnog organa starateljstva²⁷⁸).

Da li sa sobom mogu dovesti svoju djecu?

Žene se u Sigurnu kuću smještaju zajedno sa svojom djecom u pratnji. Djeca koja su školskog uzrasta se u zavisnosti od procjene stručnih radnica upisuju u najbližu vaspitnu ustanovu najranije nakon 24 časa, a najkasnije nakon 7 dana. Prije upisa se kontaktira pedagoško-psihološku službu vaspitne ustanove radi pružanja osnovnih informacija o slučaju. Sa postojanjem specifičnih potreba djece upoznaje se pedagog ili psiholog škole. Tokom boravka se održava stalna komunikacija sa školskim osobljem, a naročito u slučaju nedolazaka djece na nastavu, sukoba sa vršnjačkom grupom ili nastavnim osobljem i padom školskih ocjena. Prilikom upisa djece u školu pored osoblja sigurne kuće u pratnji ide i majka djeteta koja se dogovora oko budućih dolazaka na informacije.

(Posebno se napominje da odgovor na ovo pitanje, u zavisnosti od lokacije sigurne kuće, može varirati, kako je to u uvodu u analizu ovog člana Konvencije već napomenuto).

Da li sigurne kuće imaju tehnički plan sigurnosti, kao što su kamere, policijsku ili drugu profesionalnu zaštitu, itd. kako bi se osigurala bezbjednost žrtava nasilja i osoblja sigurne kuće?

²⁷⁷ Član 15, st. 5. i 6.

²⁷⁸ Član 33, st. 2. i 3.

Sigurna kuća prema svojoj djelatnosti ima tajnu lokaciju radi očuvanja bezbjednosti njenih korisnika i korisnica, objekta i zaposlenog osoblja Sigurne kuće. U sigurnoj kući postoji protokol postupanja za slučaj opasnosti u vanrednim situacijama i mjere bezbjednosti sa preciziranim uputstvima. Sigurna kuća ima ugrađen video nadzor preko kojeg se kontrolišu svi ulazi i izlazi. Dodatnu bezbjednost pruža visoka ograda koja onemogućava prelazak u vanjski prostor Sigurne kuće. U slučaju dolaska žena kod kojih postoji ugrožen stepen bezbjednosti obavještava se nadležna policijska stanica koja provodi pojačanu patrolu. Bitno je da se prilikom dolaska sve žene i djeca na prvom razgovoru upoznaju sa značajem čuvanja tajnosti lokacije Sigurne kuće. Odredbe kojim se štiti bezbjednost i zaštita objekta su integrisane u Ugovor u boravku i Kućni red.

(Pravilnikom za realizaciju sigurne kuće koji je donesen u Republici Srpskoj, propisano je da bezbjednosni kriterijumi koje mora da ispunjava sigurna kuća obuhvataju: a) uspostavljena pravila ulaska u sigurnu kuću i izlaska iz sigurne kuće, b) ugrađen video-nadzor, v) uspostavljena pravila ponašanja za vanredne situacije, g) telefonsku liniju sa zaštićenim brojem, d) 24-časovno prisustvo radnika sigurne kuće i đ) pravila ponašanja i bezbjednosne mjere istaknute na vidljivom mjestu (član 26). U Federaciji BiH, kao što je već napomenuto, kriterijume i standarde za osnivanje, rad i finansiranje sigurnih kuća propisaće federalni ministar rada i socijalne politike, u roku od šest mjeseci od dana stupanja na snagu Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, član 35²⁷⁹).

(Posebno se napominje da odgovor na ovo pitanje, u zavisnosti od lokacije sigurne kuće, može varirati, kako je to u uvodu u analizu ovog člana Konvencije već napomenuto).

Možete li pružiti informaciju o saradnji sa policijom – da li je institucionalizovana ili neformalna (zasnovana na specifičnim protokolima, ili internim formalnim/neformalnim sporazumima)?

Postoji saradnja sa policijom koja, u Banjaluci, nije formalna. Dogovor sa Ministarstvom unutrašnjih poslova RS je sklopljen 2007. godine o pojačanoj pažnji objekta Sigurne kuće kroz pozorno-patrolnu službu tokom 24 časa i hitnog postupanja po pozivu iz Sigurne kuće u slučaju nepredviđenih dolazaka od strane nasilnih i drugih lica. Razmjena informacija o pojedinim slučajevima se koristi za procjenu bezbjedonosne situacije za svaki pojedinačni slučaj kroz redovne sastanke sa policijskim službenicima nadležnim za područje Sigurne kuće.

(Posebno se napominje da odgovor na ovo pitanje, u zavisnosti od lokacije sigurne kuće, može varirati, kako je to u uvodu u analizu ovog člana Konvencije već napomenuto.)

Da li sigurne kuće saraduju sa centrima za socijalnu zaštitu ili nevladinim organizacijama? Molimo vas objasnite vrstu saradnje (formalna, neformalna) itd.

Saradnja sigurne kuće u Banjaluci sa centrima za socijalni rad je neformalna i nije regulisana nikakvim protokolima i sporazumima. U periodu od 2007. do 2012. godine je postajala formalna saradnja između CSR Banja Luka i Fondacije o partnerstvu u Timu za pomoć i podršku žrtvama nasilja u porodici koja je prekinuta na inicijativu CSR. Na ovaj način žene, žrtve nasilja su prepuštene tradicionalnom percipiranju partnerskih odnosa što dovodi do kasnijeg neprijavlivanja nasilja koje će i u budućnosti imati za posljedicu nastavak prenošenja transgeneracijskog nasilja.

Saradnja sa centrima sa socijalni rad je neizostavan dio rada Sigurne kuće. Saradnja za svaki pojedini slučaj počinje dolaskom žrtava u Sigurnu kuću kroz zakonsku obavezu dostavljanja rješenja za provođenje posebne mjere podrške i informacija neophodnih za sticanje uvida u slučaj. Saradnja se održava tokom cijelog boravka u Sigurnoj kući kroz pokretanje procedura koje su preduslov za razvod braka, imovinsko-pravne odnose, regulisanje kontakta sa djecom, povjeravanja djece do razvoda braka, starateljstva i mogućnosti regulisanja jednokratnih ili drugih vidova pomoći. Saradnja često isključuje mišljenje sigurne kuće koje je u potpunosti u suprotnosti sa stavom centara za socijalni rad za očuvanjem porodice po svaku cijenu.

---

²⁷⁹ Do kraja novembra 2013. nisu doneseni.

(Posebno se napominje da odgovor na ovo pitanje, u zavisnosti od lokacije sigurne kuće, može varirati, kako je to u uvodu u analizu ovog člana Konvencije već napomenuto).

Koja je donja dobna granica za žrtve koje mogu biti smještene u sigurnu kuću?

Ne postoji dobna granica za smještaj žrtava nasilja u Sigurnu kuću, s tim da se u Sigurnu kuću u pratnji majki ne mogu smještati punoljetna muška lica, tačnije momci stariji od 18 godina.

(Posebno se napominje da odgovor na ovo pitanje, u zavisnosti od lokacije sigurne kuće, može, a i ne mora varirati, kako je to u uvodu u analizu ovog člana Konvencije već napomenuto).

Da li se dozvoljava boravak maloljetnih osoba?

Boravak maloljetnih osoba u Sigurnoj kući je dozvoljen. Ukoliko se u Sigurnu kuću zbrinjava maloljetna osoba prilikom dolaska u pratnji treba da bude predstavnik organa starateljstva koji će biti imenovan kao privremeni zakonski staratelj za cijeli period boravka. Ukoliko u trenutku zbrinjavanja organ starateljstva ne posjeduje rješenje o provođenju posebne mjere podrške u Sigurnoj kući i rješenje o imenovanju privremenog staratelja iz reda stručnih radnika, isto se dostavlja sigurnoj kući naknadno na adresu u roku od tri dana. Prilikom prvog kontakta predstavnik nadležnog centra za socijalni rad se upoznaje sa preuzimanjem odgovornosti kao zakonskog staratelja za sve buduće akcije i radnje koje se donose u skladu sa njihovom saglasnošću.

(Posebno se napominje da odgovor na ovo pitanje, u zavisnosti od lokacije sigurne kuće, može varirati, kako je to u uvodu u analizu ovog člana Konvencije već napomenuto).

Da li osoblje sigurne kuće pravi individualni sigurnosni plan za žrtvu i, ukoliko je potrebno, djecu žrtve nasilja?

U Protokolu o prijemu žrtava nasilja se upisuje bezbjedonosna procjena za svaki pojedini slučaj. Informacije koje ukazuju na ugroženu bezbjednost žene i djece u sigurnoj kući se dobijaju na osnovu informacija dobijenih od same žrtve nasilja i subjekta zaštite koji je izvršio smještaj u sigurnu kuću. Osoblje sigurne kuće je dužno da obavjesti nadležnu policijsku stanicu o smještaju ukoliko su dobijene informacije da učinalac ima saznanje o trenutnoj lokaciji žrtve, posjeduje oružje ili ukazuje na mogućnost dolaska u sigurnu kuću. U tom slučaju se policijskoj stanici saopštavaju osnovni podaci o žrtvi i učiniocu nasilja, kao i mogućnost ostalih raspoloživih informacija koji se odnose na ugrožavanje bezbjednosti boravka u sigurnoj kući. Tokom ugrožene bezbjednosti korisnica i djece u sigurnoj kući svaki poziv na kapiji se proprati preko kamera na video nadzoru.

(Posebno se napominje da odgovor na ovo pitanje, u zavisnosti od lokacije sigurne kuće, može varirati, kako je to u uvodu u analizu ovog člana Konvencije već napomenuto).

Da li osoblje sigurne kuće prolazi obuku za rad u sigurnoj kući prije zapošljavanja?

Osoblje Sigurne kuće u Banjaluci je prošlo obuku po modelu Autonomnog ženskog centra Beograd²⁸⁰.

(Posebno se napominje da je u svakoj od sugurnih kuća u BiH osoblje prošlo obuku i da je u kontinuitetu nastavlja, ali i da odgovor po čijem modelu je isti obavljan nije isti za sve sigurne kuće).

Na koji način se žrtvama nasilja pruža informacija o dostupnosti sigurne kuće – putem policije, centara za socijalni rad, nevladinih organizacija itd.?

Nastoji se medijskim putem informisati žrtve nasilja o dostupnosti Sigurne kuće²⁸¹.

²⁸⁰ Autonomni ženski centar (AŽC) je ženska nevladina organizacija osnovana 1993. godine. Rad AŽC-a je zasnovan na feminističkim principima i teoriji. Više pogledati na stranici: <http://www.womenngo.org.rs/edukacije/program-nasilje-u-porodici-i-institucionalna-zastita>.

²⁸¹ Posebno je istaknuto u dostavljenim odgovorima da, po mišljenju i iskustvima dosadašnjeg rada sigurnih kuća „niti jedna institucija nema u interesu informisanje žrtava o ovoj mjeri podrške. Čak i na lični zahtjev žrtve nasilja budu odbijene“.

(Posebno se napominje da odgovor na ovo pitanje, u zavisnosti od lokacije sigurne kuće, može varirati, kako je to u uvodu u analizu ovog člana Konvencije već napomenuto).

Da li postoji specijalizovano sklonište za maloljetne žrtve nasilja nad ženama/nasilja u porodici?

Prema dostupnim podacima, u Bosni i Hercegovini postoji jedno specijalizovano sklonište za maloljetne žrtve nasilja. Prema podacima nevladine organizacije koja upravlja skloništem, "Dječija kuća – sigurno mjesto" namijenjena je za djecu žrtve nasilja i eksploatacije. Ovo je prva sigurna kuća namijenjena isključivo za djecu. U sigurnoj kući rade obučeni psiholozi, socijalni radnici i vaspitači, a kapacitet je 14 ležajeva. Smještajem djece žrtava nasilja i eksploatacije u sigurnu kuću, sprovodi se, kako se navodi, zaštitna mjera kako bi se žrtva fizički i psihički zaštila od počinioca nasilja i/ili eksploatora odnosno da se djetetu pruži zaštita života, tjelesnog integriteta i duševnog zdravlja te spriječi daljnje zlostavljanje i zloupotreba. Djeci žrtvama smještenim u Sigurnu kuću je obezbjeđeno 5 obroka u toku dana, te razne kreativne i rekreativne aktivnosti. Djeca se uključuju i u školski sistem, obezbjeđena im je zdravstvena njega i zaštita. Prilikom smještaja djece u sigurnu kuću obezbjeđen im je adekvatan stručni pristup pri prijemu, u toku adaptacionog perioda, kao i u toku individualnog i grupnog rada sa djetetom.

Za svaku žrtvu se u roku od sedam dana izrađuje individualni program tretmana korisnika (terapijski, vaspitno-obrazovni rad, okupaciono angažovanje, kulturno-zabavne aktivnosti, rekreativne aktivnosti i dr.), te se stvaraju uslovi za uspostavljanje ili održavanje kontakta sa porodicom, srodnicima i okolinom. U toku implementacije ovog projekta uspostavljena je saradnja sa Centrom za socijalni rad Banjaluka. Budući da će djeca koja se smještaju biti i iz drugih opština u RS pa i u BiH, ostvariće se partnerstvo i saradnja i sa drugim centrima za socijalni rad. Pored toga, ostvarena je saradnja i sa Ministarstvom za ljudska prava i izbjeglice BiH, te Ministarstvom sigurnosti BiH. U toku svog rada Udruženje je ostvarilo i saradnju sa policijom, Državnom agencijom za istrage i zaštitu, Službom za poslove sa strancima i Tužilaštvom, te će se saradnja sa ovim institucijama svakako nastaviti i na ovom projektu i aktivnostima²⁸².

Na osnovu svega iznesenog, moglo bi se zaključiti da su pravni i politički dokumenti djelomično usklađeni sa članom 23 Konvencije.

Član 24. SOS telefoni

Članice će preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere za uspostavljanje 24-satne besplatne SOS telefonske linije koja pokriva cijelu zemlju, radi davanja savjeta pozivaocima, povjerljivo odnosno čuvajući njihovu anonimnost, u vezi sa svim vidovima nasilja obuhvaćenih ovom konvencijom.

Funkcionisanje SOS telefonske linije za pomoć i podršku žrtvama nasilja nema normativnu osnovu u BiH. Ipak, jedinstveni SOS telefoni za pomoć žrtvama nasilja u porodici funkcionišu na nivou oba entiteta u BiH, te je s te strane ova vrsta podrške pokrivena za područje cijele države. U Republici Srpskoj 2005. godine uspostavljena je jedinstvena SOS telefonska linija 1264 za cijelo područje Republike Srpske, na inicijativu Gender centra RS. SOS telefon 1264 vode nevladine organizacije specijalizovane za pomoć ženama žrtvama rodno zasnovanog nasilja, i to: „Udružene žene“ Banjaluka, „Budućnost“ Modriča, „Lara“ Bijeljina i „Ženski centar“ Trebinje²⁸³. Pristup liniji nije omogućen 24 časa 7 dana nedjeljno, s obzirom na to da je radno vrijeme linije, po pravilu, od 9 do 21 čas radnim danima, te od 17 do 21 čas vikendom. Pozivi na SOS telefon su besplatni. Troškove SOS broja 1264 osigurava Gender Centar RS, dok naknade za rad operaterki osiguravaju nevladine organizacije putem donatorskih sredstava, što se ne može smatrati samoodrživim rješenjem. Operaterke rade u u volonterskom svojstvu, obučene su za pružanje usluga, te obezbjeđuju psihološku podršku i informacije putem SOS linije. Osobama koje traže pomoć pozivanjem SOS telefona povjerljivost je zagarantovana, te iste ne moraju otkriti svoje lične podatke kako bi im pomoć bila pružena. Broj poziva na SOS

²⁸² Preuzeto sa web stranice Udruženja „Nova generacija“ Banja Luka. Dostupno na: <http://goo.gl/VZepLZ>, pristupljeno: 07.10.2013.

²⁸³ Nevladine organizacije su pružale ovu vrstu usluge i prije uvođenja jedinstvenog SOS telefona za nivo RS, putem sopstvenih posebnih telefonskih brojeva, te putem istih i dalje pružaju usluge pomoći žrtvama.

broj 1264 od 2005. godine do kraja 2011. iznosio je 20.262 poziva, od čega je 98% poziva bilo upućeno od žena²⁸⁴.

Za područje Federacije BiH u 2008. godini uspostavljen je jedinstveni SOS telefon 1265 za pomoć i podršku žrtvama nasilja u porodici. Na inicijativu Gender Centra Federacije BiH potpisan je Memorandum o saradnji sa pružaocima SOS telefonske usluge. Usluge pružaju nevladine organizacije „Fondacija lokalne demokratije“ Sarajevo, „Vive Žene“ Tuzla, „Žene sa Une“ Bihać, „Medica“ Zenica i „Žena BiH“ Mostar, te Centar za socijalni rad Jajce (kao lokalna ustanova socijalne zaštite). Usluge putem SOS telefona pružaju operaterke u svojstvu volonterki, koje su završile specijalne edukativne programe za rad sa žrtvama nasilja u porodici. Operaterke obezbjeđuju psihološku podršku i informacije. Osobama koje traže pomoć putem SOS telefona povjerljivost je zagarantovana, te iste nisu u obavezi pružiti svoje lične podatke operaterkama. Troškove kratkog broja 1265 osigurava Gender Centar Federacije BiH, dok naknade za rad operaterki osiguravaju nevladine organizacije, a pozivi prema SOS telefonu su osigurani tokom 24 sata i besplatni su. Od uspostave SOS telefona 1265 (decembar 2008) do kraja 2011. godine putem ovog servisa pruženo je 6.311 usluga (89,6% poziva izvršeno je od strane žena)²⁸⁵.

Takođe, na prostoru BiH i lociran u Gradu Istočnom Sarajevu (RS), a van gore predstavljenih sistema jedinstvenih brojeva pomoći za žrtve nasilja u porodici, operativan je i „SOS telefon 1209“, koji vodi istoimena nevladina organizacija, koja ima volonterske službe za prijem poziva i pomoć 24 časa. Rad ove telefonske linije nije isključivo usmjeren na pomoć žrtvama nasilja u porodici, već i za sve druge vrste emocionalne podrške osobama koje se putem linije obraćaju za pomoć.

Nevladine organizacije evidentiraju informacije o slučajevima nasilja u porodici koji se prijavljuju putem SOS telefona, te su statistički podaci koji se odnose na broj SOS poziva dostupni na nivou entiteta. Nevladine organizacije prikupljaju podatke po jedinstvenoj metodologiji te godišnje i periodične izvještaje dostavljaju nadležnim entitetskim gender centrima²⁸⁶. Pravni osnov za izvještavanje proizilazi iz Memoranduma o saradnji koji regulišu način funkcioniranja SOS linija, potpisanih između NVO-a koji pružaju ovu uslugu i entitetskih gender centara.

Na osnovu svega iznesenog, moglo bi se zaključiti da su domaće prakse djelomično usklađene sa standardom iz člana 24 Konvencije, obzirom na to da domaće SOS linije ne funkcionišu 24 sata dnevno.

Član 25. Podrška za žrtve seksualnog nasilja

Članice će preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere kako bi omogućile otvaranje odgovarajućih, dovoljno velikog broja lako dostupnih kriznih centara za slučajeve silovanja odnosno centara za žrtve seksualnog nasilja koji žrtvama osiguravaju usluge ljekarskog i forenzičkog pregleda, podršku u slučaju traume i savjetovanje.

U Bosni i Hercegovini ne postoje, odnosno, nije bilo moguće pronaći dostupne relevantne informacije o postojanju kriznih centara za žrtve silovanja kao ni kriznih centara za žrtve seksualnog nasilja, na način kako je to članom 25 Konvencije propisano²⁸⁷. Centri za žene koje su preživjele nasilje u porodici su

²⁸⁴ Gender centar RS, *Strategija za prevenciju nasilja u porodici u RS do 2013. godine: izvještaj za 2011. g.*, 2012, str. 7.

²⁸⁵ Vlada Federacije BiH, *Strategija za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici 2013—2017 FBiH*, 2012, str. 36.

²⁸⁶ Gender centar RS, *Strategija za prevenciju nasilja u porodici u RS do 2013. godine: izvještaj za 2011. g.*, 2012, str. 6.

²⁸⁷ Obrazloženje uz član 25. Konvencije: Članice se obavezuju da omoguće otvaranje dostupnih kriznih centara za slučajeve silovanja ili centara za žrtve seksualnog nasilja u dovoljno velikom broju. Važno je naglasiti da je članicama ostavljena alternativa, ali ne i obaveza da otvore oba tipa ovih centara. Krizni centri za slučajeve silovanja mogu postojati u mnogo različitih oblika. Ovi centri obično nude dugoročnu pomoć u vidu savjetovanja uživo, grupe podrške i kontakta sa drugim službama. Takođe podržavaju žrtve kroz sudske postupke omogućavanjem da žene zastupaju žene i drugim vrstama praktične pomoći. S druge strane, centri za žrtve seksualnog nasilja mogu biti specijalizovani za direktnu medicinsku njegu, forenzičku praksu visokog kvaliteta i intervencije u kriznim situacijama. Oni mogu na primjer da budu u okviru bolnice i pružaju ljekarske preglede u slučajevima neposredno nakon seksualnog zlostavljanja i upućuju žrtve u specijalizovane organizacije koje će im pružiti dalje usluge. One takođe mogu biti koncentrisane na neposredno i adekvatno upućivanje žrtava na odgovarajuće specijalizovane organizacije koje bi im pružile neophodnu njegu u skladu sa članom 25. Istraživanja su pokazala da je dobra praksa obavljanje forenzičkih pregleda bez obzira na to da li će slučaj biti prijavljen policiji, kao i uzimanje i čuvanje uzoraka kako bi odluka o tome da li da se prijavi silovanje mogla kasnije da se donese. Zahtjev da se omogući

najrasprostranjeniji u Bosni i Hercegovini i ove usluge pruža najveći broj nevladinih organizacija. Međutim, mnoge nevladine organizacije bave se pružanjem pomoći žrtvama svih oblika nasilja, uključujući silovanje, seksualno nasilje i trgovine ljudima. Ipak, ne bi se moglo zaključiti, u poređenju sa nekim drugim vrstama podrške, kao što su sigurne kuće za žrtve nasilja u porodici, da se radi o kriznim centrima na način kako je Konvencijom propisano.

Na osnovu svega iznesenog, moglo bi se zaključiti da pravni i politički dokumenti nisu usklađeni sa članom 25 Konvencije.

Član 26. Zaštita i podrška za djecu svjedoke

1. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere kako bi osigurale da se prilikom pružanja usluga zaštite i podrške žrtvama vodi računa o pravima i potrebama djece svjedoka svih vidova nasilja obuhvaćenih Konvencijom.

2. Mjere u skladu s ovim članom uključuju psihosocijalno savjetovanje primjereno uzrastu djece svjedoka svih vidova nasilja obuhvaćenih Konvencijom, a dužna pažnja poklanja se najboljem interesu djeteta.

Entitetski zakoni o zaštiti od nasilja u porodici nemaju jednoobrazan pristup povodom propisivanja tretmana koji je djeci zagaranovan u predmetima nasilja u porodici. Zakon o zaštiti od nasilja u porodici RS obezbjeđuje okvir po kojem se djeca smatraju žrtvama nasilja, što je u skladu sa standardom Istanbulske konvencije u ovom pogledu. Naime, zakon predviđa da je dijete “žrtva i ukoliko je bilo prisutno prilikom vršenja nasilja prema drugom članu porodice, iako radnje nasilja nisu preduzete prema njemu”; te da dijete uživa posebnu pomoć i zaštitu²⁸⁸. Posebna pomoć, obuhvata i pravo na psihosocijalnu pomoć, pored prava i na socijalnu i medicinsku zaštitu²⁸⁹. Zakon nalaže da su subjekti zaštite dužni obezbijediti hitno rješavanje predmeta nasilja u porodici, vodeći računa da su interes i dobrobit žrtve, a naročito ako je žrtva dijete, prioritet u tim postupcima²⁹⁰. Konačno, obavezuju se svi subjekti zaštite prilikom utvrđivanja plana pomoći žrtvi i koordinacije aktivnosti u procesu pomoći žrtvi (kao izričite zakonske obaveze za nadležna tijela na lokalnom nivou vlasti), da ako je žrtva dijete, plan pomoći žrtvi sadrži mjere za zaštitu djeteta u skladu sa Porodičnim zakonom i propisima kojima se uređuje zaštita prava djece²⁹¹. S druge strane, zakonski ekvivalent na području Federacije BiH ne sadrži posebne odredbe koje se dotiču prava djece u kontekstu nasilja u porodici, sem opšte konstatacije da se zaštitne mjere neće primjenjivati prema djetetu koje počinu radnje nasilja²⁹².

U pogledu statusa djeteta kao svjedoka u okviru krivičnog postupka, unutar BiH doneseni su zakoni koji razrađuju detalje i principe postupanja sa djecom koja su svjedoci krivičnih djela uopšteno i djecom svjedocima koja su u isto vrijeme i oštećena krivičnim djelom. Obiman zakonodavni okvir u segmentu tretmana i zaštite djece svjedoka na snazi u BiH, u potpunosti je usklađen sa normativima iz Istanbulske konvencije.

Zakoni o krivičnom postupku unutar BiH djetetu daju status privilegovanog svjedoka, u skladu sa kojim dijete može odbiti da svjedoči ili povući svoj iskaz u bilo kojoj fazi postupka (u vezi sa srodničkim odnosom sa optuženim licem)²⁹³. Takođe, ukoliko dijete kao maloljetna osoba nije sposobno shvatiti značaj prava da ne mora svjedočiti, neće se moći saslušati kao svjedok²⁹⁴. U vezi samog saslušanja maloljetne osobe, propisana je obaveza obazrivog postupanja, da saslušanje ne bi štetno uticalo na psihičko stanje

---

osnivanje takvih centara predstavlja obavezu članicama Konvencije da obezbijede dovoljno veliki broj centara, ali takođe i da budu lako dostupni i da usluge sprovode na odgovarajući način. Finalni izvještaj o aktivnostima Radne grupe Savjeta Evrope za borbu protiv nasilja nad ženama uključujući porodično nasilje (EG-TFV (2008)6) preporučuje da jedan takav centar treba da postoji na 200.000 stanovnika, a geografski treba da budu raspoređeni tako da budu pristupačni žrtvama iz ruralnih oblasti podjednako kao i žrtvama iz gradova. Termin „odgovarajući“ treba da obezbijedi da usluge odgovaraju potrebama žrtava.

²⁸⁸ Član 8 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici RS.

²⁸⁹ Id.

²⁹⁰ Član 11 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici RS.

²⁹¹ Član 21 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici RS.

²⁹² Član 3 stav 4. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH.

²⁹³ Član 98 ZKP FBiH, član 148 ZKP RS, član 83 ZKP BD (prečišćeni tekst).

²⁹⁴ Član 147 ZK FBiH, član 96 ZKP RS, član 82 ZKP BD.

maloljetnika/ce, naročito ako je on/ona i oštećen/a krivičnim djelom. Ukoliko je potrebno, saslušanje maloljetnika/ce obaviti će se uz pomoć stručne osobe pedagoške ili psihološke struke²⁹⁵. Propisana je i obaveza snimanja saslušanja svjedoka audio-vizuelnim sredstvima u slučajevima kada se radi o osobama koje nisu navršile šesnaest godina života i koje su oštećene krivičnim djelom²⁹⁶. Konačno, sud može isključiti javnost za cijeli glavni pretres ili jedan njegov dio u okviru sudskog postupka, ako je to, između ostalog, u interesu zaštite maloljetnika ili svjedoka²⁹⁷.

Slijedeći navedene opšte postulate propisane Zakonima o krivičnom postupku, na nivoima Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Brčko Distrikta usvojeni su posebni Zakoni o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, dok se na nivou Federacije BiH, u trenutku pisanja analize, predmetni zakon identične sadržine nalazio u formi zakonskog prijedloga u parlamentarnoj proceduri usvajanja. Ovi zakoni, između ostalog, dodatno utvrđuju pravila postupanja prema djeci žrtvama ili svjedocima u okviru krivičnog postupka, za sve organe, ustanove i institucije na svim nivoima društvene zajednice, kao i druge učesnike/ce uključene u krivične procedure, odnosno sadrže odredbe o krivičnopravnoj zaštiti djece na čiju štetu je izvršeno krivično djelo. Konkretno, propisuje se da u istražnim radnjama u vezi krivičnih djela koja su izvršena na štetu djece i maloljetnika postupaju tužioci i specijalizovana ovlašćena službena lica koja su stekla posebna znanja iz oblasti prava djeteta i krivičnopravne zaštite maloljetnih lica²⁹⁸.

Preduzimanje procesnih radnji vrši se na način da se dužna pažnja poklanja najboljem interesu djeteta, što zakoni formulišu na način da: "posebno obazrivo se odnosi prema djetetu ili maloljetniku na čiju štetu je učinjeno krivično djelo, imajući u vidu njegov uzrast, osobine njegove ličnosti, obrazovanje i prilike u kojima živi, kako bi se izbjegle moguće štetne posljedice na njegov budući život, vaspitanje i razvoj"²⁹⁹. Propisuje se niz detalja u vezi izvođenja dokaza saslušanjem djece svjedoka i preduzimanja drugih procesnih radnji: od propisivanja maksimalnog broja svjedočenja djeteta svjedoka, obaveznog korišćenja tehničkih uređaja za prenos slike i zvuka za saslušanje svjedoka, saslušanja koje se po pravilu obavlja uz pomoć pedagoga, psihologa ili drugog stručnog lica, zabrane suočenja sa osumnjičenim/optuženim ukoliko je svjedok traumatizovan, do prepoznavanja osumnjičenog, odnosno optuženog³⁰⁰.

Dalje, po pitanju zakonske regulative zaštite svjedoka, na nivou države i entiteta doneseni su Zakoni o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka³⁰¹. Ovi zakoni takođe omogućavaju posebnu zaštitu i odgovarajući procesni tretman djece i maloljetnih lica u krivičnom postupku, s obzirom na to da utvrđuju da se dijete i maloljetno lice smatraju ugroženim svjedocima. Prema ugroženim svjedocima preduzimaju se posebne mjere zaštite, koje mogu uključivati sljedeće: osiguranje psihološke, socijalne i stručne pomoći; promjena redoslijeda saslušanja svjedoka; kontrola načina ispitivanja svjedoka od sudije ili predsjednika vijeća postavljanjem pitanja direktno u ime stranaka i branioca; svjedočenje putem tehničkih uređaja za prenos slike i zvuka; udaljšavanje optuženog; ograničenja prava na pregled spisa i dokumentacije optuženom i njegovom braniocu; te dodatne mjere za osiguravanje anonimnosti svjedoka.

U okviru organizacije rada sudova u BiH i sistematizacije radnih mjesta predviđeno je radno mjesto "stručni saradnik za podršku svjedocima" za sve sudove, čime se institucionalizuju kapaciteti za pružanje pomoći žrtavama nasilja u porodici, a posebno djece i maloljetnih lica. Ovo bi trebalo doprinijeti i poboljšanju položaja žrtava u krivičnim postupcima pred sudovima u BiH³⁰².

Po pitanju pristupa djeci uslugama iz domena socijalne i zdravstvene zaštite, važeći entitetski zakoni o zdravstvenoj zaštiti i socijalnoj zaštiti propisuju da djeca imaju pravo na zdravstvenu i socijalnu zaštitu. U pogledu pružanja socijalne zaštite, prema Zakonu o socijalnoj zaštiti RS i dijete i žrtva nasilja su lica koja se

²⁹⁵ Član 100 ZKP FBiH, član 151 ZKP RS, član 86 ZKP BD.

²⁹⁶ Član 104 ZKP FBiH, član 105 ZKP RS, član 90 ZKP BD.

²⁹⁷ Član 250 ZKP FBiH, član 251 ZKP RS, član 235 ZKP BD.

²⁹⁸ Član 185 Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 13/10), član 185 Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Brčko Distrikta BiH ("Službeni glasnik Brčko Distrikta", br. 44/11).

²⁹⁹ Član 186 stav 1. Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku (RS i BD).

³⁰⁰ Član 186, *ibid.*

³⁰¹ Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka BiH ("Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", br. 3/03, 21/03, 61/04, 55/05), Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka FBiH ("Službene novine Federacije BiH", br. 36/03), Zakon o zaštiti svjedoka u krivičnom postupku Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 48/03).

³⁰² Vlada Federacije FBiH, *Strategija za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici 2013—2017 u FBiH*, 2012, str. 29.

nalaze u stanju socijalne potrebe, te imaju status korisnika/ca socijalne zaštite³⁰³. Prema Zakonu o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom FBiH, djeca čiji je razvoj ometen obiteljskim prilikama³⁰⁴ smatraju se korisnicima/ama socijalne zaštite³⁰⁵.

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH u 2013. godini izdalo je "Smjernice za postupanje u slučaju nasilja nad djecom u Bosni i Hercegovini", koje regulišu obavezu prijavljivanja slučajeva nasilja nad djecom, te preduzimanja neophodnih radnji od strane nadležnih organa u konkretnim postupcima, a kako bi se zaštitila prava i interesi djeteta. Sve radnje postupajućih organa trebalo bi da se preduzmu u skladu sa načelom najboljeg interesa djeteta. Smjernice navode da u slučaju pokrenutih krivičnih/prekršajnih postupaka protiv počinioca nasilja nad djetetom, nadležne ustanove socijalne zaštite trebalo bi da razmotre jesu li zaštićena prava i interesi djeteta. Ukoliko roditelji nisu u mogućnosti da zaštite prava i interes djeteta potrebno je imenovati posebnog staratelja za potrebe gore navedenih postupaka³⁰⁶.

Na području BiH, do sada nisu provedene posebne studije koje su se bavile temom pristupa institucija (koje su u obavezi pružiti zaštitu licima u slučajevima nasilja u porodici) u tumačenju "najboljeg interesa djeteta" u kontekstu nasilja nad ženama.

Na osnovu svega iznesenog, moglo bi se zaključiti da su pravni i politički dokumenti usklađeni sa članom 26 Konvencije.

Član 27. Prijavljivanje

Članice će preduzeti neophodne mjere kako bi se ohrabrio svaki svjedok počinjenog krivičnog djela nasilja obuhvaćenog Konvencijom, odnosno ona lica koja imaju opravdane razloge da sumnjaju da je takvo djelo učinjeno odnosno da se mogu očekivati dalja djela nasilja, da to prijavi nadležnim organizacijama odnosno organima.

Na prostoru BiH, zakoni sadrže obavezu prijavljivanja djela nasilja u porodici za sve građane/ke koji/e saznaju da je isto učinjeno, te sa te strane važeće zakonodavstvo unutar BiH u pogledu prijavljivanja nasilja u porodici ide ispred standarda predviđenog Istanbulsom konvencijom – koji jedino govori o preduzimanju mjera da se osobe koje imaju određena saznanja ohrabre na prijavu nasilja. Oba zakona o zaštiti od nasilja u porodici (u FBiH i u RS) propisuju da je dužnost svih građana, a posebno članova/ica porodice, da nakon saznanja da je počinjeno nasilje u porodici ili da postoje osnovi sumnje da je počinjeno, isto prijave policiji³⁰⁷. Zakon o zaštiti od nasilja u porodici FBiH još propisuje da je neprijavljivanje radnji nasilja u porodici prekršaj, osim u slučaju kada nasilje u porodici ne prijavi žrtva nasilja³⁰⁸.

Dalje, Porodični zakon u FBiH propisuje da obavještenje o povredi prava djeteta, a naročito o nasilju, zlostavljanju, spolnim zloupotrebama i zanemarivanju djeteta, dužni su dostaviti ustanovi socijalne zaštite, bez odlaganja, sva fizička lica³⁰⁹. Takođe, propisana je i obaveza dostave obavještenja o nasilničkom ponašanju prema djetetu nadležnoj policijskoj upravi³¹⁰.

Relevantno krivičnoprocesno zakonodavstvo u BiH predviđa da svaki građanin/ka ima pravo prijaviti izvršenje krivičnog djela, te dužnost prijave kada neprijavljivanje krivičnog djela predstavlja krivično djelo.³¹¹ Konačno, "Smjernice za postupanje u slučajevima nasilja nad djecom", u pogledu procesa prijavljivanja, sadrže

³⁰³ Član 17. Zakona o socijalnoj zaštiti RS.

³⁰⁴ "Dijete, čiji je razvoj ometen obiteljskim prilikama je dijete, čiji roditelji zbog nesređenih obiteljskih odnosa, materijalnih ili drugih razloga nisu u mogućnosti da mu osiguraju normalne uvjete za pravilan odgoj, fizički i psihički razvoj.": član 13 stav 4. Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom FBiH.

³⁰⁵ Član 12. Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom FBiH („Službene novine Federacije BiH“, br. 36/99).

³⁰⁶ Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, *Smjernice za postupanje u slučaju nasilja nad djecom u Bosni i Hercegovini*, 2013, str. 36. Smjernice dostupne na: <http://goo.gl/4EN9LA>

³⁰⁷ Član 8 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH; član 12 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici RS.

³⁰⁸ Član 8 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH.

³⁰⁹ Član 150. Porodični zakon FBiH („Službene novine Federacije BiH“, br. 35/05, 41/05).

³¹⁰ Član 380. Porodični zakon FBiH.

³¹¹ Član 229. ZKP FBiH; član 222 ZKP RS; član 214 ZKP BD.

uputsta da se prijave u vezi nasilja nad djecom šalju hitno i to najpodobnijim sredstvom (pismeno ili usmeno, uključujući i razgovor telefonom), te da mogu biti i anonimne, a povodom kojih nadležne institucije su takođe obavezne postupati³¹².

Zakonodavstvo unutar BiH ne predviđa mogućnost sankcionisanja osoba koje su prijavile nasilje u porodici, postupajući u dobroj namjeri. Drugima riječima, ne postoji mogućnost iniciranja krivičnog gonjenja ili podnošenja žalbe protiv lica koje je prijavilo nasilje u porodici.

U skladu sa gore navedenim, pravni akti u BiH propisuju obaveze koje idu ispred zahtjeva standarda iz člana 27 Konvencije.

Član 28. Prijavljivanje stručnjaka

Članice će preduzeti neophodne mjere kako bi osigurale da pravila o povjerljivosti koja međunarodno pravo nalaže određenim stručnjacima ne predstavljaju prepreku da, pod odgovarajućim uslovima, prijave nadležnim organizacijama odnosno organima ukoliko imaju osnovanu sumnju da je učinjeno ozbiljno djelo nasilja obuhvaćeno ovom konvencijom i da se mogu očekivati dalja djela nasilja.

U vezi obaveze prijavljivanja slučajeva nasilja u porodici od strane stručnih lica, odnosno zaposlenika/ca institucija, ustanova i javnih organa vlasti, zakonska regulativa je identična kao i u slučaju obaveze prijavljivanja nasilja u porodici od strane običnih građana, kao što je predstavljeno u prethodnom poglavlju. S te strane, entitetski zakoni o zaštiti od nasilja u porodici propisuju da zaposleni/e u obrazovnim, socijalnim i zdravstvenim ustanovama, te nevladine organizacije koji u obavljanju svoje dužnosti saznaju za učinjene radnje nasilja u porodici dužni su odmah po saznanju prijaviti učinjene radnje nasilja policiji³¹³. Ovo važi i za tužioce i sudije kao posebno određene subjekte zaštite od nasilja u porodici, ali i po dužnostima u vezi prirode posla koji obavljaju. Zakon o zaštiti od nasilja u porodici FBiH predviđa da neprijavljivanje nasilja od strane ovih lica predstavlja radnju prekršaja, koja za sankciju povlači novčano kažnjavanje. Predmetni zakon u RS dalje razrađuje tok postupka prijavljivanja nasilja od strane policije ka centru za socijalni rad i nadležnom tužilaštvu, te mjere koje ovi subjekti zaštite preduzimaju.

Identično kao i u prethodnom članu, Porodični zakon u FBiH obavezuje sve organe i organizacije da su dužni hitno dostaviti ustanovi socijalne zaštite obavještenje o povredi prava djeteta, a naročito o nasilju, zlostavljanju, spolnim zloupotrebama i zanemarivanju djeteta³¹⁴. Konačno, po pitanju zakonske obaveze prijavljivanja krivičnih djela, službene i odgovorne osobe u svim organima vlasti, javnim preduzećima i ustanovama dužne su prijaviti krivična djela o kojima su obaviješteni ili za koja saznaju na koji drugi način. Čak štaviše, službena ili odgovorna osoba u obavezi je da preduzme mjere da bi se sačuvali svi dokazi u vezi sa krivičnim djelom. Takođe, zdravstveni/e radnici/ce, nastavnici/ce, vaspitači/ce, roditelji, staratelji/ce, usvojitelji/ce i druge osobe koje su ovlašćene i dužne da pružaju pomoć maloljetnim osobama, a koji saznaju ili ocijene da postoji sumnja da je maloljetna osoba žrtva seksualnog, fizičkog ili nekog drugog zlostavljanja, dužni su o tome odmah obavijestiti ovlašćenu službenu osobu ili tužioca³¹⁵. S te strane, a u skladu sa krivičnoprocesnim zakonima u BiH, dužnost prijavljivanja nasilja u porodici, zlostavljanja i drugih krivičnih djela nedvojbeno ima prednost nad obavezom čuvanja profesionalne tajne; obavezom koja bi se mogla dovesti u vezu sa pravilima o povjerljivosti određenih informacija sa kojima stručnjaci koji dolaze u dodir sa nasiljem u porodici raspolažu, a koju sadrži standard iz Istanbulske konvencije.

Na osnovu svega iznesenog, moglo bi se zaključiti da su pravni i politički dokumenti usklađeni sa članom 28. Konvencije.

Član 29. Građanske parnice i pravni lijekovi

³¹² Smjernice za postupanje u slučajevima nasilja nad djecom, str. 29.

³¹³ Član 8 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH; član 12 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici RS.

³¹⁴ Član 150. Porodični zakon u FBiH.

³¹⁵ Član 228. ZKP FBiH, član 221 ZKP RS, član 213 ZKP BD

1. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere da osiguraju žrtvama odgovarajuće građanske pravne lijekove protiv učinilaca.

2. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere da osiguraju žrtvama, u skladu s opštim principima međunarodnog prava, adekvatne građanske pravne lijekove protiv državnih organa koji nisu ispunili svoju dužnost i preduzeli neophodne preventivne i zaštitne mjere u okviru svojih nadležnosti.

Zakoni o parničnom postupku Republike Srpske³¹⁶, Federacije BiH³¹⁷ i Brčko Distrikta³¹⁸, propisuju pravila postupka na osnovu kojih sudovi raspravljaju i odlučuju u građanskopravnim sporovima ako posebnim zakonom nije drugačije određeno.

Parnični postupak se pokreće tužbom³¹⁹.

Zakonima o parničnom postupku je propisano da stranka ima pravo da sud odluči o njenim zahtjevima i prijedlozima u razumnom roku, te da je sud dužan da postupak sprovede bez odugovlačenja i sa što manje troškova i da onemogući svaku zloupotrebu prava koja strankama pripadaju u postupku, kao i da se prvostepeni postupak, po pravilu, sastoji od dva ročišta – jednog pripremnog i jednog ročišta za glavnu raspravu. U parničnom postupku sud je u pogledu postojnja krivičnog djela i krivične odgovornosti učinioca vezan za pravosnažnu presudu krivičnog suda kojom se optuženi oglašava krivim.

Pravni sistem Bosne i Hercegovine propisuje pravo žrtvama na potraživanje naknade štete od učinioca nasilja, i to kako u okviru krivičnog, tako i u okviru građanskog postupka. Programi praćenja sudskih postupaka u Bosni i Hercegovini ukazuju da se odluka o imovinskopravnom zahtjevu u predmetima nasilja u porodici rijetko donosi u krivičnom postupku (o čemu je detaljnija analiza ponuđena u analizi člana 30 Konvencije).

Bračni sporovi se u Bosni i Hercegovini rješavaju posebnim parničnim postupcima. U slučaju razvoda ili poništenja braka³²⁰, sud određuje i izdržavanje osobe koja zahtijeva izdržavanje uzimajući u obzir njeno imovno stanje, sposobnost za rad, mogućnost zaposlenja, zdravstveno stanje i druge okolnosti od kojih zavisi ocjena njenih potreba. Imajući u vidu višestruku marginalizaciju žrtava nasilja, ova odredba formalno stvara uslove za ciljan i holistički pristup žrtvi nasilja. U smislu izdržavanja djeteta, organ starateljstva će i bez zahtjeva roditelja za izvršenje odluke o izdržavanju podnijeti sudu prijedlog za izvršenje³²¹ i izricanje mjera osiguranja radi izdržavanja, a radi zaštite interesa djeteta³²². Izbjegavanje davanja izdržavanja za osobu na osnovu izvršne sudske odluke ili izvršne nagodbe je krivično djelo³²³.

U pogledu prikupljanja i podnošenja dokaza, zakoni o parničnom postupku propisuju da je svaka stranka dužna da dokaže činjenice na kojima zasniva svoj zahtjev. Sud će slobodnom ocjenom dokaza utvrditi činjenice na osnovu kojih će donijeti odluku³²⁴. Sud može, na prijedlog stranke, odrediti izvođenje dokaza vještačenjem kad je radi utvrđivanja ili razjašnjavanja određene činjenice potrebno stručno znanje kojim sud ne raspolaže³²⁵ a vještak ima pravo na naknadu putnih troškova, troškova za ishranu i prenoćište i troškova vještačenja, kao i pravo na razumnu nagradu za izvršeno vještačenje³²⁶.

Troškovi postupka

³¹⁶ Zakon o parničnom postupku Republike Srpske ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 58/03, 85/03, 74/05, 63/07, 49/09 i 61/13).

³¹⁷ Zakon o parničnom postupku Federacije BiH ("Službene novine Federacije BiH", br. 53/03, 73/05 i 19/06).

³¹⁸ Zakon o parničnom postupku Brčko Distrikta ("Službeni glasnik Brčko distrikta BiH", br. 8/09 i 52/10).

³¹⁹ Član 53 ZPP Republike Srpske, član 151 ZPP Brčko Distrikta, član 53 ZPP Federacije BiH.

³²⁰ Parnični postupak za poništenje i razvod braka (bračni spor) pokreće se tužbom, član 52. Porodičnog zakona Republike Srpske, ili zahtjevom za sporazumni razvod braka, član 42 Porodičnog zakona Federacije BiH (vidi član 44—78. Porodičnog zakona Republike Srpske i član 32—52. Porodičnog zakona Federacije BiH).

³²¹ Član 239 Porodičnog zakona Federacije BiH i član 256 Porodičnog zakona Republike Srpske.

³²² Član 266 Porodičnog zakona Republike Srpske, član 373 Porodičnog zakona Federacije BiH.

³²³ Član 223 Krivičnog zakona Federacije BiH, član 210 Krivičnog zakona Republike Srpske, član 219 Krivičnog zakona Brčko Distrikta.

³²⁴ Član 123 ZPP RS, član 236 ZPP BD, član 123 ZPP FBiH.

³²⁵ Član 147 ZPP RS, član 260 ZPP BD, član 147 ZPP FBiH.

³²⁶ Član 160 ZPP RS, član 273 ZPP BD, član 160 ZPP FBiH.

Članovima 383—399. Zakona o parničnom postupku Republike Srpske, članovima 117—131. Zakona o parničnom postupku Brčko Distrikta BiH i članovima 383—399. Zakona o parničnom postupku Federacije BiH propisuje se način snošenja troškova parničnog postupka. Svaka stranka prethodno sama snosi troškove koje je prouzrokovala svojim radnjama. Kad stranka predloži izvođenje dokaza, dužna je da po nalogu suda unaprijed položi iznos potreban za podmirenje troškova koji će nastati povodom izvođenja dokaza. Kad izvođenje dokaza predlože obe stranke, sud će odrediti da iznos potreban za podmirenje troškova polože na jednake dijelove. Sud će odustati od izvođenja dokaza ako iznos potreban za podmirenje troškova ne bude položen u roku koji sud odredi. Stranka koja u cjelini izgubi parnicu dužna je da protivnoj stranci nadoknadi troškove.

Oslobođanje od plaćanja troškova parničnog postupka propisano je članovima 400—405. ZPP RS, članovima 133—138. ZPP BD, članovima 400—405. ZPP FBiH. Sud će osloboditi od plaćanja troškova postupka stranku koja prema svom opštem imovnom stanju nije u mogućnosti da snosi ove troškove bez štete po nužno izdržavanje svoje i svoje porodice. Oslobođenje od plaćanja troškova postupka obuhvata oslobođenje od plaćanja taksa i oslobođenje od polaganja predujma za troškove svjedoka, vještaka, uviđaja, prevođenja i sudskih oglasa. Sud može osloboditi stranke od plaćanja svih troškova ili jednog dijela troškova postupka.

Pravni lijekovi i razlozi za ulaganje pravnih lijekova

Zakoni o parničnom postupku propisuju mogućnost ulaganja redovnih i vanrednih pravnih lijekova. Redovni pravni lijek je žalba (protiv presude i protiv rješenja), a vanredni pravni lijekovi su revizija i ponavljanje postupka. Zakoni propisuju postupak odlučivanja po pravnim lijekovima i odluke suda po istima.

Protiv presude donijete u prvom stepenu stranke mogu izjaviti žalbu u roku od 30 dana od dana donošenja presude, odnosno, ako se presuda dostavlja u skladu sa odredbama ovog zakona o dostavljanju, 30 dana nakon dostavljanja prepisa presude, ako u ovom zakonu nije određen drugi rok. Blagovremeno izjavljena žalba sprečava da presuda postane pravosnažna u dijelu koji se pobija žalbom. O žalbi protiv presude odlučuje drugostepeni sud³²⁷. Presuda se može pobijati: 1) zbog povrede odredaba parničnog postupka; 2) zbog pogrešno ili nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja; 3) zbog pogrešne primjene materijalnog prava. Presuda na osnovu priznanja i presuda na osnovu odricanja mogu se pobijati zbog povrede odredaba parničnog postupka ili zbog toga što je izjava o priznanju, odnosno o odricanju data u zabludi ili pod uticajem prinude ili prevare, u kom slučaju stranka može u žalbi iznijeti nove činjenice i predložiti izvođenje novih dokaza koji se tiču tih mana volje³²⁸.

Stranke mogu izjaviti reviziju protiv pravosnažne presude donesene u drugom stepenu u roku od 30 dana od dana dostavljanja prepisa presude. Revizija nije dozvoljena ako vrijednost pobijanog dijela pravosnažne presude ne prelazi 30.000 konvertibilnih maraka. Izuzetno, nadležni sud može dozvoliti reviziju u svim predmetima, ako ocijeni da bi odlučivanje po reviziji bilo od značaja za primjenu prava u drugim slučajevima³²⁹. Revizija se može izjaviti: 1) zbog povrede odredaba parničnog postupka koja je učinjena u postupku pred drugostepenim sudom; 2) zbog pogrešne primjene materijalnog prava; 3) zbog prekoračenja tužbenog zahtjeva ako je ta povreda učinjena u postupku pred drugostepenim sudom. Revizija se ne može izjaviti zbog pogrešno ili nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja³³⁰. Revizijski sud ispituje pobijanu presudu samo u onom dijelu u kome se ona pobija revizijom, u granicama razloga navedenih u reviziji, pazeći po službenoj dužnosti na primjenu materijalnog prava³³¹. Stranke mogu u reviziji iznositi nove činjenice i predlagati nove dokaze samo ako se oni odnose na povrede odredaba parničnog postupka koje su učinjene u postupku pred drugostepenim sudom³³².

³²⁷ Član 203 ZPP RS, vidi i član 312 ZPP BD, član 203 ZPP FBiH.

³²⁸ Član 208 ZPP RS (vidi i član 317 ZPP BD, član 208 ZPP FBiH).

³²⁹ Član 237 ZPP RS (vidi i član 346 ZPP BD, član 237 ZPP FBiH).

³³⁰ Član 240 ZPP RS, član 349 ZPP BD, član 240 ZPP FBiH.

³³¹ Član 241 ZPP RS, član 350 ZPP BD, član 241 ZPP FBiH.

³³² Član 242 ZPP RS (vidi i član 351 ZPP BD, član 242 ZPP FBiH).

Postupak koji je odlukom suda pravosnažno završen može se po prijedlogu stranke ponoviti: 1) ako je pri donošenju odluke učestvovao sudija, koji je po zakonu morao biti isključen ili izuzet; 2) ako kojoj stranci nezakonitim postupanjem nije bila data mogućnost da raspravlja pred sudom; 3) ako je u postupku kao tužilac ili tuženi učestvovalo lice koje ne može biti stranka u postupku, ili ako stranku koja je pravno lice nije zastupalo ovlašćeno lice, ili ako parnično nesposobnu stranku nije zastupao zakonski zastupnik, ili ako zakonski zastupnik, odnosno punomoćnik stranke nije imao potrebno ovlašćenje za vođenje parnice ili za pojedine radnje u postupku, ukoliko vođenje parnice, odnosno vršenje pojedinih radnji u postupku nije bilo naknadno odobreno; 4) ako se odluka suda zasniva na lažnom iskazu svjedoka ili vještaka ili na ispravi koja je falsifikovana ili u kojoj je ovjerena neistinita sadržina; 5) ako je do odluke suda došlo usljed krivičnog djela sudije, zakonskog zastupnika ili punomoćnika stranke, protivne stranke ili kog trećeg lica; 6) ako stranka stekne mogućnost da upotrijebi pravosnažnu odluku suda koja je ranije među istim strankama donesena po istom zahtjevu; 7) ako se odluka suda zasniva na drugoj odluci suda ili na odluci nekog drugog organa, a ta odluka bude pravosnažno preinačena, ukinuta, odnosno poništena; 8) ako je naknadno pred nadležnim organom na drugačiji način pravosnažno, odnosno konačno riješeno prethodno pitanje na kome je sudska odluka zasnovana; 9) ako stranka sazna za nove činjenice ili nađe ili stekne mogućnost da upotrijebi nove dokaze na osnovu kojih je za stranku mogla biti donijeta povoljnija odluka da su te činjenice ili dokazi bili upotrijebljeni u ranijem postupku³³³. Iz razloga navedenih u t. 1 do 3 ne može se zahtijevati ponavljanje postupka ako je taj razlog bio bez uspjeha iznijet u ranijem postupku. Zbog okolnosti navedenih u t. 1, 6, 7, 8 i 9, ponavljanje postupka može se dozvoliti samo ako stranka bez svoje krivice nije mogla te okolnosti da iznese prije nego što je raniji postupak završen pravosnažnom sudskom odlukom³³⁴.

Zakonima je posebno propisano da, kad Evropski sud za ljudska prava utvrdi povredu kojeg ljudskog prava ili osnovnih sloboda zagwarantovanih Konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i dodatnih Protokola uz tu Konvenciju koju je Bosna i Hercegovina ratifikovala, stranka može, u roku od 30 dana (u Republici Srpskoj 90 dana) od konačnosti presude Evropskog suda za ljudska prava, podnijeti zahtjev Osnovnom sudu za izmjenu odluke kojom je to pravo ili osnovna sloboda povrijeđeno, te da je sud dužan poštovati pravno stanovište izraženo u konačnoj presudi Evropskog suda za ljudska prava kojom je utvrđena povreda osnovnog ljudskog prava i slobode³³⁵.

Poseban postupak za zaštitu od diskriminacije

Zakon o zabrani diskriminacije³³⁶ propisuje da svako lice ili grupa lica koja smatra da je diskriminisana može tražiti zaštitu svojih prava putem postojećih sudskih i upravnih postupaka, odnosno, da su ovlašćena podnijeti tužbu za zaštitu od diskriminacije³³⁷. Postupak za ostvarivanje pravne zaštite se pokreće tužbom. Teret dokazivanja u slučajevima diskriminacije je na tuženoj strani³³⁸. Prema dostupnim relevantnim istraživanjima, iako je prema Zakonu teret dokazivanja na počinitelju diskriminacije, uočeno je da osobe koje su žrtve diskriminacije u postupku dokazivanja moraju navesti dovoljno činjenica koje će diskriminaciju učiniti vjerovatnom kako bi onda teret dokazivanja prešao na tuženog, koji mora dokazati da nije počinio diskriminaciju³³⁹ kao i da će u slučajevima, između ostalog, seksualnog uznemiravanja koje ovaj zakon prepoznaje kao oblik diskriminacije, žrtvama diskriminacije biti naročito teško predočiti dovoljno uvjerljivih činjenica da je diskriminacija zaista počinjena, jer se u ovakvim slučajevima često radi o djelima koja se događaju bez prisustva svjedoka i najčešće nisu dokumentovana³⁴⁰.

Pravni lijekovi u slučaju da institucije propuste da preduzmu nužne preventivne i/ili zaštitne mjere u okviru svojih nadležnosti

³³³ Član 255 ZPP RS (vidi i član 363 ZPP BD, član 255 ZPP FBiH).

³³⁴ Član 256 ZPP RS (vidi i član 363 ZPP BD, član 256 ZPP FBiH).

³³⁵ Član 364 ZPP BD (vidi i član 264a ZPP RS).

³³⁶ Zakon o zabrani diskriminacije ("Službeni list Bosne i Hercegovine", br. 59/09).

³³⁷ Član 11.

³³⁸ Član 15.

³³⁹ Kako se zaštititi od diskriminacije? Primjena Zakona o zabrani diskriminacije u Bosni i Hercegovini, Prava za sve, Sarajevo, 2010, str. 20. Dostupno na: <http://goo.gl/Sdy1Hx>

³⁴⁰ Isto, str. 21.

U analizi člana 5 Konvencije (obaveze država i dužna pažnja), Procedure za osiguranje postupanja u skladu sa standardom dužne pažnje, detaljno je analiziran postupak u slučajevima propuštanja preduzimanja nužnih preventivnih i/ili zaštitnih mjera od strane službenih lica.

Na osnovu svega iznesenog, moglo bi se zaključiti da su pravni i politički dokumenti usklađeni sa članom 29 Konvencije.

Član 30. Naknada

- 1. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere kako bi omogućile žrtvama pravo na naknadu od učinilaca za svako krivično djelo iz ove konvencije.*
- 2. Odgovarajuća državna naknada biće dodijeljena onima koji su zadobili ozbiljne tjelesne povrede odnosno onima kojima je narušeno zdravlje, ako šteta nije pokrivena iz drugih izvora kao što je učinilac, osiguranje odnosno državno zdravstveno i socijalno davanje. To neće spriječiti članice da zahtijevaju vraćanje naknade od učinioca, dokle god se vodi računa o sigurnosti žrtve.*
- 3. Mjere preduzete u skladu sa stavom 2. osiguraće dodjelu naknade u razumnom vremenskom roku.*

Pravo na naknadu štete od učinioca nasilja

Žrtve krivičnih djela imaju pravo podnijeti imovinskopравни zahtjev u vezi sa štetom koju su pretrpjele. U krivičnoprocenom sistemu BiH institut imovinsko-pravnog zahtjeva je pridruženi (ili adhezioni) postupak krivičnog postupka. Položaj i prava oštećene žrtve u krivičnom postupku propisan je Zakonima o krivičnom postupku³⁴¹.

Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske propisuje, između ostalog, predmet, način podnošenja, postupak za ostvarivanje, odustajanje od prijedloga za ostvarivanje imovinskopavnog zahtjeva u krivičnom postupku, obaveze tužioca i suda u vezi sa utvrđivanjem činjenica, odlučivanje o imovinskopavnog zahtjevu:

Predmet imovinskopavnog zahtjeva

Član 103

- (1) Imovinskopравни zahtjev koji je nastao usljed izvršenja krivičnog djela raspraviće se na prijedlog ovlašćenih lica u krivičnom postupku ako se time ne bi znatno odugovlačio ovaj postupak.
- (2) Imovinskopравни zahtjev može se odnositi na naknadu štete, povrat stvari ili poništavanje određenog pravnog posla.

Podnošenje prijedloga za ostvarivanje imovinskopavnog zahtjeva

Član 104

- (1) Prijedlog za ostvarivanje imovinskopavnog zahtjeva u krivičnom postupku može podnijeti lice koje je ovlašćeno da takav zahtjev ostvaruje u parničnom postupku.
- (2) Ako je usljed krivičnog djela oštećena imovina Republike Srpske, organ ovlašćen zakonom da se brine o zaštiti te imovine može u krivičnom postupku učestvovati u skladu sa ovlašćenjima koja ima na osnovu tog zakona.

Postupak za ostvarivanje imovinskopavnog zahtjeva

Član 105

---

³⁴¹ Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, br. 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09, 72/13), Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 53/12 i 61/13), Zakon o krivičnom postupku Federacije BiH („Službene novine Federacije BiH“, br. 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 09/09, 12/10 i 8/13) i Zakon o krivičnom postupku Brčko distrikta („Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH“, br. 44/10 prečišćeni tekst i 9/13).

(1) Prijedlog za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva u krivičnom postupku podnosi se tužiocu, odnosno sudu.

(2) Prijedlog se može podnijeti najkasnije do završetka glavnog pretresa, odnosno pretresa za izricanje sankcije pred sudom.

(3) Lice ovlašćeno za podnošenje prijedloga dužno je da određeno označi svoj zahtjev i da podnese dokaze.

(4) Ako ovlašćeno lice nije podnijelo prijedlog za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva u krivičnom postupku do potvrđivanja optužnice, biće obaviješteno da taj prijedlog može podnijeti do završetka pretresa, odnosno pretresa za izricanje sankcije.

(5) Ako su usljed krivičnog djela oštećena sredstva Republike Srpske, a prijedlog nije stavljen, sud će o tome obavijestiti organ iz člana 104 stav 2. ovog zakona.

(6) Ako ovlašćeno lice ne postavi imovinskopravni zahtjev do završetka glavnog pretresa ili ako predloži upućivanje na parnični postupak, a podaci krivičnog postupka pružaju pouzdan osnov za potpuno ili djelimično rješenje imovinskopravnog zahtjeva, sud će u osuđujućoj presudi odlučiti da se optuženom izrekne mjera oduzimanja imovinske koristi.

Odustajanje od prijedloga

Član 106

(1) Oštećeno lice može do završetka pretresa, odnosno pretresa za izricanje sankcije odustati od prijedloga za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva u krivičnom postupku i ostvarivati ga u parničnom postupku. U slučaju odustajanja od prijedloga, takav prijedlog se ne može ponovo podnijeti, osim ako ovim zakonom nije drugačije određeno.

(2) Ako je imovinskopravni zahtjev poslije stavljenog prijedloga, a prije završetka pretresa za određivanje sankcije prešao na drugo lice po pravilima imovinskog prava, pozvaće se to lice da se izjasni da li ostaje kod prijedloga. Ako se uredno pozvani ne odazove, smatra se da je odustao od prijedloga.

Obaveze tužioca i suda u vezi sa utvrđivanjem činjenica

Član 107

(1) Tužilac je dužan da prikupi dokaze o imovinskopravnom zahtjevu u vezi sa krivičnim djelom.

(2) Tužilac, odnosno sud će ispitati osumnjičenog, odnosno optuženog o činjenicama u vezi sa prijedlogom ovlašćenog lica.

Odlučivanje o imovinskopravnom zahtjevu

Član 108

(1) O imovinskopravnom zahtjevu odlučuje sud.

(2) Sud može predložiti oštećenom i optuženom, odnosno braniocu sprovođenje postupka medijacije posredstvom medijatora u skladu sa zakonom, ako ocijeni da je imovinskopravni zahtjev takav da je svrsishodno da ga uputi na medijaciju. Prijedlog za upućivanje na medijaciju mogu dati i oštećeni i optuženi, odnosno branilac i to do završetka glavnog pretresa.

(3) U presudi kojom optuženog proglašava krivim, sud može oštećenom dosuditi imovinskopravni zahtjev u cijelosti ili mu može dosuditi imovinskopravni zahtjev djelimično, a za ostatak ga uputiti na parnični postupak. Ako podaci krivičnog postupka ne pružaju pouzdan osnov ni za potpunu ni za djelimičnu presudu, sud će oštećenog uputiti da imovinskopravni zahtjev u cijelosti može da ostvaruje u parničnom postupku.

(4) Kad sud donese presudu kojom se optuženi oslobađa optužbe ili kojom se optužba odbija ili kada rješenjem obustavi krivični postupak, uputiće oštećenog da imovinskopravni zahtjev može ostvarivati u parničnom postupku.

Gotovo identične su i odredbe Zakona o krivičnom postupku Federacije BiH (vidi čl. 207—212), Brčko Distrikta (vidi čl. 193—198), i BiH (vidi čl. 193—198). Prema tome, pravni sistem Bosne i Hercegovine propisuje pravo žrtvama na potraživanje naknade od učinioca nasilja, i to kako u okviru krivičnog, tako i u

okviru građanskog postupka. Međutim, programi praćenja sudskih postupaka³⁴² ukazuju da se odluka o imovinskopravnom zahtjevu u predmetima nasilja u porodici rijetko donosi u krivičnom postupku. Pored toga, čini se da žrtve često ne podnose imovinskopravni zahtjev, niti u parničnom postupku³⁴³.

U pogledu prava na naknadu štete, primjenjuje Zakon o obligacionim odnosima³⁴⁴. U članu 155 ovaj zakon propisuje pravo na naknadu štete koja se može ispoljavati kao materijalna (umanjenje sredstava ili nečije imovine ili sprečavanje njihovog povećanja) i kao nematerijalna (nanošenje drugom fizičkog ili psihičkog bola i straha). Oštećenom se novčana naknada na ime nematerijalne štete može dosuditi samo kad se povreda manifestovala u jednom od navedenih vidova te štete, pod uslovom da jačina i trajanje bolova i straha i druge okolnosti to opravdavaju, da bi se kod oštećenog uspostavila narušena psihička ravnoteža³⁴⁵. To znači da pravno priznata može biti nematerijalna šteta samo u određenim vidovima i to ako su duševni bolovi bili naročito intenziteta.

U pogledu izvršenja pravosnažnih sudskih odluka (donesenih u krivičnom ili parničnom postupku) kojima je žrtvama krivičnih djela dosuđen imovinsko pravni zahtjev, primjenjuju se procedure izvršenja propisane Zakonima o izvršnom postupku i to Zakonom o izvršnom postupku pred sudom BiH³⁴⁶, Zakonom o izvršnom postupku Republike Srpske³⁴⁷, Zakonom o izvršnom postupku Federacije BiH³⁴⁸ i Zakonom o izvršnom postupku Brčko Distrikta BiH³⁴⁹. Ovim zakonima uređuje se postupak po kojem nadležni sudovi sprovode prinudno izvršenje potraživanja na osnovu izvršnih (i vjerodostojnih) isprava te postupak obezbjeđenja potraživanja, ako posebnim zakonom neko pitanje nije drugačije uređeno. Odluka suda, kojom je naloženo ispunjenje potraživanja na neko davanje ili činjenje, izvršna je ako je postala pravosnažna i ako je protekao rok za dobrovoljno ispunjenje. Rok za dobrovoljno ispunjenje teče od dana dostavljanja odluke dužniku ako zakonom nije drugačije određeno.

Izvršni postupak pokreće se prijedlogom povjerioca, a postupak obezbjeđenja prijedlogom predlagača obezbjeđenja. Sredstva izvršenja i obezbjeđenja su izvršne radnje, odnosno radnje obezbjeđenja ili sistem takvih radnji kojima se po zakonu potraživanje prinudno ostvaruje ili obezbjeđuje. Predmet izvršenja i obezbjeđenja su stvari i prava na kojima se po zakonu može provesti izvršenje radi ostvarenja potraživanja ili njegovog obezbjeđenja. U izvršnom postupku i postupku obezbjeđenja sud je dužan postupati hitno³⁵⁰. Sud je po pravilu dužan da o prijedlogu za izvršenje odluči u roku od osam dana, a o prigovoru u roku od 15 dana od dana ispunjavanja uslova da se o prigovoru odluči³⁵¹. Prijedlog za izvršenje mora sadržavati zahtjev za izvršenje u kome će biti naznačena izvršna isprava na osnovu koje se traži izvršenje, povjerilac i dužnik, potraživanje čije se ostvarenje traži, sredstvo i predmet izvršenja i drugi podaci koji su potrebni za provođenje izvršenja. Prijedlog za izvršenje na osnovu vjerodostojne isprave mora sadržavati: zahtjev da sud naloži dužniku da u roku od osam dana namiri potraživanje zajedno s odmjerenim troškovima i izvršni zahtjev. Povjerilac može zahtijevati da sud prije donošenja rješenja o izvršenju pribavi podatke o imovini dužnika od pravnih lica te fondova i upravnih i drugih organa, koji raspolažu takvim podacima, i na osnovu tih podataka dopuni prijedlog za izvršenje. Ova pravna lica i organi dužni su, u roku od osam dana od dana prijema zahtjeva suda, postupiti po zahtjevu, pod prijetnjom primjene sankcija prema odgovornim licima u pravnom licu, fondu ili drugom organu. Nepostupanje po zahtjevu ne može se pravdati pozivom na službenu ili poslovnu tajnu, i ne smije se o traženju i davanju podataka izvijestiti dužnik.

³⁴² OSCE, Krivična odgovornost i sankcioniranje počinitelaca nasilja u porodici, Analiza i preporuke o krivičnopравnim sankcijama u predmetima nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini, 2011.

³⁴³ Isto, str. 59.

³⁴⁴ Zakon o obligacionim odnosima („Službeni list SFRJ“, br. 29/78, 39/85, 45/89 i 57/89 i „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 17/93, 3/96, 39/03 i 74/04).

³⁴⁵ Član 200 stav 1.

³⁴⁶ Zakon o izvršnom postupku pred sudom BiH („Službeni glasnik BiH“, br. 18/03).

³⁴⁷ Zakon o izvršnom postupku Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 59/03, 85/03, 64/05, 118/07, 29/10 i 57/12).

³⁴⁸ Zakon o izvršnom postupku Federacije BiH („Službene novine Federacije BiH“, br. 32/03 i 33/06).

³⁴⁹ Zakon o izvršnom postupku Brčko Distrikta BiH („Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH“, br. 50/11, prečišćeni tekst).

³⁵⁰ Npr. član 13 Zakona o izvršnom postupku BiH, član 15 Zakona o izvršnom postupku Federacije BiH, član 15 Zakona o izvršnom postupku Republike Srpske.

³⁵¹ Član 6 Zakona o izvršnom postupku Brčko Distrikta – U postupku ovrhe i osiguranja sud je dužan postupati žurno. Sud je dužan predmete uzimati u rad redom kako ih je primio, izuzev ako priroda tražbine ili posebne okolnosti zahtijevaju da se postupi drugačije.

U rješenju o izvršenju treba da budu naznačeni izvršna, odnosno vjerodostojna isprava na osnovu koje se izvršenje određuje, povjerilac i dužnik, potraživanje koje se ostvaruje, sredstvo i predmet izvršenja i drugi podaci potrebni za provođenje izvršenja. Rješenjem o izvršenju na osnovu vjerodostojne isprave Sud će: 1. naložiti dužniku da u roku od osam dana od dostave rješenja, namiri potraživanje zajedno s odmjerenim troškovima i odrediti izvršenje radi ostvarenja tih potraživanja. Rješenje o izvršenju ne mora biti obrazloženo i može se izdati otiskivanjem štambilja na prijedlogu za izvršenje. Rješenje o izvršenju mora sadržavati uputstvo o pravnom lijeku. Izvršenje se provodi u granicama određenim u rješenju o izvršenju. Izvršenje se provodi radnim danom, i to danju. Sud može odrediti da se izvršenje provede i neradnim danom ili noću, ako za to postoji opravdan razlog. Izvršenje radi naplate novčanog potraživanja ne može se provesti na stvarima i pravima koja su nužna za zadovoljenje osnovnih životnih potreba dužnika i lica koje je on po zakonu dužan izdržavati ili za obavljanje samostalne djelatnosti koja je dužnikov glavni izvor sredstava za život.

Evropska konvencija o naknadi štete žrtvama krivičnih djela sa elementima nasilja

Bosna i Hercegovina je ratifikovala Evropsku konvenciju o naknadi štete žrtvama krivičnih djela sa elementima nasilja 25.04.2005, a na snagu je stupila 01.08.2005³⁵². Konvencijom je propisano da će država dati doprinos radi naknade štete kada ona nije u potpunosti raspoloživa iz drugih izvora onima koji su pretrpjeli teške tjelesne povrede ili narušavanje zdravlja kao direktnu posljedicu djela nasilja počinjenog s namjerom i izdržanim članovima porodice osobe koja je umrla od posljedica takvog krivičnog dela. Štete se u tim slučajevima nadoknađuju i kada se učinilac ne može krivično progoniti ili kazniti. Zavisno od slučaja, naknada štete obuhvata bar izgublenu zaradu, troškove liječenja, bolničke troškove (pogrebne troškove), a u odnosu na izdržavane članove porodice, gubitak izdržavanja. U nacionalnim zakonodavstvima može se utvrditi gornja granica iznad koje, kao i najniža granica ispod koje se ta šteta neće nadoknađivati.

Državni fond za naknadu štete žrtvama krivičnih djela sa elementima nasilja, uključujući i žrtve nasilja nad ženama

U Bosni i Hercegovini ne postoji poseban Fond za naknadu štete žrtvama krivičnih djela sa elementima nasilja, niti Fond za naknadu štete žrtvama nasilja nad ženama. Inicijativa za uspostavljanje ovog Fonda, ali i donošenja posebnog Zakona o pravu žrtava krivičnih djela sa elementima nasilja, pokrenuta je od strane nevladinih organizacija članica mreže „Ring“³⁵³ na Konferenciji održanoj u Sarajevu 23—25. septembra 2013.

Rok za donošenje odluka o naknadi štete

U zavisnosti od vrste postupka u okviru kojeg sud odlučuje o naknadi štete, zavisi i odgovor na ovo pitanje. U slučaju da žrtva krivičnog djela istakne imovinsko-pravni zahtjev u krivičnom postupku, zakoni o krivičnom postupku propisuju da Sud ne mora donositi odluku o ovom zahtjevu u krivičnom postupku ako bi se time „znatno odugovlačio postupak“³⁵⁴.

U parničnom postupku sud je dužan provesti postupak bez odugovlačenja i sa što manje troškova, te onemogućiti svaku zloupotrebu prava koja strankama pripadaju u postupku³⁵⁵.

U izvršnom postupku i postupku obezbjeđenja sud je dužan postupati hitno³⁵⁶.

Rezerva na član 30 Konvencije

Bosna i Hercegovina nije uložila rezervu ni na jedan član Konvencije, uključujući i član 30.

³⁵² Vidi status na: Chart of signatures and ratifications. Dostupno na: <http://goo.gl/W4YTB3>, pristupljeno 28.09.2013.

³⁵³ Više o mreži nevladinih organizacija za borbu protiv trgovine ljudima u BiH pogledati na: www.ring.ba.

³⁵⁴ Član 207, stav 1. ZKP FBiH, član 103, stav 1. ZKP RS i član 193, stav 1. ZKP BDBiH.

³⁵⁵ Član 10 ZPP FBiH, član 10 ZPP RS; član 10 ZPP BD.

³⁵⁶ Npr. član 13 Zakona o izvršnom postupku BiH, član 15 Zakona o izvršnom postupku FBiH i član 15 Zakona o izvršnom postupku RS – Sud je po pravilu dužan da o prijedlogu za izvršenje odluči u roku od osam dana, a o prigovoru u roku od 15 dana od dana ispunjavanja uvjeta da se o prigovoru odluči, član 6 Zakona o izvršnom postupku BD – U postupku ovrhe i osiguranja sud je dužan postupati žurno, Sud je dužan predmete uzimati u rad redom kako ih je primio, izuzev ako priroda tražbine ili posebne okolnosti zahtijevaju da se postupi drugačije.

Na osnovu svega iznesenog, moglo bi se zaključiti da su pravni i politički dokumenti djelimično usklađeni sa članom 30 Konvencije.

Član 31. Starateljstvo, pravo na posjetu i sigurnost

1. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere kako bi osigurale da, prilikom dodjele starateljstva i prava na posjetu djece, slučajevi nasilja obuhvaćeni ovom konvencijom budu uzeti u obzir.
2. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere kako bi osigurale da ostvarivanje svakog prava na posjetu odnosno starateljstvo ne ugrozi prava i sigurnost žrtve odnosno djece.

Uzimanje u obzir incidenata nasilja kojima su djeca mogla prisustvovati ili kojima su mogla biti pogođena u postupku donošenja odluke o privremenom ili stalnom starateljstvu i pravima na posjete

Porodičnim zakonima Republike Srpske, Federacije BiH i Brčko Distrikta³⁵⁷ uređuju se postupci dodjele starateljstva.

Odluku s kojim roditeljom će dijete živjeti donosi sud³⁵⁸, odnosno, u slučaju razvoda braka i poništenja braka, roditeljsko pravo vrši onaj roditelj kome je dijete povjereno na zaštitu i vaspitanje³⁵⁹. Roditelj s kojim dijete ne živi u porodičnoj zajednici ima pravo i dužnost održavanja ličnih odnosa sa svojim djetetom³⁶⁰, odnosno dijete, ako ne živi sa oba ili sa jednim roditeljem, ima pravo da redovno održava lične odnose i neposredne kontakte sa roditeljem sa kojim ne živi, kao i sa bakom i djedom³⁶¹.

Za razliku od Porodičnog zakona Republike Srpske koji se ne bavi nasiljem u porodici³⁶², Porodični zakon Federacije BiH i Brčko Distrikta tretiraju pitanje zaštite od nasilja u porodici i propisuju zabranu nasilničkog ponašanja bračnog partnera ili bilo kojeg drugog člana porodice³⁶³. S druge strane, pitanja koja se

³⁵⁷ Porodični zakon Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 54/02 i 41/08), Porodični zakon Federacije BiH („Službene novine Federacije BiH“, br. 35/05 i 41/05) i Porodični zakon Brčko Distrikta („Službeni glasnik Brčko Distrikta“, br. 23/07).

³⁵⁸ Porodični zakoni FBiH član 142, stav 2, član 272 stav 2: Sporovi iz odnosa roditelja i djece su: sporovi o utvrđivanju ili osporavanju materinstva ili očinstva, te sporovi o tome sa kojim će roditeljem dijete živjeti, o načinu održavanja osobnih odnosa i neposrednih kontakata djeteta sa drugim roditeljem i o roditeljskom staranju i sporovi o izdržavanju djeteta, bez obzira na to da li se rješavaju samostalno ili zajedno sa bračnim sporovima i sporovima o utvrđivanju materinstva i očinstva. Članom 273 propisano je da se radnje u postupcima iz člana 272 ovog zakona preduzimaju hitno. U postupcima iz člana 272 ovog zakona ročište za glavnu raspravu mora se održati u roku od 15 dana od dana prijema tužbe ili zahtjeva u sudu. Prvostepeni sud dužan je donijeti presudu i izraditi pisani otpisak presude najkasnije u roku od 15 dana od dana zaključenja glavne rasprave. O žalbi protiv odluke donesene u prvostepenom postupku u predmetima iz člana 272 ovog zakona, drugostepeni sud dužan je odlučiti u roku od 15 dana od dana prijema žalbe. Članom 90 Porodičnog zakona RS propisano je da će sud, odnosno organ starateljstva koji donosi odluku o povjeravanju djece na zaštitu i vaspitanje odlučiti, nakon što ispita sve odlučne činjenice, da li će sva djeca biti kod jednog roditelja, ili će neka biti kod majke, a neka kod oca. Vidjeti i čl. 245—287. Porodičnog zakona Brčko Distrikta.

³⁵⁹ Član 186, stav 3. Porodičnog zakona Republike Srpske.

³⁶⁰ Član 81, stav 4. Porodičnog zakona RS.

³⁶¹ Član 124, stav 2. Porodičnog zakona FBiH,

³⁶² Priručnik za edukaciju sudija i tužilaca u BiH, Modul Nasilje u porodici, argumentira se da bi se propisivanjem zabrane nasilja u porodici i u Porodičnom zakonu Republike Srpske „isto moglo uzeti u obzir bar kao činjenica prilikom razvoda braka ili u toku brakorazvodne parnice prilikom donošenja odluke o zaštiti, vaspitanju i izdržavanju maloljetne djece. Naime, odredbom člana 52 stav. 1. Porodičnog zakona kao razlog za razvod braka navedeni su teško i trajno poremećeni bračni odnosi usljed čega je zajednički život postao nepodnošljiv. Smatramo da je bilo opravdano da se u cilju efikasnijeg i bespotrebnog odugovlačenja postupka oko razvoda braka na odgovarajući način kao jedan od razloga za razvod braka uvrsti i nasilje u porodici. Članom 73 Porodičnog zakona je regulisano da organ starateljstva učestvuje u postupku oko donošenja odluke, u bračnom sporu, kome od bračnih supružnika povjeriti zaštitu, vaspitanje i izdržavanje maloljetne djece. Organ starateljstva će u tom pogledu dostaviti prijedlog kome povjeriti zaštitu, vaspitanje i izdržavanje maloljetne djece pri čemu je ovlašten da u granicama toga prijedloga iznosi i činjenice koje stranke nisu navele i predlaže da se izvedu potrebni dokazi. Imajući u vidu izloženo može se zaključiti da organi starateljstva imaju veliku diskrecionu vlast prilikom sačinjavanja prijedloga koji nije ničim konkretnim određen i ograničen a koji u datim slučajevima može zavisiti od pojedinačnih stavova i mišljenja. Određivanjem nasilja u porodici, u Porodičnom zakonu, kao jednog konkretnog ako ne, pod određenim uslovima i odlučujućeg faktora, koji bi uticao na prijedlog organa starateljstva, kome od bračnih supružnika povjeriti zaštitu, vaspitanje i izdržavanje maloljetne djece, izbjegli bi se neosnovani prijedlozi koji u sebi ponekad sadrže pristrasne stavove i mišljenja. Smatramo da je bilo neophodno u Porodični zakon ugraditi odgovarajuće odredbe koje bi protežirale ona lica koja nisu počinioci nasilja u porodici u odnosu na počinioc takvih djela, tj. isto bi se tretiralo kao otežavajuća okolnost za ona lica koja su bila krivično ili prekršajno pravosnažno kažnjavana za djela nasilja u porodici“, str. 40—41. Dostupno na: <http://www.coe.ba/pdf/MODUL%20NASILJE%20BR%202.pdf>.

³⁶³ Član 4 Porodičnog zakona FBiH, Član 3 Porodičnog zakona BD.

odnose na oduzimanje roditeljskog prava i starateljstvo nad djecom koja su izložena nekom od oblika nasilja regulišu na sličan način. Taksativno su navedena prava djece, a posebno prava djece na zaštitu od svih oblika nasilja, zloupotrebe, zlostavljanja i zanemarivanja u porodici. Zakon propisuje šta se smatra zloupotrebom prava: fizičko i psihičko nasilje nad djetetom, seksualno iskorištavanje djeteta, eksploatacija djeteta prisiljavanjem na pretjeran ili rad neprimjeren uzrastu djeteta, dozvoljavanje ili navođenje djeteta da uživa droge, alkoholna pića ili druge opojne supstance, navođenje na društveno neprihvatljivo ponašanje. Roditelji su dužni čuvati dijete, zadovoljavati njegove potrebe i štititi ga od svih oblika nasilja, povrede, ekonomske eksploatacije i seksualne zloupotrebe od drugih osoba, a istovremeno su dužni i u zavisnosti od uzrasta i zrelosti kontrolirati ponašanje djeteta³⁶⁴. Organ starateljstva je dužan po službenoj dužnosti preduzimati potrebne mjere radi zaštite prava i najboljeg interesa djeteta do kojih dođe putem neposrednog saznanja ili obavještenja, a naročito ako se radi o nasilju, zlostavljanju, spolnim zloupotrebama i zanemarivanju djeteta³⁶⁵.

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske propisuje da je dijete žrtva i ukoliko je bilo prisutno prilikom vršenja nasilja prema drugom članu porodice, iako radnje nasilja nisu preduzete prema njemu³⁶⁶, iz čega se može zaključiti sud, odnosno organ starateljstva, u postupku donošenja odluke o privremenom ili stalnom starateljstvu i pravima na posjete, ima pravni osnov da uzme u obzir i incidente nasilja kojima su djeca mogla prisustvovati ili kojima su mogla biti pogođena. U dostupnim izvještajima se međutim upozorava da, iako statistički podaci ukazuju na porast nasilja u porodici, oni još uvijek ne odražavaju stvarno stanje na terenu, između ostalog i radi toga što se kao žrtve nasilja evidentiraju samo ona djeca koja su direktne žrtve nasilja i to najčešće fizičkog nasilja, tako da se djeca koja su godinama svjedoci različitih oblika nasilja u porodici ne evidentiraju kao žrtve, te da je zbog prisutnosti nasilja u porodici koje uvijek ugrožava rast i razvoj djeteta, bez obzira da li je dijete direktna žrtva nasilja, vrlo važno prepoznati sve njegove oblike i odgovarajućim mjerama zaštititi dijete³⁶⁷.

Jedna od mjera, a u skladu sa okolnostima slučaja i primjenom standarda najboljeg interesa djeteta, bila bi i ona po kojoj bi se incidenti nasilja uzimali u obzir pri donošenju odluka o privremenom ili stalnom starateljstvu i pravima na posjete. U pogledu usklađenosti sa Konvencijom i namjerom da se propisivanjem analiziranog člana osigura da pravosudni organi ne donose odluke o povjeravanju djeteta i održavanju kontakta ne uzevši u obzir slučajeve nasilja obuhvaćene ovom konvencijom, moglo bi se zaključiti da pravni okvir pruža mogućnost da se ovaj cilj i postigne. Odnosno, da pored drugih odlučujućih činjenica, nasilje nad nenasilnim starateljem isto kao i nad samim djetetom mora biti uzeto u obzir prilikom donošenja odluka o starateljstvu i prava na posjetu odnosno kontakt.

Standard “u najboljem interesu djeteta” u odnosu na odlučivanje o starateljstvu i pravu na posjetu odnosno kontakt

U obrazloženju ovog člana Konvencije se navodi da za mnoge žrtve i njihovu djecu poštovanje odluke o održavanju ličnih odnosa i kontakata sa učiniocem predstavlja ozbiljno ugrožavanje sigurnosti jer podrazumijeva sretanje s učiniocem. Pitanje garantovanja prava i sigurnosti žrtvama s jedne strane, nasuprot prava učinioca kao roditelja, a posebno u slučajevima nasilja u porodici, s druge strane, jeste veoma kompleksno i potrebno mu je oprezno pristupiti.

Porodičnim zakonima propisana je nadležnost centara za socijalni rad, odnosno organa starateljstva, suda i osobe ovlašćene za posredovanje³⁶⁸, a u slučaju da se osim povrede prava radi i o kršenju ljudskih prava i osnovnih sloboda članova porodice i posebno najboljih interesa djeteta, propisano je i učešće Ombudsmena u postupku ukoliko se kršenje uobičajenom procedurom ne može riješiti. Što se tiče obaveza i odgovornosti

³⁶⁴ Član 134 Porodičnog zakona FBiH, član 81 Porodičnog zakona Republike Srpske.

³⁶⁵ Član 150 Porodičnog zakona FBiH,

³⁶⁶ Član 8.

³⁶⁷ Godišnji izvještaj o radu Ombudsmena za djecu Republike Srpske za 2011. godinu, str. 39—42, izvještaj dostupan na: <http://www.djeca.rs.ba/uploaded/gi2011l.pdf>. Ombudsmen za djecu Republike Srpske je i u ostalim izvještajima ukazivao na ovaj problem, tako je i u izvještaju za 2010. godinu navedeno: “Taj odnos prema nasilju u porodici mora se u osnovi mijenjati, što znači da bez obzira da li su nasilni otac ili majka, i bez obzira da li je žrtva nasilja otac ili majka, da li je dijete pretučeno ili nije, ono je uvijek žrtva. Zato je, nažalost, broj djece žrtava nasilja znatno veći i zato je neophodno da sve institucije i službe koje vode postupke u vezi sa nasiljem u porodici, uvijek i na prvo mjesto stave interes djeteta u toj porodici”, str. 42.

³⁶⁸ Član 5 Porodičnog zakona FBiH, član 13 Porodičnog zakona Republike Srpske.

nadležnih institucija, zakoni propisuju da je organ starateljstva dužan po službenoj dužnosti preduzimati potrebne mjere radi zaštite prava i najboljeg interesa djeteta, a na osnovu neposrednog saznanja ili obavještenja. Obavještenje o povredi djetetovih prava, a naročito o nasilju, zlostavljanju, polnim zloupotrebama i zanemarivanju djeteta, dužni su, bez odlaganja, dostaviti organu starateljstva svi organi, organizacije i fizička lica. Sud pred kojim je pokrenut prekršajni ili krivični postupak u vezi sa povredom prava djeteta, dužan je o tome obavijestiti organ starateljstva i sud nadležan za izricanje mjera za zaštitu prava i interesa djeteta, kao i dostaviti im pravomoćnu odluku donesenu u tom postupku. Pomoć organu starateljstva u preduzimanju mjera radi zaštite prava i najboljeg interesa djeteta pružaju organi mjesno nadležnih policijskih uprava. Prije preduzimanja mjera organ starateljstva će o okolnostima važnim za odlučivanje saslušati maloljetno dijete ako je ono u stanju shvatiti o čemu se radi. Mišljenje maloljetnog djeteta posebno će se uvažavati i cijeliti u slučaju preduzimanja mjera kojim se dijete odvajava od roditelja³⁶⁹. Sud, odnosno organ starateljstva koji donosi odluku o povjeravanju djece na zaštitu i vaspitanje, uzeće u obzir i želje djeteta ako je ono sposobno da ih izrazi i može ispitati dijete i bez prisustva roditelja i drugih lica.

Ako dijete ne živi u zajednici sa oba roditelja, roditelji će se sporazumjeti o načinu održavanja ličnih odnosa s djetetom (posjete i sl.). Ako do takvog sporazuma ne dođe, odluku o tome donosi organ starateljstva. Organ starateljstva može ponovno urediti način održavanja ličnih odnosa roditelja s djecom, ako to zahtijevaju promijenjene prilike. Održavanje ličnih odnosa roditelja s djecom može se ograničiti ili zabraniti samo radi zaštite ličnosti i drugih interesa djece³⁷⁰.

Osnovni izvor informacija u dijelu analize koji se odnosi na pitanje primjene standarda „u najboljem interesu djeteta“ su godišnji izvještaj Ombudsmana za djecu Republike Srpske³⁷¹, Zaključna zapažanja Komiteta za prava djeteta³⁷² i Alternativni izvještaj o stanju prava djeteta u BiH za period 2005—2011³⁷³. U Izvještaju Ombudsmana za djecu se navodi da oni koji u praksi primjenjuju najbolji interes djeteta kao pravni standard, često ističu da to što ovaj standard nije precizno i unaprijed određen, predstavlja teškoću u njegovoj primjeni i problem u postupanju: Instituciji Ombudsmana za djecu su se obraćali predstavnici različitih institucija i službi sa pitanjem koji su to kriterijumi na osnovu kojih se utvrđuje šta je u datoj situaciji najbolji interes djeteta, imaju li oni svoju listu prioriteta, da li je jedan kriterij važniji od drugog i sl.³⁷⁴. U preporukama UN Komiteta za prava djeteta u Bosni i Hercegovini, država se poziva da pojača napore kako bi se osiguralo da načelo najboljeg interesa djeteta bude široko poznato i na odgovarajući način ugrađeno i dosljedno primjenjeno u svim zakonodavnim, administrativnim i sudskim postupcima i svim politikama, programima i projektima relevantnim i sa uticajem za/na djecu, posebno onih lišenih porodičnog okruženja³⁷⁵.

U kontekstu nasilja nad ženama i nasilja u porodici nije bilo moguće pronaći nijedno istraživanje koje pokazuje kako je standard „u najboljem interesu djeteta“ interpretiran u kontekstu nasilja nad ženama. Samo se u Godišnjem izvještaju Ombudsmana za djecu Republike Srpske kao poseban problem navodi pitanje uređenja viđanja djeteta sa roditeljem sa kojim ne živi, ali ne u kontekstu nasilja prema ženama i nasilja u porodici: Kad je doneseno rješenje i kad je ono postalo pravosnažno (konkretno rješenje je doneseno na osnovu utvrđenog da je to najbolji interes djeteta), onda svako neizvršavanje takvog rješenja je protivno najboljem interesu djeteta, zanemarivanje je djeteta i nasilje je nad njim (...) institucija je postupala po prijavama kojima se ukazuje na povrede prava djeteta zbog nemogućnosti kontakta sa roditeljem sa kojim ne živi, ali i sa bliskim srodnicima. Broj žalbi zaprimljenih u Instituciji ukazuje ne samo na prisutnost povrede prava djeteta po ovom osnovu, već i na nove načine borbe onih koji to sprečavaju. Prema podacima Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite u 2011. godini podneseno je 518 zahtjeva za uređenje održavanja ličnih odnosa sa djecom, dok je taj broj u 2010. bio 512. Od ukupnog broja podnesenih zahtjeva u 2011. godini, 292 zahtjeva riješena su sporazumom, a u 176 slučajeva rješenjem centra za socijalni rad. Podaci govore o broju podnesenih zahtjeva i donesenih rješenja, a ne i njihovoj realizaciji. Žalbe primljene u Instituciji najčešće podnose očevi koji se žale da uopšte ne viđaju dijete ili je to viđanje neredovno ili u kraćem vremenskom

³⁶⁹ Član 150 Porodičnog zakona FBiH.

³⁷⁰ Čl. 92 i 93 Porodičnog zakona Republike Srpske.

³⁷¹ Izvještaj dostupan na: <http://www.djeca.rs.ba/uploaded/gi2012l.pdf.pdf>.

³⁷² Zaključna razmatranja UN Komiteta o pravima djeteta za 2012. Dostupna na: <http://goo.gl/k22oX2>.

³⁷³ Alternativni izvještaj o stanju prava djeteta u BiH za period 2005—2011. Dostupan na: <http://goo.gl/inqUwT>.

³⁷⁴ Godišnji izvještaj Ombudsmana za djecu za 2012, str. 6. Dostupan na: <http://goo.gl/s2Crh>.

³⁷⁵ Zaključna razmatranja UN Komiteta o pravima djeteta za 2012, str. 8—9.

periodu nego što je to utvrđeno, ili su stalno prisutni novi zahtjevi kao uslov za kontakt sa djetetom. Jedan broj roditelja uopšte ne prijavljuje problem koji ima u vezi sa viđanjem svog djeteta, jer se boji da će cijelu situaciju dodatno pogoršati.

Iz navedenog izvještaja nije bilo moguće sa sigurnošću utvrditi koji su razlozi opredijelili, kako se vidi, majke da dođu u situaciju da budu okrivljene da sprečavaju provođenje odluka o održavanju kontakata sa drugim roditeljom. Iz izvještaja takođe nije moguće zaključiti da li je standard „u najboljem interesu djeteta“ ispitan i iz perspektive svjedočenja prethodnom nasilju u porodici. S druge strane, u istom Izvještaju se ističe da slučajevi neplaćanja alimentacije za dijete, čime se briga za razvoj i odrastanje djeteta prepušta samo roditelju sa kojim dijete živi bez obzira na njegove stvarne mogućnost (...) i neadekvatna reakcija prema roditelju koji po ovom osnovu zanemaruje svoje dijete i vrši nasilje nad njim, u praksi (ne prepoznaje) kao ugrožavanje djeteta na razvoj i odrastanje³⁷⁶.

Nalazi Specijalne izvjestiteljice UN-a o nasilju prema ženama, njegovim uzrocima i posljedicama, ukazuju da centri za socijalni rad, u slučajevima kada očevi, učinioci nasilja ne dozvoljavaju majkama koje su kao žrtve nasilja pobjegle ostavljajući djecu, da održavaju kontakte sa djecom, da pozivaju očeve učinioce nasilja da mu objasne prava majki, ali da, ukoliko učinilac odbija saradnju, ne preduzimaju nikakve dodatne aktivnosti kako bi pomogli majkama osim što im savjetuju da pokrenu proceduru razvoda braka unutar koje će sud odlučiti o povjeravanju djece. S druge strane, ukoliko je učinilac nasilan prema majci djece, ali ne i prema djeci, smatra se da je sposoban da se brine o djeci i nastojaće se promovisati i olakšati njegovo pravo da održava kontakt sa djecom³⁷⁷.

Protokolom o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece u Republici Srpskoj³⁷⁸ čija je primjena počela 1. oktobra 2013. godine propisuju se obaveze nadležnih institucija i, između ostalog, navodi se da će, ukoliko se radi o nasilju u porodici koje je počinio roditelj koji ne živi s djetetom, centar za socijalni rad, vrlo obazrivo, vodeći računa o najboljem interesu djeteta, razmotriti sve okolnosti i procijeniti potrebu donošenja odgovarajuće odluke prema roditelju sa kojim dijete ne živi, npr. ograničiti kontakte i druženja radi zaštite interesa djeteta. O tome će centar obavijestiti roditelja sa kojim dijete živi i, na primjeren i obazriv način, i dijete, te pribaviti njegovo mišljenje i uzeti ga u obzir, u skladu sa djetetovim uzrastom i zrelosti.

U izuzetno hitnim slučajevima, kao što je preduzimanje mjera za otklanjanje neposredne opasnosti za život i zdravlje djeteta, centar za socijalni rad će postupiti po službenoj dužnosti i usmenim rješenjem će izreći odgovarajuće mjere iz svoje nadležnosti, a radi trenutne zaštite sigurnosti djeteta, o čemu će u roku od osam dana donijeti rješenje u pisanom obliku i dostaviti ga strankama. Centar koji je donio usmeno rješenje može narediti njegovo izvršenje. Kako je Protokol stupio na snagu u vrijeme pisanja ove analize, i kako će prvi izvještaj o njegovom sprovođenju biti dostupan tek sljedeće godine, ostaje da se stvarni efekti njegove primjene testiraju u praksi. U svakom slučaju, u cilju približavanja standardima propisanim Konvencijom, može se zaključiti da predstavlja moguću prekretnicu u postupanju u slučajevima nasilja nad djecom, i to ne samo u porodici.

Na osnovu svega iznesenog, moglo bi se zaključiti da su pravni i politički dokumenti djelomično usklađeni sa članom 31 Konvencije.

Član 32. Građanske posljedice prinudnih brakova

Članice će preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere kako bi osigurale da se brakovi sklopljeni pod prinudom mogu smatrati rušljivim, poništiti odnosno razvesti bez nepotrebnog finansijskog odnosno administrativnog opterećivanja žrtve.

³⁷⁶ Ombudsman za djecu, str. 8.

³⁷⁷ Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, on her mission to Bosnia and Herzegovina (28 October—6 November 2012), str. 14. Dostupan na: <http://goo.gl/NbQYIH>.

³⁷⁸ Protokol o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece u Republici Srpskoj („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 82/13).

Porodični zakoni Republike Srpske i Federacije BiH, kao i Brčko Distrikta BiH propisuju razloge za i postupak poništenja braka³⁷⁹. Sva tri zakona propisuju da brak nije valjan ako je na njegovo zaključenje bračni partner pristao u strahu izazvanom ozbiljnom prijetnjom³⁸⁰, te da brak prestaje, između ostalog, i poništenjem braka³⁸¹. Poništenje braka zaključenog u strahu, izazvanom ozbiljnom prijetnjom može tražiti samo bračni partner koji je pod uticajem prijetnje zaključio brak. Tužba se može podnijeti u roku od jedne godine od dana kada je opasnost od izvršenja prijetnje prestala, a bračni partneri su za to vrijeme živjeli zajedno³⁸². Ukoliko ovlašćeno lice ne želi da podnese tužbu za poništenje ugovora ili je ne podnese u zakonom određenom roku, takav ugovor će egzistirati kao i svaki drugi valjan ugovor i više se niko neće moći pozivati na ništavost. Poništenje braka kao jedan od načina prestanka braka proizvodi pravno dejstvo od momenta pravosnažnosti presude kojom se brak poništava.

Službeno lice ovlašćeno za zaključenje braka koje u vršenju svoje službene dužnosti svjesno dozvoli da se zaključi brak koji je po zakonu zabranjen ili ništav, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do dvije godine (u Federaciji BiH i Brčko Distriktu do jedne godine)³⁸³.

Parnični postupak za poništenje braka pokreće se tužbom koja se podnosi nadležnom osnovnom sudu. Mjesna nadležnost u bračnim sporovima određena je Zakonima o parničnom postupku, prema kojima je za poništenje braka nadležan i sud na čijem području su bračni drugovi imali posljednje zajedničko prebivalište, pored suda opšte mjesne nadležnosti, odnovo sud prebivališta tuženog³⁸⁴. Tužba mora da sadrži sve ono što je potrebno da bi se po njoj moglo postupiti: osnov za nadležnost suda, tužbeni zahtjev, činjenice na kojima tužilac zasniva tužbeni zahtjev, dokaze kojima se utvrđuju ove činjenice, naznačenje vrijednosti predmeta spora, pravni osnov tužbenog zahtjeva³⁸⁵, kao i sve podatke koje treba da sadrži bilo koji podnesak koji se podnosi sudu, naročito označenje suda i stranaka, njihovo prebivalište ili boravište, naznačenje njihovih zastupnika i punomoćnika, ako ih imaju, sadržaj izjave, potpis podnosioca³⁸⁶.

Troškovi postupka poništenja braka sklopljenog usljed prinude propisani su Zakonima o sudskim taksama³⁸⁷. Opšte je pravilo da takse propisane ovim zakonom plaća lice po čijem zahtjevu ili u čijem interesu se preduzimaju radnje u sudskom postupku, za koji je ovim zakonom utvrđeno plaćanje takse³⁸⁸, o čemu prilaže dokaz uz podnesak³⁸⁹, pa tako i tužbu za poništenje braka. Taksenom tarifom je za tužbu kojom se traži poništenje braka, propisano da se plaća taksa u iznosu od 200 KM³⁹⁰. Ukoliko, međutim, takseni obveznik smatra da ispunjava uslove za oslobađanje plaćanja takse propisane ovim zakonom, uz tužbu može priložiti i zahtjev za oslobađanje plaćanja takse. Sud može osloboditi taksenog obveznika od plaćanja takse ako bi plaćanjem takse, imajući u vidu visinu sredstava iz kojih se obveznik i članovi njegovog domaćinstva izdržavaju, ta sredstva bila u tolikoj mjeri umanjena da bi time bila ugrožena njihova egzistencija³⁹¹. Ako takseni obveznik oslobođen od obaveze plaćanja takse, uspije u postupku, taksu koju bi on bio dužan da plati da nije bio oslobođen, platiće stranka koja ne uživa oslobađanje i to u srazmjeri u kojoj je oslobođena stranka uspjela u postupku³⁹².

U pogledu usklađenosti pravnog okvira sa odredbom člana 31 Konvencije, a imajući u vidu da se od država članica očekuje da sudski postupak, koji ova odredba zahtijeva, bude lako dostupan i ne predstavlja nepotrební finansijski i administrativni teret za žrtvu, odnosno, ne stavlja pred žrtvu teškoće koje ona ne može savladati ili koje žrtvu posredno dovode u finansijske poteškoće, moglo bi se reći da je isti usklađen sa

³⁷⁹ PZRS čl. 45—51, PZFBiH čl. 34—40. PZBDBiH čl. 32—38.

³⁸⁰ PZRS čl. 30, PZFBiH čl. 16 PZBDBiH čl. 20.

³⁸¹ PZRS čl. 44, PZFBiH čl. 32 PZBDBiH čl. 31.

³⁸² PZRS čl. 46, PZFBiH čl. 40 PZBDBiH čl. 33.

³⁸³ Član 203 Krivičnog zakona Republike Srpske, član 215 Krivičnog zakona FBiH, član 212 Krivičnog zakona Brčko Distrikta.

³⁸⁴ Član 35 Zakona o parničnom postupku Republike Srpske i Zakona o parničnom postupku Federacije BiH, član 27 Zakona o parničnom postupku Brčko Distrikta.

³⁸⁵ Član 53 ZPP RS, član 53 ZPPFBiH, član 151. ZPP BD.

³⁸⁶ Član 334 ZPP RS, član 344 ZPP FBiH, član 72 ZPP BD.

³⁸⁷ Za potrebe predstavljanja prava na pristup sudu kako bi se zaštitilo povrijeđeno pravo, u ovom slučaju radi poništenja braka, uzeće se odredbe propisane Zakonom o sudskim taksama Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 73/08 i 49/09).

³⁸⁸ Član 2.

³⁸⁹ Član 3.

³⁹⁰ Taksena tarifa uz Zakon o sudskim taksama Republike Srpske.

³⁹¹ Član 12 Zakona o sudskim taksama Republike Srpske.

³⁹² Član 18.

odredbama Konvencije. Porodični zakoni u BiH poznaju kao razlog za poništenje braka brak sklopljen pod prinudom, ali takav zahtjev nije oslobođen plaćanja takse već se pravo na oslobađanje može zahtjevom ostvariti ukoliko bi bila dovedena plaćanjem istih u finansijske teškoće. S druge strane, ukoliko bi zahtjev za oslobađanje plaćanja sudske takse bio odbijen, žrtva bi bila onemogućena da vodi postupak ukoliko na podnesak, uključujući i tužbu, nije unaprijed platila sudsku taksu, čime bi joj bio potpuno ograničen pristup sudu, odnosno mogućnost vođenja sudskog postupka.

Na osnovu svega iznesenog, moglo bi se zaključiti da su pravni i politički dokumenti usklađeni sa članom 32 Konvencije.

Član 33. Psihičko nasilje

Članice će preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere kako bi osigurale da namjerno ponašanje koje ozbiljno narušava psihički integritet nekog lica prinudom odnosno prijetnjama bude inkriminirano.

Država BiH nije uložila rezervaciju na ovaj član u skladu sa mogućnosti koja proizilazi iz člana 78 stav 3. Istanbulske konvencije. Psihičko nasilje u kontekstu u kojem se dešava, a kako konvencija navodi, regulisano je kao krivično djelo na svim nivoima vlasti u BiH, te kao i prekršaj u okviru djela nasilja u porodici na nivou RS. Inkriminacija rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici prisutna je u više zakona unutar BiH, što je detaljno prikazano u okviru početnog pregleda stanja u vezi člana 3 Istanbulske konvencije. Definicije *nasilja po osnovu pola*³⁹³ i *nasilja u porodici* date u relevantnim zakonima na različitim nivoima organizacije vlasti u BiH, sadržinski obuhvataju i psihičko nasilje koje ugrožava psihički integritet žrtve.

U skladu sa tim, važeći krivični zakoni u Federaciji BiH i Brčko Distriktu BiH na jednoobrazan način prilaze regulisanju osnovnog oblika krivičnog djela "nasilja u porodici"³⁹⁴ prema kojima da bi došlo do nasilja u porodici treba da postoji *primjena nasilja, drsko ili bezobzirno ponašanje koje dovodi do ugrožavanja spokojstva, tjelesnog integriteta ili duševnog zdravlja člana/ce porodice ili porodične zajednice*. Iz ovoga proizilazi da je zakonodavac propisao najviši mogući stepen zaštite ugroženog dobra, odnosno da je dovoljno da dođe do ugrožavanja (ne i povrede) psihičkog integriteta (spokojstvo i duševno zdravlje) žrtve, kako bi se ostvarilo biće ovog krivičnog djela. S druge strane, Krivični zakon RS sadrži identičan tekst gore navedenom, s tim što dodatno nalaže da je za postojanje nasilja u porodici neophodno da radnja izvršenja ovog djela *dovode do povrede fizičkog ili psihičkog integriteta pasivnog subjekta*³⁹⁵. Ovim je stepen krivičnopravne zaštite žrtve nasilja u porodici u RS sužen u odnosu na stepen zaštite obezbjeđen u FBiH i BD.

Iz gore navedenih definicija osnovnog oblika krivičnog djela nasilja u porodici proizilazi da nije nužno postojanje kontinuiteta u vršenju psihičkog nasilja kako bi se radnja izvršenja krivičnog djela nasilja u porodici koja dovodi do protivpravne posljedice ostvarila, odnosno da je psihičko nasilje moguće izvršiti i pojedinačnom radnjom (tzv. incidentnom radnjom) što bi prevazilazilo standard postavljen u Istanbulskoj konvenciji³⁹⁶. Nedostatak egzaktnih podataka o postupanju sudova u BiH povodom djela psihičkog nasilja i nepostojanje sudske prakse u ovom segmentu, onemogućava potvrđivanje ove tvrdnje. Provedena istraživanja postupanja domaćih sudova u djelima rodno zasnovanog nasilja, odnosno provođenje monitoringa rada sudova u BiH nisu predstavila rezultate u ovom smjeru, odnosno rasvijetlila tretman koji pravosudni akteri pridaju psihičkom nasilju³⁹⁷. Istovremeno, dostupni statistički podaci iz domena postupanja sudova u ovim predmetima ne prikazuju niti sadrže segment psihičkog nasilja.

U domenu određivanja krivične sankcije, predmetni zakoni se minimalno razilaze. Krivični zakoni na nivou Federacije i Brčko Distrikta za osnovni oblik ovog djela predviđaju novčanu kaznu ili kaznu zatvora do jedne godine, dok ekvivalent na nivou Republike Srpske određuje novčanu kaznu ili zatvor do dvije godine. Takođe, krivični zakoni u Federaciji i Brčko Distriktu predviđaju kvalifikovani oblik djela, koji izostaje na nivou

³⁹³ Zvaničan termin korišćen u Zakonu o ravnopravnosti polova u BiH.

³⁹⁴ Čl. 222 Krivični zakon FBiH, čl. 218 Krivični zakon BD.

³⁹⁵ Čl. 208 Krivični zakon RS.

³⁹⁶ Prema standardu iz Konvencije, psihičko nasilje se odnosi na tok ponašanja, a ne na jedinstven događaj. Vidi paragraf 181. Obrazloženja Istanbulske konvencije.

³⁹⁷ Vidi OSCE.

RS, a koji postoji kada se nasilje u porodici učini prema članu/ici porodice s kojim/om počiniteljica djela živi u zajedničkom domaćinstvu; za isto se propisuje novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine. Ostali kvalifikovani oblici djela nasilja u porodici odnose se isključivo na djela fizičkog nasilja (koji su detaljnije predstavljeni u narednom dijelu koji se dotiče analize usklađenosti sa članom 34 konvencije). Krivično djelo „nasilja u porodici“ svrstano je u grupu krivičnih djela protiv braka i porodice.

Krivični zakoni određuju i druga krivična djela koja se neposredno mogu dovesti u vezu sa vršenjem psihičkog nasilja u kontekstu rodno zasnovanog ili nasilja u porodici, kao što je npr. prinuda. Takođe, na nivou FBiH i BD krivični zakoni propisuju djelo „ugrožavanje sigurnosti“³⁹⁸ koje će postojati ukoliko se ugrozi sigurnost osobe putem ozbiljne prijetnje da će se napasti na život ili tijelo te osobe. Kvalifikovani oblik djela postoji ukoliko se počinitelj prikrada, učestalo prati, uznemirava ili na drugi način ugrožava sigurnost bračnog partnera, osobe s kojom živi u izvanbračnoj zajednici, roditelja svog djeteta ili druge osobe s kojom održava ili je održavao bliske veze. Za ovo djelo propisana je novčana kazna ili kazna zatvora do jedne godine. Svi krivični postupci pokreću se od strane nadležnog tužioca kao javnog organa koji je isključivo nadležan za krivično gonjenje, u skladu sa principom akuzatornosti.

Dalje, Zakon o ravnopravnosti polova u BiH zabranjuje nasilje po osnovu pola, te propisuje da nasilje po osnovu pola predstavlja svako djelovanje kojim se nanosi ili može biti nanijeta, između ostaloga, i psihička šteta ili patnja, kao i prijetnja takvim djelovanjem koje sputava osobu ili grupu osoba da uživa u svojim ljudskim pravima i slobodama u javnoj i privatnoj sferi života. ZRP inkriminiše nasilje na osnovu pola, te propisuje kaznu zatvora od šest mjeseci do pet godina za ugrožavanje mira, duševnog zdravlja i tjelesnog integriteta osobe³⁹⁹. Dakle, ZRP sadrži takođe zabranu psihičkog nasilja po osnovu pola, te ga tretira isto kao krivično djelo. S obzirom na to da ZRP propisuje da nasilje po osnovu pola izričito obuhvata i nasilje u porodici, primjetna je nepodudarnost ove krivične sankcije u odnosu na prisutno rješenje u krivičnim zakonima, te propisanost strožije kazne u ZRP-u kada se ista poredi sa kaznama koje sadrže relevantni krivični zakoni.

Konačno, entitetski zakoni o zaštiti od nasilja u porodici taksativno navode radnje nasilja u porodici, koje nesumnjivo sadrže i djela psihičkog nasilja, iako različito prilaze tretiranju nasilja u porodici (krivično djelo/prekršaj), čime se svakako nadopunjuje i usložnjava zaštita od nasilja koju zakonodavac predviđa. Kao što je već i ranije napomenuto, predmetni zakon u FBiH ne zadire u krivično-pravnu kvalifikaciju nasilja u porodici prisutnu u Krivičnom zakonu FBiH, te prema istom radnje nasilja u porodici predstavljaju isključivo krivično djelo. S druge strane, zakon RS reguliše nasilje u porodici isključivo kao prekršaj, čime se pored krivičnopravnog statusa djela koji je osiguran Krivičnim zakonom RS, uvodi i prekršajni osnov djela, te zaštita žrtve i kažnjavanje počinoca u okviru prekršajnog postupka. Ovakva legislativna rješenja dovela su do razlika u tretiranju djela nasilja u porodici na području dva entiteta, te su onemogućila jednoobraznost pristupa pravosudnih aktera u pružanju zaštite od nasilja u porodici na nivou Republike Srpske.

Po pitanju detalja zakonske regulative u vezi psihičkog nasilja, Zakon o zaštiti od nasilja u porodici RS propisuje da nasilje u porodici predstavlja svaka radnja nasilja člana/ice porodice ili porodične zajednice kojom se, između ostaloga, ugrožava spokojstvo i psihički integritet drugog/e člana/ice porodice ili porodične zajednice. Prema ovom zakonu sve radnje nasilja koje ne sadrže obilježja krivičnog djela predstavljaju prekršaj, te zakon sadrži taksativnu listu radnji koje predstavljaju prekršaj⁴⁰⁰. Smatra se da je prekršaj učinjen

³⁹⁸ Čl. 183 Krivični zakon FBiH, čl. 180 Krivični zakon BD.

³⁹⁹ Član 29 Zakona o ravnopravnosti polova u BiH – Prečišćeni tekst.

⁴⁰⁰ Radnje prekršaja su: a) prijetnja nanošenjem tjelesne povrede članu porodice ili njemu bliskom licu,

b) prijetnja oduzimanjem djece ili izbacivanjem iz stana člana porodice,

v) iscrpljivanje radom, izglednjivanjem, uskraćivanjem sna ili neophodnog odmora članu porodice,

g) vaspitanje djece na način ponižavajućeg postupanja,

d) uskraćivanje sredstava za egzistenciju članu porodice,

đ) uskraćivanje prava na ekonomsku nezavisnost zabranom rada ili držanjem člana porodice u odnosu zavisnosti ili podređenosti, prijetnjom ili nedavanjem sredstava za život ili drugim oblicima ekonomske dominacije,

e) verbalni napad, psovanje, nazivanje pogrdnim imenom ili vrijeđanje člana porodice na drugi način,

ž) ograničavanje slobode komuniciranja člana porodice sa članovima porodice ili drugim licima,

z) oštećenje, uništenje ili prometovanje zajedničke imovine ili imovine u posjedu, kao i oštećenje ili uništenje imovine u vlasništvu ili u posjedu drugog člana porodice, odnosno pokušaj da se to učini,

i) uhođenje člana porodice i

ako je radnja prekršaja izvršena jednom ili više puta, te s te strane nije nužno postojanje utvrđenog obrasca nasilnog ponašanja počinioca. Prekršajne sankcije su: novčana kazna, uslovna osuda i zaštitne mjere. Prema zakonu, zahtjev za pokretanje prekršajnog postupka nalazi se u domenu diskrecionih ovlaštenja tužioca, koji postupuje na osnovu policijske prijave (odnosno obavještenja sa dokazima). Ovo rješenje nije u skladu sa Zakonom o prekršajima RS, kao mjerodavnim zakonom koji reguliše detalje oko provođenja prekršajnog postupka, te u slučaju neusklađenosti sa drugim zakonom u ovom segmentu, uvijek preuzima prioritet u primjeni. Zakon o prekršajima, u ovom dijelu, propisuje da se prekršajni postupak pokrene po zahtjevu ovlaštenog organa (nadležni policijski ili drugi organi BiH i Ministarstvo unutrašnjih poslova RS), tužioca ili oštećenog lica⁴⁰¹.

Bitno je napomenuti da radnje nasilja koje su izričito navedene u Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici RS mogu dovesti do ugrožavanja psihičkog integriteta žrtve, te predstavljati radnje psihičkog nasilja. Ipak, kakvo je stvarno postupanje pravosudnih organa u Republici Srpskoj u ovom vidu samo buduća istraživanja i analize mogu utvrditi. Generalni je zaključak nevladinih organizacija na osnovu provedenih istraživanja i podataka iz prakse da se na području cjelokupne BiH isključivo fizičko nasilje sa vidljivim tjelesnim povredama dominantno prepoznaje od strane vladinih institucija kao osnovni i jedini vid nasilja nad ženama, te da se ostali oblici zanemaruju u praksi⁴⁰². Logično je ustvrditi sličnosti u pristupu nadležnih pravosudnih organa u vezi navedenog, s obzirom na to da njihovo pružanje zaštite od nasilja u porodici i kvaliteta postupanja u velikoj mjeri zavise od pristupa ostalih nadležnih tijela u lancu odgovora sistema na nasilje u porodici.

S druge strane, a kao što je već navedeno, Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Federacije BiH zauzima drugačiji pristup. Isti razrađuje postojeći krivičnopravni status djela nasilja u porodici određen Krivičnim zakonom FBiH⁴⁰³. Predmetni zakon izričito priznaje da nasilje u porodici postoji ukoliko dođe, između ostalog, i do ugrožavanja psihičkog integriteta žrtve, odnosno ako se nanosi psihička bol ili patnja, kao i prijetnje koje izazivaju strah od fizičkog, psihičkog ili seksualnog nasilja i/ili ekonomske štete kod drugog člana porodice.

Zakon taksativno nabroja radnje nasilja, od kojih sljedeće mogu imati značaj i psihičkog nasilja, pored predstavljanja drugih vrsta nasilja: svaka primjena fizičke sile na psihički integritet člana porodice, svako postupanje jednog člana porodice koje može prouzrokovati ili izazvati opasnost da će prouzrokovati psihičku bol ili patnju, prouzrokovanje straha ili osobne ugroženosti ili povrede dostojanstva člana porodice ucjenom ili drugom prinudom, verbalni napad, vrijeđanje, psovanje, nazivanje pogrdnim imenima, te drugi načini grubog uznemiravanja člana porodice od drugog člana porodice, uhođenje i svi drugi slični oblici uznemiravanja drugog člana porodice, upotreba psihičkog nasilja prema djeci, psihičko nasilje prema starim, iznemoglim osobama i zanemarivanje u njihovom njegovanju i liječenju, nasilna izolacija ili ograničenje slobode kretanja člana porodice⁴⁰⁴.

U pogledu statistike u vezi osuđujućih presuda sudova i sankcija povodom psihičkog nasilja, te konkretnih podataka o počiniocima i žrtvama ovog nasilja, javno dostupnim podacima ove vrste od strane zvaničnih institucija nije bilo moguće pristupiti, te isti nisu publikovani od strane državnih tijela.

Na osnovu svega iznesenog, moglo bi se zaključiti da su pravni dokumenti usklađeni sa članom 33 Konvencije.

Član 34. Proganjanje

Članice će preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere kako bi osigurale da namjerno ponašanje ponovljanjem prijetnji upućenih drugom licu, koje uzrokuju da se ona/on plaši za svoju sigurnost, bude inkriminisano.

---

j) prouzrokovanje straha, poniženja, osjećaja manje vrijednosti, kao i druge radnje koje ne sadrže obilježja krivičnog djela nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici. Izvor: čl. 6 stav 2 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici RS.

⁴⁰¹ Član 1 Zakona o izmjenama i dopuni Zakona o prekršajima Republike Srpske ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 29/10)

⁴⁰² Alternativni BiH CEDAW izvještaj, str. 41.

⁴⁰³ Novina zakona je što nadopunjuje pružanje zaštite žrtvi nasilja kroz izricanje zaštitnih mjera, u okviru *sui generis* postupka, od strane suda koji je nadležan da postupuje u prekršajnom postupku.

⁴⁰⁴ Član 7 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH.

Pod nazivom „uznemiravanje“ pravni propisi Bosne i Hercegovine djelomično prepoznaju djelo proganjanja, na način kako je Konvencijom i obazloženjem uz Konvenciju objašnjeno. Iako se ne može reći da se radi o djelu proganjanja na način kako ga Konvencija definiše⁴⁰⁵, a imajući u vidu da se radi o djelu koje je po svojim specifičnostima još uvijek nedovoljno prepoznato⁴⁰⁶, ovdje će se predstaviti pozitivni pravni propisi Bosne i Hercegovine i ponuditi odgovori u tom pravcu.

Zakon o ravnopravnosti polova u BiH članom 5 stav 1. propisuje da je uznemiravanje svako neželjeno ponašanje po osnovu pola kojim se želi povrijediti dostojanstvo osobe ili grupe osoba i stvoriti zastrašujuće, neprijateljsko, degradirajuće, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje ili kojim se postiže takav učinak. Zakon o ravnopravnosti polova reguliše i sudsku zaštitu žrtava diskriminacije⁴⁰⁷, te propisuje kaznu zatvora od šest mjeseci do šest godina odnosno novčanu kaznu za diskriminaciju, nasilje, uznemiravanje ili seksualno uznemiravanje, te hitnost ovih postupaka⁴⁰⁸.

Uznemiravanje, kao oblik diskriminacije, regulisano je i Zakonom o zabrani diskriminacije u BiH⁴⁰⁹ koji propisuje da se uznemiravanje smatra diskriminacijom u svakoj situaciji u kojoj ponašanje vezano za jedan od navedenih osnova iz člana 2 ovog zakona ima za svrhu ili čiji je efekat povreda dostojanstva lica i stvaranje zastrašujućeg, neprijateljskog, degradirajućeg, ponižavajućeg ili uvredljivog okruženja. Članom 2 propisani su, kao osnovi diskriminacije: rasa, boja kože, jezik, vjera, etnička pripadnost, nacionalno ili socijalno porijeklo, veza s nacionalnom manjinom, političko ili drugo uvjerenje, imovno stanje, članstvo u sindikatu ili drugom udruženju, obrazovanje, društveni položaj i pol, polno izražavanje ili orijentacija, kao i svaka druga okolnost koja ima za svrhu ili posljedicu da bilo kojem licu onemogući ili ugrožava priznavanje, uživanje ili ostvarivanje na ravnopravnoj osnovi, prava i sloboda u svim oblastima javnog života. U domenu kažnjavanja, Zakon o zabrani diskriminacije u BiH propisuje prekršajne kazne, i to: novčanu kaznu u iznosu od 1.500 do 5.000 KM za pravno lice koje dovede neko lice ili grupu lica u nepovoljan položaj na osnovu uznemiravanja; novčanu kaznu u iznosu od 700 do 1.500 KM za odgovorno lice u državnoj, entitetskoj i kantonalnoj instituciji, instituciji Brčko Distrikta, opštinskoj instituciji, u pravnom licu s javnim ovlašćenjima i u drugom pravnom licu, te novčanu kaznu u iznosu od 550 do 1.500 KM za fizičko lice⁴¹⁰.

Zakoni o zaštiti od nasilja u porodici kao radnje kojima se nasilje u porodici može manifestovati propisuju, između ostalog, i uznemiravanje člana porodice od drugog člana porodice, uhođenje i sve druge slične oblike uznemiravanja drugog člana porodice⁴¹¹, odnosno, uhođenje člana porodice i prouzrokovanje straha, poniženja, osjećaja manje vrijednosti, kao i druge radnje koje ne sadrže obilježja krivičnog djela nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici⁴¹².

⁴⁰⁵ Vidi Obrazloženje Konvencije uz član 34. (tačke 182—186).

⁴⁰⁶ „Teškoće oko razgraničenja najčešće se tiču određenja odnosa proganjanja i uznemiravanja, seksualnog uznemiravanja, praćenja, nasilja u porodici i nasilja na radnom mjestu. Često se misli da su proganjanje i uznemiravanje dva imena za isti pojam. Proganjanje je vrsta uznemiravanja, ali to ne znači da se ova dva pojma mogu upotrebljavati kao sinonimi. Iako proganjanje uključuje uznemiravanje, svako uznemiravanje ne upućuje na proganjanje. Ponavljanje radnje izvršenja, postojanje kriminalne namere, pretnje i izazivanja straha i drugih emocionalnih promena ili poremećaja kod žrtve, kršenje prava na privatnost, kao i na okolnost da radnja izvršenja može biti usmerena kako na žrtvu tako i na njoj blisko lice“. U: Vesna Nikolić-Ristanović i Marina Kovačević-Lepojević, Proganjanje: pojam, karakteristike i društveni odgovori, Temida, decembar 2007. Dostupno na: <http://www.vds.org.rs/File/Tem0704.pdf>

⁴⁰⁷ Član 23. (1) Svako ko smatra da je žrtva diskriminacije ili da mu je diskriminacijom povrijeđeno neko pravo može tražiti zaštitu tog prava u postupku u kojem se odlučuje o tom pravu ko glavnom pitanju, a može tražiti i zaštitu u posebnom postupku za zaštitu od diskriminacije u skladu sa Zakonom o zabrani diskriminacije BiH („Službeni glasnik BiH“, br. 59/09). (2) Žrtva diskriminacije prema odredbama ovog Zakona ima pravo na naknadu štete prema propisima koji uređuju obligacione odnose. (3) Sve odluke nadležnih sudskih organa povodom povrede neke od odredbi ovog Zakona, biće dostavljene Agenciji za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine od strane sudova na nivou Bosne i Hercegovine i Gender Centru Federacije Bosne i Hercegovine i Gender centru Republike Srpske od strane sudova u entitetima Bosne i Hercegovine.

⁴⁰⁸ Član 29: „Ko na osnovu spola vrši nasilje, uznemiravanje ili seksualno uznemiravanje kojim se ugrozi mir, duševno zdravlje i tjelesni integritet kaznit će se kaznom zatvora od 6 mjeseci do 5 godina“. Član 30, stav 1: „Novčanom kaznom od 1.000 KM do 30.000 KM kaznit će se za prekršaj pravna osoba ako: a) ne preduzme odgovarajuće mjere i efikasne mehanizme zaštite protiv diskriminacije po osnovu spola, uznemiravanja i seksualnog uznemiravanja“; Član 31: „Procesuiranje i donošenje odluka zbog krivičnog djela i djela prekršaja utvrđenih ovim zakonom hitne je prirode i ima prioritet u radu nadležnih organa“.

⁴⁰⁹ Član 4, stav 1.

⁴¹⁰ Član 19.

⁴¹¹ Član 7. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH.

⁴¹² Član 6 stav 2. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske.

Krivični zakoni u BiH ne sadrže posebne zakonske odredbe koje bi inkriminisale proganjanje i stvorile osnovu za adekvatnu zaštitu žrtava ovih djela na način kako je propisano Konvencijom.

U pogledu statistike u vezi osuđujućih presuda sudova i sankcija povodom uznemiravanja, te konkretnih podataka o počiniocima i žrtvama ovog nasilja, javno dostupnih podataka ove vrste od strane zvaničnih institucija nema. Podaci se nisu mogli pronaći ni u dostupnim, objavljenim izvještajima.

Bosna i Hercegovina nije uložila rezerve ni na jedan član Konvencije, pa tako ni na član 34.

Na osnovu svega iznesenog, moglo bi se zaključiti da pravni i politički dokumenti nisu usklađeni sa članom 34 Konvencije.

Član 35. Fizičko nasilje

Članice će preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere kako bi osigurale da namjerno počinjena djela fizičkog nasilja nad drugim licem budu inkriminisana.

Djela fizičkog nasilja inkriminisana su u skladu sa krivičnim zakonima na nivou entiteta i Brčko Distrikta propisivanjem krivičnog djela „nasilja u porodici“, te Zakonom o ravnopravnosti polova u BiH regulisanjem „nasilja po osnovu pola“ (na identičan način kao što je opisano u poglavlju analize koja se bavi „psihičkim nasiljem“ čl. 33 Istanbulske konvencije).

Dakle, krivični zakoni Federacije BiH, Republike Srpske i Brčko Distrikta propisuju da se djelo nasilja u porodici vrši kada se primjenom nasilja, drskim ili bezobzirnim ponašanjem ugrožava i tjelesni integritet člana/ice porodice. Za osnovni oblik djela propisane sankcije su novčane kazne ili zatvor do jedne godine (u FBiH i BD), odnosno do dvije godine (u RS). Takođe, zakoni propisuju i kvalifikovane oblike krivičnog djela. Ukoliko je prilikom izvršenja djela korišćeno oružje, opasno oruđe ili drugo sredstvo podobno da tijelo teško povrijedi ili zdravlje naruši, predviđena je kazna zatvora od tri mjeseca do tri godine. Ako je usljed djela nastupila teška tjelesna povreda ili teško narušenje zdravlja ili su ona izvršena prema djetetu ili maloljetnom licu, predviđena je kazna zatvora od jedne do pet godina. Ako je usljed djela nastupila smrt člana/ice porodice, predviđena je kazna zatvora od dvije do dvanaest godina (RS), odnosno od dvije do petnaest godina (FBiH i BD). Ukoliko počinitelj nasilja usmrti člana/icu porodice kojeg/koju je prethodno zlostavljao, kaznit će se kaznom zatvora najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora (FBiH i BD)⁴¹³. Krivično djelo „nasilja u porodici“ svrstano je u grupu krivičnih djela protiv braka i porodice.

Na državnom nivou vlasti usvojeni Zakon o ravnopravnosti polova u BiH zabranjuje nasilje po osnovu pola, te propisuje da nasilje po osnovu pola predstavlja svako djelovanje kojim se nanosi ili može biti nanijeta, između ostaloga, i fizička ili seksualna šteta ili patnja koje sputava osobu ili grupu osoba da uživa u svojim ljudskim pravima i slobodama u javnoj i privatnoj sferi života. ZRP inkriminiše nasilje na osnovu pola, te propisuje kaznu zatvora od šest mjeseci do pet godina za ugrožavanje mira, duševnog zdravlja i tjelesnog integriteta osobe⁴¹⁴. Svi krivični postupci za gore navedena djela fizičkog nasilja pokreću se od strane nadležnog tužioca kao javnog organa koji je isključivo nadležan za krivično gonjenje, u skladu sa principom akuzatornosti.

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici FBiH propisuje da nasilje u porodici, između ostaloga, postoji ukoliko su učinjene radnje kojima član/ica porodice nanosi fizičku, psihičku ili seksualnu bol ili patnju drugom/oj članu/ici porodice. Zakon taksativno navodi koje radnje fizičkog nasilja predstavljaju radnje nasilja u porodici: svaka primjena fizičke sile na fizički ili psihički integritet člana/ice porodice, svako postupanje člana/ice porodice koje može prouzrokovati ili izazvati opasnost da će prouzrokovati fizičku ili psihičku bol ili patnju, fizički napad člana/ice porodice na drugog člana/icu porodice, bez obzira na to da li je nastupila fizička povreda ili nije, seksualno uznemiravanje, upotreba fizičkog nasilja ili prouzrokovanje straha sa ciljem oduzimanja prava na ekonomsku nezavisnost zabranom rada ili držanjem člana porodice u odnosu zavisnosti

⁴¹³ Čl. 222 Krivični zakon FBiH, čl. 208 Krivični zakon RS, čl. 218 Krivični zakon BD.

⁴¹⁴ Čl. 29 Zakona o ravnopravnosti polova u BiH – Prečišćeni tekst.

ili podređenosti, upotreba fizičkog nasilja prema djeci i zanemarivanje u njihovom odgoj, fizičko nasilje prema starim, iznemoglim osobama i zanemarivanje u njihovom njegovanju i liječenju, nasilna izolacija ili ograničenje slobode kretanja člana porodice⁴¹⁵. S druge strane, zakonski ekvivalent na nivou RS koji reguliše nasilje u porodici kao prekršaj ne sadrži u nabranju radnji nasilja u porodici one radnje koje imaju karakter fizičkog nasilja.

Podaci u vezi osuđivanosti

Entitetske javne politike u domenu borbe protiv nasilja u porodici, sadrže tvrdnje koje se mogu uzeti kao reprezentativne za područje cijelokupne BiH, prema kojima do sada nisu postignuti očekivani rezultati krivičnopravne zaštite od nasilja u porodici⁴¹⁶. Ove tvrdnje dodatno potvrđuje statistika i rezultati provedenih monitoringa sudskih postupaka i presuda u predmetima nasilja u porodici.

Ukoliko se uzme kao ispravno da javni tužioci i sudovi prevashodno posmatraju slučajeve fizičkog nasilja, odnosno nasilja koje dovodi do težih posljedica ili nasilja koje se dešava duži vremenski period kao krivična djela⁴¹⁷, validna je pretpostavka da se većina dostupne statistike u vezi sudskog postupanja u predmetima nasilja u porodici zapravo dotiče djela fizičkog nasilja kao radnje izvršenja nasilja u porodici.

Na području Federacije BiH u 2010. godini, za krivično djelo nasilja u porodici ukupno je doneseno 337 osuđujućih presuda, od čega 74% uslovnih osuda, 12% novčanih kazni i 11% kazni zatvora. Muškarci su predstavljali 97% izvršilaca ovog krivičnog djela. U pogledu strukture oštećenih lica, među punoljetnim licima 90% oštećenih su bile žene i 10% muškarci; dok je među maloljetnim licima 51% bilo djevojčica i 49% dječaka. U narednoj, 2011. godini sudovi su u 343 predmeta donijeli osuđujuće presude, od čega je bilo 75% uslovnih osuda, 16% kazni zatvora i 6% novčanih kazni. Muškarci su bili 96% počinitelja nasilja u porodici, a 4% žene. Po pitanju strukture oštećenih lica, među punoljetnim licima 86% oštećenih su bile žene i 14% muškarci; dok je među maloljetnim licima 55% bilo djevojčica i 45% dječaka⁴¹⁸. U prethodnom periodu, od 2006—2010. godine u Federaciji BiH zabilježeno je ukupno 1.275 predmeta krivičnog djela nasilja u porodici. Od 1.335 osumnjičenih izvršilaca ovih krivičnih djela, njih 97,53% bili su muškarci, a svega 2,17% žene. Ostatak čine maloljetni počinioci/teljice ovih krivičnih djela. Od ukupnog broja od 1.258 oštećenih žrtava ovog krivičnog djela, 79,87% bile su žene, te 7,95% muškarci, dok su ostali broj činila maloljetna lica. I u tom periodu najveći broj osuđujućih presuda otpadao je na uslovne osude (76,85%), zatim na novčane kazne (10,50%), pa kazne zatvora (9,55%)⁴¹⁹. Za područje Republike Srpske nedostaju potpuno sistematizovani podaci u vezi krivičnog djela nasilja u porodici za cijeli ovaj period, ali je zabilježeno da je u periodu od 2006—2008. godine doneseno ukupno 614 osuđujućih presuda, od čega je bilo 521 uslovnih osuda, 40 novčanih kazni, te 46 kazni zatvora⁴²⁰. Izvještaj o provođenju entitetske strategije za borbu protiv nasilja u porodici, iako ne prikazuje kvantitativne podatke postupanja sudova u RS, prilikom poređenja sudske prakse, navodi da je u 2010. i 2011. godini, prisutno opadanje broja procesuiranih slučajeva krivičnog djela nasilja u porodici u sudovima i tužilaštvima u RS u odnosu na prethodne godine⁴²¹.

Prema rezultatima raspoloživih istraživanja i zvaničnim izvještajima institucija, u dosadašnjoj sudskoj praksi u BiH, učiniocima krivičnog djela nasilja u porodici izricane su blage kazne, i to u daleko većoj mjeri uslovne osude, te zatim niske novčane kazne, nerijetko i specijalnim povratnicima u izvršenju djela nasilja u porodici. U većini slučajeva u kojima su izrečene uslovne kazne određeno je najkraće moguće vrijeme provjeravanja, odnosno vrijeme provjeravanja od jedne godine. Izrečene kazne zatvora većinom su bile kratkog trajanja, od jednog do šest mjeseci. U značajnom broju predmeta izrečena krivičnopravna sankcija

⁴¹⁵ Čl. 7 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH.

⁴¹⁶ Strategija za borbu protiv nasilja u porodici do 2013. godine RS, str. 10.

⁴¹⁷ Vidi Alternativni BiH CEDAW izvještaj, str. 41 i 46.

⁴¹⁸ Strategija za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici 2013—2017 FBiH, str. 33.

⁴¹⁹ Četvrti i peti periodični BiH CEDAW izvještaj, paragraf 90—91.

⁴²⁰ BiH, Četvrti i peti periodični CEDAW izvještaj BiH, paragraf 94, 2011.

⁴²¹ Gender centar RS, Strategija za borbu protiv nasilja u porodici do 2013. godine u Republici Srpskoj: izvještaj za 2011. god, str. 7, 2012.

rezultat je izdavanja kaznenog naloga, koji predstavlja mehanizam za ubrzavanje krivičnog postupka⁴²². Svi raspoloživi izvještaji zaključuju da se sa opisanom kaznenom politikom sudova u BiH ne postižu svrhe opšte i specijalne prevencije.

Na osnovu svega iznesenog, moglo bi se zaključiti da su pravni akti usklađeni sa članom 35 Konvencije.

Član 36. Seksualno nasilje, uključujući silovanje

1. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere kako bi osigurale da sljedeći vidovi namjernog ponašanja budu inkriminirani:

a. vaginalna, analna ili oralna penetracija seksualne prirode na tijelu drugog lica bez njenog/njegovog pristanka, korišćenjem bilo kojeg dijela tijela odnosno predmeta;

b. druge seksualne radnje s licem bez njenog/njegovog pristanka;

c. navođenje drugog lica na pokušaj seksualnih radnji s trećim licem bez njenog/njegovog pristanka.

2. Pristanak mora biti dobrovoljan ishod slobodne volje lica prema procjeni u kontekstu datih okolnosti.

3. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere kako bi osigurale da se odredbe iz stava 1. takođe primjenjuju na djela počinjena nad bivšim odnosno sadašnjim supružnicima odnosno partnerima u skladu s međunarodnim pravom.

Krivični zakoni Bosne i Hercegovine inkriminišu silovanje. U Republici Srpskoj krivično djelo silovanje inkriminisano je u glavi krivična djela protiv polnog integriteta, u Federaciji BiH i Brčko Distriktu BiH u okviru glave Krivična djela protiv polne slobode i morala, a u Krivičnom zakonu BiH u okviru glave Krivična djela protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom.

Krivično djelo	Krivični zakon BiH	Krivični zakon RS	Krivični zakon FBiH	Krivični zakon Distrikta Brčko
Silovanje	član 172 g) ⁴²³ i 173 e)	član 193	član 203	član 200

Ratni zločin protiv civilnog stanovništva

Član 173

(1) Ko kršeći pravila međunarodnog prava za vrijeme rata, oružanog sukoba ili okupacije naredi ili učini koje od ovih djela:

a) napad na civilno stanovništvo, naselje, pojedine civilne osobe ili osobe onesposobljene za borbu, a taj je napad posljedovao smrću, teškom tjelesnom ozljedom ili teškim narušenjem zdravlja ljudi;

b) napad bez izbora cilja kojim se pozljeđuje civilno stanovništvo;

c) ubijanja, namjerno nanošenje osobi snažnog tjelesnog ili duševnog bola ili patnje (mučenje), nečovječno postupanje, biološke, medicinske ili druge znanstvene eksperimente, uzimanje tkiva ili organa radi transplantacije, nanošenje velikih patnji ili povreda tjelesnog integriteta ili zdravlja;

d) raseljenje, preseljenje ili prisilno odnarnodnjenje ili prevođenje na drugu vjeru;

e) prisiljavanje druge osobe upotrebom sile ili prijetnje direktnim napadom na njezin život ili tijelo ili na život ili tijelo njoj bliske osobe, na seksualni odnos ili s njim izjednačenu seksualnu radnju (silovanje), prisiljavanje na prostituciju, primjenjivanje mjera zastrašivanja i terora, uzimanje talaca, kolektivno kažnjavanje, protupravno odvođenje u koncentracione logore i druga protuzakonita zatvaranja, oduzimanje prava na

⁴²² Vlada Republike Srpske, *Strategija za borbu protiv nasilja u porodici do 2013. godine RS*, str. 11, 2009; OSCE, *Krivična odgovornost i sankcioniranje počinitelaca nasilja u porodici*, OSCE, str. 53, 54 i 57, 2011; Udružene žene Banja Luka, Lara Bijeljina, *Praćenje i analiza krivičnih postupaka i sudske prakse u oblasti seksualnog i rodno zasnovanog nasilja u Republici Srpskoj*, Udružene žene Banja Luka i Lara Bijeljina 2011, str. 8-35; Centar za pravnu pomoć ženama Zenica, *Praćenje i analiza krivičnih postupaka i sudske prakse u oblasti seksualnog i rodno zasnovanog nasilja u Federaciji Bosne i Hercegovine Završni izvještaj i analiza*, Centar za pravnu pomoć ženama Zenica, str. 37, 2011.

⁴²³ Naveden uz analizu člana 39 Konvencije.

pravično i nepristrano suđenje, prisiljavanje na službu u neprijateljskim oružanim snagama ili u neprijateljskoj obavještajnoj službi ili upravi;

f) prisiljavanje na prinudni rad, izgladnjivanje stanovništva, konfiskaciju imovine, pljačkanje imovine stanovništva, protupravno, samovoljno i vojnim potrebama neopravdano uništavanje ili prisvajanje imovine u velikim razmjerama, uzimanje nezakonite i nesrazmjerno velike kontribucije i rekvizicije, smanjenje vrijednosti domaće novčane jedinice ili protuzakonito izdavanje novca, kaznit će se kaznom zatvora najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora.

(2) Kaznom iz stava 1. ovog člana kaznit će se ko kršeći pravila međunarodnog prava za vrijeme rata, oružanog sukoba ili okupacije naredi ili učini koje od ovih djela:

a) napad na objekte posebno zaštićene međunarodnim pravom ili općeopasne objekte i postrojenja kao što su brane, nasipi i nuklearne elektrane;

b) napad bez izbora cilja na civilne objekte koji su pod posebnom zaštitom međunarodnog prava, nebranjena mjesta i demilitarizovane zone;

c) dugotrajno oštećenje prirodnog okoliša velikih srazmjera, koje može da šteti zdravlju ili opstanku stanovništva.

(3) Ko kršeći pravila međunarodnog prava za vrijeme rata, oružanog sukoba ili okupacije, kao okupator naredi ili učini preseljenje dijelova civilnog stanovništva svoje pripadnosti na okupiranu teritoriju, kaznit će se kaznom zatvora najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora.

Krivični zakon Republike Srpske propisuje u članu 193:

(1) Ko drugoga prinudi na obljubu ili neku drugu polnu radnju upotrebom sile ili prijetnjom da će neposredno napasti na život ili tijelo tog ili njemu bliskog lica, kazniće se zatvorom od dvije do deset godina.

(2) Ako je djelo iz stava 1. ovog člana izvršeno prema maloljetnom licu, ili na naročito svirep ili naročito ponižavajući način, ili je istom prilikom izvršeno više silovanja od strane više lica, ili je silovanje izvršeno iz mržnje, ili je usljed djela nastupila teška tjelesna povreda, teško narušenje zdravlja ili trudnoća silovanog ženskog lica, učinilac će se kazniti zatvorom od tri do petnaest godina.

(3) Ako je usljed djela iz st. 1. i 2. ovog člana nastupila smrt lica prema kojem je djelo izvršeno, učinilac će se kazniti zatvorom najmanje deset godina.

(4) Ko drugoga prinudi na obljubu ili neku drugu polnu radnju ozbiljnom prijetnjom da će za njega ili njemu blisko lice otkriti nešto što bi škodilo njegovoj časti ili ugledu ili prijetnjom nekim drugim teškim zlom, kazniće se zatvorom od šest mjeseci do pet godina.

Krivični zakoni FBiH u članu 203 i Brčko Distrikta BiH u članu 200. propisuju:

(1) Ko drugu osobu upotrebom sile ili prijetnje da će izravno napasti na njezin život ili tijelo ili na život ili tijelo njoj bliske osobe prisili na spolni odnošaj ili s njim izjednačenu spolnu radnju, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina.

(2) Ko krivično djelo iz stava 1. ovog člana učini na naročito okrutan ili naročito ponižavajući način, ili ako je istom prilikom prema istoj žrtvi učinjeno više spolnih odnošaja ili s njim izjednačenih spolnih radnji od više učinitelja, kaznit će se kaznom zatvora od tri do petnaest godina.

(3) Ako je krivičnim djelom iz stava 1. ovog člana prouzrokovana smrt silovane osobe, ili je ona teško tjelesno ozlijeđena, ili joj je teško narušeno zdravlje, ili je silovana ženska osoba ostala trudna, učinitelj će se kazniti kaznom zatvora najmanje tri godine.

(4) Kaznom iz stava 2. ovog člana kaznit će se ko učini krivično djelo iz stava 1. ovog člana zbog etničke, narodnosne, rasne, vjerske ili jezičke netrpeljivosti prema žrtvi.

(5) Ko krivično djelo iz stava 1. ovog člana učini prema maloljetniku, kaznit će se kaznom zatvora najmanje tri godine.

(6) Ko krivično djelo iz st. 2, 3. i 4. ovog člana učini prema maloljetniku, kaznit će se kaznom zatvora najmanje pet godina.

(7) Ako su krivičnim djelom iz stava 2. ovog člana prouzrokovane posljedice iz stava 3. ovog člana, učinitelj će se kazniti kaznom zatvora najmanje pet godina.

Iščitavanjem zakona i poređenjem sa krivičnim djelom seksualnog nasilja, uključujući silovanje, kako je definisano u članu 36 Konvencije, može se zaključiti da isti nisu u potpunosti usklađeni ali i da pružaju osnov

za primjenu na način kako je Konvencijom ovo djelo prepoznato. Krivični zakoni naime, osim prinude na obljubu, odnosno na polni odnos, koja odgovara stavu 1. tačka a) Konvencije, prepoznaju i drugu polnu radnju, odnosno s njim izjednačenu polnu radnju, koja odgovara stavu 1. tačka b) Konvencije. Međutim, da bi se utvrdilo da pristanak nije dat, odnosno, da bi se utvrdilo da isti ne predstavlja dobrovoljan ishod slobodno izražene volje, iz definicije proizlazi da je potrebno utvrditi da je do silovanja došlo upotrebom sile ili prijetnjom neposrednog napada. Nijedan od zakona ne uključuje specifične reference na bračno silovanje, ali ne prave ni izuzetak u odnosu na žrtvu, odnosno, žrtva može biti bilo koja „druga osoba“, prema tome, i sadašnja i bivša supruga/g, partnerica/r.

Krivični zakon Bosne i Hercegovine inkriminiše silovanje ili seksualno nasilje povezano sa rasprostranjenim ili sistematskim napadima koji su usmjereni protiv civilnog stanovništva, ili kao ratni zločin. Definicija pretpostavlja upotrebu sile, ili prijetnju upotrebom sile i ignoriše druge oblike prinude.

Osim silovanja, Krivičnim zakonima su propisana i druga krivična djela, i to:

Krivično djelo	Krivični zakon RS	Krivični zakon FBiH	Krivični zakon Distrikta Brčko
Spolni odnos sa nemoćnom osobom	Član 194	Član 204	Član 201
Spolni odnos zloupotrebom položaja	Član 196	Član 205	Član 202
Prinuda na spolni odnos		Član 206	Član 203
Spolni odnos sa djetetom	Član 195	Član 207	Član 204
Bludne radnje		Član 208	Član 205
Zadovoljenje polnih strasti pred drugim	Član 197		
Zadovoljenje pohote pred djetetom ili maloljetnikom	Član 197	Član 209	Član 206

Prema podacima Ministarstva unutrašnjih poslova, u Republici Srpskoj je u toku 2012. godine registrovano 29 krivičnih djela protiv polnog integriteta, od toga petnaest krivičnih djela silovanja, četiri krivična djela polno nasilje nad djetetom, jedno krivično djelo zadovoljenje polnih strasti pred drugim, dva krivična djela trgovina ljudima radi vršenja prostitucije, jedno krivično djelo rodoskrvljenje, tri krivična djela obljuje nad nemoćnim licem, jedno krivično djelo obljuba zloupotrebom službenog položaja i dva ostala krivična djela protiv polnog integriteta. Broj ovih krivičnih djela je za 21,6% manji u odnosu na 2011. godinu⁴²⁴. Podaci o stanju bezbjednosti u Republici Srpskoj za 2011, prema evidenciji Ministarstva unutrašnjih poslova, ukazuju na registrovanih 37 krivičnih djela protiv polnog integriteta, od čega 12 silovanja: pet u Doboju, po dva u Banjaluci i Bijeljini, te tri u Istočnom Sarajevu, od čega je, prema istom izvoru, operativnim radom rasvijetljeno 11 krivičnih djela⁴²⁵.

Prema podacima Federalne uprave policije za 2012. godinu registrovano je 106 krivičnih djela protiv polne slobode i morala, što je za 13 djela manje (ili 10,5 %) nego u uporednom periodu. Za ova djela prijavljeno je 119 lica, od kojih je 14 maloljetnika i 31 povratnik u vršenju krivičnih djela. Registrovano je 20 krivičnih djela „Silovanje“, za koja su prijavljena 23 lica⁴²⁶. Isti izvor za 2011. godinu navodi da je registrovao 119 krivičnih djela protiv polne slobode i morala, što je za četiri djela više (3,5 %) nego u uporednom periodu.

⁴²⁴ Informacija o stanju bezbjednosti u Republici Srpskoj, MUP Republike Srpske, januar—decembar 2012. godine, str. 6. Dostupna na: http://www.mup.vladars.net/statistike_pdf/lat/9012984002161550.pdf.

⁴²⁵ Podaci o stanju bezbjednosti u Republici Srpskoj, MUP Republike Srpske, januar—decembar 2011. str. 3, http://www.mup.vladars.net/statistike_pdf/lat/4662357283206701.pdf.

⁴²⁶ Informacija o stanju sigurnosti za 2012, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Federalna uprava policije, str. 26. Dostupna na: <http://www.fup.gov.ba/wp-content/uploads/2013/02/Kriminalitet-2012.pdf>.

Za ova djela prijavljene su 124 osobe, od kojih devet maloljetnika i 35 povratnika u vršenju krivičnih djela. Registrirana su 22 krivična djela „Silovanje“, za koja je prijavljeno 25 osoba⁴²⁷.

Krivični postupak se može pokrenuti i sprovesti samo po zahtjevu tužioca⁴²⁸, po službenoj dužnosti i u javnom interesu, nezavisno od volje osobe koja je oštećena krivičnim djelom. Tužilac je dužan preduzeti krivično gonjenje ako postoje dokazi da je učinjeno krivično djelo, osim ako Zakonom o krivičnom postupku nije drugačije propisano⁴²⁹. Javni tužilac je dužan preduzeti krivično gonjenje bez obzira na njegov stav o tome da li je ili nije potrebno krivično gonjenje. Činjenica da je žrtva supruga ili partnerica (uključujući i bivšu) ne pravi razliku u vezi sa gonjenjem. Međutim, iako seksualno nasilje nije uvijek povezano sa nasiljem u porodici, dostupne studije pokazuju da većina žrtava nasilja u porodici koje dožive fizičko, takođe budu izložene i seksualnom nasilju i zlostavljanju⁴³⁰.

Za krivično djelo silovanja su zapriječene strožije kazne (u rasponu od jedne, odnosno dvije do deset godina za osnovni oblik djela) nego za krivično djelo nasilja u porodici (novčana kazna ili kazna zatvora od tri mjeseca do tri godine). Nasilje u porodici kao krivično djelo obuhvata samo one oblike nasilja u porodici koji primjenom instituta prividnog idealnog sticaja nisu obuhvaćeni nekim drugim krivičnim djelom (npr. silovanje)⁴³¹. Silovanje u braku je, prema dostupnim relevantnim podacima, vrlo teško dokazati pred sudom osim ako je djelo povezano sa fizičkim povredama, iskustva ukazuju da se ova vrsta krivičnog djela u vezi sa brakom rijetko prijavljuje, npr. pred sudovima u Kantonu Sarajevo nije poznat niti jedan procesuiran slučaj od stupanja KZ FBiH na snagu⁴³². U postupku dokazivanja akcenat je na izjavama oštećenih, a česti problemi u praksi u vezi sa procesuiranjem slučajeva nasilja u porodice, prema iskustvima tužilaštva, jesu nekonzistentnost svjedoka oštećenih, te činjenica da se mnogi slučajevi nasilja u porodici, naročito seksualnog, ne prijavljuju u obimu koji je u stvarnosti prisutan, a kada se i prijave da je ishod postupaka često neizvjestan usljed izostanka saradnje žrtve nad kojom se vrši ovo nasilje, a time je i dokazivanje krivičnog djela otežano⁴³³.

Prema podacima Visokog sudskog i tužilačkog savjeta Bosne i Hercegovine, u posljednje dvije godine su, po predmetima i licima, izrečene sljedeće osuđujuće presude:

2011. Po predmetima

KZ	Član	Naziv člana	ZATVOR	NOVČANA	USLOVNA
KZ BD	200	Silovanje	1	0	0
KZ FBiH	203	Silovanje	9	1	7
KZ RS	193	Silovanje	7	0	0

2011. Po licima

KZ	Član	Naziv člana	ZATVOR	NOVČANA	USLOVNA
KZ BD	200	Silovanje	1	0	0
KZ FBiH	203	Silovanje	12	1	7
KZ RS	193	Silovanje	7	0	0

⁴²⁷ Informacija o stanju sigurnosti za 2011, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Federalna uprava policije, str. 11. Dostupna na: <http://www.fup.gov.ba/wp-content/uploads/2012/02/stanje-kriminaliteta-na-podrucju-fbih-u-2011.pdf>.

⁴²⁸ Član 16 ZKP RS, Član 17 ZKPFBiH, Član 16, ZKPBDiH, Član 16 ZKPBiH.

⁴²⁹ Član 17 ZKP RS, Član 18 ZKPFBiH, Član 17, ZKPBDiH, Član 17 ZKPBiH.

⁴³⁰ Različite lokalne i nacionalne studije u SAD pokazale su da, kada postoji fizičko nasilje, vjerovatno je prisutno i seksualno nasilje. Na primjer, jedna studija u Teksasu je pokazala da skoro 70% žena koje su tražile zaštitne mjere bilo silovano, i to više puta (79%) (McFarlane, J., i A. Malecha. "Seksualni napad među intimnim partnerima: učestalost, posljedice i tretiranje." Konačni izvještaj Nacionalnog instituta pravde, grant br. 2002-WG-BX-0003. Washington, DC: Ministarstvo pravde SAD, Nacionalni institute pravde, oktobar 2005, NCJ 211678. <http://www.ncjrs.gov/App/Publications/abstract.aspx?ID=232957>).

⁴³¹ Priručnik za trening i edukaciju policijskih službenika u slučajevima nasilja u porodici, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Sarajevo 2010, str. 37. Dostupno na: <http://goo.gl/70PjnV>.

⁴³² Isto, str. 23.

⁴³³ Isto, str. 45.

2012. Po predmetima

KZ	Član	Naziv člana	ZATVOR	NOVČANA	USLOVNA
KZ BD	200	Silovanje	2	0	0
KZ FBiH	203	Silovanje	10	0	3
KZ RS	193	Silovanje	6	1	0

2012. Po licima

KZ	Član	Naziv člana	ZATVOR	NOVČANA	USLOVNA
KZ BD	200	Silovanje	3	0	0
KZ FBiH	203	Silovanje	16	0	3
KZ RS	193	Silovanje	8	1	0

Visoki sudski i tužilački savjet ne vodi i ne raspolaže podacima o toku izvršavanja krivičnih sankcija izrečenih osuđujućim presudama za koje su dostavljeni podaci, kao ni podatke o oštećenima i počiniocima krivičnih djela (pol, godine, međusobni odnos)⁴³⁴.

Iščitavanjem zakona i poređenjem sa krivičnim djelom seksualnog nasilja, uključujući silovanje, kako je definisano u članu 36 Konvencije, može se zaključiti da isti nisu u potpunosti usklađeni ali i da pružaju osnov za primjenu na način kako je Konvencijom ovo djelo prepoznato.

Član 37. Prinudni brak

1. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere kako bi osigurale da namjerno prisiljavanje odraslog lica odnosno djeteta da stupi u brak bude inkriminirano.
2. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere kako bi osigurale da namjerno namamljivanje odraslog lica odnosno djeteta na teritoriju članice odnosno države koja nije njena/njegova država prebivališta s ciljem prinude tog odraslog odnosno djeteta da stupi u brak bude inkriminirano.

Zakonodavstvo u BiH nije usklađeno sa standardom koji proizilazi iz člana 37 Istanbulske konvencije. Prinuda lica da stupi u brak i namamljivanje lica u inostranstvo sa ciljem prinude tog lica da stupi u brak nisu propisani kao posebna krivična djela od strane važećih krivičnih zakona na različitim nivoima vlasti (BiH, FBiH, RS, BD).

Od svih krivičnih zakona unutar BiH, jedino Krivični zakon RS inkriminiše "prinudu" kao opšte krivično djelo u okviru grupe krivičnih djela protiv sloboda i prava građana. Na osnovu ovog zakona, prinuda postoji ukoliko jedno lice drugog/u silom ili ozbiljnom prijetnjom prinudi da nešto učini ili ne učini ili trpi. Iako je krivično djelo opšteg tipa, njegova definicija omogućuje direktno dovođenje istog u vezu sa prinudom na sklapanje braka. Ipak, zakon ne poznaje prinudu na brak i namamljivanje u inostranstvo radi prinude na sklapanje braka kao posebna krivična djela. Zakonom propisana sankcija za prinudu je novčana kazna ili zatvor do jedne godine. Kvalifikovani oblik djela postoji ukoliko se isto učini prijetnjom ubistvom, teškom tjelesnom povredom, otmicom ili u sastavu grupe ili zločinačke organizacije. Za kvalifikovani oblik djela prinude predviđena je kazna zatvora do tri godine⁴³⁵. Krivično gonjenje se preduzima od strane organa tužilaštva po službenoj dužnosti.

S druge strane, porodični zakoni FBiH, RS i BD propisuju da se brak zasniva na slobodno izjavljenoj volji muškarca i žene, te da brak nije valjan ako je na njegovo zaključenje bračni supružnik/ca pristao/la u

⁴³⁴ Podaci dostavljeni za potrebe izrade Akcionog plana Okvirne strategije za sprovođenje Konvencije Vijeća Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja prema ženama i nasilja u porodici u BiH dana 24.10.2013.

⁴³⁵ Član 164 Krivični zakon RS.

strahu izazvanom ozbiljnom prijetnjom⁴³⁶. Ova činjenica predstavlja osnov za poništenje braka. Poništenje braka zaključenog u strahu izazvanom ozbiljnom prijetnjom može tražiti samo bračni supružnik/ca koji/a je bio/la prinuđen/a. Tužba se može podnijeti u roku od jedne godine od dana kada je opasnost od izvršenja prijetnje prestala, a bračni supružnici su za to vrijeme živjeli zajedno⁴³⁷.

Važeći porodični zakoni, kao što je navedeno, dotiču se isključivo prinude, odnosno prijetnje kao razloga zbog kojeg brak nije valjan, te osnova za poništenje braka u okviru parničnog postupka, a u skladu sa oblašću braka i porodičnih odnosa koju regulišu. S obzirom na to da važeći krivični zakoni unutar BiH, s izuzetkom zakona u RS koji sadrži krivično djelo prinude kroz opštu kvalifikaciju, ne inkriminišu prinudni brak u smislu standarda iz Istanbulske konvencije, izostaje i utvrđivanje krivične odgovornosti osobe koja je prisilila drugo lice na sklapanje braka u okviru krivičnog postupka, iako porodično zakonodavstvo reguliše predmetno ponašanje kao nezakonito.

Kao što je napomenuto, moglo bi se zaključiti da pravni dokumenti nisu usklađeni sa članom 37 Konvencije.

Član 38. Genitalno sakaćenje žena

Članice će preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere kako bi osigurale da se sljedeći vidovi namjernog ponašanja inkriminiraju:

- a. obrezivanje, infibulacija odnosno bilo kakvo drugo sakaćenje cijelih odnosno bilo kojeg dijela malih i velikih usmina odnosno klitorisa kod žene;*
- b. prinuda i navođenje žena da se podvrgnu nekoj od radnji navedenih pod tačkom a.*
- c. podsticanje, prinuda odnosno navođenje djevojčice na neku od radnji navedenih pod tačkom a.*

U Bosni i Hercegovini genitalno sakaćenje žena nije inkriminisano. Nije bilo moguće pronaći relevantna istraživanja na temu genitalnog sakaćenja žena i djevojčica u Bosni i Hercegovini.

U obrazloženju ovog člana Konvencije navodi se da je priroda genitalnog sakaćenja žena takva da je ovo jedno od krivičnih djela koje je izuzeto od načela rodne neutralnosti u krivičnom pravu koje čini dio ove konvencije jer žrtve mogu biti isključivo žene ili djevojčice. Cilj ovog člana je inkriminisanje tradicionalne prakse odsijecanja određenih dijelova ženskih genitalija koje neke zajednice sprovode nad svojim članicama. Autori su smatrali značajnim da odrede genitalno sakaćenje žena kao krivično djelo u okviru ove konvencije jer ova praksa uzrokuje nepopravljivu i doživotnu štetu i obično se sprovodi bez pristanka žrtve. Tačka a) inkriminiše obrezivanje, infibulaciju ili bilo kakvo drugo sakaćenje cijelih ili bilo kog dijela malih i velikih usmina ili klitorisa i kada ga sprovode ljekari, kako je sadržano u Rezoluciji Svjetske zdravstvene skupštine SZO 61.16 o ubrzavanju akcija za eliminaciju genitalnog sakaćenja žena. Termin „obrezivanje“ odnosi se na djelimično ili potpuno uklanjanje klitorisa i velikih usmina. „Infibulacija“, s druge strane, obuhvata djelimično zašivanje velikih usmina vulve u cilju sužavanja vaginalnog otvora. Termin „bilo kakvo drugo sakaćenje“ odnosi se na sve ostale fizičke izmjene na ženskim genitalijama.

Iako krivični zakoni ne inkriminišu genitalno sakaćenje žena, učinioici ipak mogu biti krivično gonjeni za krivično djelo teške tjelesne povrede koja je nastupila kao posljedica genitalnog sakaćenja.

Član 156 Krivičnog zakona Republike Srpske, teška tjelesna povreda:

- (1) Ko drugog teško tjelesno povrijedi ili mu zdravlje teško naruši, kazniće se zatvorom od šest mjeseci do pet godina.
- (2) Ko drugog tjelesno povrijedi ili mu zdravlje naruši tako teško da je usljed toga doveden u opasnost život povrijeđenog ili je uništen ili trajno i u znatnoj mjeri oslabljen koji važan dio njegovog tijela ili koji važan

⁴³⁶ Član 16 Porodični zakon FBiH, član 30 Porodični zakon RS, član 20 Porodični zakon BD („Službeni glasnik Brčko Distrikta“, br. 23/07).

⁴³⁷ Član 40 Porodični zakon FBiH, član 46 Porodični zakon RS, član 33 Porodični zakon BD („Službeni glasnik Brčko Distrikta“, br. 23/07).

organ, ili je prouzrokovana trajna nesposobnost za rad povrijeđenog, ili trajno i teško narušenje njegovog zdravlja ili unakaženost ili je djelo izvršeno iz mržnje, kazniće se zatvorom od jedne do osam godina.

(3) Ako je usljed djela iz st. 1. i 2. ovog člana nastupila smrt povrijeđenog lica, učinilac će se kazniti zatvorom od jedne do dvanaest godina.

(4) Ko djelo iz st. 1. i 2. ovog člana učini nehatno, kazniće se zatvorom do tri godine.

(5) Ko djelo iz st. 1, 2. i 3. ovog člana učini na mah, doveden bez svoje krivice u jaku razdraženost napadom, teškim zlostavljanjem ili teškim vrijeđanjem od strane povrijeđenog, kazniće se za djelo iz st. 1. i 2. ovog člana zatvorom do tri godine, a za djelo iz stava 3. ovog člana, zatvorom od šest mjeseci do pet godina.

Član 172 Krivičnog zakona Federacije BiH, teška tjelesna ozljeda⁴³⁸:

(1) Ko drugoga teško tjelesno ozlijedi ili mu zdravlje teško naruši, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

(2) Ko krivično djelo iz stava 1. ovog člana učini prema bračnom partneru ili osobi s kojom živi u izvanbračnoj zajednici ili roditelju svog djeteta s kojim ne živi u zajednici, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do pet godina.

(3) Ko drugoga tjelesno ozlijedi ili mu zdravlje naruši tako teško da je zbog toga doveden u opasnost život ozljeđenog ili je uništen ili trajno i u znatnoj mjeri oslabljen koji važan dio njegova tijela ili koji važan organ, ili je prouzrokovana trajna nesposobnost za rad ozljeđenoga ili trajno i teško narušenje njegova zdravlja ili unakaženost, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina.

(4) Kaznom iz stava 3. ovog člana kaznit će se ko krivično djelo iz stava 1. ovog člana učini iz rasnih, narodnosnih ili vjerskih pobuda.

(5) Ako ozlijeđeni umre zbog ozljede iz st. 1. do 4. ovog člana, učinitelj će se kazniti kaznom zatvora od jedne do dvanaest godina.

(6) Ko krivično djelo iz st. od 1. do 3. ovog člana učini iz nehata, kaznit će se kaznom zatvora do tri godine.

(7) Ko krivično djelo iz st. od 1. do 3. ovog člana učini na mah, doveden bez svoje krivnje u jaku razdraženost napadom ili teškim vrijeđanjem od ozlijeđenog, kaznit će se kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine.

(8) Ko krivično djelo iz stava 4. ovog člana učini na mah, doveden bez svoje krivnje u jaku razdraženost napadom ili teškim vrijeđanjem od ozlijeđenog, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

Član 169 Krivičnog zakona Brčko Distrikta BiH. Teška tjelesna ozljeda:

(1) Ko drugog teško tjelesno povrijedi ili mu zdravlje teško naruši, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

(2) Ko krivično djelo iz stava 1 ovoga člana učini prema bračnom partneru ili licu s kojom živi u vanbračnoj zajednici ili roditelju svoga djeteta s kojim ne živi u zajednici, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do pet godina.

(3) Ko drugog tjelesno povrijedi ili mu zdravlje naruši tako teško da je zbog toga doveden u opasnost život povrijeđenog ili je uništen ili trajno i u znatnoj mjeri oslabljen koji važan dio njegovog tijela ili koji važan organ, ili je prouzrokovana trajna nesposobnost za rad povrijeđenog ili trajno i teško narušenje njegovog zdravlja ili unakaženost, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina.

(4) Kaznom iz stava 3 ovoga člana kaznit će se ko krivično djelo iz stava 1 ovoga člana počini iz mržnje.

(5) Ako povrijeđeni umre zbog ozljede iz stavova od 1 do 4 ovoga člana, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od jedne do dvanaest godina.

(6) Ko krivično djelo iz stavova od 1 do 3 ovoga člana učini iz nehata, kaznit će se kaznom zatvora do tri godine.

⁴³⁸ U postupku je usvajanje Zakona o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona Federacije BiH koji, u vrijeme pisanja ove analize, još nije bio usvojen. Ipak treba napomenuti da je po Prijedlogu Zakona o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona Federacije BiH predviđana izmjena i dopuna i ovog člana, na sljedeći način: U članu 172 stav 1. riječi: „šest mjeseci“ zamijenjuju se riječju „jedne“. Iza stava 2. dodaje se novi stav 3. koji glasi: „(3) Ko krivično djelo iz stava 1. ovog člana izvrši upotrebom oružja ili opasnog oruđa, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do osam godina“. Dosadašnji st. 3, 4, 5, 6, 7. i 8. postaju st. 4, 5, 6, 7, 8. i 9. U stavu 4. riječ „jedne“ zamijenjuje se riječju „dvije“. U stavu 5. riječi: „rasnih, narodnosnih ili vjerskih pobuda“ zamijenjuju se riječju „mržnje“. U stavu 6. riječ „jedne“ zamijenjuje se riječju „dvije“.

(7) Ko krivično djelo iz stavova od 1 do 3 ovoga člana učini na mah, doveden bez svoje krivnje u jaku razdraženost napadom ili teškim vrijeđanjem od povrijeđenog, kaznit će se kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine.

(8) Ko krivično djelo iz stava 4. ovog člana učini na mah, doveden bez svoje krivnje u jaku razdraženost napadom ili teškim vrijeđanjem od povrijeđenog, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

Na osnovu gore izloženog, moglo bi se zaključiti da pravni i politički akti u BiH nisu usklađeni sa članom 38 Konvencije jer ne prepoznaju i ne imenuju genitalno sakaćenje, ali i istaći da učinioci ipak mogu biti krivično gonjeni za krivično djelo teške tjelesne povrede koja je nastupila kao posljedica genitalnog sakaćenja.

Član 39. Prinudni abortus i prinudna sterilizacija

Članice će preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere kako bi osigurale da se inkriminišu sljedeće namjerne radnje:

a. abortus žene bez njenog informiranog pristanka;

b. operacija u svrhu odnosno uz ishod onemogućavanja prirodne reprodukcije kod žene bez njenog informisanog pristanka i razumijevanja procedure.

U obrazloženju ovog člana Konvencije se, između ostalog, navodi da je cilj ove odredbe da naglasi značaj poštovanja reproduktivnih prava žena dozvoljavanjem ženama da slobodno odlučuju o broju djece i osiguravanjem pristupa odgovarajućim informacijama o prirodnoj reprodukciji i planiranju porodice.

Krivični zakoni u Bosni i Hercegovini inkriminišu protivpravni prekid trudnoće i prisilnu sterilizaciju:

	Krivični zakon BiH	Krivični zakon RS	Krivični zakon FBiH	Krivični zakon Distrikta Brčko
Protivpravni prekid trudnoće		Član 154.	Član 171.	Član 168.
Prisilna sterilizacija	Član 172 g (zločin protiv čovječnosti)			

Član 172 Krivičnog zakona BiH. Zločini protiv čovječnosti:

(1) Ko, kao dio širokog ili sistematičnog napada usmjerenog protiv bilo kojeg civilnog stanovništva, znajući za takav napad, učini koje od ovih djela:

a) lišenje druge osobe života (ubistvo);

b) istrebljenje;

c) odvođenje u ropstvo,

d) deportacija ili prisilno preseljenje stanovništva;

e) zatvaranje ili drugo teško oduzimanje fizičke slobode suprotno osnovnim pravilima međunarodnog prava;

f) mučenje;

g) prisiljavanje druge osobe upotrebom sile ili prijetnje direktnim napadom na njezin život ili tijelo ili na život ili tijelo njoj bliske osobe, na seksualni odnos ili s njim izjednačenu seksualnu radnju (silovanje), seksualno ropstvo, prisilnu prostituciju, prisilnu trudnoću, **prisilnu sterilizaciju** ili bilo koji drugi oblik teškog seksualnog nasilja;

h) progon bilo koje grupe ljudi ili kolektiva na političkoj, rasnoj, nacionalnoj, etničkoj, kulturnoj, vjerskoj, polnoj ili drugoj osnovi koja je univerzalno prihvaćena kao nedopustiva po međunarodnom pravu, u vezi s bilo kojim krivičnim djelom iz ovog stava ovog člana, bilo kojim krivičnim djelom propisanim u ovom zakonu ili bilo kojim krivičnim djelom u nadležnosti Suda Bosne i Hercegovine;

i) prisilni nestanak osoba;

j) zločin aparthejda;

k) druga nečovječna djela slične prirode, učinjena u namjeri nanošenja velike patnje ili ozbiljne fizičke ili psihičke povrede ili narušenja zdravlja, kaznit će se kaznom zatvora najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora.

Član 154 Krivičnog zakona Republike Srpske, Protivpravni prekid trudnoće:

(1) Ko protivno propisima o prekidu trudnoće trudnoj ženi sa njenim pristankom izvrši prekid trudnoće, započne da vrši prekid trudnoće ili joj pomogne da prekine trudnoću, kazniće se zatvorom od tri mjeseca do tri godine.

(2) Ko trudnoj ženi bez njenog pristanka, a ako je mlađa od šesnaest godina i bez pismene saglasnosti njenog roditelja, usvojioca ili staraoca, izvrši ili započne da vrši prekid trudnoće, kazniće se zatvorom od jedne do osam godina.

(3) Ako je usljed djela iz st. 1. i 2. ovog člana nastupila smrt, teška tjelesna povreda ili teško narušenje zdravlja ženskog lica nad kojim je vršen prekid trudnoće, učinilac će se kazniti za djelo iz stava 1. ovog člana zatvorom od šest mjeseci do pet godina, a za djelo iz stave 2. ovog člana zatvorom od dvije do dvanaest godina.

Član 171 Krivičnog zakona Federacije BiH. Protupravni prekid trudnoće:

(1) Ko protivno propisima o prekidu trudnoće trudnoj ženi s njezinim pristankom započne činiti, učini ili joj pomogne učiniti prekid trudnoće, kaznit će se kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine.

(2) Ko trudnoj ženi bez njezina pristanka započne činiti ili učini prekid trudnoće, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do osam godina.

(3) Ako je krivičnim djelom iz stava 1. ovog člana trudna žena teško tjelesno ozljeđena, ili joj je zdravlje teško narušeno ili je prouzrokovana smrt trudne žene, učinitelj će se kazniti kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

(4) Ako je krivičnim djelom iz stava 2. ovog člana trudna žena teško tjelesno ozljeđena, ili joj je zdravlje teško narušeno ili je prouzrokovana smrt trudne žene, učinitelj će se kazniti kaznom zatvora najmanje jednu godinu.

Član 168 Krivičnog zakona Brčko Distrikta BiH. Protivpravni prekid trudnoće:

(1) Ko protivno propisima o prekidu trudnoće trudnoj ženi s njezinim pristankom započne činiti, učini ili joj pomogne učiniti prekid trudnoće, kaznit će se kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine.

(2) Ko trudnoj ženi bez njezina pristanka započne činiti ili učini prekid trudnoće, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do osam godina.

(3) Ako je krivičnim djelom iz stava 1. ovoga člana trudna žena teško tjelesno povrijeđena, ili joj je zdravlje teško narušeno ili je prouzrokovana smrt trudne žene, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

(4) Ako je krivičnim djelom iz stava 2. ovoga člana trudna žena teško tjelesno ozlijeđena, ili joj je zdravlje teško narušeno ili je prouzrokovana smrt trudne žene, učinilac će se kazniti kaznom zatvora najmanje jednu godinu.

Krivični postupak se može pokrenuti i sprovesti samo po zahtjevu tužioca⁴³⁹, po službenoj dužnosti i u javnom interesu, nezavisno od volje osobe koja je oštećena krivičnim djelom. Tužilac je dužan preduzeti krivično gonjenje ako postoje dokazi da je učinjeno krivično djelo, osim ako Zakonom o krivičnom postupku nije drugačije propisano⁴⁴⁰. Javni tužilac je dužan preduzeti krivično gonjenje bez obzira na njegov stav o tome da li je ili nije potrebno krivično gonjenje.

U 2011. i 2012. godine nije donesena ni jedna osuđujuća presuda u Bosni i Hercegovini za krivično djelo protivpravan prekid trudnoće⁴⁴¹.

⁴³⁹ Član 16 ZKP RS, Član 17. ZKPFBiH, Član 16, ZKPDBiH, Član 16 ZKPBiH.

⁴⁴⁰ Član 17 ZKP RS, Član 18. ZKPFBiH, Član 17, ZKPDBiH, Član 17 ZKPBiH.

⁴⁴¹ Prema podacima dostavljenim od Visokog sudskog i tužilačkog savjeta za potrebe izrade Akcionog plana Okvirne strategije za sprovođenje Konvencije Vijeća Europe o sprečavanju i suzbijanju nasilja prema ženama i nasilja u porodici u BiH dana 24.10.2013.

Na osnovu gore izloženog, moglo bi se zaključiti da je pravni i politički okvir u BiH usklađen sa standardima propisanim u članu 39 Konvencije.

Član 40. Seksualno uznemiravanje

Članice će preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere kako bi osigurale da svaki oblik neželjenog verbalnog, neverbalnog odnosno fizičkog ponašanja seksualne prirode u svrhu odnosno uz ishod povrede dostojanstva lica, posebno kada se stvara zastrašujuća, neprijateljska, degradirajuća, ponižavajuća odnosno uvredljivo atmosfera, bude predmet krivične odnosno druge pravne sankcije.

Seksualno uznemiravanje sankcionisano je kao kazneno djelo zakonodavstvom na državnom nivou vlasti, propisano kao poseban oblik diskriminacije od strane posebnog antidiskriminacionog zakona, te predviđeno kao teža povreda radnih odnosa i oblik nasilja u porodici na nivou entiteta.

Krivični zakoni u BiH ne sadrže inkriminaciju seksualnog uznemiravanja. Zakon o ravnopravnosti polova u BiH, kao specijalni zakon inkriminiše određena ponašanja kojima se krši princip rodne ravnopravnosti, te stoga sadrži inkriminaciju seksualnog uznemiravanja. ZRP sadrži identičnu definiciju seksualnog uznemiravanja kao iz Istanbulske konvencije, prema kojoj "seksualno uznemiravanje je svaki neželjeni oblik verbalnog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja polne prirode kojim se želi povrijediti dostojanstvo osobe ili grupe osoba, ili kojim se postiže takav učinak, naročito kad to ponašanje stvara zastrašujuće, neprijateljsko, degradirajuće, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje"⁴⁴². ZRP predviđa krivične sankcije za izvršenje seksualnog uznemiravanja, te prekršajne sankcije ukoliko se ne preduzmu odgovarajuće mjere zaštite protiv seksualnog uznemiravanja. U domenu krivičnog kažnjavanja, propisana je kazna zatvora od šest mjeseci do pet godina.⁴⁴³ Krivično gonjenje inicira nadležni javni tužilac. U domenu prekršajnog kažnjavanja, propisana je novčana kazna od 1.000 do 30.000 KM za pravnu osobu ako ne preduzme odgovarajuće mjere i efikasne mehanizme zaštite protiv seksualnog uznemiravanja, te novčana kazna od 100 do 1.000 KM za odgovornu osobu u pravnoj osobi i fizička lica koja samostalno obavljaju djelatnost ličnim radom sredstvima u svojini građana/ki⁴⁴⁴.

Zakon o zabrani diskriminacije, donesen na nivou BiH i primjenljiv na prostoru cjelokupne države, zabranjuje polno uznemiravanje u svim oblastima života, koje reguliše kao oblik diskriminacije. Zakon definiše polno uznemiravanje na identičan način kao ZRP, i to kao "svaki oblik neželjenog verbalnog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja polne prirode čiji je cilj ili efekat povreda dostojanstva lica, posebno kada će se njime stvoriti zastrašujući, neprijateljski, degradirajući, ponižavajući ili uvredljiv ambijent"⁴⁴⁵. U domenu kažnjavanja predviđene su prekršajne kazne, i to: novčana kazna u iznosu od 1.500 do 5.000 KM za pravno lice koje dovede neko lice ili grupu lica u nepovoljan položaj na osnovu polnog uznemiravanja; novčana kazna u iznosu od 700 do 1.500 KM za odgovorno lice u državnoj, entitetskoj i kantonalnoj instituciji, instituciji Brčko Distrikta, opštinskoj instituciji, u pravnom licu s javnim ovlašćenjima i u drugom pravnom licu, te novčana kazna u iznosu od 550 do 1.500 KM za fizičko lice⁴⁴⁶.

Na nivoima entiteta pruža se dodatna zaštita od seksualnog uznemiravanja u zavisnosti od specifične regulative koja postoji na nivou RS i FBiH. U RS, Zakon o radu zabranjuje seksualno uznemiravanje na radu ili u vezi sa radom, te isto smatra težom povredom radnih obaveza, zbog kojih poslodavac/ka može jednostrano da raskine ugovor o radu sa radnikom/com⁴⁴⁷. Seksualno uznemiravanje definiše se u zakonu u skladu sa standardom iz konvencije, kao "svako verbalno ili fizičko ponašanje koje ima za cilj ili predstavlja povredu dostojanstva lica koje traži zaposlenje, kao i radnika u sferi polnog života, a koje izaziva strah ili stvara ponižavajuće ili uvredljivo okruženje"⁴⁴⁸. Zakon nalaže obavezu poslodavcu/ki o preduzimanju efikasnih mjera

⁴⁴² Čl. 5 stav 2 ZRP BiH.

⁴⁴³ Čl. 29 ZRP BiH.

⁴⁴⁴ Čl. 30 ZRP BiH.

⁴⁴⁵ Čl. 4 stav 2 Zakona o zabrani diskriminacije.

⁴⁴⁶ Čl. 19 Zakona o zabrani diskriminacije.

⁴⁴⁷ Čl. 98 Zakona o radu RS.

⁴⁴⁸ Čl. 111 Zakona o radu RS.

s ciljem sprečavanja seksualnog uznemiravanja, između ostalog, te zabranu preduzimanja ikakvih mjera prema radniku/ci zbog činjenice da se žalio/la na seksualno uznemiravanje⁴⁴⁹. Konačno, zakon propisuje da se njegove odredbe ne mogu tumačiti kao ograničavanje ili umanjivanje prava na vođenje krivičnog ili građanskog postupka povodom seksualnog uznemiravanja i drugih zabranjenih ponašanja⁴⁵⁰.

Poređenja radi, na nivou Federacije BiH i Brčko Distrikta radno zakonodavstvo ne predviđa ovaj standard. Kada je u pitanju specifičnost povodom ovog djela u Federaciji BiH, Zakon o zaštiti od nasilja u porodici FBiH propisuje da seksualno uznemiravanje predstavlja jednu od radnji nasilja u porodici, ukoliko je isto učinjeno između članova/ica porodice⁴⁵¹, za koju se odgovornost učinioaca utvrđuje u okviru krivičnog postupka.

Po pitanju statistike o postupanju sudova i tužilaštava u vezi djela seksualnog uznemiravanja, ista nije dostupna javnosti, odnosno ne postoji izvor koji je do sada prikupio ove podatke. Upitno je kakva je praksa sudova u ovom pogledu i u kolikom broju slučajeva su se vodili sudski postupci. Jedan slučaj iz sudske prakse povodom djela seksualnog uznemiravanja poznat je stručnoj i široj javnosti u BiH, s obzirom na to da se doticao krivičnog postupka koji je povodom djela seksualnog uznemiravanja iz Zakona o ravnopravnosti polova u BiH pokrenut protiv tadašnjeg sudije Suda Bosne i Hercegovine, g-dina Vlade Adamovića. U prvostepenom postupku optuženi je proglašen krivim za seksualno uznemiravanje, dok je drugostepeni postupak ukinuo tu presudu i oslobodio optuženog krivice. Sud je donio oslobađajuću presudu na osnovu obrazloženja da nije bilo odnosa nadređenosti/podređenosti između optuženog i oštećene, te samim tim ni zloupotrebe moći koja proizilazi iz ovog odnosa, a koju je nadležni sud, kako sadržaj presude otkriva, cijenio kao obavezan element bića krivičnog djela seksualnog uznemiravanja⁴⁵².

Na osnovu svega iznesenog, moglo bi se zaključiti da su pravni dokumenti usklađeni sa članom 40 Konvencije.

Član 41. Pomaganje, odnosno podstrekivanje i pokušaj

1. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere kako bi ustanovile kao krivično djelo, ukoliko je počinjeno namjerno, pomaganje odnosno podstrekivanje izvršenja krivičnih djela iz čl. 33, 34, 35, 36, 37, 38a i 39. Konvencije.

2. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere kako bi ustanovile kao krivično djelo, ukoliko je počinjeno namjerno, pokušaj izvršenja krivičnih djela iz čl. 35, 36, 37, 38a i 39 ove konvencije.

Ovim članom Konvencije obavezuju se države članice da utvrde kao krivično djelo pomaganje ili podsticanje izvršenja krivičnih djela iz Konvencije: psihičkog nasilja (član 33), proganjanja (član 34), fizičkog nasilja (član 35), seksualnog nasilja uključujući silovanja (član 36), prinudnog braka (član 37), genitalnog sakaćenja žena (član 38 tačka a), kao i prinudnog abortusa i prinudne sterilizacije (član 39).

Krivični zakoni BiH propisuju kao posebno krivično djelo podstrekivanje i pomaganje na i pri izvršenju krivičnog djela, i to na sljedeći način⁴⁵³:

⁴⁴⁹ Id.

⁴⁵⁰ Čl. 112. Zakona o radu RS.

⁴⁵¹ Član 7 stav 2 tačka 6 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH.

⁴⁵² Presuda Opštinskog suda u Sarajevu, br. 065-0-K-06-001676 od 08.03.2007, presuda Kantonalnog suda u Sarajevu, br. 009-0-Kžk-07'000004 od 30.11.2007.

⁴⁵³ U tekstu su navedena krivična djela propisana Krivičnim zakonom BiH, krivičnim zakonima Republike Srpske i Federacije BiH, kao i Brčko Distrikta sa neznatnim razlikama, koji propisuju podstrekivanje i pomaganje na sljedeći način: Član 24. Krivičnog zakona RS, Podstrekivanje (1) Ko drugog sa umišljajem podstrekne da izvrši krivično djelo, kazniće se kao da ga je sam izvršio. (2) Ko drugog sa umišljajem podstrekava na izvršenje krivičnog djela **za koje se po zakonu može izreći kazna zatvora od pet godina ili teža kazna, a krivično djelo ne bude ni pokušano – kazniće se kao za pokušaj krivičnog djela.** Član 25. Pomaganje (1) Ko drugome sa umišljajem pomogne u izvršenju krivičnog djela kazniće se kao da ga je sam učinio, a može se i blaže kazniti. (2) Kao pomaganje u izvršenju krivičnog djela smatra se naročito: davanje savjeta ili uputstava kako da se izvrši krivično djelo, stavljanje učiniocu na raspolaganje sredstava za izvršenje krivičnog djela, otklanjanje prepreka za izvršenje krivičnog djela, kao i unaprijed obećano prikrivanje krivičnog djela, učinioca, sredstava kojima je krivično djelo izvršeno, tragova krivičnog djela ili predmeta pribavljenih krivičnim djelom. Član 32 FBiH, Podstrekivanje (1) Ko drugog s umišljajem podstrekava da učini krivično djelo kaznit će se kao da ga je sam učinio. (2) Ko drugog s umišljajem podstrekava na učinjenje krivičnog djela **za koje se može izreći kazna zatvora od tri godine ili teža kazna, a krivično djelo ne bude ni pokušano kaznit će se kao za pokušaj krivičnog djela.** (3)

Član 30 Krivičnog zakona BiH. Podstrekavanje:

- (1) Ko drugog s umišljajem podstrekava da učini krivično djelo kaznit će se kao da ga je sam učinio.
- (2) Ko drugog s umišljajem podstrekava na učinjenje krivičnog djela za koje se po zakonu **može izreći kazna zatvora od tri godine ili teža kazna, a krivično djelo ne bude ni pokušano, kaznit će se kao za pokušaj krivičnog djela.**

Član 31. Pomaganje:

- (1) Ko drugom s umišljajem pomogne u učinjenju krivičnog djela, kaznit će se kao da ga je sam učinio, a može se i blaže kazniti.
- (2) Kao pomaganje u učinjenju krivičnog djela smatra se osobito: davanje savjeta ili uputa kako da se učini krivično djelo, stavljanje na raspolaganje učinitelju sredstava za učinjenje krivičnog djela, uklanjanje prepreka za učinjenje krivičnog djela te unaprijed obećano prikrivanje krivičnog djela, učinitelja, sredstava kojima je krivično djelo učinjeno, tragova krivičnog djela ili predmeta pribavljenih krivičnim djelom.

Član 32. Granice krivične odgovornosti i kažnjivosti saučesnika

- (1) Saučinitelj je krivično odgovoran u granicama svojeg umišljaja ili nehata, a podstrekač i pomagač u granicama svog umišljaja.
- (2) Saučinitelja, podstrekača ili pomagača koji dobrovoljno spriječi učinjenje krivičnog djela sud će osloboditi od kazne.
- (3) Osobni odnosi, svojstva i okolnosti zbog kojih zakon isključuje krivičnu odgovornost ili dopušta oslobođenje od kazne ili ublažavanje kazne, mogu se uzeti u obzir samo onom učinitelju, saučinitelju, podstrekaču ili pomagaču kod kojega takvi odnosi, svojstva i okolnosti postoje.

Iz navedenih odredbi je jasno da nije svaki pokušaj, kako je to Konvencijom propisano, kažnjiv, već samo ukoliko je za djelo na čije se izvršenje podstrekava, zaprijećena kazna zatvora od tri (a u Republici Srpskoj pet) godina ili teža kazna, na osnovu čega bi se moglo zaključiti da je pravni okvir u BiH djelimično usklađen sa članom 41 Konvencije.

Član 42. Neprihvatljiva opravdanja za krivična djela, uključujući i djela počinjena u ime tzv. časti

1. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere kako bi osigurale da se u krivičnim postupcima pokrenutim na osnovu svakog djela nasilja obuhvaćenog Konvencijom, kultura, običaji, religija, tradicija odnosno tzv. čast ne smatraju opravdanjem za takva djela.

Podstrekavanjem na počinjenje krivičnog djela smatra se naročito: upućivanje molbe, ubjeđivanje ili nagovaranje, prikazivanje koristi od počinjenja krivičnog djela, davanje ili obećavanje poklona, zloupotreba odnosa podređenosti ili ovisnosti, dovođenje ili održavanje osobe u stanju stvarne ili pravne zablude. Član 33 Pomaganje (1) Ko drugom s umišljajem pomogne u učinjenju krivičnog djela, kaznit će se kao da ga je sam učinio, a može se i blaže kazniti. (2) Kao pomaganje u učinjenju krivičnog djela smatra se naročito: davanje savjeta ili uputa kako da se učini krivično djelo, stavljanje na raspolaganje učinitelju sredstava za učinjenje krivičnog djela, uklanjanje prepreka za učinjenje krivičnog djela te unaprijed obećano prikrivanje krivičnog djela, učinitelja, sredstava kojima je krivično djelo učinjeno, tragova krivičnog djela ili predmeta pribavljenih krivičnim djelom. Član 32. Krivičnog zakona Brčko Distrikta BiH, Poticanje (1) Tko drugog s nakanom potakne da učini kazneno djelo, kaznit će se kao da ga je sam učinio. (2) Tko drugog s nakanom potakne na učinjenje kaznenog djela **za koje se može izreći kazna zatvora tri godine ili teža kazna, a kazneno djelo ne bude ni pokušano, kaznit će se kao za pokušaj kaznenog djela.** (3) Kao poticanje na izvršenje kaznenog djela smatra se osobito: upućivanje molbe, uvjeravanje ili nagovaranje, prikazivanje koristi od izvršenja kaznenog djela, davanje ili obećavanje darova, zlouporaba odnosa podređenosti ili ovisnosti, dovođenje ili održavanje osobe u stanju stvarne ili pravne zablude. Član 33. Pomaganje (1) Tko drugome s nakanom pomogne u učinjenju kaznenog djela, kaznit će se kao da ga je sam učinio, a može se i blaže kazniti. (2) Kao pomaganje u učinjenju kaznenog djela smatra se osobito: davanje savjeta ili uputa kako da se učini kazneno djelo, stavljanje na raspolaganje učinitelju sredstava za učinjenje kaznenog djela, uklanjanje prepreka za učinjenje kaznenog djela te unaprijed obećano prikrivanje kaznenog djela, učinitelja, sredstava kojima je kazneno djelo učinjeno, tragova kaznenog djela ili predmeta pribavljenih kaznenim djelom.

Tu spadaju posebno tvrdnje da je žrtva prekršila kulturne, vjerske, društvene ili tradicionalne norme odnosno običaje prikladnog ponašanja.

2. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere kako bi osigurale da se nijednom licu koje nagovara dijete da učini bilo koje djelo navedeno u stavu 1. ne umanjí krivična odgovornost za počinjena djela.

Krivični materijalni i procesni zakoni u BiH, posebni entitetski zakoni o zaštiti od nasilja u porodici, te antidiskriminaciono i zakonodavstvo o rodnoj ravnopravnosti u BiH – kao relevantno zakonodavstvo koje se dotiče djela nasilja nad ženama, te drugih oblika nasilja koji su s prethodnim u vezi – ne sadrži posebne osnove koji se mogu iskoristiti kao opravdanje za vršenje nasilja nad ženama. S te strane, kultura, običaji, religija, tradicija ili bilo koji drugi lični razlog ne smatraju se niti se mogu smatrati zakonski relevantnim opravdanjem za takva djela, koja bi na bilo koji način uticala na krivičnu ili drugu vrstu odgovornosti počinioca nasilja.

Stav 2. člana 42 odnosi se isključivo na situacije gdje je dijete glavni učinilac djela nasilja i ostalih djela koje Istanbulska konvencija zabranjuje. Domaće zakonodavstvo u nijednom svom dijelu ne umanjuje krivičnu odgovornost licu koje nagovara dijete da učini bilo koje od gore navedenih djela nasilja nad ženama i nasilja u porodici, ali takođe domaće zakonodavstvo u nijednom svom dijelu ne sadrži konkretne odredbe koje bi se neposredno doticale ove tematike. Važeći krivični zakoni ne poznaju posebno krivično djelo koje bi se doticalo podstrekavanja maloljetne osobe od strane punoljetne osobe na izvršenje nasilja nad ženama ili nasilja u porodici. S druge strane, krivični zakoni poznaju i sadrže zabranu krivičnog djela “podstrekavanja” – u opštem kapacitetu ove radnje, koja svakako može obuhvatiti i gore navedeno podstrekavanje maloljetne osobe na izvršenje nasilja. Krivični zakoni propisuju da osoba koja drugu osobu s umišljajem podstrekava da učini krivično djelo kazniće se kao da je sama izvršila to djelo. Ukoliko krivično djelo na koje se podstrekava ne bude ni pokušano, osoba koja je vršila umišljajno podstrekavanje kazniće se kao za pokušaj krivičnog djela, ukoliko je podstrekavala na izvršenje krivičnog djela za koje se može izreći kazna zatvora od tri godine (FBiH, BD), odnosno pet godina (RS) ili teža kazna.⁴⁵⁴ Takođe, Zakoni o zaštiti od nasilja u porodici u FBiH i RS ne sadrže ovakvu vrstu odredbe. Jedino predmetni zakon na nivou FBiH propisuje da se prema djetetu koje učini radnje nasilja u porodici neće izricati zaštitne mjere, kao vrste posebne mjere koja se primjenjuje radi zaštite žrtve nasilja u porodici.⁴⁵⁵ Ovu odredbu moguće je tumačiti da je donesena s ciljem zaštite djece i staranja za posebni interes djeteta, u skladu sa čim je onemogućeno izricanje zaštitnih mjera prema maloljetnim licima.

Na osnovu svega iznesenog, moglo bi se zaključiti da domaći pravni okvir (iako izričito ne propisuje standarde predviđene članom 42 Konvencije), a uzimajući u obzir gore navedenu normativu, prati standarde koji proizilaze iz člana 42 Konvencije. Ipak, formalno-pravno posmatrajući, pravni i politički dokumenti nisu usklađeni sa članom 42 Konvencije.

Član 43. Važenje krivičnih djela

Krivična djela iz ove konvencije važe nezavisno od prirode odnosa između žrtve i učinioca.

U skladu sa domaćim zakonodavstvom na svim nivoima vlasti u BiH, priroda odnosa između počinioca i žrtve nasilja ne sprečava važenje bilo kojeg krivičnog djela, navedenog u prethodnim poglavljima/članovima Istanbulske konvencije; odnosno ne sprečava utvrđivanje odgovornosti počinioca, ni primjenu kaznenog zakonodavstva.

Logično, postojanje određenih djela je uslovljeno vrstom odnosa između počinioca i žrtve, pa tako je krivična (i prekršajna u RS) djela nasilja u porodici moguće počinuti isključivo prema članovima/icama porodice. S tim u vezi, zakoni o zaštiti od nasilja u porodici u oba entiteta široko prilaze poimanju porodice, te taksativno nabrajaju koja lica se smatraju članovima/icama porodice. Predmetni zakon u Federaciji BiH navodi da porodicu čine: bračni i vanbračni partneri i njihova djeca (zajednička ili iz ranijih zajednica); srodnici: krvni srodnici i srodnici iz odnosa potpunog usvojenja u pravoj liniji bez ograničenja, a u pobočnoj liniji zaključno sa četvrtim stepenom, očuh, maćeha; usvojenik i usvojilac iz odnosa nepotpunog usvojenja; srodnici po tazbini

⁴⁵⁴ Član 32 KZ FBiH, čl. 32 KZ BD, čl. 24 KZ RS.

⁴⁵⁵ Član 3 stav 4 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH.

zaključno sa drugim stepenom; staralac i štićenik, hranilac i hranjenik; bivši bračni i vanbračni partneri i njihova djeca (zajednička ili iz ranijih zajednica) i njihovi roditelji, uključujući očuha i maćehu⁴⁵⁶.

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici u RS smatra da su članovi porodice sljedeća lica: supružnici ili bivši supružnici i njihova djeca i djeca svakog od njih, vanbračni partneri ili bivši vanbračni partneri, njihova djeca ili djeca svakog od njih, srodnici po tazbini zaključno do drugog stepena bez obzira na činjenicu da je bračna zajednica prestala, roditelji sadašnjih i bivših bračnih i vanbračnih partnera, srodnici iz potpunog usvojenja u pravoj liniji bez ograničenja, a u pobočnoj liniji zaključno sa četvrtim stepenom, kao i srodnici iz nepotpunog usvojenja, lica koja vezuje odnos starateljstva, lica koja žive ili su živjela u istom porodičnom domaćinstvu, bez obzira na srodstvo, lica koja imaju zajedničko dijete ili je dijete začeto, iako nikada nisu živjela u istom porodičnom domaćinstvu⁴⁵⁷.

Takođe, Krivični zakon RS sadrži identično određenje po pitanju osoba koje se smatraju članovima porodice ili porodične zajednice u smislu krivičnog djela nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici⁴⁵⁸. Iz navedenog proizilazi da predmetni zakoni na isti način prilaze određivanju pojma porodice, iako koriste ponešto drugačije formulacije u opisu članova/ica porodice. U skladu sa izloženim, može se zaključiti da je domaći pravni okvir usklađen sa članom 43 Istanbulske konvencije.

Član 44. Nadležnost

1. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere kako bi osigurale nadležnost nad svakim krivičnim djelom iz ove konvencije, kada je djelo počinjeno:

- a. na njihovoj teritoriji;*
- b. na brodu koji plovi pod njihovom zastavom;*
- c. u avionu registriranom prema njihovom zakonu;*
- d. od strane njihovog državljanina;*
- e. od strane lica koje boravi na njihovoj teritoriji.*

Primjena krivičnog zakonodavstva u Bosni i Hercegovini za počinjenje krivičnih djela propisana je krivičnim zakonima.

Krivičnim zakonom Federacije Bosne i Hercegovine, određena je primjena krivičnog zakona, na sljedeći način:

Član 12

Primjena krivičnog zakonodavstva u Federaciji prema svakom ko na teritoriji Federacije učini krivično djelo:

- (1) Krivično zakonodavstvo u Federaciji primjenjuje se prema svakom ko učini krivično djelo na teritoriji Federacije.
- (2) Krivično zakonodavstvo u Federaciji primjenjuje se prema svakom ko učini krivično djelo na domaćem plovilu, bez obzira na to gdje se plovilo nalazilo u vrijeme učinjenja krivičnog djela.
- (3) Krivično zakonodavstvo u Federaciji primjenjuje se prema svakom ko učini krivično djelo u domaćem civilnom zrakoplovu dok je u letu ili u domaćem vojnom zrakoplovu, bez obzira na to gdje se zrakoplov nalazio u vrijeme učinjenja krivičnog djela.

Član 13

Primjena krivičnog zakonodavstva u Federaciji za krivična djela učinjena na području Bosne i Hercegovine:

- (1) Krivično zakonodavstvo u Federaciji primjenjuje se prema svakom ko na teritoriji Bosne i Hercegovine učini:

⁴⁵⁶ Član 6 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH.

⁴⁵⁷ Član 7 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici RS.

⁴⁵⁸ Član 30 Zakona o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona RS („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 67/13).

a) bilo koje krivično djelo protiv ustavnog poretka Federacije iz glave XV (Krivična djela protiv ustavnog poretka Federacije) ovog zakona;

b) krivično djelo protiv službene ili odgovorne osobe u vezi sa njezinom službom.

(2) Krivično zakonodavstvo u Federaciji primjenjuje se prema državljaninu Bosne i Hercegovine koji izvan teritorije Federacije učini bilo koje drugo krivično djelo osim onih koja su obuhvaćena odredbom stava 1. ovog člana.

(3) Krivično zakonodavstvo u Federaciji primjenjuje se prema strancu koji izvan teritorije Federacije prema Bosni i Hercegovini, njezinom državljaninu ili prema Federaciji ili njezinom državljaninu učini bilo koje krivično djelo koje nije obuhvaćeno odredbom stava 1. ovog člana.

(4) Krivično zakonodavstvo u Federaciji primjenjuje se prema strancu koji izvan teritorije Federacije prema stranoj državi ili prema strancu učini krivično djelo za koje se po tom zakonodavstvu može izreći kazna zatvora od pet godina ili teža kazna. Ako zakonom nije drukčije propisano, sud u takvom slučaju ne može izreći kaznu težu od kazne propisane zakonom zemlje u kojoj je krivično djelo učinjeno.

(5) U slučajevima iz st. 2. i 3. ovog člana krivično zakonodavstvo u Federaciji primijenit će se samo ako se učinitelj krivičnog djela zatekne na teritoriji Federacije ili bude izručen, a u slučaju iz stava 4. ovog člana samo ako se učinitelj zatekne na teritoriji Federacije i ne bude izručen drugoj državi.

Član 14

Primjena Općeg dijela ovog zakona

(1) Odredbe Općeg dijela ovog zakona primjenjuju se prema učiniteljima svih krivičnih djela propisanih zakonima u Federaciji.

(2) Odredbe Općeg dijela ovog zakona primjenjuju se prema maloljetnicima, osim ako zakonom nije drukčije propisano.

(3) Odredbe Općeg dijela ovog zakona primjenjuju se na pravne osobe, osim ako ovim zakonom nije drukčije propisano.

Krivičnim zakonom Republike Srpske, određena je primjena krivičnog zakona, na sljedeći način:

Član 119

Važenje krivičnog zakonodavstva Republike Srpske za svakog ko na teritoriji Republike Srpske učini krivično djelo

(1) Krivično zakonodavstvo Republike Srpske važi za svakog ko na teritoriji Republike Srpske učini krivično djelo.

(2) Krivično zakonodavstvo Republike Srpske važi i za svakog ko učini krivično djelo na domaćem brodu, bez obzira gde se brod nalazio u vrijeme izvršenja djela.

(3) Krivično zakonodavstvo Republike Srpske važi i za svakog ko učini krivično djelo u domaćem civilnom vazduhoplovu dok je u letu, ili u domaćem vojnom vazduhoplovu, bez obzira gdje se vazduhoplov nalazio u vrijeme izvršenja djela.

Član 120

Važenje krivičnog zakonodavstva Republike Srpske za određena krivična djela van njene teritorije ili učinjena u inostranstvu

Krivično zakonodavstvo Republike Srpske važi za svakog ko van njene teritorije ili u inostranstvu učini krivično djelo iz čl. 293 do 311 ovog zakona.

Član 121

Važenje krivičnog zakonodavstva Republike Srpske za državljanina Republike Srpske koji učini krivično djelo u inostranstvu

Krivično zakonodavstvo Republike Srpske važi za državljanina Republike Srpske i kad u inostranstvu učini koje drugo krivilno djelo, osim krivičnih djela navedenih u članu 120 ovog zakona, ako se zatekne na teritoriji Republike Srpske ili joj bude ekstradiran.

Član 122

Važenje krivičnog zakonodavstva Republike Srpske za stranca koji učini krivično djelo u inostranstvu

(1) Krivično zakonodavstvo Republike Srpske važi i za stranca koji van teritorije Republike Srpske učini prema njoj ili njenom državljaninu krivično djelo i kad nisu u pitanju krivična djela navedena u članu 120. ovog zakona, ako se zatekne na teritoriji Republike Srpske ili joj bude ekstradiran.

(2) Krivično zakonodavstvo Republike Srpske važi i za stranca koji prema stranoj državi ili prema strancu učini u inostranstvu krivično djelo za koje se po tom zakonodavstvu može izreći zatvor od pet godina ili teža kazna, kad se zatekne na teritoriji Republike Srpske a ne bude ekstradiran stranoj državi. Ako ovim zakonom nije drukčije određeno, sud u takvom slučaju ne može izreći težu kaznu od kazne koja je propisana zakonom zemlje u kojoj je krivično djelo učinjeno.

Član 123

Posebni uslovi za gonjenje

(1) Ako je u slučajevima iz člana 119 ovog zakona pokrenut ili dovršen krivični postupak u stranoj državi, gonjenje u Republici Srpskoj preduzeće se samo po odobrenju glavnog republičkog tužioca.

(2) U slučajevima iz čl. 121. i 122. ovog zakona gonjenje se neće preduzeti:

1) ako je učinilac potpuno izdržao kaznu na koju je u inostranstvu osuđen,

2) ako je učinilac u inostranstvu pravnosnažnom presudom oslobođen,

3) ako se za krivično djelo po stranom zakonu goni po zahtjevu oštećenog, a takav zahtjev nije podnesen.

(3) U slučajevima iz čl. 121. i 122. ovog zakona gonjenje će se preduzeti samo kad se za krivično djelo kažnjava po zakonu zemlje u kojoj je djelo učinjeno. Kada se u slučajevima iz člana 121. i člana 122. stav 1. ovog zakona po zakonu zemlje u kojoj je djelo učinjeno za to krivično djelo ne kažnjava, gonjenje se može preduzeti samo po odobrenju glavnog republičkog tužioca.

(4) Samo po odobrenju glavnog republičkog tužioca može se u Republici Srpskoj preduzeti gonjenje u slučajevima iz člana 122. stav 2. ovog zakona, bez obzira na zakon zemlje u kojoj je krivično djelo učinjeno, ako je u pitanju djelo koje je u vrijeme kad je izvršeno smatrano krivičnim djelom prema opštim pravnim načelima priznatim od strane međunarodne zajednice.

(5) U slučajevima iz člana 119. ovog zakona gonjenje stranca može se, pod uslovom uzajamnosti ustupiti stranoj državi.

Krivičnim zakonom Brčko Distrikta BiH određena je primjena krivičnog zakona, na sljedeći način:

Članak 12.

Primjena kaznenog zakonodavstva Brčko distrikta prema svakom tko na teritoriju Brčko Distrikta počini kazneno djelo

(1) Kazneno zakonodavstvo Brčko Distrikta primjenjuje se prema svakom tko na teritoriju Brčko Distrikta učini kazneno djelo.

(2) Kazneno zakonodavstvo Brčko Distrikta primjenjuje se prema svakome tko učini kazneno djelo na tuzemnom plovilu, bez obzira gdje se plovilo nalazilo u vrijeme učinjenja kaznenog djela.

(3) Kazneno zakonodavstvo Brčko Distrikta primjenjuje se prema svakome tko počini kazneno djelo u tuzemnom zrakoplovu dok je u letu bez obzira gdje se zrakoplov nalazio u vrijeme učinjenja kaznenog djela.

Članak 13.

Primjena kaznenog zakonodavstva Brčko Distrikta na stanovnika Brčko Distrikta koji učini kazneno djelo u inozemstvu i stranca koji učini kazneno djelo u inozemstvu

(1) Kazneno zakonodavstvo Brčko Distrikta primjenjuje se na stanovnika Brčko Distrikta kad u

inozemstvu učini kazneno djelo, ako se zatekne na teritoriju Brčko Distrikta ili bude ekstradiran.

(2) Kazneno zakonodavstvo Brčko Distrikta primjenjuje se i na stranca koji izvan teritorija Brčko Distrikta učini prema njemu ili njegovom stanovniku kazneno djelo, ako se zatekne na teritoriju Brčko Distrikta ili bude ekstradiran.

(3) Kazneno zakonodavstvo Brčko Distrikta primjenjuje se i na stranca koji prema stranoj državi ili prema strancu učini u inozemstvu kazneno djelo za koje se po zakonu te države može izreći zatvor od pet godina ili teža kazna, kad se zatekne na teritoriju Brčko Distrikta. Ako ovim zakonom nije drukčije propisano, sud u takvom slučaju ne može izreći kaznu težu od kazne propisane zakonom zemlje u kojoj je kazneno djelo učinjeno.

(4) Ako je u slučajevima iz članka 12 ovog zakona pokrenut, a nije pravomoćno dovršen kazneni postupak u drugoj državi, tužitelj Brčko distrikta odlučit će da li će poduzeti gonjenje.

(5) U slučajevima iz član 13 ovog zakona, gonjenje će se poduzeti samo kad se za kazneno djelo kažnjava i po zakonu zemlje u kojoj je djelo učinjeno. Ni u tom slučaju gonjenje se neće poduzeti, ako se po zakonu te zemlje gonjenje poduzima po zahtjevu oštećenog, a takav zahtjev nije podnesen.

(6) Tužitelj može poduzeti gonjenje iz članka 13 stavka 3 ovog zakona, bez obzira na zakon zemlje u kojoj je kazneno djelo učinjeno, ako je u pitanju djelo koje je u vrijeme kad je izvršeno smatrano kaznenim djelom prema pravilima međunarodnog prava.

(7) U slučajevima iz članka 12 ovog zakona, gonjenje stranaca može se pod uvjetima uzajamnosti ustupiti stranoj državi.

Krivičnim zakonom BiH određena je primjena krivičnog zakona, na sljedeći način:

Član 11.

Primjena krivičnog zakonodavstva Bosne i Hercegovine prema svakom ko na teritoriji Bosne i Hercegovine učini krivično djelo

(1) Krivično zakonodavstvo Bosne i Hercegovine se primjenjuje prema svakom ko učini krivično djelo na teritoriji Bosne i Hercegovine.

(2) Krivično zakonodavstvo Bosne i Hercegovine se primjenjuje prema svakom ko učini krivično djelo na domaćem plovilu, bez obzira gdje se plovilo nalazilo u vrijeme učinjenja krivičnog djela.

(3) Krivično zakonodavstvo Bosne i Hercegovine se primjenjuje prema svakom ko učini krivično djelo u domaćem civilnom zrakoplovu dok je u letu ili u domaćem vojnom zrakoplovu, bez obzira gdje se zrakoplov nalazio u vrijeme učinjenja krivičnog djela.

Član 12.

Primjena krivičnog zakonodavstva Bosne i Hercegovine za krivična djela učinjena izvan Bosne i Hercegovine

(1) Krivično zakonodavstvo Bosne i Hercegovine primjenjuje se prema svakome ko izvan njezine teritorije učini:

a) bilo koje krivično djelo protiv integriteta Bosne i Hercegovine iz glave XVI (Krivična djela protiv integriteta Bosne i Hercegovine) ovog zakona;

b) krivično djelo krivotvorenja novca ili krivotvorenja vrijednosnih papira Bosne i Hercegovine, krivično djelo krivotvorenja znakova za vrijednost ili krivotvorenja znakova za obilježavanje robe, mjera i utega izdatih na osnovi propisa institucija Bosne i Hercegovine iz člana 205 do 208 ovog zakona;

c) krivično djelo koje je Bosna i Hercegovina obavezna kažnjavati prema propisima međunarodnog prava, međunarodnih ili međudržavnih ugovora;

d) krivično djelo protiv službene ili odgovorne osobe u institucijama Bosne i Hercegovine u vezi s njezinom službom.

(2) Krivično zakonodavstvo Bosne i Hercegovine primjenjuje se prema državljaninu Bosne i Hercegovine koji izvan teritorije Bosne i Hercegovine učini bilo koje drugo krivično djelo osim onih koja su obuhvaćena odredbom stava 1. ovog člana.

(3) Krivično zakonodavstvo Bosne i Hercegovine primjenjuje se prema strancu koji izvan teritorije Bosne i Hercegovine prema Bosni i Hercegovini ili njezinom državljaninu učini bilo koje krivično djelo koje nije obuhvaćeno odredbom stava 1. ovog člana.

(4) Krivično zakonodavstvo Bosne i Hercegovine primjenjuje se prema strancu koji izvan teritorije Bosne i Hercegovine prema stranoj državi ili prema strancu učini krivično djelo za koje se po tom zakonodavstvu može izreći kazna zatvora od pet godina ili teža kazna.

(5) U slučajevima iz stava 2. i 3. ovog člana krivično zakonodavstvo Bosne i Hercegovine primijenit će se samo ako se učinilac krivičnog djela zatekne na teritoriji Bosne i Hercegovine ili joj bude izručen, a u slučaju iz stava 4. ovog člana samo ako se učinilac zatekne na teritoriji Bosne i Hercegovine i ne bude izručen drugoj državi.

Iščitavanjem pravnih propisa u Bosni i Hercegovini moglo bi se zaključiti da su isti usklađeni sa članom 44 Konvencije.

Član 45. Sankcije i mjere

1. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere kako bi osigurale da krivična djela iz ove konvencije budu kažnjiva sankcijama koje su djelotvorne, srazmjerne i koje odvrćaju od vršenja krivičnih djela, uzimajući u obzir njihovu ozbiljnost. Ove sankcije obuhvataju, prema potrebi, kazne lišavanja slobode, što može dovesti do izručenja.

2. Članice mogu donijeti druge mjere u odnosu na učinioce, kao što su:

- praćenje odnosno nadzor osuđenih lica;

- ukidanje prava na roditeljstvo, ako se najbolji interes djeteta, što može uključivati sigurnost žrtve, ne može garantovati ni na koji drugi način.

Krivični zakoni u Bosni i Hercegovini propisuju krivičnopravne sankcije za ponašanja kojima se tako ugrožavaju ili povređuju slobode i prava čovjeka, te druga prava i društvene vrijednosti zagarantovana i zaštićena Ustavom i međunarodnim pravom da se njihova zaštita ne bi mogla ostvariti bez krivičnopravne prinude.

Krivičnim zakonom Federacije Bosne i Hercegovine, sankcije i mjere bezbjednosti propisane su na sljedeći način:

OSNOVNE ODREDBE

Član 3.

Osnova i granice krivičnopravne prinude

(1) Krivična djela i krivičnopravne sankcije propisuju se samo za ona ponašanja kojima se tako ugrožavaju ili povređuju osobne slobode i prava čovjeka, te druga prava i društvene vrijednosti zajamčene i zaštićene Ustavom Federacije i međunarodnim pravom da se njihova zaštita ne bi mogla ostvariti bez krivičnopravne prinude.

(2) Propisivanje krivičnih djela i vrste i mjere krivičnih sankcija zasniva se na nužnosti primjene krivičnopravne prinude i njenoj razmjernosti jačini opasnosti za osobne slobode i prava čovjeka, te druge osnovne vrijednosti.

Član 4.

Načelo zakonitosti

(1) Krivična djela i krivičnopravne sankcije propisuju se samo zakonom.

(2) Nikome ne može biti izrečena kazna ili druga krivičnopravna sankcija za djelo koje, prije nego što je učinjeno, nije bilo zakonom ili međunarodnim pravom propisano kao krivično djelo i za koje zakonom nije bila propisana kazna.

Član 5.

Vremensko važenje Krivičnog zakona

(1) Prema učinitelju krivičnog djela primjenjuje se zakon koji je bio na snazi u vrijeme učinjenja krivičnog djela.

(2) Ako se poslije učinjenja krivičnog djela zakon jednom ili više puta izmijeni, primijenit će se zakon koji je blaži za učinitelja.

Član 6.

Vrste krivičnopravnih sankcija

Krivičnopravne sankcije jesu: kazne, mjere upozorenja, sigurnosne mjere i odgojne mjere.

Član 7.

Svrha krivičnopravnih sankcija

Svrha krivičnopravnih sankcija jeste:

- a) preventivni uticaj na druge da poštuju pravni sistem i ne učine krivična djela;
- b) sprečavanje učinitelja da učini krivična djela i podsticanje njegovog preodgoja.

Svrha krivičnopravnih sankcija je:

- a) zaštita društva od činjenja krivičnih djela preventivnim uticajem na druge da poštuju pravni sistem i ne počine krivična djela te sprječavanjem počinitelja da počini krivična djela kao i poticanje njegovog prevaspitanja;
- b) zaštita i satisfakcija žrtve krivičnog djela.

VII - GLAVA SEDMA

K A Z N E

Član 41

Vrste kazni

(1) Krivično odgovornim učiniteljima krivičnih djela mogu se izreći ove kazne:

- a) kazna zatvora;
- b) novčana kazna.

(2) Kazna zatvora može se izreći samo kao glavna kazna.

(3) Novčana kazna može se izreći i kao glavna i kao sporedna kazna.

(4) Ako je za jedno krivično djelo propisano više kazni, samo se jedna može izreći kao glavna.

(5) Za krivična djela učinjena iz koristoljublja novčana kazna kao sporedna može se izreći i kad nije propisana zakonom, ili kad je zakonom propisano da će se učinitelj kazniti kaznom zatvora ili novčanom kaznom, a sud kao glavnu kaznu izrekne kaznu zatvora. Počinitelju krivičnog djela koji je kriv mogu se izreći:

- a) kazna zatvora;
- b) kazna dugotrajnog zatvora;
- c) novčana kazna.

Član 42

Svrha kažnjavanja

Svrha kažnjavanja jeste:

- a) da se izrazi društvena osuda učinjenog krivičnog djela;
- b) da se utiče na učinitelja da ubuduće ne učini krivična djela i potakne njegovo prevaspitanje;
- c) da se utiče na ostale da ne učine krivična djela;
- d) i da se utiče na svijest građana o pogibeljnosti krivičnih djela i o pravednosti kažnjavanja učinitelja.

VIII - GLAVA OSMA

MJERE UPOZORENJA

Član 59

Vrste mjera upozorenja

Mjere upozorenja jesu:

- a) sudska opomena;
- b) uvjetna osuda.

Član 60

Svrhe mjera upozorenja

(1) Svrha sudske opomene je da se krivično odgovornom učinitelju uputi upozorenje kad se radi ostvarivanja svrhe krivičnihopravnih sankcija ne mora primijeniti kažnjavanje i kad ono nije nužno radi krivičnopravne zaštite.

(2) Svrha uvjetne osude je da se učinitelju krivičnog djela uputi upozorenje uz prijetnju kaznom kojom se omogućava ostvarivanje svrhe krivičnihopravnih sankcija izricanjem kazne bez njezina izvršenja kad izvršenje kazne nije prijeko potrebno radi krivičnopravne zaštite.

IX - GLAVA DEVETA

SIGURNOSNE MJERE

Član 71

Vrste sigurnosnih mjera

Učiniteljima krivičnih djela mogu se izreći ove sigurnosne mjere:

- a) obavezno psihijatrijsko liječenje;
- b) obavezno liječenje od ovisnosti;
- c) zabrana vršenja poziva, aktivnosti ili funkcija;
- d) zabrana upravljanja motornim vozilom/prijevoznim sredstvom;
- e) lišenje predmeta.

Član 72

Svrha sigurnosnih mjera

Svrha sigurnosnih mjera jest otklanjanje stanja ili uvjeta koji mogu uticati da učinitelj ubuduće učini krivična djela.

Član 73

Izricanje sigurnosnih mjera

Sud može učinitelju krivičnog djela izreći jednu ili više sigurnosnih mjera kad postoje uvjeti za njihovo izricanje propisani ovim zakonom.

Krivičnim zakonom Republike Srpske, sankcije i mjere propisane su na sljedeći način:

OSNOVNE ODREDBE

Član 1

Funkcija krivičnog zakonodavstva Republike Srpske

(1) Krivično zakonodavstvo Republike Srpske štiti osnovna prava i slobode čovjeka i građanina i druge osnovne individualne i opšte vrijednosti koje ustanovljuje i jemči pravni poredak.

(2) Ova zaštita se ostvaruje određivanjem koja djela predstavljaju krivična djela, propisivanjem kazni i drugih krivičnih sankcija za ta djela i izricanjem tih sankcija učiniocima krivičnih djela u zakonom utvrđenom postupku.

Član 2

Osnov i granice krivičnopravne prinude

Krivičnopravna prinuda (član 1 stav 2. ovog zakona) primijenit će se samo kada na drugi način nije moguće zaštititi osnovne društvene vrijednosti i u mjeri koja je nužna za takvu zaštitu.

Član 4

Vremensko važenje krivičnog zakona

(1) Na učinioca krivičnog djela primjenjuje se zakon koji je važio u vrijeme izvršenja krivičnog djela.

(2) Ako je poslije izvršenja krivičnog djela izmijenjen zakon, jednom ili više puta, primijenit će se zakon koji je najblaži za učinioca.

Član 5

Krivične sankcije i njihova svrha

(1) Krivične sankcije su: kazne, upozoravajuće sankcije, mjere bezbjednosti i vaspitne mjere.

(2) Za krivično djelo u zakonu se uvijek određuje kazna i ona se može izreći samo učiniocu koji je kriv. Druge sankcije se izriču po odredbama opšteg dijela ovog zakona.

(3) Krivične sankcije se propisuju i izriču radi suzbijanja protivpravnih djelatnosti kojima se ugrožavaju ili povređuju vrijednosti zaštićene krivičnim zakonodavstvom.

KAZNE

Svrha kažnjavanja, vrste kazni i uslovi za njihovo izricanje

Član 28

Svrha kažnjavanja

U okviru svrhe krivičnih sankcija, svrha kažnjavanja je:

- 1) sprečavanje učinioca da čini krivična djela i njegovo prevaspitavanje,
- 2) uticaj na druge da ne čine krivična djela,
- 3) razvijanje i učvršćivanje društvene odgovornosti izražavanjem društvene osude za krivično djelo i neophodnosti poštovanja zakona.

Član 29

Vrste kazni

Učiniocu krivičnog djela koji je kriv mogu se izreći:

- 1) kazna dugotrajnog zatvora
- 2) kazna zatvora,
- 3) novčana kazna.

Član 30

Glavne i sporedne kazne

(1) Dugotrajni zatvor i zatvor mogu se izreći samo kao glavne kazne.

(2) Novčana kazna se može izreći i kao glavna i kao sporedna kazna.

(3) Ako je za jedno krivično djelo propisano više kazni, samo se jedna može izreći kao glavna.

Član 31

Zakonitost u izricanju kazne

(1) Učiniocu krivičnog djela izriče se kazna propisana za učinjeno krivično djelo, a blaža kazna od propisane može se izreći samo pod uslovima predviđenim ovim zakonom.

(2) Za krivična djela učinjena iz koristoljublja novčana kazna kao sporedna može se izreći i kad nije propisana zakonom, ili kad je zakonom propisano da će se učinilac kazniti zatvorom ili novčanom kaznom, a sud kao glavnu kaznu izrekne kaznu zatvora.

UPOZORAVAJUĆE SANKCIJE

Član 45

Vrste upozoravajućih sankcija i opšti uslovi njihove primjene

(1) Upozoravajuće sankcije su: uslovna osuda i sudska opomena.

(2) Ove sankcije se izriču krivično odgovornom učiniocu samo u slučajevima kad, s obzirom na prirodu i težinu krivičnog djela, okolnosti pod kojima je učinjeno i ličnost učinioca, nije nužna primjena kazne i kad se svrha kažnjavanja može postići upozorenjem uz prijetnju kaznom (uslovna osuda) ili samo upozorenjem (sudska opomena).

MJERE BEZBJEDNOSTI

Član 55

Svrha mjera bezbjednosti

U okviru opšte svrhe krivičnih sankcija, svrha mjera bezbjednosti je da se otklone stanja ili uslovi koji mogu biti od uticaja da učinilac ubuduće vrši krivična djela.

Član 56

Vrste mjera bezbjednosti

Učiniocima krivičnih djela mogu se izreći ove mjere bezbjednosti:

1. obavezno psihijatrijsko liječenje,
2. obavezno liječenje od zavisnosti,
3. zabrana vršenja poziva, djelatnosti ili dužnosti,
4. zabrana upravljanja motornim vozilom,
5. oduzimanje predmeta,
6. zabrana približavanja i komunikacije sa određenim licem,
7. obavezan psihosocijalni tretman,
8. udaljenje iz zajedničkog domaćinstva.

Član 57

Izricanje mjera bezbjednosti

(1) Sud može učiniocu krivičnog djela izreći jednu ili više mjera bezbjednosti kad postoje uslovi za njihovo izricanje predviđeni ovim zakonom.

Krivičnim zakonom Brčko Distrikta propisano je:

OSNOVNE ODREDBE

Član 3

Osnov i granice krivičnopravne prinude

(1) Krivična djela i krivičnopravne sankcije propisuju se samo za ona ponašanja kojima se tako ugrožavaju ili povređuju lične slobode i prava čovjeka te druga prava i društvene vrijednosti zajamčene i zaštićene Ustavom Bosne i Hercegovine, Statutom Brčko Distrikta i međunarodnim pravom, da se njihova zaštita ne bi mogla ostvariti bez krivičnopravne prinude.

(2) Propisivanje krivičnih djela i vrste i mjere krivičnopravnih sankcija zasniva se na nužnosti primjene krivičnopravne prinude i njenoj razmjernosti jačini opasnosti za lične slobode i prava čovjeka, te druge osnovne vrijednosti.

Član 4

Načelo zakonitosti

(1) Krivična djela i krivičnopravne sankcije propisuju se samo zakonom.

(2) Nikome ne može biti izrečena kazna ili druga krivičnopravna sankcija za djelo koje, prije nego što je počinjeno, nije bilo zakonom ili međunarodnim pravom propisano kao krivično djelo i za koje zakonom nije bila propisana krivična sankcija.

Član 5

Vremensko važenje krivičnog zakona

(1) Prema učiniocu krivičnog djela primjenjuje se zakon koji je bio na snazi u vrijeme učinjenja krivičnog djela.

(2) Ako se poslije učinjenja krivičnog djela zakon jednom ili više puta izmijeni, primijenit će se zakon koji je blaži za učinioca.

Član 6

Vrste krivičnopravnih sankcija

Krivičnopravne sankcije jesu: kazne, mjera upozorenja (uslovna osuda) i mjere sigurnosti.

Član 7

Svrha krivičnopravnih sankcija

Svrha krivičnopravnih sankcija je:

- a) zaštita društva od izvršenja krivičnih djela preventivnim uticajem na druge da poštuju pravni sistem i ne izvrše krivična djela, te sprečavanjem izvršioca da izvrši krivična djela kao i podsticanje njegovog prevaspitanja;
- b) zaštita i satisfakcija žrtve krivičnog djela.

K A Z N E

Član 41

Vrste kazni

(1) Izvršiocu krivičnog djela koji je kriv mogu se izreći:

- a) kazna zatvora;
- b) kazna dugotrajnog zatvora;
- c) novčana kazna.

(2) Kazna zatvora može se izreći samo kao glavna kazna.

(3) Novčana kazna može se izreći i kao glavna i kao sporedna kazna.

(4) Ako je za jedno krivično djelo propisano više kazni, samo se jedna može izreći kao glavna.

(5) Za krivična djela izvršena iz koristoljublja novčana kazna kao sporedna može se izreći i kad nije propisana zakonom, ili kad je zakonom propisano da će se učinilac kazniti kaznom zatvora ili novčanom kaznom, a sud kao glavnu kaznu izrekne kaznu zatvora.

Član 41a

Glavna i sporedna kazna

(1) Kazna zatvora može se izreći samo kao glavna kazna.

(2) Novčana kazna može se izreći i kao glavna i kao sporedna kazna.

(3) Ako su za jedno krivično djelo propisane obje kazne, samo se jedna može izreći kao glavna.

(4) Za krivična djela izvršena iz koristoljublja novčana kazna kao sporedna može se izreći i kad nije propisana zakonom, ili kad je zakonom propisano da će se izvršilac kazniti kaznom zatvora ili novčanom kaznom, a sud kao glavnu kaznu izrekne kaznu zatvora.

Član 42

Svrha kažnjavanja

Svrha kažnjavanja jeste:

- a) da se izrazi društvena osuda učinjenog krivičnog djela;
- b) da se utiče na učinioca da ubuduće ne čini krivična djela i podstakne njegov preodgoj;
- c) da se utiče na ostale da ne čine krivična djela;
- d) i da se utiče na svijest građana o opasnosti krivičnih djela i o pravednosti kažnjavanja učinioca.

MJERE UPOZORENJA

Član 59

Vrste mjera upozorenja

Mjera upozorenja je uslovna osuda.

MJERE SIGURNOSTI

Član 71

Vrste mjera sigurnosti

Učiniocima krivičnih djela mogu se izreći ove mjere sigurnosti:

- a) obavezno psihijatrijsko liječenje;
- b) obavezno liječenje od zavisnosti;
- c) zabrana vršenja poziva, djelatnosti ili dužnosti;
- d) zabrana upravljanja motornim vozilom;
- e) oduzimanje predmeta.

Član 72

Svrha mjera sigurnosti

Svrha mjera sigurnosti je da se otklone stanja ili uslovi koji mogu uticati da učinilac ubuduće učini krivična djela.

Osim krivičnim zakonima, i zakoni o zaštiti od nasilja u porodici propisuju sankcije i mjere koje se mogu izreći učiniocima nasilja u porodici⁴⁵⁹, na sljedeći način:

Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske propisano je:

SANKCIJE

Član 23

(1) Prekršajne sankcije za zaštitu od nasilja u porodici su:

- a) novčana kazna,
- b) uslovna osuda i
- v) zaštitne mjere.

(2) Novčana kazna i uslovna osuda izriču se u skladu sa odredbama zakona kojima se uređuju prekršaji, a zaštitne mjere u skladu sa ovim zakonom.

(3) Svrha prekršajnih sankcija iz stava 1. ovog člana je da se spriječi nasilje u porodici, osigura nužna zaštita zdravlja i bezbjednost žrtve, te otklone okolnosti koje pogoduju ili podsticajno djeluju na izvršenje nasilja u porodici.

Član 33

(1) Prilikom izricanja zaštitnih mjera iz ovog zakona vodiće se računa o svrsi, težini, trajanju izrečene mjere i njenoj efikasnosti.

(2) Organi nadležni za sprovođenje zaštitnih mjera dužni su da prate njihovo izvršenje i o tome izvještavaju sud, predlažu prekid, produženje ili zamjenu drugom mjerom.

(3) Organ nadležan za sprovođenje zaštitne mjere dužan je da dostavi sudu izvještaj o izvršenju zaštitnih mjera najkasnije u roku od šest mjeseci od dana izricanja zaštitne mjere, a po potrebi i ranije.

Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici Federacije BiH propisano je:

VRSTE I SVRHA ZAŠTITNIH MJERA

Član 9

Vrste zaštitnih mjera

Počiniocima nasilja u porodici izriču se sljedeće zaštitne mjere:

- 1) udaljenje iz stana, kuće ili nekog drugog stambenog prostora i zabrana vraćanja u stan, kuću ili neki drugi stambeni prostor;
- 2) zabrana približavanja žrtvi nasilja;
- 3) zabrana uznemiravanja i uhođenja lica izloženog nasilju;
- 4) obavezni psihosocijalni tretman;
- 5) obavezno liječenje od zavisnosti;
- 6) privremeno lišenje slobode i zadržavanje.

Član 10

Svrha zaštitnih mjera

Svrha zaštitnih mjera je obezbjeđenje nužne zaštite zdravlja i bezbjednosti lica izloženih nasilju, sprečavanje nasilja u porodici, te preduzimanje efikasnih mjera prevaspitavanja i liječenja nasilnih lica.

Član 22a

---

⁴⁵⁹ Vidi komentar uz član 3 Konvencije: Poredeći pristupe entitetskih zakonodavaca po pitanju regulisanja nasilja u porodici, osnovna razlika ogleda se u činjenici da zakonodavstvo Republike Srpske reguliše nasilje u porodici kao krivično djelo i prekršaj, dok u Federaciji BiH nasilje u porodici ima isključivo status krivičnog djela. Ova razlika u regulativi ne dovodi samo do konceptualne razlike poimanja nasilja u porodici u domenu penalnog prava, već razlike koja proizvodi direktne procesnopravne posljedice unutar pravosudnog sistema Republike Srpske u vezi sudskog postupka (krivični/prekršajni) koji se može pokrenuti i voditi povodom djela nasilja u porodici, vrste i obima sankcija koje se mogu izreći počiniocu nasilja, te statusa i prava žrtve u okviru pokrenutog sudskog postupka kao oštećene osobe i/ili svjedoka.

Organi nadležni za izvršenje izrečene zaštitne mjere navedene u rješenju o izricanju zaštitne mjere, dužni su redovno pratiti izvršenje mjere, sačiniti i dostaviti nadležnom sudu izvještaj o njihovom izvršenju, predložiti prekid ili zamjenu mjere kada to smatraju potrebnim. Organ nadležan za izvršenje zaštitne mjere dužan je po saznanju o neizvršenju ili kršenju izrečene mjere o tome obavijestiti nadležni sud.

U odnosu na praćenje primjene strategija i mjera njima ustanovljenim, jedna od preporuka koje je CEDAW Komitet uputio Bosni i Hercegovini, odnosi se na uspostavljanje efektivnih institucionalnih mehanizama za koordinaciju, praćenje i procjenu efikasnosti uticaja strategija i mjera koje su preduzete s ciljem da se osigura dosljedna primjena zakona na svim nivoima⁴⁶⁰.

U obrazloženju člana 45 stav 2, tačka 2. Konvencije, navodi se da, naročito u slučaju nasilja u porodici nad jednim roditeljem, pri čemu je dijete svjedok, može biti u najboljem interesu djeteta da se prekine kontakt sa nasilnim roditeljem. Obezbjedivanje kontakta sa nasilnim roditeljem može da ima ne samo negativan uticaj na dijete, već i da predstavlja ozbiljan rizik po bezbjednost žrtve, zbog toga što se time često daje razlog učiniocu da kontaktira ili viđa žrtvu, što može biti u suprotnosti sa važećim nalogom za zabranu prilaska ili zaštite. Važno je obezbijediti da sve pravne mjere preduzete radi zaštite žrtava budu usklađene i da ih ne osujete zakonske mjere preduzete u drugim kontekstima. U analizi člana 31. Konvencije detaljno je sagledana primjena načela najboljeg interesa dejeteta u kontekstu zakonodavstva Bosne i Hercegovine.

Na osnovu izloženog, moglo bi se zaključiti da je pravni okvir većim dijelom usklađen sa standardima iz člana 45 Konvencije i da pruža osnov da se isti realizuje u praksi.

Član 46. Otežavajuće okolnosti

Članice će preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere kako bi osigurale da se slijedeće okolnosti, ako već nisu sastavni dio krivičnog djela, mogu, u skladu s odgovarajućim odredbama nacionalnog zakonodavstva, smatrati otežavajućim okolnostima prilikom određivanja kazne za krivična djela iz Konvencije:

- a. krivično djelo počinjeno nad bivšim odnosno sadašnjim supružnikom odnosno partnerom u skladu s nacionalnim zakonodavstvom, od strane člana porodice, lica koje stanuje zajedno sa žrtvom odnosno lica koje je zloupotrijebilo svoj autoritet;*
- b. ponovljeno krivično djelo, odnosno srodna djela;*
- c. krivično djelo počinjeno nad licem koje je postalo ugroženo usljed određenih okolnosti;*
- d. krivično djelo počinjeno nad djetetom odnosno u prisustvu djeteta;*
- e. krivično djelo počinjeno od strane dvoje ili više ljudi u saradnji;*
- f. krivično djelo kojem je prethodilo odnosno koje je pratilo ekstremno nasilje;*
- g. krivično djelo počinjeno uz upotrebu oružja odnosno uz prijetnju oružjem;*
- h. krivično djelo sa ozbiljnim fizičkim odnosno psihičkim posljedicama za žrtvu;*
- i. učinilac prethodno osuđivan za krivična djela slične prirode.*

Okolnosti sadržane u članu 46 Istanbulske konvencije, u velikoj mjeri, prepoznaje i domaće krivično zakonodavstvo. Prema tome, ove okolnosti su sadržane u propisivanju generalnih faktora koji utiču na visinu kazne (otežavajuće okolnosti), iako iste nisu razrađene u krivičnim zakonima na detaljan način kao što je predstavljeno u Konvenciji. Isto tako, u okviru krivičnog djela nasilja u porodici određene okolnosti čine biće, odnosno sastavne elemente kvalifikovanih oblika ovog krivičnog djela.

Krivični zakoni u BiH sadrže pravila o odmjeravanju kazne, prema kojima sud kada odmjerava kaznu za počinjeno krivično djelo uzima u obzir i sve okolnosti koje utiču da kazna bude manja ili veća (odnosno olakšavajuće i otežavajuće okolnosti). Zakoni naročito navode slijedeće okolnosti koje sud uzima u obzir: stepen krivične odgovornosti, pobude iz kojih je djelo učinjeno, jačinu ugrožavanja ili povrede zaštićenog dobra, okolnosti pod kojima je djelo učinjeno, raniji život učinitelja, njegove lične prilike i njegovo

⁴⁶⁰ Concluding Observations on the combined fourth and fifth periodic reports of Bosnia and Herzegovina. Dostupno na: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/cedaw/cedaws55.htm>, tačka 22b).

držanje/ponašanje nakon učinjenog krivičnog djela. Ove okolnosti ne predstavljaju zatvorenu listu, jer se ostavlja mogućnost sudu da cijeni i druge okolnosti koje se odnose na ličnost učinioca.

Takođe, kad sud odmjerava kaznu učiniocu za krivično djelo izvršeno u povratu, posebno će uzeti u obzir je li ranije djelo iste vrste kao i novo djelo, jesu li oba djela učinjena iz istih pobuda i koliko je vremena proteklo od ranije osude ili od izdržane ili oprostene kazne. Konačno, pri odmjeravanju novčane kazne, sud će uzeti u obzir i imovno stanje učinioca. U ovom dijelu Krivični zakoni u FBiH i BD dodatno još navode da će se pri cijenjenju imovnog stanja, voditi računa o visini plaće učinioca i drugim prihodima, imovini i o obiteljskim obavezama učinioca⁴⁶¹. Specifične okolnosti sadržane u Istanbulske konvenciji koje izričito nisu spomenute u okviru otežavajućih okolnosti propisanih krivičnim zakonima, niti predstavljaju element bića krivičnog djela nasilja u porodici (vidi paragraf niže), a koje se svakako od strane suda mogu podvesti pod zakonom predviđene otežavajuće *okolnosti pod kojima je djelo učinjeno*, jesu: zloupotreba autoriteta, izvršenje djela u prisustvu djeteta, izvršenje djela od strane dvoje ili više ljudi u saradnji, ekstremno nasilje prethodilo ili pratilo izvršenje djela.

Krivični zakoni u FBiH, RS i BD pri regulisanju krivičnog djela "nasilje u porodici" propisuju da će postojati kvalifikovani oblici ovog djela u sljedećim slučajevima: ako je pri izvršenju krivičnog djela upotrijebljeno oružje, opasno oruđe ili drugo sredstvo prikladno teško ozlijediti tijelo ili narušiti zdravlje, ako je član porodice teško tjelesno ozlijeđen ili mu je zdravlje teško narušeno, ili ako je krivično djelo izvršeno prema djetetu ili maloljetniku, ako je krivičnim djelom prouzrokovana smrt člana porodice. Dodatno, krivični zakoni u FBiH i BD, ne i u RS, kao kvalifikovani oblik predviđaju i kada je djelo počinjeno prema članu porodice sa kojim/om se živi u zajedničkom domaćinstvu⁴⁶². Sve pobrojane okolnosti ukoliko postoje u konkretnom slučaju izvršenja djela nasilja u porodici predstavljaju konstitutivne elemente samog kvalifikovanog oblika djela nasilja u porodici, za koje zakonodavac propisuje strožije kažnjavanje u odnosu na izvršenje osnovnog⁴⁶³ oblika djela nasilja u porodici.

Gore navedene okolnosti, ukoliko naravno nisu element bića krivičnog djela, mogu predstavljati otežavajuće okolnosti u konkretnom slučaju koje će onda sud posebno cijeniti prilikom odmjeravanja odgovarajuće kazne. Upitna je povezanost ovih okolnosti sa vršenjem određenih analitičkih radnji od strane pravosudnih aktera, s obzirom na to da ove okolnosti ne predstavljaju obavezujući osnov za provođenje prethodne procjene ozbiljnosti krivičnog djela ili procjene postojanja rizika za žrtvu od strane odgovarajućeg organa (npr. tužioca, sudije za prethodni postupak i dr.). S te strane, iako postoji načelna dužnost postupajućih državnih organa (pa i pravosudnih) da preduzimaju sve radnje u zvaničnim postupcima u skladu sa zakonskim propisima i najvišim stepenom zaštite ljudskih prava stranaka u postupku, upitno je koliko je bez prisutnih procedura ova vrsta postupanja praktično moguća. Na prostoru BiH nema javnog, da li obavezujućeg ili deklarativnog pravnog akta, koji bi se doticao ovakve obaveze pravosudnih aktera.

Istraživanja u vezi procjene i primjene otežavajućih okolnosti u krivičnim predmetima nasilja u porodici u sudskoj praksi u BiH

Monitoriranje postupanja sudova koje je provedeno do sada na prostoru BiH, između ostalog, dotakla su se i teme zastupljenosti otežavajućih i olakšavajućih okolnosti, prevashodno u okviru djela nasilja u porodici. Istraživanja ovog tipa otkrivaju da su otežavajuće okolnosti u daleko manjoj mjeri prisutne u sudskim presudama, u odnosu na zastupljenost olakšavajućih okolnosti. Najčešće navođena otežavajuća okolnost odnosila se na raniju osuđivanost. Druge otežavajuće okolnosti koje sudovi u izuzetnim slučajevima i rijetko navode uključivale su težinu nasilja ili povreda nanesenih žrtvi, dugotrajnu i stalnu prirodu nasilja, naročitu ranjivost žrtava koje su bile starije ili slabog zdravstvenog stanja, te odbijanje optuženog da izrazi kajanje zbog svog ponašanja⁴⁶⁴. Sudovi, takođe ne uzimaju činjenicu da je radnja nasilja istovremeno počinjena prema više

⁴⁶¹ Član 49 KZ FBiH, čl. 37 KZ RS, čl. 49 KZ BD.

⁴⁶² Član 222 KZ FBiH, čl. 208 KZ RS, čl. 222 KZBD.

⁴⁶³ Kada se nasiljem, drskim ili bezobzirnim ponašanjem ugrožava spokojstvo, tjelesni integritet ili psihičko zdravlje člana/ice porodice.

⁴⁶⁴ OSCE, *Krivična odgovornost i sankcioniranje počinitelja nasilja u porodici*, OSCE, 2011, str. 55.

članica porodice, npr. istovremeno prema supruzi i kćerki kao otežavajuću okolnost⁴⁶⁵. S druge strane, olakšavajuće okolnosti koje preovlađuju u sadržaju sudskih presuda uključivale su raniju neosuđivanost optuženog, priznanje krivice, izražavanje kajanja za krivično djelo, status optuženog kao oca ili „porodičnog čovjeka“, te loše ekonomsko stanje, nezaposlenost i siromaštvo optuženog⁴⁶⁶. Istraživanje otkriva da je nemoguće utvrditi na koji način su otežavajuće i olakšavajuće okolnosti uticale na eventualnu kaznu, jer sudovi po pravilu ne obrazlažu uticaj tih faktora na visinu sankcije⁴⁶⁷.

Na osnovu svega iznesenog, moglo bi se zaključiti da su pravni dokumenti u značajnoj mjeri (iako ne u potpunosti) usklađeni sa članom 46 Konvencije.

Član 47. Presude treće članice

Članice će preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere kako bi prilikom određivanja kazne uzele u obzir konačne presude trećih članica za krivična djela iz ove konvencije.

Krivičnopravni zakonski okvir u BiH ne omogućava da prilikom određivanja i odmjeravanja kazne za krivična djela, sud u obzir uzme i konačne presude inostranih sudova država članica Istanbulske konvencije. Suštinu ovog standarda predstavlja postavka da bi uzimanje u obzir inostranih osuda u kontekstu nasilja nad ženama i nasilja u porodici omogućilo ocjenu činjenice postojanja „međunarodnog recidivizma“ u činjenju nasilja kao potencijalno otežavajuće okolnosti koju bi sud mogao cijeliti samostalno i u kumulativnom kapacitetu sa drugima činjenicama slučaja⁴⁶⁸. Ovakvu mogućnost krivični zakoni na svim nivoima vlasti u BiH ne prepoznaju, s obzirom na to da se ranija osuđivanost (kao otežavajuća okolnost) odnosi samo na odluke domaćih sudova. S tim u vezi, može se zaključiti kako zakonodavstvo u BiH u ovom segmentu nije u skladu sa standardom koji sadrži Istanbulska konvencija s obzirom na to da nije omogućeno da se prilikom donošenja presuda domaćih sudova uzmu u obzir konačne presude drugih država članica konvencije. Ovdje je bitno napomenuti da je Bosna i Hercegovina ratifikovala Evropsku konvenciju o međusobnoj pomoći u krivičnim pitanjima⁴⁶⁹, na osnovu koje pravosudni organi države članice mogu od druge države članice zahtjevati izvode i informacije vezane za pravosudnu evidenciju, ukoliko je to potrebno za krivični postupak.

S druge strane, iako nije direktno vezano uz ovaj standard, korisno je napomenuti da domaći krivični zakoni omogućavaju uračunavanje pritvora, lišenja slobode u toku ekstradicionog postupka i kazne koju je učinilac izdržao po presudi inostranog suda, u kaznu koju izriče domaći sud za isto krivično djelo, a ako kazne nisu iste vrste uračunavanje sud vrši po sopstvenoj ocijeni⁴⁷⁰. Ova mogućnost isključivo se odnosi na situaciju kada se pred domaćim sudom vodi postupak za istovjetno krivično djelo po kojem su inostrani nadležni organi postupali u gore navedenom kapacitetu (tj. pritvor, lišenje slobode tokom izručenja, izdržana kazna). Krivični zakoni takođe zabranjuju izvršenje krivične presude inostranog suda u domenu izrečene sankcije, sem ako isto nije predviđeno međunarodnim ugovorom i ako sankciju izrekne i domaći sud prema važećem krivičnom zakonodavstvu⁴⁷¹.

U skladu sa gore navedenim, moglo bi se zaključiti da pravni i politički dokumenti nisu usklađeni sa članom 47 Konvencije.

⁴⁶⁵ Centar za pravnu pomoć ženama Zenica, *Praćenje i analiza krivičnih postupaka i sudske prakse u oblasti seksualnog i rodno zasnovanog nasilja u FBiH: završni izvještaj i analiza*; Centar za pravnu pomoć ženama, 2011, str. 25.

⁴⁶⁶ OSCE, *Krivična odgovornost i sankcioniranje počinitelaca nasilja u porodici*, OSCE, 2011, str. 55; Udružene žene Banja Luka, Lara Bijeljina, *Praćenje i analiza krivičnih postupaka i sudske prakse u oblasti seksualnog i rodno zasnovanog nasilja u Republici Srpskoj*, Udružene žene Banja Luka i Lara Bijeljina, 2011, str. 34; Centar za pravnu pomoć ženama Zenica, *Praćenje i analiza krivičnih postupaka i sudske prakse u oblasti seksualnog i rodno zasnovanog nasilja u FBiH: završni izvještaj i analiza*; Centar za pravnu pomoć ženama, str. 26, 2011

⁴⁶⁷ OSCE, *Krivična odgovornost i sankcioniranje počinitelaca nasilja u porodici*, OSCE, 2011, str. 60.

⁴⁶⁸ Vidi Obrazloženje Istanbulske konvencije, paragraf 247—249.

⁴⁶⁹ Evropska konvencija o međusobnoj pomoći u krivičnim pitanjima (ETS br. 30); BiH ratifikovala 25.04.2005. Izvor: <http://www.conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=030&CM=8&DF=24/09/2013&CL=ENG>.

⁴⁷⁰ Član 58 ZKP FBiH, čl. 124 ZKP RS, čl. 58 ZKP BD.

⁴⁷¹ Član 431 ZKP FBiH, čl. 438 ZKP RS, čl. 410 ZKP BD.

Član 48. Zabrana procesa obaveznog alternativnog rješavanja sporova odnosno određivanja kazne

1. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere kako bi zabranile obavezno alternativno rješavanje sporova, uključujući medijaciju i pomirenje, u odnosu na sve oblike nasilja obuhvaćene Konvencijom.
2. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere kako bi osigurale, ako se odredi novčana kazna, da se povede računa o sposobnosti učinioca da ispuni svoje finansijske obaveze prema žrtvi.

U obrazloženju stava 1. ovog člana Konvencije ukazuje se na negativne posljedice koje obavezno alternativno rješavanje sporova može u imati u slučajevima nasilja obuhvaćenih Konvencijom, posebno ukoliko je učešće u takvim alternativnim metodama razrješenja sporova obavezno i ukoliko zamjenjuje sudske procese po principu saslušanja suprotstavljenih strana. Žrtve nasilja nikada ne mogu da uđu u procese alternativnog razrješenja sporova na istom nivou kao učinioci. U prirodi je ovih krivičnih djela da žrtve osjećaju sram, bespomoćnost i ugroženost, dok učinilac odiše osjećanjem moći i dominacije. Kako bi se izbjegla reprivatizacija nasilja u porodici i nasilja nad ženama, kao i da bi se omogućilo žrtvama da zahtijevaju pravdu, država je odgovorna da obezbijedi pristup pravosudnim procesima po principu saslušanja suprotstavljenih strana kojima predsjedava neutralan sudija i koji se sprovode na osnovu važećih nacionalnih zakona. Shodno tome, stavom 1. se od članica zahtijeva da zabrane obavezno učešće u procesima alternativnog razrješenja sporova u odnosu na sve oblike nasilja obuhvaćene Konvencijom, u građanskim i krivičnim postupcima⁴⁷².

U Bosni i Hercegovini je kao dio reforme pravosuđa uvedena medijacija⁴⁷³. Usklađivanjem odredbi procesnih i drugih propisa u BiH koji upućuju na medijaciju, sud u krivičnim postupcima može *predložiti* oštećenom i optuženom, odnosno braniocu sprovođenje postupka medijacije putem medijatora u skladu s zakonom, ako ocijeni da je imovinskopравни zahtjev takav da je upućivanje na medijaciju svrsishodno. Prijedlog za upućivanje na medijaciju mogu dati i oštećeni i optuženi, odnosno branilac i to do završetka glavnog pretresa⁴⁷⁴. Postupak medijacije, kao što se može iščitavanjem navedenih zakonskih odredbi zaključiti, nije obavezujući u odnosu na žrtve.

S druge strane, kao obavezujući u parničnom postupku, porodičnim zakonima⁴⁷⁵ propisan je postupak mirenja koji prethodi postupku razvoda braka. Porodični zakon Federacije BiH propisuje *obavezno* posredovanje prije razvoda braka, pri čemu je uloga medijatora da pokuša otkloniti uzroke konflikta između bračnih partnera, informiše ih o posljedicama razvoda te, ukoliko mirenje nije moguće, posreduje u pregovorima o tome sa kim će živjeti maloljetno dijete, odnose djeteta sa drugim roditeljem i o ostalim sadržajima roditeljskog staranja⁴⁷⁶. Ovim zakonom je propisano da će sud, ako se tužba ili zahtjev za sporazumni razvod braka podnese prije okončanja postupka posredovanja, takav podnesak odbaciti⁴⁷⁷. Propisano je i da će se postupak posredovanja obustaviti, ako se oba bračna partnera, uredno pozvana, ne odazovu na poziv da učestvuju u postupku posredovanja, a ne opravdaju svoj izostanak, te da se, izuzetno, postupak neće obustaviti u slučaju izostanka bračnog partnera koji se nasilnički ponaša prema drugom bračnom partneru. Ako nakon obustave postupka bude podnesena tužba ili zahtjev za sporazumni razvod braka, sud će takav podnesak odbaciti⁴⁷⁸.

Postupak posredovanja se ne sprovodi samo u slučajevima: ako je jednom ili oboma bračnih partnera oduzeta poslovna sposobnost i ako je boravište jednog ili oba bračna partnera nepoznato najmanje šest mjeseci⁴⁷⁹. Porodični zakon Republike Srpske i Brčko Distrikta BiH, propisuju, za razliku od Porodičnog zakona

⁴⁷² Vidi Obrazloženje, tačka 252.

⁴⁷³ Vodič kroz medijaciju u BiH, Udruženje medijatora BiH, <http://goo.gl/tr51y0>.

⁴⁷⁴ ZKP FBiH član 212, ZKP RS član 108.

⁴⁷⁵ Porodični zakon Brčko Distrikta BiH („Službeni glasnik Brčko Distrikta“, broj 23/07), Porodični zakon Federacije BiH („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, br. 35/05 i 41/05), Porodični zakon Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 54/02 i 41/08).

⁴⁷⁶ Čl. 45—52.

⁴⁷⁷ Član 52.

⁴⁷⁸ Član 49.

⁴⁷⁹ Član 45 Pogledati, kao primjer informisanja stranaka i: <http://goo.gl/Zc7N2b>.

F BiH⁴⁸⁰, isključivu nadležnost organa starateljstva u postupku mirenja⁴⁸¹, kao i dodatni razlog za nesprovođenje postupka mirenja činjenica da jedan ili oba bračna partnera žive u inostranstvu⁴⁸². Ovim zakonima je propisano i da, ako se u postupku pred organom starateljstva bračni supružnici izmire, zahtjev za ponovni postupak ne mogu podnijeti u roku od šest mjeseci od dana uručenja zapisnika o izvršenom mirenju, a ukoliko se ne izmire, mogu podnijeti tužbu, odnosno zajednički prijedlog za razvod braka, sa zapisnikom o neuspjelom pokušaju mirenja, u roku od šest mjeseci od dana prijema zapisnika o ishodu postupka mirenja.

Po proteku roka iz prethodnog stava bračni supružnici su dužni pokrenuti novi postupak mirenja⁴⁸³. Za razliku od entitetskih, Porodični zakon Brčko Distrikta BiH ne propisuje obavezu strankama da pokrenu postupak mirenja: ovim zakonom propisano je da će sud, po prijemu tužbe odnosno sporazumnog zahtjeva za razvod braka, ako bračni partneri imaju zajedničku maloljetnu ili usvojenu djecu ili djecu nad kojom je produženo roditeljsko pravo, zatražiti od organa starateljstva da pokuša mirenje bračnih partnera i dostaviti mu primjerak tužbe, odnosno sporazumnog zahtjeva za razvod braka sa svim priložima⁴⁸⁴.

Na osnovu iznesenog, može se zaključiti da pravni okvir BiH nije usklađen sa članom 48 Konvencije, odnosno, ne zabranjuje posredovanje u slučajevima nasilja obuhvaćenim Konvencijom i može imati negativne posljedice po žrtve nasilja u porodici, uključujući i onemogućavanje pristupa sudu.

Uticaj novčane kazne na materijalni status žrtve (kao što je, na primjer, alimentacija)?

U obrazloženju Konvencije se navodi da je cilj stava 2. ovog člana Konvencije sprečavanje još jedne neželjene posljedice zakonskih mjera po žrtvu. Mnogi učinioci krivičnih djela ustanovljenih ovom Konvencijom članovi su porodice žrtve. Osim toga, često su jedini hranioci porodice i prema tome jedini izvor mogućeg ograničenog/skromnog prihoda porodice. Nalog učiniocu da plati kaznu za posledicu imaće uticaj na prihode porodice ili na sposobnost plaćanja alimentacije i za rezultat može da ima finansijske poteškoće za žrtvu. Takva mjera, prema tome, može da predstavlja posrednu kaznu za žrtvu. Ova odredba stoga zahtijeva od članica da obezbijede da kazne koje učinilac mora platiti ne dovedu posredno žrtve do finansijskih poteškoća.

Sva dostupna istraživanja sprovedena u BiH ističu da je kaznena politika neadekvatna⁴⁸⁵. Novčane kazne izrečene su u 13,5% od ukupnog broja praćenih predmeta. Novčane kazne kretale su se od 200,00 do 4.500,00 KM, ali je većina novčanih kazni bila manja od 1.000,00 KM. Kada je u pitanju kaznena politika u Republici Srpskoj, dostupni podaci potvrđuju da su novčane kazne sankcija koja se najčešće izriče⁴⁸⁶, a Zakon o zaštiti od nasilja u porodici primjenjuje je kako bi počinioci djela nasilja u porodici bili blaže kažnjeni, umjesto da se koristi za pružanje zaštite žrtvama. Obrazloženja sudova za izricanje novčanih kazni u predmetima nasilja u porodici obično su kratka, ili ih uopšte nema tako da se ne može sa sigurnošću tvrditi da su sudovi pri izricanju novčanih kazni uzeli u obzir eventualne negativne posljedice koje bi izricanje novčane kazne moglo imati po žrtvu. Na osnovu izloženog moglo bi se reći da ni u ovom dijelu standard propisan analiziranim članom Konvencije nije dostignut.

U odnosu na naknadu štete žrtvama nasilja u porodici, detaljan pregled pogledati uz član 30. Konvencije.

⁴⁸⁰ Ovim zakonom je propisano da se zahtjev za posredovanje može podnijeti fizičkom i pravnom licu ovlaštenom za posredovanje (član 45).

⁴⁸¹ Član 58 PZRS, član 42 PZBDBiH.

⁴⁸² Član 63 PZRS, član 47 PZBDBiH.

⁴⁸³ Član 64 PZRS.

⁴⁸⁴ Član 42 PZRS.

⁴⁸⁵ Primjera radi: Kaznena odgovornost i sankcioniranje počinitelja nasilja u obitelji, OSCE, 2011, str. 55, 60—62. Dostupno na: http://www.oscebih.org/documents/osce_bih_doc_2012022017152706bos.pdf, Nasilje u porodici – odgovor nadležnih institucija i zaštita žrtava u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj. OSCE, 2009, str. 7—8. Dostupno na: http://www.oscebih.org/documents/osce_bih_doc_2010092008370731bos.pdf, Praćenje i analiza krivičnih postupaka i sudske prakse u oblasti seksualnog i rodno zasnovanog nasilja u Federaciji Bosne i Hercegovine, Centar za pravnu pomoć ženama Zenica, 2011. Dostupno na: <http://goo.gl/FVuSYi>.

⁴⁸⁶ Gender centar Republike Srpske, Informacija o aktivnostima za borbu protiv nasilja u porodici u Republici Srpskoj i inicijativa da 2008. i 2009. godina budu proglašene godinama za borbu protiv nasilja u porodici, 2008, str. 21.

Član 49. Opšte obaveze – Istraga, sudski postupak, proceduralno pravo i zaštitne mjere

1. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere kako bi osigurale da se istrage i sudski postupci za sve vidove nasilja obuhvaćene Konvencijom provode bez neopravdanog odgađanja i pritom uzimaju u obzir prava žrtve tokom svih faza krivičnog procesa.

2. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere, u skladu sa osnovnim principima ljudskih prava i imajući u vidu razumijevanje nasilja iz rodne perspektive, kako bi se osigurala djelotvorna istraga i sudski postupak krivičnih djela iz ove konvencije.

Odgovarajuće zakonodavne mjere su preduzete u domenu postupanja nadležnih tijela, u vezi djela nasilja regulisanih Istanbulsom konvencijom, bez neopravdanog odgađanja i razumijevanja nasilja iz rodne perspektive u unutrašnjem zakonodavstvu u BiH.

Zakon o ravnopravnosti polova u BiH (usvojen na državnom nivou, te primjenljiv na teritoriji cjelokupne države) određuje da je procesuiranje i donošenje odluka zbog krivičnih djela nasilja po osnovu pola, uznemiravanja i seksualnog uznemiravanja hitne prirode i ima prioritet u radu nadležnih organa⁴⁸⁷. U domenu senzibilisanja nadležnih organa o rodnim pitanjima i rodnoj ravnopravnosti ZRP obavezuje nadležne vlasti na provođenje edukacija i kampanja podizanja svijesti (kao minimuma obaveza) radi eliminacije predrasuda, običaja i svih drugih praksi baziranih na ideji inferiornosti ili superiornosti bilo kojeg pola, kao i na stereotipnim ulogama muškaraca i žena⁴⁸⁸. U domenu brige za prava žrtve, propisana je obaveza nadležnih vlasti da poduzimaju odgovarajuće mjere radi eliminacije i sprečavanja nasilja po osnovu pola u javnoj i privatnoj sferi života, te osiguraju instrumente pružanja zaštite, pomoći i naknade žrtvama⁴⁸⁹.

Dalje, entitetski zakoni o zaštiti od nasilja u porodici sadrže odredbe koje su u skladu sa sadržinom gore navedenog standarda konvencije – u domenu djela nasilja u porodici. Zakon u RS propisuje da su nadležna javna tijela, odnosno subjekti zaštite dužni pružiti zaštitu, podršku i pomoć žrtvama nasilja u porodici bez obzira na to da li je protiv učinioca nasilja pokrenut krivični ili prekršajni postupak⁴⁹⁰. Takođe, subjekti zaštite dužni su bez odlaganja da obezbijede hitno rješavanje predmeta nasilja u porodici, vodeći računa da su interes i dobrobit žrtve prioritet u tim postupcima, a naročito ako je žrtva dijete, starije lice, lice sa invaliditetom i lice pod starateljstvom. Ovakva obaveza, s obzirom na svrhu zakona, nesumnjivo obuhvata i obavezu poštovanja prava žrtve tokom svih faza krivičnog procesa. Zakon ne definiše koji je to vremenski okvir koji se podrazumijeva pod terminom “hitno rješavanje” predmeta, a koji bi se odnosio na postupanje suda i tužilaštva. S ciljem osiguranja djelotvornog pružanja zaštite žrtvi nasilja (a u vezi sa stavom 2 člana 49. konvencije), učiocu nasilja u porodici sud za prekršaje može izreći hitne mjere zaštite⁴⁹¹, prije pokretanja postupka ili u toku postupka⁴⁹².

Na nivou Federacije BiH, takođe se propisuje obaveza osiguranja hitnosti u rješavanju nasilja u porodici od strane nadležnih subjekata⁴⁹³. U pogledu osiguranja rodno senzitivnog pristupa (a u vezi sa stavom 2 člana 49 Konvencije), propisana je obaveza za nadležne subjekte da osiguraju da postupanja sa žrtvama nasilja i nasilnim osobama vrše posebno educirani/e zaposlenici/ce⁴⁹⁴. Zakonom se garantuje nesmetan pristup nadležnom sudu, bez bilo kakvih troškova za žrtve nasilja u porodici⁴⁹⁵. U vezi postupka izricanja zaštitnih mjera za pomoć žrtvi povodom nasilja u porodici, zakon u FBiH detaljno razrađuje rokove i procedure u vezi podnošenja zahtjeva i izricanja zaštitne mjere. Policijska uprava obavezna je za svaki prijavljeni slučaj nasilja u porodici podnijeti zahtjev za izricanje zaštitne mjere nadležnom sudu u roku od 12

⁴⁸⁷ Čl. 31 ZRP BiH.

⁴⁸⁸ Čl. 6 ZRP BiH.

⁴⁸⁹ Čl. 6 ZRP BiH.

⁴⁹⁰ Čl. 9 stav 2 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici RS.

⁴⁹¹ Hitne mjere zaštite su: udaljenje učinioca nasilja iz stana, kuće ili drugog stambenog prostora i/ili zabrana približavanja i kontaktiranja učiocu nasilja sa žrtvom nasilja u porodici.

⁴⁹² Čl. 13 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici RS.

⁴⁹³ Čl. 4 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH.

⁴⁹⁴ Čl. 3 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH.

⁴⁹⁵ Čl. 5 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH.

sati od saznanja za radnje nasilja. Nadležni sud dužan je u roku od 12 sati od prijema zahtjeva za izricanje zaštitne mjere postupiti prema zahtjevu⁴⁹⁶.

Istraživanje sudske prakse u Republici Srpskoj u oblasti rodno zasnovanog nasilja otkriva prisustvo sporosti pravosudnih institucija u procesuiranju slučajeva nasilja, te isto podvodi pod jedan od glavnih problema s kojima se žene žrtve rodnog nasilja susreću u praksi rada institucija. Istraživanje navodi da postupci pred sudovima po pravilu traju predugo, ponekad više mjeseci, pa i godina⁴⁹⁷.

U skladu sa gore navedenim, obaveze koje proizilaze iz ovog standarda usklađene su na nivou domaćeg zakonodavstva u domenu regulisanja rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici. Kao što je već napomenuto, zakoni o zaštiti od nasilja u porodici zauzimaju rodno neutralan pristup povodom tretmana nasilja u porodici. Nasilje nad ženama – samo za sebe – ostaje van okvira primjene gore navedenih zakona (koji garantuju postupanje u skladu sa standardom iz člana 49). S te strane, nasilje nad ženama uživa isti tretman (i zadovoljava zahtjeve u vezi *opštih obaveza* garantovanih standardom) isključivo ukoliko je dio rodno zasnovanog nasilja ili nasilja u porodici. U ostalim slučajevima, nasilje nad ženama tretira se na isti način kao i druge kaznene radnje.

Na osnovu svega iznesenog, moglo bi se zaključiti da su pravni i politički dokumenti usklađeni sa članom 49 Konvencije.

Član 50. Neposredni odgovor, prevencija i zaštita

1. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere kako bi osigurale da nadležni organi unutrašnjih poslova odgovore na sve vidove nasilja obuhvaćene Konvencijom odmah i na odgovarajući način i ponude odgovarajuću i neposrednu zaštitu žrtvama.

2. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere kako bi osigurale da se odgovorni organi unutrašnjih poslova uključe odmah i na odgovarajući način u prevenciju i zaštitu od svih oblika nasilja obuhvaćenih ovom konvencijom, uključujući i upotrebu preventivnih operativnih mjera i prikupljanje dokaza.

U obrazloženju ovog člana Konvencije navodi se da se stavom 1. od službi unutrašnjih poslova zahtijeva da brzo i adekvatno reaguju nudeći odgovarajuću i neposrednu zaštitu žrtvama, dok stav 2. zahtijeva njihovo brzo i adekvatno uključivanje u sprečavanje i zaštitu od svih oblika nasilja obuhvaćenih ovom konvencijom, uključujući primjenu preventivnih operativnih mjera i prikupljanje dokaza. Poštovanje ove obaveze, uključuje, na primjer, sljedeće: pravo na dolazak nadležnih organa unutrašnjih poslova na mjesto na kojem je osoba u datom trenutku izložena riziku; odgovarajuće postupanje nadležnih organa unutrašnjih poslova i davanje savjeta žrtvama; saslušanje žrtava, bez odlaganja, koje vrše specijalno obučena, i prema potrebi ženska lica u prostorijama namijenjenim uspostavljanju odnosa povjerenja između žrtve i zaposlenog u organu unutrašnjih poslova; i obezbjeđivanje odgovarajućeg broja žena zaposlenih u organima unutrašnjih poslova, na svim nivoima odgovornosti. Neophodno je preduzeti djelotvorne mjere kako bi se spriječili najizrazitiji oblici nasilja, ili ubistvo i pokušaj ubistva. Svaki takav slučaj bi trebalo pažljivo ispitati kako bi se utvrdili mogući propusti u zaštiti, sa ciljem unapređenja i razvoja daljih zaštitnih mjera.

U skladu sa obavezama propisanim Zakonima o zaštiti od nasilja u porodici, ministarstva unutrašnjih poslova donijela su Pravilnike o sprovođenju zaštitnih mjera koja su u nadležnosti policije⁴⁹⁸. Pravilnicima se razrađuje postupak sprovođenja zaštitnih mjera: udaljenja iz stana, kuće ili nekog drugog stambenog prostora i zabrane vraćanja, zabrane približavanja žrtvi nasilja, te zabrane uznemiravanja i uhođenja lica izloženog nasilju. U skladu sa pravilnicima, po prijemu rješenja nadležnog suda o izrečenoj zaštitnoj mjeri, u nadležnoj

⁴⁹⁶ Čl. 18—19 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH.

⁴⁹⁷ Udružene žene Banja Luka, Lara Bijeljina, *Praćenje i analiza krivičnih postupaka i sudske prakse u oblasti seksualnog i rodno zasnovanog nasilja u Republici Srpskoj*, Udružene žene Banja Luka i Lara Bijeljina, 2011, str. 16.

⁴⁹⁸ Pravilnik o načinu sprovođenja zaštitnih mjera koje su u nadležnosti Ministarstva unutrašnjih poslova ("Službeni glasnik Republike Srpske", broj 26/06), Pravilnik o načinu provedbe zaštitnih mjera koje su u nadležnosti policije („Službene novine Federacije BiH“, broj 9/06).

stanici policije određuje se službeno lice koje je odgovorno za pripremanje, planiranje i provođenje zaštitne mjere. Odgovorno službeno lice u obavezi je da provjeri sigurnost žrtve i prikupi informacije o tome da li počinitelj nasilja postupa u skladu sa izrečenom zaštitnom mjerom.

Pravilnici u obavezu odgovornom službenom licu stavljaju da pozove žrtvu na saradnju radi uspješnog provođenja zaštitne mjere, da je poduči o mjerama i sredstvima samozaštite, te načinima i sredstvima međusobnog komuniciranja za cijelo vrijeme trajanja provođenja zaštitne mjere radi osiguranja njene zaštite. Dalje, odgovorno lice je dužno, uz pristanak žrtve, razraditi sprovođenje: plana postupanja žrtve kada joj prijete neotklonjiva direktna opasnost od nasilnika ili drugog lica koje postupa zajedno s njim ili po njegovom nalogu; način pružanja pomoći žrtvi od strane njene rodbine i drugih lica koji blagovremenim zapažanjem nasilnika, upozorenjem žrtve, obavještanjem policije i preduzimanjem drugih radnji mogu zaštititi žrtvu ili spriječiti nasilnika da ugrozi njeno zdravlje i sigurnost; druge aktivnosti radi zaštite zdravlja i bezbjednosti žrtve do dolaska ovlašćenih službenih lica, zavisno od izrečene zaštitne mjere i drugih okolnosti⁴⁹⁹. Odgovorno lice je takođe u obavezi, za operativne svrhe, da sačini procjenu ugroženosti žrtve i plan provođenja zaštitne mjere, na osnovu prikupljenih informacija iz više izvora: informacija pribavljenih uvidom u policijske evidencije, informacija dobijenih od žrtve, njene rodbine, komšija, prijatelja i poznanika, u njenom životnom i radnom okruženju, kao i od institucija koje raspolažu podacima važnim za upoznavanje ličnosti nasilnika i žrtve, te procjene njihovog ponašanja⁵⁰⁰.

Pravilnicima je precizirano šta procjena ugroženosti žrtve i plan provođenja zaštitne mjere sadrže. Procjena ugroženosti žrtve sadrži: podatke o nasilniku i podatke o njegovom ranijem prijavljivanju, te ponašanju nakon izrečene zaštitne mjere, podatke o žrtvi i njenom ponašanju nakon izrečene zaštitne mjere, zaključak o procijenjenom ponašanju nasilnika i žrtve tokom trajanja zaštitne mjere uz procjenu ugroženosti žrtve. Plan provođenja zaštitne mjere sadrži takođe niz obavezujućih radnji koje se provode tokom trajanja zaštitne mjere. Odgovorno lice u policiji dužno je pri izradi plana provođenja zaštitne mjere konsultovati nadležni centar za socijalni rad⁵⁰¹.

Pravilnici ne obavezuju nadležna lica da prilikom primjene zaštitnih mjera uzmu u obzir činjenicu da učinioci nasilja posjeduju vatreno oružje, odnosno imaju pristup vatrenom oružju nakon čega bi se moglo zaključiti da obaveza uključivanja informacije da počinitelj ima pristup ili je u posjedu vatrenog oružja, nije izričito propisana pomenutim pravilnicima. S druge strane, Pravilnikom o sadržaju evidencije i izvještaja o nasilju u porodici⁵⁰² propisana je obaveza policiji da, između ostalog, o broju slučajeva nasilja u porodice u kojima je učinilac, legalno i/ili ilegalno, posjedovao i/ili upotrijebio oružje⁵⁰³. Za očekivati je da će se, nakon ažuriranja Pravilnika i usklađivanja sa obavezama propisanim važećim zakonima o zaštiti od nasilja u porodici, u oba entiteta, uzeti u obzir i činjenica posjedovanja vatrenog oružja i propisati obaveze policijskih službenika u tom smislu.

Ova obaveza je prepoznata Opštim protokolom o postupanju u slučajevima nasilja u porodici u Republici Srpskoj⁵⁰⁴, a uvršćena je i u Protokol o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece, koji su zaključile institucija nadležne za postupanje u Republici Srpskoj⁵⁰⁵. Važno je pomenuti da, u

⁴⁹⁹ Član 5 Pravilnika o načinu sprovođenja zaštitnih mjera koje su u nadležnosti Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske / policije Federacije BiH.

⁵⁰⁰ Isto, član 6.

⁵⁰¹ Isto, član 6.

⁵⁰² Pravilnik o sadržaju evidencije izvještaja o nasilju u porodici ("Službeni glasnik Republike Srpske", broj 71/13).

⁵⁰³ Član 7, stav 1. t. j) i k).

⁵⁰⁴ Potpisan 25.11.2013, potpisnici: Ministarstvo porodice, omladine i sporta Republike Srpske, Ministarstvo pravde Republike Srpske, Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske, Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske i Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske. Pogledati na: <http://goo.gl/Zy9qOX>.

⁵⁰⁵ Protokol o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece su 2012. godine usvojili i potpisali Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske, Ministarstvo porodice, omladine i sporta Republike Srpske, Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske i Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske, a u skladu sa članom 19. UN Konvencije o pravima djeteta. Protokol predviđa da, ukoliko počinitelj nasilja nad djetetom legalno posjeduje oružje, policijski službenik/ca je dužan/na da ga privremeno oduzme radi sprečavanja moguće zloupotrebe, te predloži pokretanje postupka oduzimanja oružja. Takođe, u slučaju saznanja o ilegalnom posjedovanju oružja počinioca nasilja nad djetetom, propisano je da će se preduzeti potrebne mjere radi njegovog pronalaska, oduzimanja i prijavljivanja počinioca. ("Službeni glasnik Republike Srpske", broj 82/13).

skladu sa važećim zakonima o oružju i municiji⁵⁰⁶, vatreno i vazdušno oružje može se nabavljati samo na osnovu odobrenja koje izdaje nadležni policijski organ⁵⁰⁷, te da se odobrenje izdaje licu koje dokaže da, između ostalog, u posljednje tri godine do dana podnošenja zahtjeva za izdavanje odobrenja za nabavljanje oružja nije kažnjavano za prekršaj javnog reda i mira, ili prekršaj utvrđen ovim zakonom, kao i prekršaj sa obilježjem nasilja utvrđen drugim zakonom niti se protiv njega vodi prekršajni postupak za prekršaj javnog reda i mira, ili prekršaj utvrđen ovim zakonom, kao i prekršaj sa obilježjem nasilja utvrđen drugim zakonom⁵⁰⁸. Oružni list, odnosno odobrenje za držanje oružja, dozvolu za nošenje oružja, oružje i municiju oduzeće nadležni centar javne bezbjednosti ukoliko lice kojem je odobrenje izdano, bude kažnjeno za krivično djelo ili prekršaj, ili se protiv njega povede postupak⁵⁰⁹.

Odnos muškaraca i žena policajaca/ki, uključujući i visoko pozicionirane zvaničnike/ce

Prema posljednjim dostupnim relevantnim podacima iz Izvještaja o implementaciji UN Rezolucije 1325, odnos muškaraca i žena policajaca/ki, uključujući i visoko pozicionirane zvaničnike/ce u Bosni i Hercegovini je sljedeći:

Državna agencija za istrage i zaštitu Ministarstva sigurnosti BiH ima 14% žena, a na rukovodećim pozicijama je 0,53%;

U Graničnoj policiji BiH Ministarstva sigurnosti BiH je 11% zaposlenih žena, a na rukovodećim pozicijama je 0,19%;

U Ministarstvu unutrašnjih poslova Federacije BiH po podacima iz 2009. godine bile su uposlene 193 osobe, od čega je 107 žena i 86 muškaraca. Od šest rukovodećih državnih službenika, četiri su žene, a dva muškarca. Od ukupno 65 državnih službenika u sastavu Ministarstva unutrašnjih poslova Federacije BiH, 32 ili 49,23% su muškog pola a 33 ili 50,77% su ženskog spola. Od ukupno 507 policijskih službenika Federalne uprave policije u sastavu Ministarstva unutrašnjih poslova Federacije BiH, 92,11 % je muškog spola, a 40 ili 7,89% je ženskog spola. U sastavu Federalne uprave policije 52,08% je državnih službenica, a 39,88% ženamaštenika⁵¹⁰.

U Ministarstvu unutrašnjih poslova Republike Srpske prema podacima pribavljenim u oktobru 2013. godine⁵¹¹, od ukupno 5.230 policijskih službenika, 385 su žene ili 5,63%, i to uniformisanih 192 i neuniformisanih (kriminalistička policija) 193; Kvalifikaciona struktura: 7 magistrica nauka, 171 VSS, 39 VŠS i 175 sa SSS. Na rukovodnoj poziciji se nalaze 22 žene ili 0,32% od ukupnog broja zaposlenih, odnosno 0,42% od ukupnog broja policijskih službenika na nivou policijske stanice na kom su dvije žene komandira policijske stanice, pet je zamjenica komandira i sedam pomoćnica komandira. Na srednjem rukovodnom nivou, nivou Centara javne bezbjednosti su dvije žene načelnice odjeljenja, jedna šefica odsjeka, dok je na visokom rukovodnom nivou, nivou ministarstva u sjedištu jedna žena načelnica Jedinice za forenziku, jedna je načelnica Inspektorata za standardizaciju propisa i procedura i nadzor nad zaštitom podataka i dva rukovodioca laboratorije (viši rukovodni nivo u ministarstvu u sjedištu), što je ukupno četiri na višem i visokom nivou. Dvije žene imaju utvrđen čin glavnog inspektora kao najviši čin koji se stiče napredovanjem, što je 0,04% u odnosu na ukupan broj policijskih službenika, dok čin samostalnog inspektora kao drugo višerangirani čin ima 12 žena ili 0,23 od ukupnog broja policijskih službenika.

⁵⁰⁶ Zakon o oružju i municiji ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 70/07, 24/09, 118/09 il 40/11), Zakon o oružju i municiji Brčko Distrikta BiH ("Službeni glasnik BD", br. 39/11, 02/12, 06/13), Kantoni u Federaciji BiH su usvojili Zakone o oružju municiji koji na identičan način regulišu ovu oblast. Takođe, kao dodatni osnov institucionalnog djelovanja organa policije, pojedini protokoli o postupanju u vezi nasilja u porodici na lokalnim nivoima vlasti sadrže obavezu (isključivo) za policiju da napravi procjenu potrebe za zbrinjavanjem žrtve (npr. u sigurnu kuću, Protokol o međusobnoj saradnji u prevenciji i zbrinjavanju žrtava nasilja u porodici i zajednici Zeničko-dobojskog kantona.

⁵⁰⁷ Član 8 Zakon o oružju i municiji Republike Srpske.

⁵⁰⁸ Isto, član 10 stav 1, t. d) i đ).

⁵⁰⁹ Isto, član 33 stav 1, tačka 1).

⁵¹⁰ Izvještaj o provedbi Akcionog plana za implementaciju UNSC Rezolucije 1325 „Žene, mir i sigurnost“ u Bosni i Hercegovini za 2011. za period, 27.07.2010—27.07.2011, str. 11. Dostupan na: <http://www.1325.arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/Izvj%C5%A1taj-o-implementaciju-AP-1325-2011.pdf>.

⁵¹¹ Predsjednica Skupštine mreže žena MUP-a Republike Srpske Indira Rogić obezbijedila je navedene podatke oktobra 2013.

Mjere koje mogu institucije koje primjenjuju zakon koristiti kako bi zaštitile žrtve i spriječile nasilje nad ženama?

Pored mjera zaštite čije je sprovođenje u nadležnosti policije, a koje su predstavljene u analizi ovog člana Konvencije, još dvije mjere zaštite su Zakonima o zaštiti od nasilja u porodici uočene kao mjere kojim se, između ostalog, štite žrtve i sprečava nasilje: mjera obaveznog psihosocijalnog tretmana i mjera obavezno liječenje od zavisnosti⁵¹². Metodologija provođenja ovih mjera detaljno je razrađena podzakonskim aktima na nivou entiteta, i to Pravilnikom o načinu i mjestu sprovođenja zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana i Pravilnikom o načinu i mjestu sprovođenja zaštitne mjere obaveznog liječenja zavisnosti od alkohola i opojnih droga. Entitetski pravilnici – skoro identične sadržine – normiraju dvostruku svrhu provođenja ovih mjera koje idu u smjeru specijalne i generalne prevencije: da se njihovom primjenom zaustavi i spriječi nasilje u porodici, da nasilnik shvati da je nasilno ponašanje u porodici neprihvatljivo, te da prihvati odgovornost za počinjeno nasilje, te da se podigne nivo svijesti javnosti o nasilju u porodici⁵¹³, odnosno zaštita porodice i društva u cjelini od nasilja u porodici⁵¹⁴.

Način sprovođenja zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana predstavljen je u analizi člana 16 Konvencije, pa se na ovom mjestu predstavlja način i mjesto sprovođenja zaštitne mjere obaveznog liječenja od zavisnosti zbog nasilja u porodici. Lice kojem je ova mjera izrečena upućuje se u nadležnu ustanovu za liječenje zavisnosti od alkohola i opojnih droga u mjestu njegovog prebivališta, ili mjestu njegovog boravišta ili u najbližu ustanovu za tu namjenu⁵¹⁵.

Zaštitna mjera provodi se u zavodima za liječenje bolesti zavisnosti, centrima za mentalno zdravlje i/ili terapijskim zajednicama/komunama u FBiH, odnosno, psihijatrijskim odjeljenjima opštih bolnica, klinikama za psihijatriju – specijalizovanim odjeljenjima za liječenje zavisnosti od alkohola i opojnih droga, zavodima za liječenje zavisnosti te drugim ustanovama za tu namjenu u RS. Liječenje u nadležnoj ustanovi počinje od dolaska ili dovođenja lica u tu ustanovu i traje u vremenu određenom rješenjem suda. Plan sprovođenja zaštitne mjere liječenja zavisnosti izrađuju zdravstvena ustanova i centar za socijalni rad, odnosno multidisciplinarni tim (psihijatar, psiholog, socijalni radnik) sa učiniocem nasilja. Ako lice kojem je izrečena mjera zaštite ne poštuje zadati plan liječenja, ili na drugi način prekrši odredbe suda ili zakon, ili ako zdravstvena ustanova procijeni da tretman neće dovesti do promjene ponašanja zavisnika, o tome će odmah obavijestiti sud, radi izricanja kazne licu zbog nepostupanja prema izrečenoj zaštitnoj mjeri.

U sprovođenju zaštitne mjere obaveznog liječenja od zavisnosti učestvuje centar za socijalni rad prema mjestu prebivališta lica prema kojem je mjera izrečena. Centar za socijalni rad u okviru svoje nadležnosti preduzima potrebne mjere u pogledu dovođenja lica u ustanovu za liječenje, obezbjeđuje podatke o zdravstvenoj zaštiti, po potrebi angažuje prisilno dovođenje uz upotrebu fizičke sile koja podrazumijeva upotrebu sredstava za fizičko ograničavanje kretanja lica za koje se sprovodi zaštitna mjera, preduzima potrebne mjere zbrinjavanja porodice u kojoj je izvršeno nasilje, učestvuje u planiranju i sprovođenju liječenja i rehabilitacije lica kojima je izrečena mjera obaveznog liječenja od zavisnosti. Zbrinjavanje članova porodice, kao posebna mjera podrške žrtvama koja stoji na raspolaganju institucijama i ustanovama koje sprovode zaštitu žrtava nasilja u porodici, detaljno je predstavljeno u analizi relevantnih članova Konvencije.

Na osnovu svega gore izloženog, moglo bi se reći da su pravni i politički dokumenti u BiH većim dijelom (zbog nedovoljne zastupljenosti žena, odnosno neadekvatnog odnosa muškaraca i žena policajaca/ki, uključujući i visoko pozicionirane zvaničnike/ce) usklađeni sa standardnima propisanim članom 50 Konvencije.

⁵¹² Čl. 27 i 28 Republike Srpske; čl. 14 i 15 Federacije BiH.

⁵¹³ Član 2 Pravilnika o načinu i mjestu sprovođenja zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana ("Službeni glasnik Republike Srpske", broj 97/06) i („Službene novine Federacije BiH“, broj 60/06).

⁵¹⁴ Član 2 Pravilnik o načinu i mjestu sprovođenja zaštitne mjere obaveznog liječenja zavisnosti od alkohola i opojnih droga ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 97/06") i („Službene novine Federacije BiH“, br. 23/08).

⁵¹⁵ Član 3 RS i član 4 FBiH, vidi i „Analiza stvarnog stanja u smislu izricanja ili neizricanja zaštitnih mjera iz Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Federacije Bosne i Hercegovine, Udruženje žena sudija u BiH, Sarajevo, 2012. Dostupno na: http://www.fld.ba/upload/documents/Analiza_nasilje_USAID_JSDP_II_U%C5%BDSBIH.pdf.

Član 51. Procjena rizika i upravljanje rizikom

1. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere kako bi osigurale da nadležni organi obave procjenu rizika od smrtnosti, ozbiljnosti situacije i rizika od ponavljanja nasilja s ciljem upravljanja rizikom, i ako je neophodno, koordiniranog osiguranja i podrške.

2. Strane će preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere kako bi osigurale da se prilikom procjene iz stava 1. uzme u obzir, u svim fazama istrage i primjene zaštitnih mjera, činjenica da učinioci djela nasilja obuhvaćenih ovom konvencijom posjeduju vatreno oružje odnosno imaju pristup vatrenom oružju.

Predmetni standard iz konvencije nalaže da svi nadležni organi, ne samo policija, djelotvorno ocjene i razviju plan za upravljanje sigurnosnim rizicima sa kojima se žrtva suočava, u skladu sa standardizovanom procedurom, uz saradnju i međusobnu koordinaciju⁵¹⁶. U Bosni i Hercegovini, isključivo organi policije imaju obavezu, propisanu podzakonskim aktima u skladu sa odredbama entitetskih Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, da vrše procjenu bezbjednosti, odnosno ugroženosti žrtve nasilja u porodici, a u okviru provođenja zaštitnih mjera (koje padaju u nadležnost policije) izrečenih od strane nadležnog suda. Za sve ostale nadležne institucije i organe, a prevashodno tužilaštvo i sud, zakonska obaveza obavljanja procjene rizika i upravljanje rizikom nije određena. S druge strane, različita je situacija po pitanju protokola donesenih na nivou entiteta, koji regulišu koordinisano postupanje nadležnih tijela u slučajevima nasilja u porodici i osiguranje podrške za žrtvu nasilja. U RS jednoobrazan dokument ovog tipa je donesen, što nije slučaj u FBiH.

Posmatrajući normativno-pravni okvir u vezi nasilja u porodici u skladu sa hijerarhijom pravnih akata, Zakoni o zaštiti od nasilja u porodici i u FBiH i u RS propisuju obavezu za organe nadležne za provođenje zaštitnih mjera (policija i centri za socijalni rad) da prate njihovo izvršenje i o tome izvještavaju sud, predlažu prekid, produženje ili zamjenu drugom mjerom⁵¹⁷. Kuriozitet ovog zakona na nivou RS je što sadrži generalnu odredbu koja omogućava institucionalizaciju međusobne koordinacije subjekata zaštite na pružanju zaštite žrtvi, iako se izričito ne dotiče pitanja procjene i upravljanja rizikom po žrtvu. Naime, daje se u nadležnost centrima za socijalni rad da obrazuju stručni tim na lokalnom nivou od predstavnika/ca te ustanove, organa i službi jedinice lokalne samouprave, policije, nevladinih organizacija koji se bave pitanjima porodice i nasilja u porodici, a radi utvrđivanja plana pomoći žrtvi i koordinacije aktivnosti u procesu pomoći žrtvi⁵¹⁸.

U skladu sa obavezama iz zakona o zaštiti od nasilja u porodici u FBiH i RS, entitetska ministarstva unutrašnjih poslova donijela su pravilnike o provođenju zaštitnih mjera iz ovih zakona koja potpadaju pod nadležnost policije⁵¹⁹. Predmetni podzakonski akti sadrže detaljnu proceduru u vezi provođenja zaštitnih mjera: udaljenja iz stana, kuće ili nekog drugog stambenog prostora i zabrane vraćanja, zabrane približavanja žrtvi nasilja, te zabrane uznemiravanja i uhođenja lica izloženog nasilju. U skladu sa pravilnicima, po prijemu rješenja nadležnog suda o izrečenoj zaštitnoj mjeri, u nadležnoj stanici policije određuje se službeno lice koje je odgovorno za pripremanje, planiranje i provođenje zaštitne mjere.

Odgovorno službeno lice u obavezi je da provjeri sigurnost žrtve i prikupi informacije o tome da li počilnac nasilja postupa u skladu sa izrečenom zaštitnom mjerom. Pravilnici u obavezu odgovornom službenom licu stavljaju da pozove žrtvu na saradnju radi uspješnog provođenja zaštitne mjere, da je podučiti o mjerama i sredstvima samozaštite, te načinima i sredstvima međusobnog komuniciranja za cijelo vrijeme trajanja provođenja zaštitne mjere radi osiguranja njene zaštite. Dalje, odgovorno lice je dužno, uz pristanak žrtve, razraditi provođenje:

1. plana postupanja žrtve kada joj prijete neotklonjiva direktna opasnost od nasilnika ili drugog lica koje postupa zajedno s njim ili po njegovom nalogu;
2. načina pružanja pomoći žrtvi od strane njene rodbine i drugih lica koji blagovremenim

⁵¹⁶ Obrazloženje Istanbulske konvencije, paragraf 260.

⁵¹⁷ Čl. 22 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH, čl. 33 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici RS.

⁵¹⁸ Čl. 21 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici RS.

⁵¹⁹ Pravilnik o načinu sprovođenja zaštitnih mjera koje su u nadležnosti Ministarstva unutrašnjih poslova ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 26/06), Pravilnik o načinu provedbe zaštitnih mjera koje su u nadležnosti policije („Službene novine Federacije BiH“, br. 9/06)

zapažanjem nasilnika, upozorenjem žrtve, obavještanjem policije i preduzimanjem drugih radnji mogu zaštititi žrtvu ili spriječiti nasilnika da ugrozi njeno zdravlje i sigurnost;

3. i druge aktivnosti radi zaštite zdravlja i bezbjednosti žrtve do dolaska ovlašćenih službenih lica, zavisno od izrečene zaštitne mjere i drugih okolnosti⁵²⁰.

Odgovorno lice je takođe u obavezi, za operativne svrhe, da sačini procjenu ugroženosti žrtve i plan provođenja zaštitne mjere, na osnovu prikupljenih informacija iz više izvora (informacija pribavljenih uvidom u policijske evidencije, informacija dobijenih od žrtve, njene rodbine, komšija, prijatelja i poznanika, u njenom životnom i radnom okruženju, kao i od institucija koje raspolažu podacima važnim za upoznavanje ličnosti nasilnika i žrtve, te procjene njihovog ponašanja)⁵²¹. Pravitnici detaljno regulišu šta procjena ugroženosti žrtve i plan provođenja zaštitne mjere sadrže⁵²². Ovi instrumenti, u skladu sa odredbama podzakonskih akata, ipak ne obavezuju nadležna lica da prilikom primjene zaštitnih mjera uzmu u obzir činjenicu da počinioci nasilja posjeduju vatreno oružje, odnosno imaju pristup vatrenom oružju. Stoga, obaveza uključivanja informacije da počilnic ima pristup ili je u posjedu vatrenog oružja, nije izričito propisana (u momentu vršenja analize važećim) pravilnicima u procjenu ugroženosti žrtve i plan provođenja zaštitne mjere.

U drugoj polovini 2013. godine za područje RS, potpisan je Opšti protokol o postupanju u svim slučajevima nasilja u porodici u Republici Srpskoj (bez obziranja to da li je protiv počinioca pokrenut krivični ili prekršajni postupak)⁵²³. Protokol sadrži način postupanja svih nadležnih subjekata zaštite, organa i organizacija koje pružaju zaštitu, podršku i pomoć žrtvama nasilja u porodici, te oblike i način saradnje i razmjene potrebnih informacija između subjekata zaštite. Postupanje subjekata zaštite u skladu sa protokolom, sadrži opise mjera i aktivnosti koje su isti dužni preduzeti radi vršenja procjene situacije nasilja s ciljem upravljanja rizikom po žrtvu. Detaljno je propisano postupanje policije, pravosudnih organa (sudova i tužilaštava), centara za socijalni rad odnosno službi socijalne zaštite, zdravstvenih ustanova i vaspitno-obrazovnih ustanova u slučajevima nasilja u porodici.

Prvi i rukovodeći princip postupanja svih potpisnika Protokola je zaštita sigurnosti žrtve zaustavljanjem nasilja i sprečavanjem ponavljanja nasilja, vodeći računa o izbjegavanju dodatne viktimizacije i povređivanja žrtve. Protokol izričito navodi u vezi postupanja policije, da je obaveza policijske patrole da privremeno oduzme legalno oružje u posjedu počinioca nasilja, odnosno da preduzme sve zakonom propisane mjere i radnje u slučaju saznanja o ilegalnom posjedovanju oružja na pronalaženju i oduzimanju takvog oružja te procesuiranju izvršioca nasilja.

Takođe, pojedini protokoli o postupanju u vezi nasilja u porodici zaključeni na nivoima jedinica lokalne samouprave sadrže obavezu (isključivo) za policiju da napravi procjenu potrebe za zbrinjavanjem žrtve (npr. u sigurnu kuću) – kao mjere upravljanja rizikom⁵²⁴.

Kao dodatni primjer dobre prakse u segmentu uzimanja u obzir činjenice da počilnic nasilja ima posjed ili pristup vatrenom oružju od strane nadležnih tijela, navodimo sadržaj *Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece*, sklopljenog od strane nadležnih institucija za nivo Republike Srpske.⁵²⁵ Protokol obavezuje na odgovarajuće postupanje (u skladu sa njegovim odredbama) organe policije, zdravstvene ustanove, službe za socijalni rad i vaspitno-obrazovne ustanove. Dokument

⁵²⁰ Čl. 5 Pravilnika o načinu sprovođenja zaštitnih mjera koje su u nadležnosti Ministarstva unutrašnjih poslova RS / policije FBiH.

⁵²¹ Čl. 6, ibid.

⁵²² Procjena ugroženosti žrtve sadrži: podatke o nasilniku i podatke o njegovom ranijem prijavljivanju, te ponašanje nakon izrečene zaštitne mjere, podatke o žrtvi i njenom ponašanju nakon izrečene zaštitne mjere, zaključak o procijenjenom ponašanju nasilnika i žrtve tokom trajanja zaštitne mjere uz procjenu ugroženosti žrtve. Plan provođenja zaštitne mjere sadrži takođe niz obavezujućih radnji koje se provode tokom trajanja zaštitne mjere. Odgovorno lice u policiji dužno je pri izradi plana provođenja zaštitne mjere konsultovati nadležni centar za socijalni rad.

⁵²³ Opšti protokol o postupanju u slučajevima nasilja u porodici u Republici Srpskoj („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 104/13). Protokol su potpisala nadležna ministarstva u Vladi Republike Srpske (Ministarstvo porodice, omladine i sporta, Ministarstvo pravde, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite i Ministarstvo prosvjete i kulture).

⁵²⁴ Npr. Protokol o međusobnoj saradnji u prevenciji i zbrinjavanju žrtava nasilja u porodici i zajednici Zeničko-dobojskog kantona.

⁵²⁵ Protokol o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece su 2012. usvojili i potpisali Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske, Ministarstvo porodice, omladine i sporta Republike Srpske, Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske i Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske, a u skladu sa obavezom iz UN Konvencije o pravima djeteta. Protokol je dostupan na: <http://goo.gl/W0yLMf>.

predviđa da, ukoliko počinioc nasilja nad djetetom legalno posjeduje oružje, policijski službenik/ca je dužan/na isto privremeno oduzeti radi sprječavanja moguće zloupotrebe i predložiti pokretanje postupka oduzimanja oružja. Takođe, u slučaju saznanja o ilegalnom posjedovanju oružja počinioca nasilja nad djetetom, propisano je da će se preduzeti potrebne mjere radi njegovog pronalaženja, oduzimanja i prijavljivanja počinioca.

U skladu sa gore izloženim, može se zaključiti da je usklađenost domaćeg pravnog okvira sa predmetnim standardom Konvencije djelomična, odnosno u većoj mjeri zadovoljena u RS, nego u FBiH.

Član 52. Hitne mjere zaštite

Članice će preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere kako bi osigurale da nadležni organi imaju mandat da izdaju nalog, u situacijama neposredne opasnosti, učiniocu nasilja u porodici da napusti mjesto stanovanja žrtve odnosno ugroženog lica na dovoljan vremenski period i da zabrane učiniocu da uđe u stan odnosno stupi u kontakt sa žrtvom odnosno ugroženim licem.

Zakoni na entitetskom nivou vlasti u Bosni i Hercegovini propisuju mogućnost izricanja hitnih mjera zaštite, čime je, unutrašnje zakonodavstvo u BiH (s izuzetkom Brčko Distrikta) u skladu sa standardom koji proizilazi iz člana 52 konvencije.

Naime, Zakon o zaštiti od nasilja u porodici na nivou RS propisuje mogućnost izricanja dvije različite mjere ovog tipa, koje se razlikuju po prirodi i svrsi. Zakon propisuje izricanje hitnih mjera zaštite - udaljenje učinioca nasilja iz stana, kuće ili drugog stambenog prostora i/ili zabrana približavanja i kontaktiranja učiniocu nasilja sa žrtvom nasilja u porodici⁵²⁶. Zakon navodi da se mjere izriču iz razloga otklanjanja neposredne opasnosti po fizički i psihički integritet žrtve, sprečavanja ponavljanja nasilja, te garantovanja bezbjednosti žrtve. Hitne mjere zaštite izriče prekršajno odjeljenje nadležnog osnovnog suda, a mogu se izreći prije pokretanja postupka ili u toku postupka koji se vodi povodom djela nasilja u porodici. Prijedlog sudu za izricanje hitne mjere zaštite podnosi policija, ovlašćeni organ⁵²⁷ ili oštećeno lice. Hitne mjere zaštite se izriču najkasnije u roku od 24 časa od prijema prijedloga, odnosno izvođenja učinioca nasilja u porodici pred sud i to u trajanju koje ne može biti duže od 30 dana. Na izrečenu hitnu mjeru zaštite dozvoljeno je ulaganje žalbe u roku od tri dana od dana izricanja mjere, dok sama žalba na odluku suda o izrečenoj hitnoj mjeri zaštite ne odgađa izvršenje mjere. Odluka po žalbi je ponovo hitne prirode, a donosi je vijeće nadležnog osnovnog suda koji je izrekao hitnu mjeru zaštite u roku od 48 časova od prijema žalbe. Učiniocu nasilja u porodici garantuje se, prilikom napuštanja stana, kuće ili drugog prostora za stanovanje, pravo da uzme svoje lične stvari neophodne za svakodnevni život, te propisuje obaveza da preda ključeve od prostora za stanovanje. Sud koji je izrekao mjeru dostavlja rješenje o njenom izricanju nadležnoj organizacionoj jedinici Ministarstva unutrašnjih poslova na provođenje te ispituje njeno provođenje i opravdanost trajanja u periodu za koji je izrečena⁵²⁸. U slučaju kršenja hitnih mjera zaštite, predviđeno je kažnjavanje u skladu sa odredbama zakona kojim se propisuju krivična djela (novčana kazna i zatvor)⁵²⁹.

Pored hitnih mjera zaštite, a informacije radi, Zakon o zaštiti od nasilja u porodici RS predviđa izricanje i zaštitne mjere istog tipa – udaljenje iz stana, kuće ili nekog drugog stambenog prostora, koja je zakonom propisana kao prekršajna sankcija koju sud izriče počiniocu nasilja koji je izvršio nasilje prema članu/ici porodice sa kojim/om živi u stanu, kući ili nekom drugom stambenom prostoru.

S druge strane, Zakon o zaštiti od nasilja u porodici u FBiH zauzima drugačiji pristup u odnosu na istoimeni zakon iz RS, s obzirom na to da ne sadrži institut "hitne mjere zaštite", te ne reguliše "zaštitne mjere" kao vrstu prekršajne sankcije, već upravo kao mjere zaštite žrtve koje se izriču prema počiniocu nasilja u okviru postupka koji se vodi pred nadležnim sudom za prekršaje. Zakon sadrži zaštitnu mjeru – udaljenje iz

⁵²⁶ Čl. 13 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici RS.

⁵²⁷ Zakon o zaštiti od nasilja u porodici ne precizira tko predstavlja *ovlašćeni organ*.

⁵²⁸ Član 14 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici RS. Vidi član 4 Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti od nasilja u porodici.

⁵²⁹ Član 43 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici RS. Vidi član 10. Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti od nasilja u porodici.

stana, kuće ili nekog drugog stambenog prostora i zabranu vraćanja u stan, kuću ili neki drugi stambeni prostor⁵³⁰.

Ova mjera izriče se osobi koja je učinila nasilje prema članu porodice sa kojim živi u stanu, kući ili nekom drugom stambenom prostoru, ako nadležni sud ocijeni da postoji opasnost da bi bez provođenja ove mjere nasilna osoba mogla ponovo učiniti radnje nasilja. Zahtjev za podnošenje mjere podnosi policija, a u izuzetnim slučajevima kada postoje opravdani razlozi i tužilaštvo. Zakon propisuje hitnost u postupanju nadležnih tijela. Policija ima obavezu za svaki prijavljen slučaj nasilja u porodici podnijeti zahtjev za izricanje zaštitne mjere nadležnom sudu u roku od 12 sati od saznanja za radnje nasilja⁵³¹. Sud je zatim dužan u roku od 12 sati od prijema zahtjeva za izricanje predmetne zaštitne mjere postupiti prema zahtjevu i donijeti rješenje. Zakon sadrži bitnu odredbu proceduralnog tipa, koja razjašnjava kriterijume kojima se sud treba rukovoditi prilikom izricanja zaštitne mjere, odnosno definiše način izricanja mjere; prema kojoj – *sud nije ograničen posebnim formalnim dokaznim pravilima radi utvrđivanja činjenica o izvršenju radnji nasilja i posljedicama koje su nastupile*⁵³².

Počinitelj je ovlašćen da izjavi žalbu na izrečenu zaštitnu mjeru, dok sama žalba ne odlaže izvršenje rješenja⁵³³. Osoba kojoj je izrečena mjera dužna je odmah napustiti stambeni prostor, po potrebi i uz prisustvo policijskog službenika. Nepostupanje počinioca po izrečenoj zaštitnoj mjeri predstavlja osnov za novčano prekršajno kažnjavanje istog⁵³⁴. U pogledu dužine trajanja izrečene mjere, u FBiH predmetna zaštitna mjera traje minimalno od jednog mjeseca do maksimalno dvije godine.

Pored gore navedenih mjera zaštite regulisanih Zakonima o zaštiti od nasilja u porodici; korisno je napomenuti da Zakoni o krivičnom postupku sadrže mogućnost izricanja određenih mjera koje se izriču prema osumnjičenom, odnosno optuženom, a koje proizvode isti ishod kao zaštitne mjere. Iako procedura za njihovo izricanje nije hitne prirode, nesporan je njihov značaj kao mehanizma u okviru krivičnog postupka koji može doprinijeti povećanju sigurnosti žrtve; iako im primarna namjena nije zaštita sigurnosti žrtve, već uspješno vođenje krivičnog postupka. U okviru krivičnog postupka tužioc (i branioci) imaju mogućnost predlaganja sudu izricanja mjera zabrane - zabrane posjećivanja određenih mjesta ili područja i zabrane sastajanja s određenim licima.⁵³⁵ Ove mjere se mogu izricati u predmetima nasilja u porodici, s obzirom na to da se postupak vodi zbog krivičnog djela učinjenog na štetu člana/ice porodice. U kontekstu djela nasilja u porodici mjera zabrane mogla bi se odnositi na udaljenje iz zajedničkog stambenog prostora i zabranu vraćanja u taj stambeni prostor. Ove mjere mogu trajati dok za to postoji potreba, a najduže do pravosnažnosti presude. Sud je u FBiH dužan svaka dva mjeseca, te u RS po diskrecionom ovlašćenju, ispitati potrebu za daljom primjenom izrečene mjere, dok je dužnost organa policije da se stara o izvršenju mjera zabrane.

Statistički podaci u pogledu izricanja svih ovih predmetnih mjera nisu u zadovoljavajućoj mjeri pristupačni javnosti. Ne postoji dostupan izvor podataka koji bi otkrio kvantitativne i/ili kvalitativne detalje u vezi izricanja hitnih mjera zaštite ovog tipa. Sva statistika kojom raspolažu zvanični državni izvještaji ili izvještaji nadležnih državnih organa isključivo ili većinski prikazuje agregirane brojeve svih ukupno izrečenih zaštitnih mjera, a ne ukupne brojeve prema tipu mjere koja je izrečena. Jedini pristupačan izvor koji može poslužiti kao djelimična indikacija postupanja nadležnih organa u ovom pogledu jeste analitička studija "Udruženja žena sudija BiH" koja se bavi analizom stanja u pogledu izricanja zaštitnih mjera iz Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH⁵³⁶. Izvještaj otkriva da je vidljivo povećanje broja podnesenih zahtjeva policije za izricanjem zaštitnih mjera na godišnjim nivoima, a za područje Federacije BiH⁵³⁷. U pregledu koji se daje za period od početka 2006. godine do kraja 2009, navedeno je da je u FBiH ukupno bilo sedam izrečenih zaštitnih

⁵³⁰ Član 11 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH.

⁵³¹ Član 17—18 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH.

⁵³² Član 19, ibid.

⁵³³ Član 24, ibid.

⁵³⁴ Član 45, ibid.

⁵³⁵ Član 140 ZKP FBiH, čl. 185 ZKP RS.

⁵³⁶ Bitno je napomenuti da se studija dotiče izricanja svih zakonom propisanih zaštitnih mjera u FBiH, a ne samo „hitnih mjera zaštite“ iz člana 52 Istanbulske konvencije.

⁵³⁷ Udruženje žena sudija u BiH, *Analiza stvarnog stanja u smislu izricanja ili neizricanja zaštitnih mjera iz Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Federacije Bosne i Hercegovine*, Udruženje žena sudija u BiH, 2012, str. 14.

mjera udaljenja iz stana, kuće ili nekog drugog stambenog prostora i zabrane vraćanja⁵³⁸. Izvještaj ne sadrži dalje podatke kvalitativnog tipa u pogledu izrečenih mjera. Takođe, izvještaji Gender centra FBiH sadrže opšte konstatacije da se ova mjera izriče u praksi, ali bez navođenja specifičnih daljih informacija ili referenci⁵³⁹.

Na osnovu gore navedenog, a u skladu sa činjenicom da konvencija prepušta slobodu državama članicama da odrede proceduru i organ nadležan za izricanje ovih mjera⁵⁴⁰, možemo zaključiti da pravni okvir u BiH ispunjava obaveze iz člana 52.

Član 53. Mjere zabrane prilaska odnosno zaštite

1. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere kako bi osigurale da odgovarajuće mjere zabrane prilaska odnosno zaštite budu na raspolaganju žrtvama svih vidova nasilja obihvaćenih Konvencijom.

2. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere kako bi osigurale da mjere zabrane prilaska odnosno zaštite koje se navode u stavu 1:

- budu dostupne za neposrednu zaštitu i bez nepotrebnih finansijskih odnosno administrativnih opterećenja za žrtvu;

- se donose na određeni period odnosno dok se ne izmijene odnosno ukinu;

- tamo gdje je neophodno, izdaju se na ex parte osnovi s neposrednim djelovanjem;

- budu dostupne nezavisno od, odnosno uz druge sudske postupke;

- mogu da se uvedu u kasnije sudske postupke.

3. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere kako bi osigurale da kršenja zabrane prilaska odnosno mjere zaštite izrečene u skladu sa stavom 1. budu predmet sankcija koje su djelotvorne, srazmjerne i koje odvrćaju od vršenja krivičnih djela.

Zakoni propisuju mogućnost izricanja mjera zabrane prilaska čime je unutrašnje zakonodavstvo u Bosni i Hercegovini (s izuzetkom Brčko Distrikta) usklađeno sa standardom koji proizilazi iz člana 53 Konvencije.

U Bosni i Hercegovini krivični i zakoni o zaštiti od nasilja u porodici propisuju mogućnost izricanja mjera bezbjednosti i zaštitnih mjera učiniocima krivičnih djela sa elementima nasilja, odnosno, nasilja u porodici. Kao posljednji zakon koji je dopunjen u ovom pravcu, u avgustu 2013 godine, za potrebe studije predstavlja se Krivični zakon Republike Srpske⁵⁴¹. Ovim zakonom su mjere bezbjednosti propisane kao krivične sankcije, a svrha mjera bezbjednosti, u okviru opšte svrhe krivičnih sankcija, je da se otklone stanja ili uslovi koji mogu biti od uticaja da učinilac ubuduće vrši krivična djela⁵⁴². Izriču se po sprovedenom krivičnom postupku u presudi kojom se učinilac oglašava krivim i izriče kazna. Sud može učiniocu krivičnog djela izreći jednu ili više mjera bezbjednosti kad postoje uslovi za njihovo izricanje predviđeni ovim zakonom⁵⁴³.

Članom 62a propisuje se mjera bezbjednosti zabrana približavanja i komuniciranja sa određenim licem na sljedeći način:

(1) Učiniocu krivičnog djela sa elementima nasilja sud može za određeno vrijeme zabraniti približavanje oštećenom na određenoj udaljenosti, zabraniti pristup u prostor oko mjesta stanovanja ili mjesta rada, odnosno dalju komunikaciju sa oštećenim, ako se opravdano može očekivati da bi dalje vršenje takvih radnji od učinioca krivičnog djela bilo opasno po oštećenog.

(2) Mjerom bezbjednosti iz stava 1. ovog člana može se učiniocu krivičnog djela zabraniti približavanje i komunikacija sa drugim licem, ukoliko bi takvo ponašanje od učinioca predstavljalo psihičko uznemiravanje oštećenog.

⁵³⁸ Isto str. 12.

⁵³⁹ Gender Centar FBiH, *Izvještaj o provedbi Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH za FBiH u 2008. godini*, Gender Centar FBiH, 2009, str. 47.

⁵⁴⁰ Vidi paragraf 264 Obrazloženja Istanbulske konvencije.

⁵⁴¹ Krivični zakon Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 49/03, 108/04, 37/06, 70/06, 73/10, 1/12 i 67/13), postupak izmjena i dopuna Krivičnog zakona FBiH je u toku i pretpostavka je da, u dijelu mjera bezbjednosti, zakonsko rješenje neće biti bitno različito od dopuna Krivičnog zakona Republike Srpske.

⁵⁴² Isto, član 50.

⁵⁴³ Isto, član 57.

(3) Mjera bezbjednosti zabrane približavanja i komunikacije sa određenim licem može se izvršiti, pod uslovima utvrđenim u stavu 1. ovog člana, uz izdržavanje kazne zatvora ili uz rad za opšte dobro na slobodi, ili uz uslovnu osudu.

(4) Mjera iz stava 1. ovog člana traje dok traju razlozi zbog kojih je izrečena, a najduže tri godine, s tim da se vrijeme provedeno u zatvoru, odnosno ustanovi za čuvanje i liječenje ne uračunava u vrijeme trajanja ove mjere.

(5) Ako učinilac u vrijeme izvršavanja rada za opšte dobro na slobodi, koji mu je izrečen kao zamjena za kaznu zatvora, prekrši zabranu približavanja ili komunikacije iz st. 1. ili 2. ovog člana, sud će donijeti odluku o izvršenju kazne zatvora.

Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske propisana je, u članu 13, mogućnost da se učiniocu nasilja u porodici izreknu hitne mjere zaštite, koje su predstavljene u analizi prethodnog člana Konvencije, te pored hitnih, propisuje i 'redovne' zaštitne mjere, između ostalog i zaštitnu mjeru – zabrana približavanja žrtvi. Ova mjera izriče se učiniocu nasilja ako postoji opasnost da bi ponovo mogao izvršiti nasilje ili ako bi prisustvo učinioca nasilja u porodici u blizini žrtve stvaralo žrtvi visok stepen duševne patnje koja onemogućava normalne psihičke aktivnosti žrtve. U rješenju kojim sud izriče zaštitnu mjeru – zabrana približavanja žrtvi sud će odrediti mjesta ili područja i udaljenost od najmanje 200 metara na kojoj se učinilac nasilja u porodici ne smije približiti žrtvi, a određuje se u trajanju koje ne može biti kraće od 30 dana niti duže od jedne godine⁵⁴⁴.

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici FBiH propisuje, između ostalih, i zaštitnu mjeru zabrana približavanja žrtvi nasilja u porodici⁵⁴⁵ koja se može izreći licu koje je učinilo nasilje u porodici. U rješenju kojim sud izriče mjeru zabrane približavanja žrtvi nasilja u porodici, nadležni sud će odrediti mjesta ili područja, te udaljenost ispod koje se nasilno lice ne smije približiti žrtvi nasilja u porodici. Ova mjera određuje se u trajanju koje ne može biti kraće od jednog mjeseca niti duže od dvije godine, izuzev ako sud odluči da je duži period u interesu žrtve nasilja, a propis o načinu provođenja mjere donosi federalni ministar unutrašnjih poslova⁵⁴⁶.

Mjere bezbjednosti propisane Krivičnim zakonom izriču se na način propisan Zakonom o krivičnom postupku, zaštitne mjere propisane Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici RS na način propisan Zakonom o prekršajima Republike Srpske, a u Federaciji Bosne i Hercegovine postupak je propisan Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici⁵⁴⁷. Zakon o zaštiti od nasilja u porodici FBiH propisuje, u glavi IV, čl. 17–30. postupak izricanja zaštitnih mjera. Zahtjev za izricanje zaštitne mjere, u skladu sa ovim Zakonom, nadležnom sudu podnosi policijska uprava, a izuzetno, zahtjev može podnijeti i tužilaštvo kada za to postoje opravdani razlozi⁵⁴⁸. Policijska uprava je dužna da za svaki prijavljeni slučaj nasilja u porodici podnese zahtjev za izricanje zaštitne mjere nadležnom sudu, u roku od 12 časova od saznanja za radnje nasilja propisane ovim Zakonom i da priloži prikupljene dokaze i obavezno izvod iz službene evidencije, ukoliko je to lice bilo prijavljivano za slučajeve nasilja u porodici.

Zahtjev za izricanje zaštitnih mjera se podnosi nadležnom sudu prema mjestu na čijem području žrtva nasilja ima prebivalište ili boravište. Obavezni elementi zahtjeva za izricanje zaštitne mjere su: puni naziv organa koji podnosi zahtjev; broj protokola; mjesto i datum; naziv suda kojem se podnosi zahtjev; zakonski osnov na osnovu kojeg se podnosi zahtjev; osnovni podaci o nasilnom licu za koje se zahtijeva izricanje zaštitne mjere; naziv zaštitne/ih mjere/a koja/e se zahtijevaju od suda da ih izrekne; radnje nasilja za koje postoje osnove sumnje da ih je nasilno lice počinilo; ime i prezime žrtve/ava i srodstvo sa nasilnim licem; obrazloženje; potpis ovlaštenog službenog lica i prilozi uz zahtjev⁵⁴⁹. Sud će odbaciti zahtjev za izricanje zaštitne mjere i obustaviti postupak kada se utvrdi da: radnje koje su navedene u zahtjevu ne predstavljaju

---

⁵⁴⁴ Član 25.

⁵⁴⁵ Član 9.

⁵⁴⁶ Član 12.

⁵⁴⁷ Različito konceptualno tretiranje prirode zaštitnih mjera objašnjeno je u analizi člana 52 Konvencije tako da uz ovaj član neće biti posebno isticali.

⁵⁴⁸ Član 17.

⁵⁴⁹ Član 18.

radnje nasilja u porodici utvrđene ovim zakonom; sud nije nadležan za izricanje zaštitne mjere; zahtjev nije podnesen od ovlašćenog organa⁵⁵⁰.

Zakonima je propisano da žrtve nasilja u porodici imaju pravo na pristup svim subjektima zaštite i da su oslobođene svih troškova postupka, odnosno, nesmetan pristup nadležnom sudu, bez bilo kakvih troškova za žrtve nasilja u porodici⁵⁵¹.

Zakonima su propisani rokovi u kojima je sud obavezan postupiti po zahtjevu i donijeti rješenje. U Federaciji BiH nadležni sud dužan je u roku od 12 časova od prijema zahtjeva za izricanje zaštitne mjere, između ostalog i mjere zabrane prilaska, postupiti po zahtjevu i donijeti rješenje. Ukoliko nadležni sud zahtijeva da se nasilno lice izvede pred sud, može to lice pozvati putem nadležne policijske uprave. Prilikom izricanja zaštitne mjere nadležni sud nije ograničen posebnim formalnim dokaznim pravilima radi utvrđivanja činjenica o izvršenju radnji nasilja propisanih ovim zakonom, kao i posljedicama koje su nastupile. Rješenjem o izricanju zaštitne mjere utvrđuje se trajanje zaštitne mjere koja je izrečena nasilnom licu, a koje počinje teći od dana donošenja rješenja⁵⁵². U Republici Srpskoj je propisana obaveza hitnog postupanja: subjekti zaštite dužni su bez odlaganja obezbijediti hitno rješavanje predmeta nasilja u porodici, vodeći računa da su interes i dobrobit žrtve prioritet u tim postupcima, a naročito ako je žrtva dijete, starije lice, lice sa invaliditetom i lice pod starateljstvom. U slučajevima nasilja u porodici subjekti zaštite⁵⁵³ dužni su da međusobno sarađuju i razmjenjuju potrebne podatke i informacije⁵⁵⁴.

U pogledu mogućnosti ulaganja žalbe na rješenje suda o izricanju zaštitnih mjera Zakoni propisuju da se protiv rješenja o određivanju zaštitne mjere može izjaviti žalba nadležnom sudu u roku od tri dana u Republici Srpskoj, odnosno pet dana u Federaciji BiH, od dana dostavljanja rješenja, da o žalbi odlučuje nadležni okružni, odnosno drugostepeni sud u roku od tri dana od dana prijema žalbe, te da žalba ne odgađa izvršenje rješenja o određivanju zaštitne mjere⁵⁵⁵.

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske, propisuje se da nadležni sud može učiniocu nasilja u porodici izreći rješenjem zaštitne mjere samostalno i bez izricanja novčane kazne, odnosno druge prekršajne sankcije, te da su zaštitne mjere predmet direktnog izvršenja organa nadležnih za njihovo sprovođenje, u skladu sa odredbama ovog zakona⁵⁵⁶.

Da li je kršenje zabrane prilaska predmet krivičnih ili nekih drugih sankcija?

Zakonima o zaštiti od nasilja u porodici propisana je obaveza učiniocu da postupa po izrečenoj mjeri i sankcija za nepostupanje. U Republici Srpskoj propisano je da je učinilac nasilja u porodici dužan da postupa u skladu sa izrečenom zaštitnom mjerom kao i da je subjekt zaštite koji u djelokrugu svog rada sazna da učinilac nasilja u porodici ne postupa u skladu sa izrečenom zaštitnom mjerom dužan o tome obavijestiti nadležni sud i centar za socijalni rad⁵⁵⁷. Ko prekrši hitne mjere zaštite i zaštitne mjere koje mu je sud odredio primjenom ovog zakona, kazniće se u skladu sa odredbama zakona kojim se propisuju krivična djela⁵⁵⁸. Krivičnim zakonom Republike Srpske je propisano da će se novčanom kaznom i zatvorom od tri mjeseca do tri godine kazniti lice koje prekrši mjere zaštite od nasilja u porodici koje mu je sud odredio na osnovu zakona⁵⁵⁹, što upućuje se da primjenom ove norme može voditi krivični postupak i protiv lica kojem je primjenom Zakona o zaštiti od nasilja u porodici izrečena zaštitna mjera, a koje ne postupa po odluci suda, određenoj po zakonu. Takođe, Zakon o zaštiti od nasilja u porodici FBiH propisuje da će se novčanom kaznom od 1.000,00 KM do

⁵⁵⁰ Član 23.

⁵⁵¹ Član 10, stav 1. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske, član 5 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Federacije BiH.

⁵⁵² Član 19. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Federacije BiH.

⁵⁵³ Član 9. (1) Zaštitu, pomoć i podršku žrtvama nasilja u porodici dužni su pružiti pripadnici Ministarstva unutrašnjih poslova (u daljem tekstu: policija), tužilaštvo, centri za socijalni rad, odnosno službe socijalne zaštite, zdravstvene i obrazovne ustanove i nadležni sud (u daljem tekstu: subjekti zaštite). (2) Subjekti zaštite dužni su postupati u skladu sa odredbama ovog zakona i pružiti zaštitu, podršku i pomoć žrtvama nasilja u porodici bez obzira na to da li je protiv učinioca pokrenut krivični ili prekršajni postupak.

⁵⁵⁴ Član 11.

⁵⁵⁵ Član 30. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske, čl. 24—30 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Federacije BiH.

⁵⁵⁶ Član 23a, stav 2.

⁵⁵⁷ Član 31.

⁵⁵⁸ Član 43.

⁵⁵⁹ Član 208 stav 6.

1.500,00 KM kazniti za prekršaj lice koje ne postupi prema izrečenoj zaštitnoj mjeri⁵⁶⁰, kao i da će organi nadležni za izvršenje izrečene mjere obavijestiti nadležni sud po saznanju da učinilac ne postupa po izrečenoj mjeri⁵⁶¹.

Statistika

U pogledu statističkih podataka izricanju mjera bezbjednosti i zaštitnih mjera, oni nisu u zadovoljavajućoj mjeri dostupni javnosti. Kao što je navedeno u analizi člana 52 Konvencije, jedini dostupan izvor koji može poslužiti kao indikacija postupanja nadležnih organa u ovom pogledu jeste analitička studija "Udruženja žena sudija BiH" koja se bavi upravo analizom stanja u pogledu izricanja zaštitnih mjera iz Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH, prema kojem se od ukupno jedne izrečene zaštitne mjere⁵⁶² iz 2006. godine došlo do 63 izrečene mjere u 2010, te da je vidljivo povećanje broja podnesenih zahtjeva od policije za izricanjem zaštitnih mjera na godišnjim nivoima, a za područje Federacije BiH⁵⁶³. U pregledu koji se daje za period od početka 2006. godine do kraja 2009, navedeno je da je za područje FBiH ukupno bilo 15 izrečenih zaštitnih mjera zabrana približavanja žrtvi nasilja⁵⁶⁴. Izvještaj ne sadrži dalje podatke kvalitativnog tipa u pogledu izrečenih mjera.

Na osnovu gore izloženog, moglo bi se zaključiti da pravni okvir u BiH pruža osnov za ispunjavanje standarda propisanih članom 53 Konvencije.

Član 54. Istrage i dokazi

Članice će preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere kako bi osigurale da, tokom svakog građanskog odnosno krivičnog sudskog postupka, dokazi koji se odnose na seksualnu prošlost i ponašanje žrtve budu prihvaćeni samo ako je to relevantno i neophodno.

U skladu sa pravilima krivičnog procesnog prava, a na različitim nivoima vlasti u BiH, onemogućeno je uzimanje u obzir dokaza koji se odnose na seksualnu prošlost i seksualno ponašanje žrtve prilikom donošenja sudske odluke. Dakle, prihvatljivost i razmatranje dokaza povodom gore navedenog ponašanja ne nalazi se u okviru diskrecionog prava sudije, već predstavlja standard postupanja koji je izričito zakonski propisan. Naime, važeći Zakoni o krivičnom postupku propisuju da osobu oštećenu krivičnim djelom, a prilikom ispitivanja kao svjedoka, nije dopušteno ispitivati o njenom seksualnom životu prije izvršenog krivičnog djela. Ukoliko je takvo ispitivanje ipak obavljeno, određeno je da se na takvom iskazu ne može zasnivati sudska odluka⁵⁶⁵. Konačno, ukoliko je sudska odluka donesena suprotno ovom standardu, odnosno ukoliko se presuda zasniva na ovakvom dokazu (a na kome se po zakonu ista ne može zasnivati), to će predstavljati bitnu povredu odredaba krivičnog postupka, te osnov za ulaganje žalbe i pobijanje presude na osnovu bitne povrede odredaba krivičnog postupka.

Predmetni zakoni sadrže takođe i posebna pravila o dokazima u slučajevima seksualnih delikata. Predviđeno je da osobu oštećenu krivičnim djelom nije dopušteno ispitivati o njenom seksualnom životu prije izvršenog kaznenog djela koje je predmet postupka. Nijedan dokaz koji se iznosi da bi pokazao ranije seksualno iskustvo, ponašanje ili seksualnu orijentaciju oštećene osobe nije prihvatljiv. U slučajevima izvršenja krivičnih djela protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom, pristanak žrtve se ne može upotrijebiti u prilog obrane optuženog⁵⁶⁶.

⁵⁶⁰ Član 45.

⁵⁶¹ Član 22a.

⁵⁶² Misli se na sve zaštitne mjere predviđene zakonom, a ne samo na zaštitnu mjeru udaljenja iz stana i zabrane vraćanja u isti.

⁵⁶³ Udruženje žena sudija u BiH, Analiza stvarnog stanja u smislu izricanja ili neizricanja zaštitnih mjera iz Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Federacije Bosne i Hercegovine, Udruženje žena sudija u BiH, 2012, str. 14.

⁵⁶⁴ Isto.

⁵⁶⁵ Čl. 100 stav 5 ZKP FBiH, čl. 151 stav 5 ZKP RS, čl. 86 stav 5 ZKP BD

⁵⁶⁶ Čl. 279 ZKP FBiH, čl. 279 ZKP RS, čl. 264 ZKP BD.

Zabrana prihvaćanja gore navedene vrste dokaza propisana je kao standard jedino u okviru krivičnog procesnog prava, te s te strane unutrašnje krivično zakonodavstvo čak ide i ispred standard Istanbulske konvencije u ovom pogledu (s obzirom na to da isti omogućava prihvaćenost ove vrste dokaza od strane suda samo kada je to relevantno i neophodno). S druge strane, građansko procesno pravo unutar BiH ne poznaje regulativu ovog tipa, odnosno ne sadrži konkretne odredbe koje bi regulisale ovaj standard na nivou građanskih postupaka. Na osnovu ovoga zaključujemo, da ukoliko bi ovakav dokaz potencijalno bio upotrijebljen u okviru građanskog sudskog postupka, prihvaćenost istog ulazila bi u polje diskrecionog ovlašćenja sudije.

Na osnovu gore izloženog, moglo bi se zaključiti da je pravni okvir u BiH djelomično usklađen sa standardom propisanim članom 54 Konvencije. Dodatno, u domenu krivičnoprocesnog prava, unutrašnji pravni standardi idu ispred standarda predviđenog Istanbulskom konvencijom.

Član 55. Postupci ex parte i ex officio

1. Članice će osigurati da istrage odnosno sudski postupci za krivična djela iz čl. 35, 36, 37, 38 i 39 ove konvencije ne zavise u potpunosti od izvještaja odnosno prijave koju je podnijela žrtva ako je krivično djelo u potpunosti odnosno dijelom počinjeno na njoj teritoriji, i da postupak može da se nastavi čak i ako žrtva povuče svoju izjavu odnosno prijavu.

2. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere kako bi osigurale, u skladu sa uslovima koje propisuje njihovo nacionalno zakonodavstvo, mogućnost za vladine i nevladine organizacije i savjetnike u oblasti nasilja u porodici, da pomognu i/ili daju podršku žrtvama, na njihov zahtjev, tokom istrage i sudskog postupka u vezi s krivičnim djelima iz ove konvencije.

Krivični postupak za krivična djela navedena u stavu 1. ovog člana se u Bosni i Hercegovini može pokrenuti i sprovesti samo po zahtjevu tužioca⁵⁶⁷, po službenoj dužnosti i u javnom interesu, nezavisno od volje osobe koja je oštećena krivičnim djelom. Tužilac je dužan preduzeti krivično gonjenje ako postoje dokazi da je učinjeno krivično djelo, osim ako Zakonom o krivičnom postupku nije drugačije propisano⁵⁶⁸. Javni tužilac je dužan preduzeti krivično gonjenje bez obzira na njegov ili stav žrtve o tome da li je ili nije potrebno krivično gonjenje. Prema zakonima o krivičnom postupku u BiH, žrtva/oštećena, nije stranka u krivičnom postupku. Oštećena je lice čije je lično ili imovinsko pravo krivičnim djelom povrijeđeno ili ugroženo. Stranke u krivičnom postupku su tužilac i osumnjičeni, odnosno optuženi i osuđeni⁵⁶⁹.

Tako je npr. članom 16 Krivičnog zakona Republike Srpske⁵⁷⁰, Princip akuzatornosti, propisano da se krivični postupak može pokrenuti i sprovesti samo po zahtjevu tužioca.

U članu 17 Krivičnog zakona Republike Srpske⁵⁷¹, Princip legaliteta krivičnog gonjenja, propisano je da je tužilac dužan preduzeti krivično gonjenje ako postoje dokazi da je učinjeno krivično djelo, osim ako ovim zakonom nije drukčije propisano.

Iskustva iz prakse tužilaštava ukazuju na problem u postupku dokazivanja, posebno kada je akcenat na izjavama oštećenih, ističe se da nekonzistentnost oštećenih svjedoka u nemalom broju slučajeva prinuđava tužioca da obustavi istragu zbog nepostojanja dovoljno dokaza. Navodi se da su svjedoci oštećeni, u prvom redu žene, skloni dati jedan iskaz u policiji, potom isti taj iskaz „ublažiti“ u tužilaštvu, te da se dešava da i nakon što svjedok oštećeni da svoj iskaz u istrazi koji ide u prilog optužbi, taj isti svjedok daje drugačiju izjavu pred sudom na glavnom pretresu, što za posledicu ima oslobađajuću presudu u korist počinioca. Posebno se ističe značaj izjava svjedoka kad se govori o nasilju u porodici kao inkriminisanom ponašanju koje se najčešće

⁵⁶⁷ Čl. 17 ZKPFBiH, član 16, ZKPDBiH, član 16 ZKPBiH.

⁵⁶⁸ Član 18 ZKPFBiH, član 17, ZKPDBiH, član 17 ZKPBiH.

⁵⁶⁹ Član 21 ZKP FBiH, čl. 20 ZKP RS, čl. 20 ZKPB.

⁵⁷⁰ Vidi član 17 ZKPFBiH, član 16, ZKPDBiH, član 16 ZKPBiH.

⁵⁷¹ Vidi član 18 ZKPFBiH, član 17, ZKPDBiH, član 17 ZKPBiH.

zbiva unutar kuće, bez drugih svjedoka, izuzev članova porodice⁵⁷². Osim navođenja da se radi o “nemalom broju slučajeva” ne postoje relevantni dostupni podaci niti istraživanja koja daju precizan podatak o kolikom se broju slučajeva radi.

U obrazloženju stava 2. ovog člana Konvencije, navodi se da se sa ciljem osnaživanja žrtava i podsticanjem da prođu kroz krivični postupak, zahtijeva od članica da obezbijede da organizacije za žrtve, specijalno obučeni savjetnici za pitanja nasilja u porodici i druge vrste službi za podršku/zastupanje mogu da pomognu i podrže žrtve tokom istrage i sudskih postupaka. Primjeri dobre prakse pokazali su da žrtve kojima tokom istrage i postupka podršku ili pomoć pruža specijalizovana služba za podršku radije podnose prijave i svjedoče i bolje su pripremljene da preduzmu emotivno težak zadatak aktivnog doprinosa ishodu postupka. Vrsta službe na koju se ovaj stav poziva nije pravne, već praktične/psihološke prirode. Uključuje psihičku/emotivnu pripremu žrtava da izdrže svjedočenje pred optuženim, prisustvo sa žrtvama u sudu ili drugu praktičnu i emotivnu pomoć. U odgovoru na član 56 Konvencije predstavljen je pravni okvir u Bosni i Hercegovini koji se odnosi na posebne mjere zaštite žrtve kao svjedoka u krivičnom postupku.

Na osnovu izloženog, moglo bi se zaključiti da je pravni i politički okvir u BiH djelimično usklađen sa standardima propisanim članom 55 Konvencije.

Član 56. Mjere zaštite

1. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere zaštite prava i interesa žrtava, uključujući njihove posebne potrebe kao svjedoka, u svim fazama istrage i sudskog postupka, posebno:

a. osiguravajući im zaštitu, kao i zaštitu za njihove porodice i svjedoke, od zastrašivanja, odmazde i ponovljene viktimizacije;

b. osiguravajući obaviještenost žrtava, barem u slučajevima kada žrtve i njihove porodice mogu biti u opasnosti, o bjekstvu učinioca odnosno privremenom odnosno trajnom puštanju na slobodu;

c. obavještavajući žrtve, pod uslovima u skladu sa međunarodnim pravom, o njihovim pravima i raspoloživim uslugama, o ishodu njihove žalbe, prijave, o opštem napretku istrage odnosno postupka i o njihovoj ulozi u prethodnom, kao i o ishodu njihovog slučaja;

d. omogućavajući žrtvama, da u skladu s proceduralnim pravilima međunarodnog prava, budu saslušane, pruže dokaze i iznesu svoje stanovište, potrebe i brige, neposredno odnosno preko posrednika, i da one budu uzete u razmatranje;

e. osiguravajući žrtvama odgovarajuće usluge podrške tako da njihova prava i interesi budu propisno predstavljeni i uzeti u obzir;

f. osiguravajući usvajanje mjera za zaštitu privatnosti i ugleda žrtve;

g. osiguravajući da se gdje god je moguće izbjegne susret žrtava i učinilaca u prostorijama suda i organa unutrašnjih poslova;

h. osiguravajući žrtvama nezavisne i stručne prevodioce kada su žrtve stranke u postupku odnosno kada iznose dokaze;

i. omogućujući žrtvama da svjedoče, u skladu s pravilima njihovog nacionalnog zakonodavstva, u sudnici bez prisustva odnosno barem bez prisustva optuženog, naročito korišćenjem odgovarajućih komunikacionih tehnologija, tamo gdje su dostupne.

2. Dijete žrtva i dijete svjedok nasilja nad ženama i nasilja u porodici treba da dobije, prema potrebi, posebne mjere zaštite koje su u najboljem interesu djeteta.

Posebne mjere zaštite žrtve kao svjedoka

Zakonodavstvo u BiH predviđa i reguliše posebne mjere zaštite žrtava svjedoka krivičnih djela. Na nivou entiteta i Brčko Distrikta usvojeni su posebni zakoni, identične sadržine, koji se dotiču zaštite svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka u krivičnom postupku, te propisivanja postupka saslušanja zaštićenog svjedoka⁵⁷³. Mjere se primjenjuju u okviru krivičnog postupka, koji se može voditi povodom bilo kojeg djela

⁵⁷² Priručnik za trening i edukaciju policijskih službenika u slučajevima nasilja u porodici, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Sarajevo 2010, str. 37—38.

⁵⁷³ Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka FBiH (“Službene novine Federacije BiH”, br. 36/03), Zakon o zaštiti svjedoka u krivičnom postupku RS (“Službeni glasnik Republike Srpske”, br. 48/03), Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i

koje je zakonom propisano kao krivično djelo, te koje potencijalno može biti i djelo nasilja u porodici ili neko drugo krivično djelo nasilja nad ženama (npr. silovanje). Mjere zaštite koje zakoni predviđaju isključivo su usmjerene prema različitim kategorijama svjedoka, a ne i članovima/icama njihove porodice. Takođe, a u pogledu sadržaja zakonskih tekstova i usklađenosti istih sa jezikom konvencije, korisno je napomenuti da predmetni zakoni ne navode da žrtve određenog krivičnog djela u isto vrijeme mogu biti i svjedoci prema kojima je propisana primjena mjera zaštite, iako po prirodi stvari ova kvalifikacija stoji.

Prema predmetnim zakonima, svjedok pod prijetnjom "je svjedok čija je lična sigurnost ili sigurnost njegove porodice dovedena u opasnost zbog njegovog učešća u postupku kao rezultat prijetnji, zastrašivanja ili sličnih radnji koje su vezane za njegovo svjedočenje"⁵⁷⁴. S druge strane, ugroženi svjedok "je onaj svjedok koji je ozbiljno fizički ili psihički traumatizovan okolnostima pod kojima je izvršeno krivično djelo ili koji pati od ozbiljnih psihičkih poremećaja koji ga čine izuzetno osjetljivim, odnosno dijete i maloljetnik"⁵⁷⁵. Zakoni regulišu niz proceduralnih mjera zaštite koji se primjenjuju prema ovim licima, po službenoj dužnosti od strane odgovornih aktera u postupku, odnosno organa suda i tužilaštva. Svjedok pod prijetnjom i ugroženi svjedok imaju pravo na pravnu pomoć, te pravo na osiguranje psihološke, socijalne i stručne pomoći od strane organa socijalne zaštite, od momenta podizanja optužnice, te prilikom ispitivanja ili saslušanja u krivičnom postupku. Zakoni propisuju da sud može kontrolisati način ispitivanja ugroženog svjedoka, a u cilju zaštite svjedoka od uznemiravanja i zbunjivanja, te da u opravdanim slučajevima svjedok može svjedočiti putem tehničkih uređaja za prijenos slike i zvuka (u kom slučaju stranke i branilac mogu postavljati pitanja, a da nisu prisutni u istoj prostoriji sa svjedokom).

Sud takođe može narediti udaljavanje optuženog iz sudnice, kada postoji opravdana bojazan da će prisustvo optuženog uticati na sposobnost svjedoka da tačno svjedoči. Zakoni predviđaju izuzetke od direktnog izvođenja dokaza, te omogućavaju da se kao dokazi na glavnom pretresu koriste zapisnici o iskazu svjedoka pod prijetnjom dati u istrazi. Dodatno se predviđa mogućnost, da na osnovu prijedoga tužioca sud odredi da neki ili svi lični podaci svjedoka ostanu povjerljivi nakon podizanja optužnice (s ciljem zaštite identiteta svjedoka), te da se u tom smjeru ograniči pravo optuženog i njegovog branioca da pregledaju spise i dokumentaciju predmeta. Konačno, u cilju zaštite i osiguranja anonimnosti svjedoka pod prijetnjom ili ugroženog svjedoka, sud može dozvoliti svjedoku da svjedoči iza paravana ili da koristi elektronski uređaj za promjenu glasa i/ili slike svjedoka. Sud takođe može odlučiti da lični podaci svjedoka ostanu povjerljivi u trajanju za koje se odredi da je potrebno, a najviše 30 godina nakon što odluka postane pravosnažna. Svi podaci u vezi mjera zaštite svjedoka su povjerljive prirode i predstavljaju službenu tajnu, čije neovlašćeno otkrivanje predstavlja krivično djelo.

Ovi zakoni takođe sadrže odredbe koje se dotiču posebnih pravila u vezi postupka saslušanja zaštićenog svjedoka, kao izuzetne mjere u okviru krivičnog postupka. Saslušanje zaštićenog svjedoka pribjegava se u izuzetnim okolnostima kada postoji očigledna opasnost za ličnu sigurnost svjedoka ili njegove porodice, koju nije moguće umanjiti nakon što je svjedok dao iskaz, ili je vjerovatno da će se opasnost povećati zbog davanja iskaza. Prijedlog za saslušanje zaštićenog svjedoka ovlašćen je da podnese: sud, tužilac, ili osumnjičeni/optuženi ili njegov branilac. Zakoni propisuju da se identitet zaštićenog svjedoka neće otkriti nikome osim sudu, odnosno članovima/cama sudskog vijeća koje sasluša svjedoka, da se svjedok lično pojavljuje pred vijećem isključivo na saslušanju kao zaštićeni svjedok, te da svjedok nije u obavezi odgovarati na pitanja koja ukazuju na identitet svjedoka ili identitet članova njegove/njene porodice.

U pogledu dostupnosti kvantitativnih i kvalitativnih podataka koji bi rasvjetlili eventualnu primjenu posebnih mjera zaštite svjedoka u kontekstu krivičnih djela nasilja nad ženama ili nasilja u porodici, na prostoru BiH nema dostupnih izvora podataka ove vrste, kao ni posebnih istraživačkih studija koje su se bavile ovom temom.

Informisanje žrtve o bjekstvu učinioca odnosno privremenom ili trajnom puštanju na slobodu

---

ugroženih svjedoka BD ("Službeni glasnik Brčko Distrikta", br. 10/03, 8/07, 19/07), Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka BiH ("Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", br. 3/03, 21/03, 61/04, 55/05).

⁵⁷⁴ Čl. 3 Zakona o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka FBiH, čl. 3 Zakona o zaštiti svjedoka u krivičnom postupku RS, čl. 3 Zakona o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka BD.

⁵⁷⁵ Id.

Zakonodavstvo u BiH ne sadrži generalne odredbe koje se dotiču propisivanja obaveze da se žrtvama krivičnih djela uopšteno ili žrtvama krivičnih djela koje se mogu dovesti u vezu sa rodno zasnovanim nasiljem, odnosno nasiljem nad ženama pruži ova vrsta informacije od strane nadležnog organa, a u vezi sa vođenjem krivičnog postupka protiv počinioca nasilja ili izvršenjem krivične sankcije osuđenog počinioca. Takođe analizirani protokoli o pružanju zaštite od nasilja u porodici (na lokalnim nivoima i opšti protokol ovog tipa u RS) ne sadrže odredbu koja bi predviđala ovu obavezu.

Status i prava žrtve u postupku

U skladu sa zakonima o krivičnom postupku u BiH, žrtva, u smislu oštećenog lica, nije stranka u krivičnom postupku. Oštećena osoba je određena kao osoba kojoj je lično ili imovinsko pravo krivičnim djelom povređeno ili ugroženo. Stranke u krivičnom postupku su isključivo tužilac i osumnjičeni, odnosno optuženi i osuđeni⁵⁷⁶. Predmetni zakoni propisuju da je tužilac dužan obavijestiti oštećenu i podnosioca/teljicu krivične prijave o donošenju naredbe o provođenju istrage i o razlozima za to, u roku od tri dana. Dato je pravo oštećenoj i podnosiocu/teljici prijave da podnesu pritužbu u roku od osam dana uredu tužioca.

Oštećena strana, u okviru krivičnog postupka, još ima prava u vezi imovinskopravnog zahtjeva. Povodom toga, oštećena koja se sasluša kao svjedok, pitaće se želi li u krivičnom postupku ostvariti imovinskopravni zahtjev. U presudi kojom se optuženi oglašava krivim sud može oštećenoj dosuditi imovinskopravni zahtjev u cjelini ili djelomično, te je za ostatak uputiti na parnični postupak. Ukoliko podaci krivičnog postupka ne pružaju pouzdanu osnovu ni za potpuno ni za djelomično presuđenje, sud je u obavezi da oštećenu uputi na ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva u parničnom postupku. Ukoliko sud donese presudu kojom se optuženi oslobađa optužbe ili kojom se optužba odbija ili kad rješenjem obustavi kazneni postupak, uputit će oštećenu da imovinskopravni zahtjev može ostvarivati u parničnom postupku. Takođe, u slučaju sklapanja sporazuma o priznanju krivice optuženog sa tužilaštvom koji je upućen sudu; sud je u obavezi da provjeri, prilikom prihvatanja istog, da li je oštećenoj pružena mogućnost pred tužiocem da se izjasni o imovinskopravnom zahtjevu. Konačno, krivičnoprocesno zakonodavstvo tretira oštećenu i kao jednog od zakonski ovlaštenih subjekata na izjavljivanje žalbe na presudu suda, ali u ograničenom kapacitetu u odnosu na stranke u postupku i branitelja. Oštećena može pobijati presudu isključivo zbog odluke suda o troškovima krivičnog postupka i odluke o imovinskopravnom zahtjevu.

U vezi dostavljanja sudskih odluka, sud dostavlja ovjeren prepis presude oštećenoj, koja sadrži pouku o pravu na žalbu. S druge strane, oštećena osoba nije izričito prepoznata kao subjekt kojoj sud dostavlja presudu kojom se izdaje kazneni nalog, za razliku od optuženog, njegovog branioca i tužioca koji su izričito navedeni u zakonu⁵⁷⁷.

U vezi usklađenosti sa preostalim tačkama (od d-i) prvog stava, sljedeće vrijedi:

Zakoni o krivičnom postupku u BiH propisuju koje osobe mogu odbiti da svjedoče. Bračni i vanbračni partneri osumnjičenog, odnosno optuženog, roditelji i djeca, usvojenik ili usvojilac mogu odbiti svjedočenje. Organi koji vode postupak dužni su ova lica upozoriti da ne moraju svjedočiti. Predviđena je mogućnost saslušanja svjedoka putem tehničkih uređaja za prenos slike i zvuka, a s obzirom na životnu dob, fizičko i psihičko stanje svjedoka i druge opravdane interese. U ovom slučaju stranke u postupku i branilac postavljaju pitanja bez prisustva u prostoriji gdje se svjedok nalazi. Ukoliko je svjedok maloljetno lice, po potrebi, saslušanje se može obaviti uz pomoć pedagoga, psihologa ili druge stručne osobe.

Zakoni predviđaju kada je svjedok gluv ili nijem da se saslušanje vrši preko tumača, dok s druge strane zakoni ne sadrže relevantne odredbe koje bi se doticale mogućnosti da se svjedoku omogućuje besplatne usluge prevodica ako ne razumije ili ne govori jezik koji se koristi prilikom ispitivanja, što je standard predviđen konvencijom. Sud je dužan zaštititi svjedoka od vrijeđanja, prijetnji i napada. Sud može isključiti javnost za cijeli

⁵⁷⁶ Čl. 21 ZKP FBiH, čl. 20 ZKP RS, čl. 20 ZKP BD.

⁵⁷⁷ Čl. 355 ZKP FBiH, čl. 362 ZKP RS, čl. 339 ZKP BD.

glavni pretres ili jedan njegov dio, između ostalog i iz razloga zaštite privatnog ili intimnog života oštećene ili zaštite interesa maloljetnika ili svjedoka. Isključenje javnosti ne odnosi se na stranke u postupku, branioca, oštećenu, te eventualno zakonske zastupnike i punomoćnike. Zakoni propisuju da se svjedoci saslušavaju pojedinačno i u odsustvu drugih svjedoka. Mogućnost suočenja svjedoka predviđena je u slučajevima kada se iskazi svjedoka ne slažu u pogledu važnih činjenica predmeta. Istovremeno se mogu suočiti samo dva svjedoka.

Takođe, entitetski zakoni o zaštiti od nasilja u porodici sadrže regulativu od značaja u ovom dijelu evropskih standarda, tačnije odredbe koje se dotiču procedura izricanja zaštitnih mjera prema počiniocu nasilja. Zakon u Federaciji FBiH propisuje da rješenje o izricanju zaštitne mjere nadležni sud bez odlaganja treba i žrtvi nasilja u porodici, pored osobe kojoj je izrečena zaštitna mjera, podnosioca zahtjeva, te organa nadležnog za izvršenje izrečene zaštitne mjere⁵⁷⁸. Zakon o zaštiti od nasilja u porodici na nivou RS ne propisuje da je sud obavezan dostaviti rješenje o izrečenoj zaštitnoj mjeri žrtvi nasilja, već samo organu ili ustanovi nadležnoj za provođenje izvršenja mjere⁵⁷⁹. S druge strane, zakon na nivou RS, za razliku od istoimenog zakona u FBiH, izričito propisuje zabranu javnog objavljivanja informacija o žrtvi ili učiniocu nasilja u porodici na osnovu koje se može prepoznati žrtva ili član porodice žrtve, osim ako je punoljetna žrtva sa tim izričito saglasna⁵⁸⁰. Prema ovome, predmetni zakon u RS sadrži mjeru za zaštitu privatnosti i ugleda žrtve i u okviru sudskog postupka koji nadležni sud vodi u skladu sa odredbama Zakona o zaštiti od nasilja u porodici.

Položaj djece žrtava/svjedoka

Prema zakonima o krivičnom postupku jedino dijete osumnjičenog, odnosno optuženog može odbiti svjedočenje, te je sud u obavezi upozoriti dijete osumnjičenog, odnosno optuženog da ne mora svjedočiti protiv roditelja⁵⁸¹. U svim drugim slučajevima, nema zakonske prepreke, odnosno izuzetka koji bi onemogućio djetetu da svjedoči u krivičnim djelima u vezi nasilja nad ženama ili nasilja u porodici.

U Republici Srpskoj na snazi je Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku⁵⁸². S druge strane, u Federaciji BiH istoimeni zakonski tekst pripremljen je u formi prijedloga, te se, u skladu sa stanjem u momentu pisanja studije, nalazi u zakonodavnoj proceduri usvajanja. Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku na nivou RS uspostavlja posebne mjere zaštite djece koja su oštećena krivičnim djelom, te djece-svjedoka krivičnih djela koja su počinjena na štetu djeteta. Zakon propisuje da je krivični postupak za krivična djela učinjena na štetu djeteta hitne prirode, te da se pri provođenju procesnih radnji posebno obazrivo treba odnositi prema djetetu ili maloljetniku na čiju štetu je učinjeno krivično djelo i djetetu-svjedoku krivičnog djela ove vrste, a kako bi se izbjegle moguće štetne posljedice na djetetov budući život, vaspitanje i razvoj, iz čega proizilazi da je zakonodavac bio svjestan potrebe zaštite najboljeg interesa djeteta.

Dalje, predmetni zakon određuje da se saslušanje djeteta ili maloljetnika po pravilu obavlja uz pomoć pedagoga, psihologa ili drugog stručnog lica, te da se saslušanje može provesti najviše dva puta. Tužilac ili ovlašćeno službeno lice saslušava svjedoka putem tehničkih uređaja za prenos slike i zvuka, a bez prisustva tužioca ili ovlašćenog službenog lica u prostoriji gdje se svjedok nalazi. Takođe, dijete se može saslušati u svom stanu ili drugom prostoru u kome boravi ili u centru za socijalni rad. Sud saslušava dijete ili maloljetnika kao svjedoka oštećenog krivičnim djelom tako da sud, stranke u postupku i branilac mogu postavljati pitanja (sva pitanja postavljaju se posredstvom suda), a da ne budu prisutni u istoj prostoriji sa svjedokom⁵⁸³. Zakon propisuje zabranu suočenja sa osumnjičenim, odnosno optuženim za djete-svjedoka koje je ozbiljno fizički ili psihički traumatizovano okolnostima pod kojima je izvršeno krivično djelo ili pati od ozbiljnih psihičkih poremećaja koji ga čine posebno osjetljivim⁵⁸⁴. U pogledu prepoznavanja osumnjičenog, odnosno optuženog

⁵⁷⁸ Čl. 22 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH.

⁵⁷⁹ Čl. 32 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici RS.

⁵⁸⁰ Čl. 22 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici RS.

⁵⁸¹ Čl. 97 ZKP FBiH, čl. 148 ZKP RS, čl. 83 ZKP BD.

⁵⁸² Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 13/10).

⁵⁸³ Čl. 186 Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku RS.

⁵⁸⁴ Čl. 187, ibid.

koje vrši maloljetno lice koje je oštećeno krivičnim djelom ili je očevidac djela, isto se u svim fazama postupka vrši se na način koji u potpunosti onemogućava da osumnjičeni, odnosno optuženi, vidi maloljetno lice⁵⁸⁵.

Na osnovu svega iznesenog, moglo bi se zaključiti da su pravni i politički dokumenti djelomično (odnosno u velikoj mjeri, iako ne u potpunosti), usklađeni sa članom 56 Konvencije.

Član 57. Pravna pomoć

Članice će osigurati pravo na pravni savjet i besplatnu pravnu pomoć žrtvama pod uslovima koje propisuje njihovo nacionalno zakonodavstvo.

Prije svega, zakoni koji se specifično dotiču nasilja u porodici u BiH, sadrže regulativu u vezi standarda iz člana 57 Konvencije. Važno je napomenuti da zakoni o zaštiti od nasilja u porodici u FBiH i RS garantuju žrtvama nasilja u porodici pravo nesmetanog pristupa nadležnom sudu, te oslobođenost od svih troškova postupka⁵⁸⁶. Navedeni zakon na nivou RS obezbjeđuje i pravo na besplatnu pravnu pomoć žrtvi u svim postupcima ostvarivanja svojih prava i zaštite, a u skladu sa propisima koji regulišu oblast besplatne pravne pomoći u Republici Srpskoj⁵⁸⁷.

Pružanje pravne pomoći, kao djelatnosti, uređeno je entitetskim zakonima o advokaturi ili odvjetništvu, koje prevashodno pokriva pružanje pravne pomoći strankama uz novčanu nadoknadu, iako ne postoji prepreka advokatima da pruže besplatnu pravnu pomoć svojim klijentima. Oblast pružanja besplatne pravne pomoći različito je regulisana na različitim nivoima vlasti u BiH, te s te strane ne postoji jedinstvena regulativa niti jedinstveno održavan i budžetski finansiran sistem pružanja besplatne pravne pomoći u BiH. Na nivou BiH i na nivou Federacije BiH nisu doneseni zakoni u vezi prava na ostvarivanje besplatne pravne pomoći, te ne postoji ni institucionalizovan pristup u pružanju ove usluge. S druge strane, posebni zakoni o besplatnoj pravnoj pomoći usvojeni su u Republici Srpskoj, Distriktu Brčko, te sljedećim kantonima u Federaciji BiH: Zeničko-dobojskom kantonu, Tuzlanskom kantonu, Zapadno-hercegovačkom i Posavskom kantonu⁵⁸⁸. Iako sadržaj ovih zakona nije istovjetan, te postoje određene razlike, odredbe koje se mogu dovesti u vezu sa pravima žrtve nasilja na pravnu pomoć su identične ili jako slične. Iz tog razloga, u nastavku teksta predstavljen će biti jedino Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći u Republici Srpskoj, čija sadržina je uzeta kao primjer domaće regulative u ovom pogledu.

Prema Zakonu o besplatnoj pravnoj pomoći RS, pravna pomoć pruža se u sljedećim postupcima: parničnom postupku, krivičnom postupku u dijelu kojim se pravo na odbranu obezbjeđuje postavljanjem branioca zbog slabog imovinskog stanja osumnjičenog ili optuženog, u upravnom sporu, prekršajnom postupku, vanparničnom postupku i izvršnom postupku⁵⁸⁹. Pravna pomoć ostvaruje se kao pravo na: opšte informacije o pravima i obavezama, pravni savjet i pomoć u popunjavanju obrazaca, pravnu pomoć u sastavljanju svih vrsta pismena, zastupanje na sudu, sačinjavanje apelacija i pravnu pomoć u postupcima mirnog rješavanja spora (medijacija)⁵⁹⁰. Korisnici/ce prava na besplatnu pravnu pomoć su fizička lica⁵⁹¹, koja

⁵⁸⁵ Čl. 188, ibid

⁵⁸⁶ Čl. 5 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH, čl. 10 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici RS.

⁵⁸⁷ Čl. 10 stav 2 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici RS.

⁵⁸⁸ Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 120/08 i 89/13),

Zakon o kancelariji za pravnu pomoć, ("Službeni glasnik Brčko Distrikta", br. 18/07), Zakon o pružanju pravne pomoći ("Službene novine TK", br. 10/08), Zakon o županijskom Zavodu za pravnu pomoć, ("Narodne novine ŽZH", br. 14/08), Zakon o kantonalnim ministarstvima i drugim tijelima kantonalne uprave ("Službene novine Zeničko-dobojskog kantona", br. 13/08), Pravilnik o načinu i uslovima pružanja pravne pomoći ("Službene novine Zeničko-dobojskog kantona", br. 9/09), Zakon o pružanju pravne pomoći ("Narodne novine Županije posavske", br. 3/10, 2010).

⁵⁸⁹ Čl. 6 Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći RS.

⁵⁹⁰ Čl. 5 Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći RS.

⁵⁹¹ Fizička lica koja imaju pravo na besplatnu pravnu pomoć su: državljani/ke RS i građani/ke RS i druga fizička lica koja se nalaze na teritoriji RS, a koja se identifikuju kao ugrožene kategorije; fizička lica koja se nalaze na teritoriji RS, pod međunarodnom zaštitom u skladu sa međunarodnim standardom, a naročito izbjeglice, lica pod privremenim prihvatom, žrtve trgovine ljudima, a koja nisu u

su uslovljena određenim kriterijumima, i to u zavisnosti od: finansijskog kriterijuma, kriterijuma očigledne osnovanosti i kriterijuma obaveznosti po drugim zakonima i međunarodnim konvencijama⁵⁹². Pravo na besplatnu pravnu pomoć po finansijskom kriterijumu izričito ostvaruju i žrtve nasilja u porodici⁵⁹³.

U pogledu informisanja žrtava nasilja o mogućnosti dobijanja besplatne pravne pomoći, Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći ne bavi se ovom obavezom, odnosno ne sadrži dio koji bi pokrivaio obavezu informisanja korisnika/ca o pravu na besplatnu pravnu pomoć i pristup toj pomoći. Informisanje je stoga u domenu diskrecije nadležnih tijela i drugih lica koja postupaju u vezi sa nasiljem.

Organizacija koja je zakonom osnovana i nadležna za pružanje besplatne pravne pomoći na nivou RS je Centar za pružanje besplatne pravne pomoći RS (Centar). Sjedište Centra je u Banjaluci, a Centar ima kancelarije i u sjedištima Okružnih sudova Republike Srpske, i to u Istočnom Sarajevu, Trebinju, Bijeljini i Doboju. Pored Centra, pravo zastupanja klijenata imaju advokati/ce, članovi/ce Advokatske komore RS i zaposleni/e u nevladinim organizacijama koje se bave pružanjem pravne pomoći. Iako ne pokriva prava žrtve, korisno je navesti da u odbranama u krivičnom postupku jedini ovlašćeni za postupanje, odnosno pružanje besplatne pravne pomoći su advokati/ce⁵⁹⁴. Povodom uloge Centra u domenu prevencije nasilja u porodici, posljednji javno dostupan izvještaj o provođenju strategije za borbu protiv nasilja u porodici u RS sadrži kvalitativnu ocjenu da Centar preuzima aktivnu ulogu u okviru referalnih mehanizama na nivou lokalnih zajednica u RS, putem pružanja besplatne pravne pomoći žrtvama nasilja⁵⁹⁵.

Takođe, na području BiH djeluju nevladine organizacije koje se bave pružanjem besplatne pravne pomoći kao svoje osnovne aktivnosti, te specijalizovane nevladine organizacije koje isključivo besplatnu pravnu pomoć pružaju svojim klijenticama- ženama žrtvama nasilja. Mreža pružalaca besplatne pravne pomoći u BiH osnovana je 2012. godine, zajedničkim potpisivanjem Sporazuma o razumijevanju između 11 organizacija koje besplatnu pravnu pomoć pružaju širom Bosne i Hercegovine⁵⁹⁶. Takođe, aktivna je i "Sigurna mreža BiH" koju čine nevladine organizacije članice "Ženske mreže BiH" koje se bave pružanjem pravne pomoći klijenticama⁵⁹⁷.

S obzirom na to da se standard Istanbulske konvencije u ovom članu poziva na regulativu unutrašnjih zakonodavstva država članica Savjeta Evrope, te da je zakonodavstvo unutar BiH predvidjelo modalitete obezbjeđivanja i pružanja pravne pomoći žrtvama nasilja, zaključujemo da, u opštim okvirima, domaće zakonodavstvo i praksa prate standard Istanbulske konvencije po ovom pitanju.

---

stanju da izmiruju troškove pravne pomoći; lica koja ovo pravo imaju po posebnim zakonima ili po međunarodnim konvencijama koje obavezuju Bosnu i Hercegovinu. Vidi čl. 14 i 29 Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći RS.

⁵⁹² Čl. 16. Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći RS.

⁵⁹³ Čl. 17. Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći. Vidi čl. 6 Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 89/13).

⁵⁹⁴ Čl. 8 Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći RS.

⁵⁹⁵ Gender centar RS, *Strategija za prevenciju nasilja u porodici u RS do 2013. godine: izvještaj za 2011, 2012*, str. 14—15.

⁵⁹⁶ Članice Mreže pružaoca besplatne pravne pomoći u BiH su: udruženje Vaša prava BiH, Centar za besplatnu pravnu pomoć Republike Srpske, Kancelarija za pravnu pomoć Brčko Distrikta, Kantonalni zavod za pružanje pravne pomoći Tuzla, Kantonalni zavod za pružanje pravne pomoći Zenica, Kantonalni zavod za pružanje pravne pomoći Sarajevo, Županijski Zavod za pružanje pravne pomoći Odžak, Zavod za besplatnu pravnu pomoć Bihać, Zavod za besplatnu pravnu pomoć Goražde, Županijski Zavod za pružanje pravne pomoći Široki Brijeg, Centar informativno-pravne pomoći Zvornik, Centar za ljudska prava Mostar, Centar za pravnu pomoć ženama Zenica i Fondacija lokalne demokratije. Izvor: Mreža pružalaca besplatne pravne pomoći u BiH <http://goo.gl/v5uZpz>.

⁵⁹⁷ Članice Sigurne mreže BiH su: Centar za pravnu pomoć ženama Zenica, Medica Zenica, Lara Bijeljina, Udružene žene Banja Luka, Viva žene Tuzla, Fondacija lokalne demokratije Sarajevo, Žene sa Une Bihać, Žena BiH Mostar, Žene ženama Sarajevo.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна и универзитетска библиотека
Републике Српске, Бања Лука

305:343.6-055.2]:341.231.14(497.6)
341.231.14:061.1ЕУ]:343.6-055.2-055.5/7

ПЕТРИЋ, Наталија

Osnovna studija : Analiza usklađenosti zakonodavstva i javnih politika u Bosni i Hercegovini sa Konvencijom Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (ETS 210) / Natalija Petrić, Nenad Galić. - Banja Luka : Udružene žene, 2014 (Banja Luka : Grafid). - 136 str. : tabele ; 30 cm

Tiraž 150. - Napomene i bibliografske reference uz tekst.

ISBN 978-99955-740-2-4
1. Галић, Ненад [аутор]

COBISS.RS-ID 4197656